

กลยุทธ์การสื่อสารในโครงการบวชป่าชุมชน

นางสาวใจทิพย์ สอนดี

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาโทศาสตรพัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

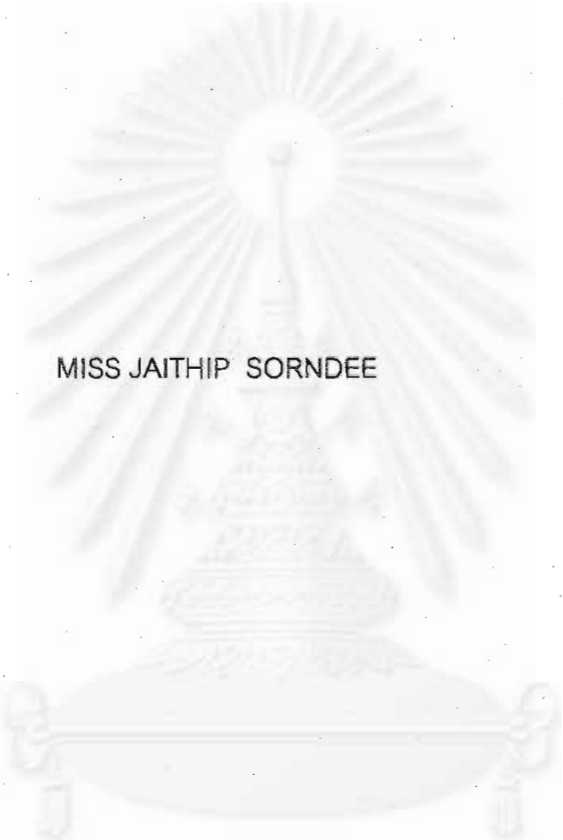
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2543

ISBN 974-13-0964-3

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

COMMUNICATION STRATEGY IN THE COMMUNITY FOREST
ORDINATION PROJECT

MISS JAITHIP SORNDEE

สถาบันวิทยบริการ
สภามหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Development Communication

Department of Public Relation

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2000

ISBN 974-13-0964-3

หัวข้อวิทยานิพนธ์

กลยุทธ์การสื่อสารในโครงการบวชป่าชุมชน

โดย

นางสาวใจทิพย์ สอนดี

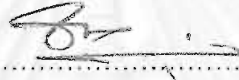
ภาควิชา

การประชาสัมพันธ์

อาจารย์ที่ปรึกษา

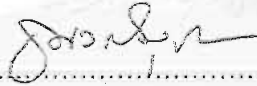
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปารีชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

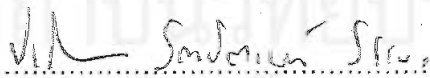

..... คณบดีคณะนิเทศศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ จุมพล รอดคำดี)

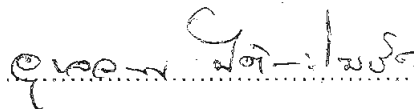
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธนวดี บุญลือ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปารีชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ อุบลวรรณ ปิติพัฒน์ไชยิต์)

ใจทิพย์ สอนดี : กลยุทธ์การสื่อสารในโครงการบวชป่าชุมชน. (COMMUNICATION STRATEGY IN THE COMMUNITY FOREST ORDINATION PROJECT) อ.ที่ปรึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล, 176 หน้า. ISBN 974-13-0964-3.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา เนื้อหาและวิธีการนำเสนอสื่อพิธีกรรมในโครงการบวชป่าชุมชน, การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบวชป่าชุมชน, ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในโครงการบวชป่าชุมชน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เจาะลึก ระดับแกนนำของประชาชนที่เข้าร่วมเป็นผู้ดำเนินการหลักของโครงการบวชป่าชุมชน จำนวน 56 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. เนื้อหาและวิธีการนำเสนอสื่อพิธีกรรมในโครงการบวชป่าชุมชน ประกอบด้วย 2 ประเด็นหลัก คือ คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้ ซึ่งนำแนวคิดทางศาสนาและความเชื่อ วิธีการจัดการป่าด้วยองค์กรของชุมชน ผ่านการนำเสนอเนื้อหาด้วยการจัดการตามขั้นตอนของสื่อพิธีกรรม การจัดการตามหลักกฎเกณฑ์ของชุมชน และการเฉลิมพระเกียรติ โดยเน้นการนำเสนอด้วยสื่อสัญลักษณ์แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้าร่วมในโครงการ ปรากฏว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในฐานะผู้ปฏิบัติการ ในขั้นตอนต่างๆ ได้แก่ การเตรียมการ การดำเนินการ โดยกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนมีบทบาทเป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านต่างๆ เช่น ข้อมูลทางวิชาการ การจัดการ และหน่วยงานอื่นๆ ได้แก่ คณะกรรมการจากภาครัฐ นักวิชาการ องค์กรธุรกิจ พระสงฆ์ มีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนในฐานะภาคีร่วมกันในการทำงาน

3. ปัจจัยการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความเชื่อและความศรัทธา ความรู้สึกที่สอดคล้องตรงใจ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเชิญชวน แรงกดดัน คุณลักษณะเฉพาะของโครงการ

ภาควิชา.....การประชาสัมพันธ์.....

ลายมือชื่อนิสิต.....

สาขาวิชา.....นิเทศศาสตร์พัฒนาการ.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ปีการศึกษา...2543.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

AN ABSTRACT

4085063728 : MAJOR DEVELOPMENT COMMUNICATION

KEY WORD: COMMUNICATION/STRATEGY/FOREST/ORDINATION/PROJECT

JAITHIP SORNDEE : COMMUNICATION STRATEGY IN THE COMMUNITY FOREST ORDINATION PROJECT. THESIS ADVISOR : PARICHART SATHAPITANONDA SAROBOL, Ph.D. 176 pp. ISBN 974-13-0964-3.

The objective of this research is to study the contents and methodology of communication strategy in the community forest ordination, public participation and the influencing factors for the community forest ordination by means of qualitative research. Data collection are from observation and in-dept interview from 56 samples of key person in the project.

The results of the research are as followed :

1. Contents and methodology of communication strategy in the community forest ordination consist of 2 major principles which are people and communities can live together with the forest. It can be categorized in religious ideas and believe are used in order to project forest by processing of the forest ordination, community forest management is proposed through evidences of community regulation. During the celebration for the King by put the Royal symbol on the trees.

2. Public participation in the project are operated by the people exist and in every step such as preparation and implementation. Non-Governmental Organization(NGO) plays significant role to support various aspects such as being an advisor and resource allocation. Other supporting agencies are committee from government sectors, academic, business sector and the monks.

3. Participation factors consist of internal factors are belief and coincident feelings and external factors are the factors from motivation, pressure, specific, characters of the project. These lead the people to participate in the project.

Department... of Public Relation..... Student's signature.....

Field of study..Development communication Advisor's signature.....

Academic year....2000..... Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ถือว่าเป็นความสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี มีผู้คนมากมายที่คอยสนับสนุนและส่งเสริมให้โอกาสผู้วิจัยได้เรียนรู้สัมผัสประสบการณ์ตรงจากภาคสนาม จัดรวบรวมเป็นงานเชิงวิชาการ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนด้วย แรงกาย แรงใจ แรงความคิด กำลังทรัพย์ รวมถึงการเอื้อเฟื้อวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ อันส่งผลให้เป็นส่วนหนึ่งออกมาเป็นรูปเล่มตามระเบียบวิธีอันพึงปฏิบัติ

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งเอาใจใส่ดูแล คอยติดตาม ถามไถ่ด้วยความห่วงใย และให้คำแนะนำมาโดยตลอดอย่างดียิ่ง

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ธนวิดี บุญลือ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์และ รองศาสตราจารย์อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโฆษิต กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาชี้แนะและให้คำแนะนำ

ขอขอบคุณ บัณฑิตวิทยาลัยที่สนับสนุนทุนอุดหนุนในการทำวิจัย

ขอขอบคุณ เพื่อนพี่น้องพี่ นิตศาสตร์พัฒนการร่วมรุ่นทุกคน สำหรับความรู้สึกดีๆ ที่มีให้กัน ด้วยการถามไถ่ให้กำลังใจกันตลอดมา และคอยอยู่เบื้องหลังที่ช่วยเสริมเติมแต่งให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะ หญิง พวง ไช้ หน้อย เก๋ พี่อิง พี่ยา พี่เปิ้ล

ขอขอบคุณ เพื่อนพี่น้องพี่ที่รัก ที่ช่วยกันประคับประคองกันมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็น กระจ่าง นก สุวิทย์ สี เจียบ อ้อ ต่าย แอ๊ด เดย์ ดอกกรัก หน้อย สวย พี่จิโรจน์ พี่เปี้ย พี่เต๋ย และพี่น้อง

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมงานที่มมุลนิธิเข้าถึงเอดส์ องค์การหมอไร้พรมแดนทุกคนที่ให้โอกาส สละเวลาในการทำงานหลายอย่างแทน และคอยให้กำลังใจตลอดเวลาของการเขียนรูปเล่ม

ขอขอบคุณ พี่ซัช พี่เอ๋ ที่เอื้อเฟื้อเกือบทุกเรื่องในช่วงใช้ชีวิตที่เชียงใหม่ และเพื่อนพี่น้อง พี่ NGO องค์การชาวบ้าน เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมภาคเหนือ และชาวเชียงใหม่ ชาวเชียงรายที่ร่วมกันจัดทำโครงการบวชป่าชุมชนนี้ที่เอื้อเฟื้อ ให้คำแนะนำ ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สนับสนุนความคิดเป็นอย่างดีมาโดยตลอด

สำคัญที่สุด ขอกราบขอบพระคุณ แม่ พี่แก้ว ป๊อด ผู้ที่เอื้อเฟื้อให้โอกาสในการเรียนรู้ครั้ง สำคัญของการทำวิทยานิพนธ์นี้

ท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งสำหรับอีกหลายคนที่ผ่านมาในชีวิตให้ผู้วิจัย ได้โอกาสเรียนรู้ ประสบการณ์ชีวิตอื่นๆ นอกเหนือจากการรวบรวมที่เขียนไว้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	5
1.2 วัตถุประสงค์.....	5
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	5
1.4 นิยามศัพท์.....	5
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
2. แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
2.1 แนวคิดการจัดการป่า.....	7
2.2 แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา.....	15
2.3 แนวคิดกลยุทธ์ "การใช้พิธีกรรม"ในฐานะรูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนา.....	17
2.4 การรณรงค์ทางการสื่อสาร.....	35
2.5 แนวคิดการมีส่วนร่วม.....	48
3. ระเบียบวิธีวิจัย.....	59
3.1 รูปแบบการวิจัย.....	59
3.2 กลุ่มเป้าหมาย.....	60
3.3 ขั้นตอนในการทำวิจัย.....	61
3.4 วิธีการเก็บข้อมูล.....	61
3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	62
3.6 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล.....	62
3.7 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล.....	63

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่

4. ผลการวิจัย.....	64
4.1 เนื้อหาและวิธีการนำเสนอของโครงการ.....	64
4.2 การมีส่วนร่วม.....	88
4.3 ปัจจัยการมีส่วนร่วม.....	99
5. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	114
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	114
5.2 อภิปรายผล.....	122
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	131
รายการอ้างอิง.....	133
ภาคผนวก.....	138
ภาคผนวก ก.....	139
ภาคผนวก ข.....	153
ภาคผนวก ค.....	155
ภาคผนวก ง.....	162
ภาคผนวก จ.....	171
ประวัติผู้วิจัย.....	176

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีพของมนุษยชาติทั้งทางตรงและทางอ้อมในหลายด้าน ป่าเป็นต้นน้ำลำธารเป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้เพื่อการเกษตร แหล่งสมุนไพร เป็นแหล่งต้นกำเนิดของสายน้ำ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ต้นน้ำลำธารที่สำคัญส่วนใหญ่อยู่ในภาคเหนือตอนบนที่มีป่าปกคลุมหนาแน่น

ปัจจุบันป่าไม้ได้เสื่อมโทรมและลดน้อยลง ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ประเทศไทยได้ใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย เพื่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจไปเป็นจำนวนมาก โดยที่ทรัพยากรเหล่านั้นมีจำนวนจำกัด นโยบายของรัฐบาลส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ และการเพิ่มขึ้นของประชากร โดยการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างสิ้นเปลืองปราศจากแผนจัดการ และฟื้นฟูธรรมชาติอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างมากและรวดเร็ว การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของป่าซึ่งพื้นที่ป่าไม้ได้ลดลงอย่างรวดเร็วจาก 171 ล้านไร่ หรือ ร้อยละ 53 ของพื้นที่ประเทศ ในปี 2504 เหลือเพียง 85 ล้านไร่หรือร้อยละ 26 ของพื้นที่ประเทศในปี 2534 (ธงชัย จารุพัฒน์, 2535: 50) แต่ปัจจุบันพบว่าพื้นที่ที่เป็นป่าสมบูรณ์จริงๆเหลือเพียงร้อยละ 10 ของพื้นที่ประเทศเท่านั้น ซึ่งยังน้อยกว่าเป้าหมายของรัฐที่เคยต้องการให้มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ และปัจจุบันต้องการให้เพิ่มเป็นร้อยละ 25 จึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยากมาก ปัญหานี้ได้ส่งผลให้สภาพแวดล้อมเสียคุณภาพ และที่สำคัญได้นำไปสู่การขัดแย้งอย่างรุนแรงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในความพยายามของรัฐที่จะแก้ปัญหานี้ รัฐได้ตั้งเป้าพื้นที่ป่าของประเทศไว้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ ในจำนวนนั้นกำหนดให้ร้อยละ 25 เป็นป่าอนุรักษ์ และร้อยละ 15 เป็นป่าเศรษฐกิจที่ให้โอกาสในการอนุญาตตัดไม้ได้รวมทั้งการหาของป่า และใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจอื่นๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า รัฐมุ่งหมายจะส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรจากป่าในเชิงพาณิชย์ การจำแนกประเภทของป่าเช่นนี้บ่งชี้ว่า แท้จริงแล้วรัฐเน้นการมองป่าจากแง่มุมของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จนละเลยความสำคัญของความหลากหลายและความสมดุลของระบบนิเวศ และความกินดีอยู่ดีของประชาชนในท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็มองข้ามศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ละเลยปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้านที่อาศัยอยู่เดิมโดยใช้ประเพณี วัฒนธรรม

และกฎระเบียบในชุมชนเป็นบรรทัดฐาน และรัฐเองมุ่งส่งเสริมการใช้ป่าในเชิงอุตสาหกรรม เป็นหลัก (สังคม คุณคณาการสกุล, 2537: 32-36)

ด้วยเหตุนี้เอง รัฐจึงมีอีกมุมมองหนึ่งที่มักจะกล่าวหาชาวบ้าน ซึ่งมีจำนวนกว่า 10 ล้านคนที่อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติว่าเป็นต้นตอของการทำลายป่า เพื่อจะขยายพื้นที่ทำกิน ทั้งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าไปบุกเบิกป่าตามนโยบายรัฐที่ส่งเสริมพืชส่งออก อย่างไรก็ตาม การศึกษาหลายชิ้นระบุชัดเจนว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้ไปตั้งถิ่นฐานในป่าหลังจากที่มีการสัมปทานทำไม้แล้ว ทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย นักวิชาการส่วนใหญ่จะเห็นว่า ปัญหาการสูญเสียพื้นที่ป่าเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อน เกิดจากหลายสาเหตุ แต่มีพื้นฐานสำคัญจากความขัดแย้งที่ปรากฏอยู่ในนโยบายการพัฒนาที่มุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยหันหลังให้กับคุณค่าและศักดิ์ศรี รวมถึงภูมิปัญญาของชาวบ้าน (เสน่ห์ จามริกและยศ สันตสมบัติ, 2536: 3-4)

จากนโยบายปัญหาการประกาศเขตป่าอนุรักษ์โดยเฉพาะเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภายใต้ต้นนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทำให้มีผลกระทบตามมาคือ ยิ่งมีการประกาศพื้นที่อุทยานฯเพิ่มมากขึ้นเท่าไร จำนวนหมู่บ้านและประชากรที่บุกรุกเขตป่าอนุรักษ์ก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น ซึ่งในระยะยาวปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นก็จะยิ่งมากขึ้น ความสัมพันธ์ของชุมชนที่ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกันจะถูกตัดขาดอย่างสิ้นเชิง ชุมชนในป่าหลายแห่งที่ตั้งถิ่นฐานมาช้านานจะต้องถูกโยกย้าย กฎเกณฑ์ของชุมชนในการดูแลรักษาป่าที่สืบทอดกันมาต้องถูกยกเลิก ทุกคนต้องถูกบีบบังคับให้ยึดถือและปฏิบัติตามกฎหมายที่บังคับใช้ในการตัดสินใจ ดังกล่าวได้เกิดขึ้นโดยที่ผู้คนเหล่านี้ไม่เคยได้รับรู้และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แนวคิดที่ป่าอนุรักษ์ต้องปลอดมนุษย์ ห้ามคนอยู่อาศัยและทำกิน ยิ่งกลายเป็นชนวนความขัดแย้งระหว่างราชการกับชาวบ้าน และมีแนวโน้มรุนแรงขึ้นถ้าไม่มีการปรับเปลี่ยนและหาทางเลือกที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้

ขณะเดียวกัน องค์กรพัฒนาเอกชนก็มีมุมมองอีกมุมมองหนึ่งในการจัดการป่า ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) เองถือว่าเป็นองค์กรจัดตั้งของประชาชน หรือกลุ่มบุคคลที่ทำกิจกรรมทางสังคมเพื่อการแก้ปัญหาต่างๆของสังคมที่ตนเองให้ความสำคัญ ในท่ามกลางปัญหาต่างๆเหล่านั้น เป็นสิ่งที่ NGO เห็นร่วมกันคือ “ความเหลื่อมล้ำของสังคม” ดังนั้น NGO จึงมุ่งสู่กลุ่มเป้าหมายผู้มีฐานะเสียเปรียบ หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคม ให้รวมตัวกันมีอำนาจต่อรองเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สร้างความเป็นธรรมให้เกิดแก่สังคม จึงถือได้ว่าองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นผู้อยู่เบื้องหลังของกระบวนการทำงานของประชาชนผู้เสียเปรียบในหลายกรณีที่ผ่านมา และมีการรวมกันเป็นเครือข่าย

ข่ายในการจัดกิจกรรมต่างๆที่พัฒนาการกระบวนการองค์การพัฒนาเอกชนที่ผ่านมา (ชมรมศิษย์เก่าบูรณะชนบทและเพื่อน,ม.ป.ป.,วาราลักษณ์ อภิทธิพลโอฟาร, 2540,เอกสารไม่เผยแพร่)

การดำเนินงานของเครือข่าย NGOและเครือข่ายชาวบ้านได้มีการวางแผนทางร่วมกันมา โดยตลอด โดยมองว่าเป็นงาน 3 ระดับคือ

- ระดับนโยบาย สำหรับงานทรัพยากร คือนโยบายป่าไม้ ที่ดิน การผลักดัน พ.ร.บ.ป่าชุมชน
- ผนวกรู้ สร้างความรู้ ความเข้าใจ ผู้สาธารณชนว่า “คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้”
- พัฒนาการองค์การชุมชนให้เข้มแข็ง พัฒนาแบบแผนการจัดการทรัพยากร

การดำเนินงานทั้ง 3 ระดับ มีพัฒนาการควบคู่มาอย่างต่อเนื่อง เรียกชื่อในกลุ่มว่า”กระบวนการป่าชุมชน” กระทั่งมีนโยบายสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนภาคเหนือวงกว้าง โดยเฉพาะ”นโยบายการขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์ มีการประกาศทับที่ของชาวบ้านหลายร้อยชุมชน” ดังที่กล่าวมาแล้ว

ผลกระทบของนโยบายและมาตรการดังกล่าว จึงเกิดการเชื่อมโยงและรวมตัวของชุมชนที่ได้รับผลกระทบ รวมตัวเป็นเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมภาคเหนือ (คกน.) และเมืองค้การพัฒนาเอกชนเป็นแนวร่วม ในระยะแรกการเคลื่อนไหวในกระบวนการยังใช้ งาน 3 ระดับ เคลื่อนไหวไปพร้อมกัน แต่ภาพที่ปรากฏเด่นชัดต่อสาธารณชนทั่วไปคือ การรวมตัวกันเจรจาต่อรองในรูปแบบการเดินขบวนเพื่อเรียกร้อง กับบุคคล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบาย ทั้งข้าราชการและนักการเมืองซึ่งค่อนข้างเป็นภาพการต่อรองทางการเมือง ซึ่งได้รับความสนใจเผยแพร่อย่างต่อเนื่องจากสื่อมวลชน อันเป็นช่องทางของการสื่อสารที่เผยแพร่อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว นับว่าเป็นภาพด้านลบต่อเครือข่ายชาวบ้านและ NGO (นิธิ ดีสุดจิต, สัมภาษณ์ 5 ตุลาคม 2541)

ขณะเดียวกัน ชุมชนต่างๆเองได้มีแนวคิดและสนับสนุนการอนุรักษ์ป่าในรูปแบบของตัวเองเช่นกัน และมีภูมิปัญญาในการรักษาป่ามาตั้งแต่ดั้งเดิม มีองค์ความรู้ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมความเชื่ออันเกี่ยวข้องกับ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เรียนรู้วิธีการจัดการป่า มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ มีการแบ่งขอบเขตป่า เป็นป่าที่อนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งต้นน้ำ ป่าหวงห้ามตามประเพณี ป่าใช้สอย ป่าช้า เป็นต้น บางชุมชนมีระเบียบกฎเกณฑ์ในการดูแลรักษาป่า เช่น ห้ามตัดต้นไม้ในเขตต้นน้ำ หรือบางชุมชนมีการดูแลรักษาป่าโดยผ่านพิธีกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี เช่น มีการสืบทอดป่า เลี้ยงผีขุนน้ำ ความเชื่อในเรื่องขวัญและวิญญาณของสรรพชีวิตในป่า ฯลฯ

หรือแม้กระทั่งพระและผู้นำท้องถิ่นต่างๆ ได้มีการจัดการป่าตามวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน ดังเช่น พระครูมานัสสนทิตพิทักษ์ ได้คิดทำพิธีบวชป่า ซึ่งใช้การประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนา มาเป็น กุศโลบายเพื่อยับยั้งการลักลอบตัดไม้บริเวณป่าต้นน้ำ หลังจากนั้นได้มีผลสะท้อนกลับมาหลาย ด้าน สื่อมวลชนทำข่าวเผยแพร่ ทำให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ในวงกว้าง แต่อย่างไรก็ตามพิธีกรรมนี้ได้ ก่อให้เกิดความเลื่อมใส เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่มีความเชื่อว่าต้นไม้ที่ได้รับการบวชแล้ว จะกลายเป็น ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ หากใครไปตัดเข้าอาจจะมีอันเป็นไปต่างๆ นานา การบวชป่าครั้งนั้นช่วยยับยั้ง การตัดไม้ทำลายป่าได้แล้ว และเป็นการรณรงค์อีกทางหนึ่งเพื่อให้ชาวบ้านมีความตื่นตัวและเข้า มามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ หลังจากนั้นความคิดเหล่านี้ได้แพร่ขยายไปเรื่อยๆ ไม่ว่าจะเป็นที่นาน ที่มีพระปลัดสงวนแห่งวัดอรัญญาวาสเป็นแกนนำในการอนุรักษ์ และที่อื่นๆ กระจายทั่วไป

ขณะเดียวกันการจัดพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับป่า เป็นไปในหลายรูปแบบ ตามความ เชื่อของแต่ละชุมชนบางแห่ง อพช.เองได้ประสานงานคนภายนอก ผ่านสื่อมวลชนบ้าง แต่ไม่ได้มี การจัดร่วมกันเป็นโครงการขนาดใหญ่ ทางอพช.กับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือจึงได้มีการ วางกลยุทธ์ร่วมกันว่าน่าจะจัดทำให้เป็นโครงการเดียวกันขนาดใหญ่ เพื่อนำเสนอภาพด้านบวกใน การจัดการป่าให้เป็นที่รับรู้อย่างลึกซึ้ง, เห็นภาพจริงและเผยแพร่สู่สาธารณชนอย่างต่อเนื่อง อีกทั้ง เป็นช่วงจังหวะเป็นปีเดียวกับการฉลองครองราชย์ 50 ปีในหลวงพร้อมๆ กับแนวคิดเรื่องประชาคม แผนฯ 8 จึงได้มีการประสานงานบุคคลสำคัญต่างๆ ทั้งภาครัฐ หน่วยงานราชการสำคัญที่เกี่ยวข้อง และภาคธุรกิจ เข้ามาจัดทำกิจกรรมในรูปแบบของ “โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้นเพื่อเฉลิม พระเกียรติ” นี้ขึ้น

ในช่วงปี 2539 - 2540 ที่ผ่านมา โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้นนี้ ถือว่าเป็นความร่วมมือ มือสนับสนุนและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปทั้งจากทางราชการ องค์กรธุรกิจ สาธารณชน สื่อมวลชน รวมถึงชาวบ้านต่างๆ ในหลายชุมชนเป็นอย่างดี ได้รับการเผยแพร่และรณรงค์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง สามารถบวชป่าได้พื้นที่ไม่น้อยกว่า 2 ล้านไร่ กว่า 100 ชุมชน และปัจจุบันยังดำเนินการอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าทางโครงการจะทำพิธีบวชป่าต้นที่ 50 ล้านไปแล้ว และกระแสความคิดนี้ยังได้สานต่อ ไปในภาคอีสาน และภาคใต้อีกด้วย จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาว่าโครงการบวชป่าชุมชนนี้มีเนื้อหา และวิธีการนำเสนออย่างไร รวมทั้งมีปัจจัยอะไรที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม องค์กรและประชาชน หลายฝ่ายถึงได้ให้ความร่วมมือและจัดทำในลักษณะโครงการรณรงค์เผยแพร่ไปสู่สาธารณชน ร่วมกันได้อย่างแพร่หลาย และถือว่าเป็นข้อเรียกร้องอีกแนวทางหนึ่งของกระบวนการป่าชุมชนซึ่ง นับเป็นอีกมิติหนึ่งของการนำเสนอภาพต่อชุมชน โดยการเชื่อมโยงเรื่องพิธีกรรมกับการสื่อสารเพื่อ เปิดเผยความคิดเบื้องหลังในการจัดการป่าออกสู่สายตาสังคมด้วย ทำให้ผู้วิจัยสนใจและมุ่งมั่นที่

จะศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังกล่าวโดยใช้โครงการบวชป่าชุมชนเป็นกรณีศึกษาเบื้องต้น โดยมุ่งศึกษาเฉพาะแนวคิดของโครงการจากองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือและเครือข่ายองค์กรชาวบ้านที่เป็นแกนหลักในการดำเนินโครงการ ในช่วงปี 2539 - 2541 เพื่อให้หน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงความสำคัญของการสื่อสารด้วยพิธีกรรม ในรูปแบบของการบวชป่า และอาจนำไปประยุกต์ใช้กับงานพัฒนาด้านอื่นๆนอกเหนือจากการจัดการป่าต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและวิธีการนำเสนอสื่อพิธีกรรมของโครงการบวชป่าชุมชน
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบวชป่าชุมชน
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบวชป่าชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษา โครงการบวชป่าชุมชน เน้นในพื้นที่ดำเนินการจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงราย ช่วงปี 2539 –2542 โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรเครือข่ายชาวบ้านเป็นแกนกลาง โดยเลือกศึกษาเฉพาะเนื้อหา วิธีการนำเสนอ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากผู้ส่งสารในฐานะของผู้ดำเนินการหลักของโครงการ โดยเน้นที่องค์กรพัฒนาเอกชนและเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้จะไม่ศึกษาครอบคลุมถึงประสิทธิภาพ, ประสิทธิภาพที่ส่งผลกระทบต่อผู้รับสารหรือประชาชนกลุ่มเป้าหมาย

นิยามศัพท์

กลยุทธ์การสื่อสาร หมายถึง วิธีการที่ใช้เพื่อนำเสนอสาร หรือเนื้อหา ที่เกี่ยวกับโครงการบวชป่าชุมชน จากผู้จัดทำโครงการหรือผู้ส่งสาร ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อโน้มน้าวใจให้ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการเปิดรับต่อการรณรงค์ในด้านเนื้อหาและวิธีการนำเสนอของโครงการ

เนื้อหา หมายถึง ประเด็นหลักที่นำเสนอในสาร เกี่ยวกับ”การบวชป่า” จากผู้จัดทำโครงการหรือผู้ส่งสาร ที่นำเสนอประเด็นแนวคิดผ่านการจัดพิธีกรรม”การบวชป่า”ในการสื่อสารของโครงการบวชป่าชุมชน

วิธีการนำเสนอ หมายถึง วิธีการที่เลือกใช้ในการโน้มน้าวใจให้ประชาชนมีส่วนร่วมดำเนินการจัดพิธีกรรม” การบวชป่า”ในโครงการบวชป่าชุมชน ที่นำเสนอผ่านรูปแบบของการจัดงานโครงการบวชป่าชุมชน ที่จัดในลักษณะของงานเฉพาะกิจ

การมีส่วนร่วม หมายถึง บทบาทการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องของประชาชน ในขั้นตอนการดำเนินงานการจัดพิธีกรรม”การบวชป่า”ตั้งแต่ การริเริ่ม ตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินการ การประเมินผล กิจกรรมต่างๆในโครงการบวชป่าชุมชน

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม หมายถึง ปัจจัยภายใน หรือ ปัจจัยจากตัวประชาชนเอง ได้แก่ ภูมิหลังต่างๆของประชาชน โดยเน้นศึกษาในเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อจิตใจ อันนำไปสู่การเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ อาทิ ความเชื่อและความศรัทธา ความรู้สึก และปัจจัยภายนอก ซึ่งได้แก่ ปัจจัยต่างๆที่มาจากเกี่ยวข้องและส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ อาทิ ปัจจัยที่เกิดจากแรงสนับสนุน ปัจจัยที่เกิดจากแรงกดดัน จากบุคคลอื่นๆ ที่ส่งผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วม

โครงการบวชป่าชุมชน หมายถึง ลักษณะในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ โดยการประยุกต์มาจากพิธีบวชพระในพระพุทธศาสนา ซึ่งรวมถึงการจัดทำพิธีกรรมอื่นๆเพื่อเป็นการสนับสนุนในเรื่องศรัทธาและความเชื่อให้ร่วมกันอนุรักษ์ป่าไม้ อันได้แก่ การจัดพิธีบวช การสืบชะตาแม่น้ำ เลี้ยงผีขุนน้ำ การไหว้เจ้าป่าเจ้าเขา ในกิจกรรมของโครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้น ช่วงปี พ.ศ.2539 – 2542

ประชาชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดำเนินโครงการบวชป่าชุมชน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงกลยุทธ์การสื่อสารที่นำเสนอเนื้อหาด้วยสื่อพิธีกรรมในการจัดการป่า ซึ่งใช้การประยุกต์พิธีกรรม ”การบวช” มาใช้ในการรณรงค์ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
2. ผลที่ได้จากศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อองค์กรชาวบ้าน หน่วยงานของภาครัฐและเอกชน ในการวางแผนพัฒนาการรณรงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต
3. เพื่อรวบรวมไว้เป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับหน่วยงานต่างๆ และผู้ที่สนใจในกลยุทธ์การสื่อสารด้วยพิธีกรรมในการจัดการป่า ในรูปแบบของ ”การบวชป่า” เพื่อเป็นประโยชน์ต่อไปในการศึกษาและการใช้กลยุทธ์ในการสื่อสารด้านอื่นๆต่อไป

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การสื่อสารในโครงการบวชป่าชุมชน” ได้อาศัยแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนำมาเป็นกรอบและแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

- 1.แนวคิดการจัดการป่า (FOREST MANAGEMENT)
2. แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (DEVELOPMENT COMMUNICATION AND FOREST MANAGEMENT)
3. แนวคิดกลยุทธ์“การใช้พิธีกรรม”ในฐานะรูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (RITUAL AS A STRATEGY OF DEVELOPMENT COMMUNICATION)
4. แนวคิดการรณรงค์ทางการสื่อสาร (COMMUNICATION CAMPAIGN)
5. การมีส่วนร่วม (PARTICIPATORY)

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่า (FOREST MANAGEMENT)

ความหมายของการจัดการป่าชุมชน

Fao (1978) ได้ให้คำจำกัดความถึงป่าชุมชนว่า กิจกรรมป่าชุมชนรวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ ที่ประชาชนมีส่วนร่วม ตั้งแต่การปลูกป่าหรือการจัดการป่าของหมู่บ้านในท้องที่ที่ขาดแคลนไม้ใช้สอยและของจากป่า รวมทั้งอุตสาหกรรมขนาดเล็กภายในครัวเรือนที่ใช้ผลิตผลจากป่า แต่ไม่รวมถึงอุตสาหกรรมป่าไม้ขนาดใหญ่

โกมล แพรกทอง(2533 : 154) กล่าวถึงป่าชุมชนว่าเป็นรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึงพิงป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่าและให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่าไม้นั้นเป็นผู้กำหนด แผนการและควบคุมการดำเนินการ

ฉลาดชาย รมิตานนท์, อานันท์ กาญจนพันธุ์ และ สันธิจิตา กาญจนพันธุ์ (2536: 177) กล่าวว่า ชุมชนที่รักษาป่าไว้ได้ล้วนแต่มีองค์กรชาวบ้านในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น องค์กรเหมือนฝ่ายสภาตำบล คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการตรวจป่า เป็นต้น องค์กรเหล่านี้ทำหน้าที่จัดการทรัพยากรธรรมชาติตามเงื่อนไข ของระบบนิเวศน์ชุมชน เศรษฐกิจ การเมือง สังคม

วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชนนั้น ทั้งนี้มักจะวางอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาของชาวบ้าน อันเกิดจากการสะสมถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนาน

เสน่ห์ จามริก และ ยศ สันตสมบัติ บรรณาธิการ (2536: 167 - 205) กล่าวว่า ความพยายามในการปกป้องสิทธิตามประเพณีของชาวบ้านในการควบคุมและจัดการป่าท่ามกลาง สภาวะการณ์ขัดแย้งในปัจจุบัน ชาวบ้านได้ค่อยๆ ปรับเปลี่ยนอุดมการณ์ดั้งเดิมตามจารีตปฏิบัติ ให้มีลักษณะเป็นทางการมากขึ้น เริ่มมีการจัดตั้งองค์กรอย่างเป็นทางการ เช่น คณะกรรมการป่า ชุมชนของหมู่บ้านเพื่อทำหน้าที่ดูแลป่า รวมทั้งมีการวางกฎระเบียบเกี่ยวกับการบริหารจัดการ และข้อบังคับเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของทาง ราชการเพิ่มมากขึ้น

ทรงโสภา วงศ์ษา (2536: 15-17) กล่าวถึงความสัมพันธ์ของชุมชนกับป่าต้นน้ำในเขต ดอยหลวง และดอยดวนในอำเภอแม่ใจ และอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา สรุปได้ว่าในอดีตที่ผ่านมา ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับป่า ได้อาศัยประโยชน์จากป่าในด้านต่างๆ มีน้ำซับน้ำตกไหลรวม กันเป็นลำห้วยในชุมชนได้ดื่มกิน และทำการเกษตร ในยุคพัฒนาทางเศรษฐกิจป่าไม่ได้ถูกทำลาย ลงเป็นจำนวนมาก ผลกระทบจากการทำลายป่าทำให้หลายลำห้วยแห้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล หลายชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงมีการพูดคุยหาข้อสรุปและได้วิเคราะห์สาเหตุพบว่า ป่าถูกทำลาย จึงมีการให้ความสำคัญกับป่า มีการอนุรักษ์ป่า การกันเขตป่าต้นน้ำ ป่าใช้สอย ป่า ความเชื่อ มีการอนุรักษ์ป่าในรูปแบบป่าชุมชน เช่น ที่ห้วยแม่ใจมีกลุ่มจักป่าได้อุรักษ์ป่า มีพื้นที่ ประมาณ 10,000 ไร่ มีการสำรวจพื้นที่ป่า มีการกันเขตป่าต้นน้ำ ป่าใช้สอย ฯลฯ

กิงกร นรินทรกุล ณ อยุธยา (2536: 9-16) กล่าวถึงการฟื้นฟูป่าต้นน้ำในชุมชนท้องถิ่น ภาคเหนือตอนบน สรุปได้ว่าการที่ชุมชนเผชิญกับภาวะความเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนา ประเทศ หลายชุมชนหลายหมู่บ้านเริ่มหันมาทบทวนวิถีทางของปัญหาสาเหตุที่ทำให้เกิดความ แห้งแล้ง เมื่อพบว่าตนเองก็เป็นส่วนหนึ่งของปัญหา จึงได้พยายามร่วมกันจัดตั้งกลุ่ม มีการกำหนด เขตป่า และกฎระเบียบการใช้ดูแลรักษาป่าของชุมชน เริ่มมีการกันเขตที่ไร่เก่าที่เป็นป่าเสื่อมโทรม ไม่ให้กลับเข้าไปทำอีก ปล่อยให้ป่าฟื้นคืนสภาพไม่ให้ใครเข้าไปรบกวน พร้อมทั้งปลูกป่าเสริมเพื่อ คืนความชุ่มชื้นแก่ป่า ขณะเดียวกันหลายพื้นที่เริ่มเกิดเป็นความพยายามประสานความร่วมมือใน ระหว่างชุมชนที่ใช้ลำน้ำสายเดียวกัน หรืออยู่ในลุ่มน้ำเดียวกันในการช่วยกันดูแล และกำหนดแนว ทางการใช้ทรัพยากรของแต่ละชุมชนในลุ่มน้ำเดียวกัน เนื่องจากมองเห็นว่าลำพังการดูแลรักษา

ป่าเพียงชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ขณะที่ชุมชนที่เหลือยังขาดสำนักอนุรักษ์ร่วมกัน ไม่สามารถส่งผลต่อการแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งได้

ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ และนันทา เบญจศิลารักษ์ บรรณารักษ์ บรรณารักษ์ (2536: 62-64) กล่าวถึงขบวนการองค์กรชาวบ้านอาสาสมัครรักษาป่าในรูปแบบ “คณะกรรมการรักษาป่าไม้และต้นน้ำลำธาร ตำบลศิลาแลง จังหวัดน่าน” สรุปได้ว่าการที่ชุมชนศิลาแลงได้เปิดตัวติดต่อกับสังคมภายนอก ทำให้เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในเบื้องต้น อีกทั้งการอพยพชาวเขานับโดยญาติตามนโยบายรัฐเป็นสาเหตุต่อมาให้ชาวเขาขึ้นตัดฟันป่าศิลาแลงเพื่อขยายพื้นที่ทำไร่บนดอย โดยรัฐได้ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจชาวพื้นราบส่วนหนึ่งก็เริ่มบุกเบิกป่า เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้ต้นไม้ใหญ่เริ่มหายไป ระดับน้ำในลำน้ำกุนลดลงอย่างเห็นได้ชัด ชาวพื้นราบและชาวเขาต่างยอมรับว่าเป็นฝ่ายทำลายป่า จึงเกิดความร่วมมือ ประสานงานของทั้งสองฝ่ายทำให้เกิด “คณะกรรมการรักษาป่าไม้ และต้นน้ำลำธาร ตำบลศิลาแลง” ที่ถูกยอมรับอย่างเป็นทางการโดยสภาตำบล มีกฎระเบียบประกาศใช้อย่างเป็นทางการที่ออกมารับรองอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ชาวบ้านมีสิทธิในการขอใช้ประโยชน์จากป่า เช่น การเก็บเห็ด หน่อไม้ ของป่า สมุนไพร ไม้ฟืน ตลอดจนไม้ใช้สอยในครัวเรือน และคอยเป็นหูเป็นตาช่วยกันดูแลป่า หากพบเห็นการลักลอบตัดไม้ให้แจ้งคณะกรรมการ องค์กรชุมชนในการจัดการป่าของตำบลศิลาแลงสามารถมีคณะกรรมการระดับตำบล เชื่อมโยงประสานระหว่างหมู่บ้านต่างๆ ในตำบล ในกิจกรรมร่วมกันอนุรักษ์ป่าและในด้านารวบรวมกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากป่าโดยสมาชิกในชุมชน โดยใช้อำนาจขององค์กรที่ถูกต้องตามกฎหมาย คือ สภาตำบลเป็นพื้นฐานของการดำเนินงาน และในด้านการดูแลให้สมาชิกปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของชุมชนก็มีมาตรการ 2 ชั้นคือ ชั้นแรกเป็นกฎเกณฑ์ของชุมชนเมื่อไม่สามารถดำเนินการได้ จึงใช้มาตรการทางกฎหมายของรัฐ

จากการที่ต้องเผชิญกับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้มิถือสิทธิพลภายนอกชุมชน ทำให้องค์กรชาวบ้านจำเป็นต้องหาแรงสนับสนุนจากแหล่งต่างๆ เพื่อการต่อรองกับรัฐให้เข้ามาร่วมแก้ปัญหา นอกจากสภาตำบลแล้วยังมีการพัฒนาความสัมพันธ์กับชุมชนใกล้เคียง เพื่อสร้างเป็นเครือข่ายที่สามารถเพิ่มพลังในการต่อรองให้มากขึ้น เป็นการเสริมองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อยอมรับให้องค์กรชุมชนมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามกฎหมาย

อภิชาติ พันธเสน(2539) ได้นำเสนอแนวคิดในการจัดการป่าของชุมชนไว้ ดังนี้

1. ควรจัดการป่าด้วยรูปแบบขององค์กรชุมชนในการจัดการดูแลป่า กล่าวคือรวบรวมประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพอยู่รอบๆบริเวณพื้นที่ป่าให้ช่วยกันดูแลรักษาป่าไม้ทุกแห่ง ให้

ประชาชนเกิดมีความรู้สึกรู้ว่าพวกเขาเป็นเจ้าของป่าที่อนุรักษ์ไว้ โดยมีผลประโยชน์ตอบแทนในระยะยาว คือ ผลทางอ้อมทำให้ดินและน้ำมีความสมบูรณ์มากขึ้น สามารถเข้าไปเก็บผลผลิตจากป่าในลักษณะที่มีผลประโยชน์อย่างยั่งยืนอยู่ได้ เช่น สามารถตัดไม้เพียงเพื่อทำที่อยู่อาศัย ล่าสัตว์ป่าที่อยู่นอกการคุ้มครองเพื่อมาใช้เป็นอาหาร ตลอดจนเข้าไปหาของป่า เช่น หวาย ฟืน เห็ด ครั่ง พืชสมุนไพร เพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือนตามความจำเป็นเท่านั้น และป้องกันมิให้บุคคลภายนอกเข้าไปหาประโยชน์จากพื้นที่ป่าในลักษณะที่เป็นการทำลาย โดยมีเงื่อนไขที่สำคัญคือ ประชาชนเหล่านั้นจะต้องมีจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่า

2. สร้างและพัฒนาทำให้เกิดองค์กรประชาชนที่มีความเข้มแข็ง ให้มีแนวทางและกฎเกณฑ์ในการจัดการป่าได้ โดยให้ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณรอบพื้นที่ป่า ทำหน้าที่ในการดูแลอนุรักษ์ป่าทุกแห่งที่มีอยู่ในประเทศไทย เพื่อป้องกันการทำลายจากบุคคลภายนอก

พร้อมกันนี้ ได้นำเสนอแรงจูงใจที่จะทำให้ประชาชนร่วมมือร่วมใจกันดูแลรักษาป่าได้ คือ

- แรงจูงใจทางด้านบวก คือ ผลประโยชน์ที่จะได้จากการดูแลรักษาป่าในระยะยาวในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วยังไม่เกิดขึ้น
- แรงจูงใจที่เกิดจากผลกระทบทางด้านลบ ซึ่งมีกรณีต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ ประการแรกเกิดจากการที่ต่างคนต่างมีความเห็นร่วมกันว่าจำเป็นจะต้องร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์พื้นที่ป่าที่มีอยู่ร่วมกันให้คงอยู่ตลอดไป เพื่อให้ธรรมชาติมีระบบความสมบูรณ์ทางนิเวศเพิ่มขึ้นเพราะถ้าปล่อยให้คนต่างถิ่นต่างพื้นที่มาใช้ประโยชน์จากป่าในลักษณะที่เป็นการทำลายป่าในระยะยาว ในที่สุดภัยจะตกแก่ประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่นั่นเอง คือ มีปัญหาขาดแคลนน้ำ พื้นดินเสื่อมคุณภาพ ผลผลิตทางการเกษตรได้รับความเสียหายหรือมีปริมาณลดลง มีต้นทุนในการผลิตเพิ่มขึ้น - แรงจูงใจที่เกิดจากเกรงผลกระทบในทางลบที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ในหลายพื้นที่ประชาชนเกรงว่าบริเวณพื้นที่ที่ได้ตั้งถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรถูกทางการประกาศให้เป็นพื้นที่อุทยานหรือป่าอนุรักษ์

แนวคิดที่กล่าวข้างต้น ตามทัศนะของทุกท่านที่กล่าวข้างต้นต่างๆ มีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันสรุปได้ว่า ชุมชนที่อนุรักษ์ ดูแลรักษาป่าล้วนเกิดขึ้นมาจากการที่ชุมชนเผชิญกับปัญหาความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทำให้ลำห้วยแห้งแล้งส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นที่มีสาเหตุมาจากการตัดไม้ ทำลายป่าเพื่อการพัฒนาประเทศจากนโยบายสัมปทานป่าไม้และการทำมาหากินของชาวบ้าน ชุมชนเหล่านี้ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว มีการแสวงหาทางออกในการแก้ไขปัญหาโดยการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรชุมชน ซึ่งบางองค์กรเกิดจากกลุ่มที่มี

อยู่แล้วในชุมชน เช่น กลุ่มเหมืองฝาย เป็นต้น ได้ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการการอนุรักษ์ การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ ระบบการผลิต วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชนนั้น บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและการปรับเปลี่ยนประยุกต์ใช้ความรู้ได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเช่น การทำการเกษตรในรูปแบบของ เกษตรผสมผสาน วนเกษตร เป็นต้น

นอกจากนี้องค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติยังได้มีการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนภายในท้องถิ่นหรือภายในลุ่มน้ำเดียวกัน เพื่อร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์การวางแผนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ และเพื่อเพิ่มพลังอำนาจในการต่อรองกับองค์กรภายนอก อันเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชุมชนในการจัดการป่าประการหนึ่ง

จากแนวคิดดังกล่าว การที่ชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ คัดค้านการตัดไม้ทำลายป่า ต่อต้านการสัมปทานป่าไม้ มีส่วนหนึ่งที่ผลักดันและอยู่เบื้องหลังการพัฒนาตลอดมา จากองค์กรภายนอกของชุมชน อันได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ในฐานะนักพัฒนา และพยายามพัฒนาการทำงานแบบมีส่วนร่วมมาโดยตลอด ซึ่งทำให้เราต้องมีการศึกษาเบื้องต้นว่า มีพัฒนาการหรือกระบวนการรณรงค์ในการจัดการป่าในรูปแบบของการมีส่วนร่วมกันมาเช่นไร ดังรายละเอียดในแนวคิดการจัดการป่าของ ต่อไปนี้ เพื่อทราบความเป็นมาต่างๆ ซึ่งเป็นเบื้องหลังของ แรงผลักดัน และ สร้างแรงจูงใจในการจัดทำโครงการบวชป่าชุมชนนี้ขึ้น

พัฒนาการจัดการป่าชุมชนของภาคเหนือ

ปลายทศวรรษ 2520 การแย่งชิงทรัพยากรมีความรุนแรงมากขึ้นในรูปแบบต่างๆ เช่น การสัมปทานป่า การทำเหมืองแร่ การสร้างเขื่อน การประกาศเขตคุณภาพลุ่มน้ำ เป็นต้น ความรุนแรงของการแย่งชิงทรัพยากรในช่วงนี้ถึงขั้นทำให้ชาวบ้านระดับรากหญ้าต้องสูญเสียปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐานเป็นวงกว้างทั่วทั้งภาค โดยเฉพาะการสูญเสียที่ดิน ป่าไม้ น้ำ

ปี 2529 เริ่มเกิดปัญหาชาวบ้านลุกขึ้นมาคัดค้านสัมปทานทำไม้ 6-7 แห่งในภาคเหนือ มีเพียงบางองค์กรคือ โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติและสมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชนภาคเหนือ เคลื่อนไหวรณรงค์ผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงด้านนโยบาย

ในช่วงต้นทศวรรษ 2530 NGO จึงรวมตัวกันเป็นกลุ่ม “ศึกษาปัญหาทรัพยากรภาคเหนือ” เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการแย่งชิงทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ

อย่างไรก็ตามปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละประเด็นพื้นที่ก็แตกต่างกันไป เช่น ปัญหาเหมืองแร่ ก็เป็นปัญหาเฉพาะที่ เมื่อปัญหาได้ลุล่วงไปแล้วก็มักไม่มีกิจกรรมที่ต่อเนื่องอีก ส่วนปัญหาเขื่อนจะเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อต่อเนื่องแต่ก็เป็นปัญหาเฉพาะพื้นที่ที่กระจายเป็นจุดๆอยู่ทั่วทั้งภาค และมีความรุนแรงของปัญหาในแต่ละพื้นที่ที่ต่างกัน การรวมตัวเป็นเครือข่ายชาวบ้านจึงทำได้ยากกว่า ในขณะที่ปัญหาด้านป่าไม้ที่ดินเป็นปัญหาที่ต่อเนื่อง ยาวนาน และกระทบกับชุมชนในวงกว้าง ทำให้สามารถเริ่มพัฒนาเป็นเครือข่ายชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหาด้านป่าไม้ที่ดิน

ต้นปี พ.ศ.2532 องค์การกรรณรงค์และกป.อพช. ภาคเหนือได้ร่วมกันจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์การต่อสู้ของชาวบ้าน เพื่อเป็นการสร้างพลังในการต่อสู้ของชาวบ้านที่ประสบปัญหา ร่วมกันและเพื่อนำการสร้างเครือข่ายชาวบ้านต่อสู้ปกป้องทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน แต่การต่อสู้ยังไม่เป็นกระบวนการมากนัก แต่ก็ได้เป็นเงื่อนไขให้มีการเผยแพร่ข้อเท็จจริงในพื้นที่ให้สาธารณชนได้รับรู้ จนเป็นประเด็นที่กลุ่มพลังต่างๆออกมาเคลื่อนไหวสนับสนุน

ทั้งนี้ได้มีกระบวนการในการพัฒนา เข้าสู่ระยะผลักดันแนวคิดป่าชุมชน พ.ศ.2533-2536 กล่าวคือเริ่มต้นให้ความสำคัญกับหลักการจัดการป่าโดยประชาชนในรูปแบบ “ป่าชุมชน” ประกอบกับการทำงานในช่วงเวลาดังกล่าว NGO ได้ค้นพบว่า ชาวบ้านในหลายพื้นที่มีระบบการจัดการป่าตามวิถีชีวิต และประเพณีดั้งเดิมสืบทอดกันมายาวนาน ดังนั้น NGO จึงได้ร่วมกับองค์กรชาวบ้านสำรวจพื้นที่ป่าชุมชนในภาคเหนือ ประมาณ 30 ป่าชุมชน และได้จัดสัมมนาเพื่อรวบรวมข้อเสนอเพื่อร่าง พรบ. ป่าชุมชน

ระยะนี้เป็นระยะที่ NGO ต่างๆ มีการตื่นตัวอย่างมากต่อประเด็นป่าชุมชน ประกอบกับการจัดตั้งกลไกสนับสนุนระดับภาคในรูปของคณะทำงานป่าชุมชน ซึ่งมีองค์ประกอบขององค์กรกรรณรงค์ ประสาน และสนับสนุนระดับภาค และส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนในระดับพื้นที่อย่างกว้างขวาง มีการประสานเครือข่ายชาวบ้านโดยการเชื่อมโยงประสบการณ์ระหว่างองค์กรชาวบ้านรักษาป่าในระดับจังหวัด และเชื่อมประสานองค์กรชาวบ้านระดับภาคในการผลักดันนโยบายในเวทีสัมมนา ตลอดจนการประสานความร่วมมือระหว่าง NGO ภายในภาคเหนือ และระหว่างภาคอื่นเพื่อผลักดัน พรบ.ป่าชุมชนร่วมกับเครือข่ายชาวบ้านจัดการป่าชุมชน

นอกจากนี้ NGOแต่ละจังหวัดได้มีการผนึกกำลังกัน และแสวงหาแนวทางร่วมระดับท้องถิ่น โดยมีการรวมตัวเป็นกลุ่มสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด อาทิ กลุ่มสิ่งแวดล้อมพะเยา กลุ่มทิศทางเชียงราย กลุ่มลำพูนเสวนา กลุ่มฮักเมืองน่าน เป็นต้น ในช่วงเวลานั้นถือเป็นกลไกสำคัญที่จะพัฒนาไปติดตามเฝ้าระวังปัญหาด้านทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมภายในจังหวัดทั้งในพื้นที่ NGO และนอกพื้นที่ NGO

กระบวนการทำงานสำคัญ ปี 2533- 2536

- ส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนระดับพื้นที่
- รวบรวมข้อมูลและเผยแพร่ต่อสาธารณชน
- จัดตั้งกองทุนชุมชนรักป่า เพื่อสนับสนุนกิจกรรมองค์กรชุมชนรักษาป่า และรณรงค์กิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชน
- ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อผลักดันแนวคิดป่าชุมชน อาทิ นักวิชาการ และกรมป่าไม้
- จัดเวทีสัมมนาเพื่อผลักดันนโยบาย เวที พบ.ป่าชุมชน (2533, 2534) เวทีสมัชชาป่าชุมชนต้นน้ำ (2535)

กลุ่มที่มีบทบาทสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งได้แก่ กลุ่มนักวิชาการ และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา จัดทำโครงการวิจัยป่าชุมชน ทำการวิจัยป่าชุมชนในภาคเหนือ และตะวันออกเฉียงเหนือ พร้อมทั้งจัดเวทีสัมมนาเพื่อผลักดันนโยบายสิทธิชุมชน เฉพาะอย่างยิ่ง พบ.ป่าชุมชนที่รัฐสภา

จากการทำงานดังกล่าวมีการขยายตัวของป่าชุมชนอย่างมาก เกิดความร่วมมือระหว่าง NGO กับกลุ่มต่างๆ ในระดับจังหวัด และความร่วมมือระหว่าง NGO ในการรณรงค์ทางนโยบายผ่านกระบวนการ LOBBY และการสัมมนา

ผลที่สำคัญได้แก่ เกิดร่าง พบ.ป่าชุมชน ฉบับประชาชน ขณะเดียวกันกรมป่าไม้ก็ขานรับแนวคิดป่าชุมชนไปจัดทำร่าง พบ.ป่าชุมชนฉบับกรมป่าไม้ขึ้น แต่ทั้งสองร่างมีเนื้อหาขัดกันโดยหลักการสำคัญ

ขณะนั้นขบวนการชาวบ้านเรื่องป่าชุมชน ดำเนินไปพร้อมๆกับการพัฒนากิจกรรมกองทุนชุมชนรักป่า ซึ่งเน้นการเผยแพร่เชิงบวก ระดมความเข้าใจ และสนับสนุนกิจกรรมการรักษาป่าของชุมชน มีการสานเครือข่ายป่าชุมชนระดับจังหวัด มาเชื่อมเป็นสมัชชาป่าชุมชนต้นน้ำ มีความ

พยายามที่จะผลักดันกำลังประสานความร่วมมือใน NGO เพื่อรณรงค์ผลักดันการแก้ไขนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ซึ่งมีแนวทางชัดเจนในการแยกคนออกจากป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย ขณะเดียวกันก็มีปัญหาอื่น เช่น เชื้อนแม่กก ปัญหาเหมืองแร่ที่ลึ

ในปี พ.ศ.2535 เกิดวิกฤตแล้งทั่วประเทศ รัฐบาลได้ริเริ่มฟื้นโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น และโครงการผันน้ำหลายลุ่มน้ำในภาคเหนือตอนบน และลุ่มน้ำนานาชาติ (โขง-สาละวิน) ประกอบกับการขยายตัวของประสานความร่วมมือภาคีต่างๆ บนพื้นฐานแนวคิดประชาสังคม จึงมีความพยายามที่จะสานความร่วมมือ NGO ในพื้นที่ที่ทำงานหลากหลายประเด็นปัญหา คำว่าป่าชุมชนอย่างเดียวยังไม่พอ เริ่มมีการพูดถึงการจัดการทรัพยากรเชื่อมโยงเรื่องดิน ป่า น้ำ มองฐานองค์กรชุมชนเข้มแข็งในระดับลุ่มน้ำย่อย และเชื่อมโยงเครือข่ายชาวบ้านคัดค้านเขื่อนเข้ามาด้วย

ดังนั้น ช่วงนี้ปี 2535-2537 การแก้ไขปัญหาทรัพยากรของ NGO จึงมีแนวทางกว้างๆ ร่วมกันที่ยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำโดยองค์กรประชาชน

ปี 2537-2539 กลุ่มคนทำงานรณรงค์เริ่มตระหนักชัดว่า การทำงานรณรงค์ผ่านกระบวนการ NGO เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบายน้อยมาก เวที NGO ก็ค่อยๆ เล็กลงเรื่อยๆ เนื่องจากประชุมกันบ่อยครั้ง แต่ก็ไม่มีความสำเร็จใดๆ จึงเริ่มมีการเคลื่อนไหวกับขบวนการชาวบ้านมากขึ้น จนทำให้เกิดเป็นเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ(คกน.) ในรูปแบบขององค์กรประชาชนในภาคเหนือขึ้น

ส่งผลให้การจัดการความสัมพันธ์และบทบาทระหว่างองค์กรชาวบ้านและ NGO เริ่มเป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมมากขึ้นในรูปแบบที่ผู้นำชาวบ้านเป็นกรรมการ และมี NGO ในฐานะกองเลขา โดยมีดำเนินงานร่วมกัน พัฒนาการควบคู่กันอย่างต่อเนื่อง มีงานที่เกี่ยวข้อง 3 ระดับคือ

- ระดับนโยบาย สำหรับงานทรัพยากร คือนโยบายป่าไม้ ที่ดิน การผลักดัน พ.ร.บ.ป่าชุมชน
- รณรงค์ สร้างความรู้ ความเข้าใจ ผู้สาธารณะชนว่า “คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้”
- พัฒนาองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง พัฒนาแบบแผนการจัดการทรัพยากร

ในระยะแรกการเคลื่อนไหวในกระบวนการป่าชุมชน ใช้งานทั้ง 3 ระดับเคลื่อนไหวไปพร้อมกัน แต่ภาพที่เด่นชัดของการจัดการป่าในขณะนั้นคือ การรวมตัวเจรจา ชุมชนุ่ประท้วง ต่อรองกับบุคคล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย ทั้งกับข้าราชการและนักการเมือง ซึ่งค่อนข้างเป็นภาพของต่อรองทางการเมืองและเป็นภาพลอบต่อเครือข่ายชาวบ้านและ NGO

ขณะเดียวกับเครือข่ายของการทำงานได้มีการจัดกระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์ของ NGO ให้ชัดเจนมากขึ้น และได้มีการวางแผนในการเปิดภาพทำความเข้าใจถึงการดำเนินงานของ NGO และองค์กรชาวบ้านให้เป็นที่รับรู้ของสาธารณชนเพิ่มมากขึ้น โดยผ่านทางกิจกรรมสำคัญคือ **โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้นฯ** ซึ่งเป็นการนำเอาการบวชป่าชุมชนที่เป็นพิธีกรรมในการจัดการป่ามาใช้ในการสื่อสารรณรงค์

ในช่วงที่ผ่านมาในปี 2539 - 2540 โครงการบวชป่าชุมชนจะช่วยเปิดภาพทำความเข้าใจเป็นที่รับรู้ของสาธารณชนถึงวิธีการจัดการป่าของชุมชน และสามารถสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนหลายฝ่ายในโครงการบวชป่าชุมชนได้พอสมควร อีกทั้งยังเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในกลุ่มคนทำงานว่า เป็นแนวทางที่ดีอย่างหนึ่ง ในการนำสื่อพิธีกรรมมาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนา จึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่า มีการนำเสนอแนวคิด หรือเนื้อหา ผ่านวิธีการนำเสนอ ในรูปแบบของงานเฉพาะกิจในการรณรงค์ได้อย่างไร

2. แนวคิดการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (DEVELOPMENT COMMUNICATION AND FOREST MANAGEMENT)

คำว่า การสื่อสาร ตรงกับภาษาอังกฤษ ว่า " Communication" ซึ่งนักวิชาการ ในสาขาต่างๆ ได้ให้คำนิยามแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละคน แต่ในที่นี้ขอยกเฉพาะความหมายที่สามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาได้ อาทิ

การสื่อสาร หมายถึง การมีความเข้าใจร่วมกัน ต่อสัญลักษณ์ที่แสดงข่าวสาร (Scharam , 1974 : 13 อ้างใน ปรมะ สตะเวทิน 2529 : 5-6)

George A. Miller กล่าวว่า การสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง

George Gerbner กล่าวว่า การสื่อสาร คือ การแสดงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social interaction) โดยใช้สัญลักษณ์และระบบสาร

จุมพล รอดคำดี(2532) ให้ความหมายว่า การสื่อสาร หมายถึง พฤติกรรมการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ โดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้สึกนึก

คิด เจตคติ ตลอดจนประสบการณ์ระหว่างกันและกัน เพื่อให้เกิดผลตอบสนองของบางประการ ที่ตรงกับเป้าหมายที่วางไว้ คือ การเข้าใจร่วมกัน ความร่วมมือ ความตกลงเห็นพ้องกัน ความผสมผสาน ความประนีประนอม เป็นต้น อันจะนำมาซึ่งความคงอยู่ และการพัฒนาสังคมของมนุษย์

อาจกล่าวสรุปได้ว่า การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดสาร (Message) ระหว่างผู้รับสาร กับผู้ส่งสาร ซึ่งมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสารผ่านสื่อ เพื่อให้เกิดผลตอบสนองตามเป้าหมายที่วางไว้

ทั้งนี้การสื่อสารจะเป็นไปด้วยความราบรื่น และมีประสิทธิภาพหรือไม่นั้น เอเวอร์เรท โรเจอร์ (Everet Rogers ,1983) กล่าวว่า คุณลักษณะระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร เป็นปัจจัยสำคัญที่จะอธิบายว่า ใครถ่ายทอดข่าวสารไปยังใคร จะมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดข่าวสารแค่ไหน ทั้งนี้การสื่อสารจะเป็นไปด้วยความราบรื่นเมื่อผู้ส่งสารและผู้รับสารมีคุณลักษณะเหมือนกัน (Homophily) เช่น ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม การศึกษา สถานะสังคม และอื่นๆ นั่นหมายถึง บุคคลส่วนใหญ่จะรู้สึกสบายใจที่ต้องติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลที่คล้ายคลึงกับตน

ส่วนคำว่า การพัฒนา(Development) เช่นเดียวกับ คำว่า การสื่อสาร ที่มีนักวิชาการต่างๆได้ให้ความหมายที่หลากหลายและแตกต่างกันไปตามยุคสมัย ในที่นี้ จะยกเฉพาะความหมายที่สามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาสถานการณ์ปัจจุบัน อาทิ

ซินห์ (Sinha, 1976 : 2 อ้างถึงใน เสถียร เขยประดับ, ม.ป.ป. : 6) ให้คำจำกัดความว่า การพัฒนา หมายถึง การพัฒนาเป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่ง

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ (2533 : 67) กล่าวว่า การพัฒนาในมุมมองของชาวบ้านนั้น คือ การแก้ปัญหาที่มีอยู่และการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองดีขึ้น ให้ภายในชุมชนมีความสุขพอสมควร ไม่ว่าจะพัฒนานั้น คนนอกจะเข้ามาเป็นฝ่ายเริ่ม หรือให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม หรือเข้ามาร่วมกับชาวบ้านในกิจการที่ชาวบ้านเป็นฝ่ายริเริ่มก็ตาม

เออร์วินด์ ชิงค์เฮล และปารีชาต สถาปิตานนท์ ได้สรุปแนวทางของการพัฒนาว่า การพัฒนาควรจะมุ่งเน้นที่ความต้องการของประชาชน และคำนึงถึงการผสมผสานของวัฒนธรรม ค่า

นิยม ความเชื่อ และบรรทัดฐานต่างๆของสังคม โดยกระบวนการดังกล่าวควรสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

ทั้งนี้ แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารในการพัฒนานั้น วิลเบอร์ แชมมส์(1964 อ้างถึงใน เจริญ ยุติธรรมสกุล 2538 : 13 - 15) ได้ให้ความเห็นว่า เป็นการให้ข่าวสารและการโน้มน้าวใจ เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ดังนั้นการสื่อสารควรจะเข้ามาในฐานะเครื่องมือสนับสนุนให้การพัฒนาสำเร็จตามเป้าหมาย โดยใช้กระบวนการสื่อสาร 2 ทาง หรือหลายทาง

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ควรคำนึงถึงองค์ประกอบเหล่านี้ คือ

1. เป็นการสื่อสารแบบสองทาง หรือหลายทาง และเน้นการสื่อสารในแนวระนาบ
2. การสื่อสารต้องให้ความสำคัญในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกระดับ
3. การสื่อสารต้องยึดหลักความต้องการ และปัญหาความต้องการของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินกิจกรรม รวมถึงคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนเป็นหลัก
4. การพัฒนา และการพึ่งพาตัวเองควรใช้การเผยแพร่ข้อมูลความรู้ที่เหมาะสมกับท้องถิ่น
5. การสื่อสารต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และอาจใช้ร่วมกัน เช่น สื่อพื้นบ้าน เป็นต้น

อีกทั้ง ปรมะ สตะเวทิน (2533 : 149) กล่าวว่า การสื่อสารในฐานะที่เป็นสายใยของสังคม และเป็นส่วนประกอบที่สำคัญต่อกระบวนการสังคม ขณะที่กระบวนการสังคมหรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม กำลังดำเนินไปได้ หน้าที่สำคัญของการสื่อสารในสังคม คือ หน้าที่ในการให้ข่าวสาร หน้าที่ในการชักจูงใจ และหน้าที่ในการให้ความรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมสนับสนุน และขยายงานพัฒนา การสื่อสารในลักษณะนี้ เรียกว่า การสื่อสารเพื่อการพัฒนา การสื่อสารทำหน้าที่เป็นกลไกสังคม ที่จะผลักดันให้สังคมพัฒนาตามเป้าหมายที่วางไว้

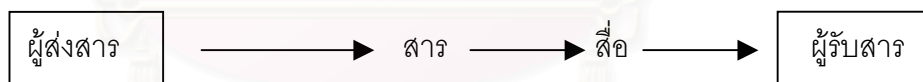
จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการพัฒนา เป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ด้วยเหตุนี้ หากมีการนำการสื่อสารไปใช้ให้ถูกต้องเหมาะสมและเพียงพอแล้ว จะสามารถช่วยส่งเสริมการพัฒนาได้อย่างมาก โดยเป็นจุดเชื่อมต่อบetweenหน่วยงานและองค์กรต่างๆในสังคม ในฐานะผู้ส่งสาร กับประชาชนในฐานะผู้รับสาร

ความสัมพันธ์ของการสื่อสาร ทำให้เกิดบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ระหว่าง ข้อมูลและประชาชนในกระบวนการสื่อสาร การดำเนินกิจกรรมผ่านการสื่อสารงานเฉพาะกิจใน โครงการบวชป่านี้เช่นกัน ซึ่งเป็นการสื่อสารที่อาศัยสื่อต่างๆ หลายชนิดมาใช้ในคราวเดียวกัน และ รวมวิธีการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ มาใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยอาศัยรูปแบบการสื่อสาร ลักษณะต่างๆ ซึ่งได้มีการจำแนกรูปแบบการสื่อสารในหลายลักษณะตามหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการ พิจารณาที่แตกต่างกันไป ในที่นี้จะกล่าวถึงรูปแบบของการสื่อสาร 4 ลักษณะคือ

1. จำแนกตามทิศทางการสื่อสาร
2. จำแนกตามลักษณะการใช้
3. จำแนกตามสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร
4. จำแนกตามการไหลของข่าวสาร

1 จำแนกตามทิศทางการสื่อสาร แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบคือ

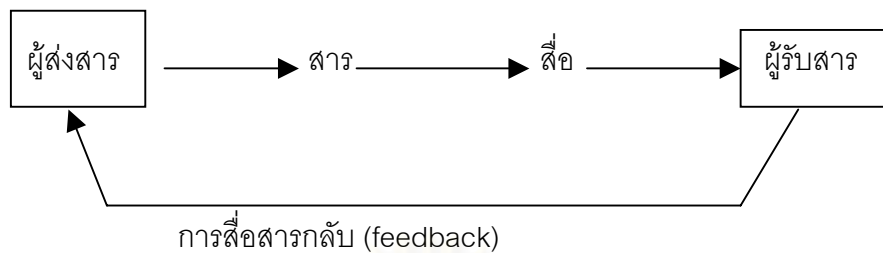
1.1 การสื่อสารแบบทางเดียว (ONE - way communication) หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ส่ง สารถ่ายทอดสารไปยังผู้รับสารแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยไม่เปิดโอกาสให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อสงสัย หรือแสดงความคิดเห็น จึงไม่มีปฏิกิริยาย้อนกลับจากผู้รับสาร การสื่อสารแบบนี้มีลักษณะเป็น เส้นตรง จากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารโดยตรง ปราศจากการคำนึงถึงปฏิกิริยาโต้กลับจากผู้รับสาร ทำให้ปริมาณของข้อมูลสะท้อนกลับ (feedback) จากผู้รับสารมีน้อยหรือไม่มีเลย ซึ่งแสดงเป็น แผนภาพจำลองได้ดังนี้

การสื่อสารในลักษณะนี้จะออกมาในรูปแบบของนโยบาย แผนงานคำสั่งต่างๆของผู้บริหาร หรือผู้นำ โดยผ่านสื่อชนิดต่างๆ เช่น เสียงตามสาย เอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ โดยส่วนใหญ่แล้วการสื่อสารแบบทางเดี่ยวมักจะเกิดขึ้นกับสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ที่มีการเสนอข่าวสารสู่ประชาชนฝ่ายเดียว

1.2 การสื่อสารแบบสองทาง (Two- way communication) หมายถึงการสื่อสารที่ผู้ส่งสารส่ง ข้อมูลข่าวสารไปยังผู้รับสารทางหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันเมื่อผู้รับสารได้รับข้อมูลแล้วก็ส่งข้อมูลข่าวสารตอบกลับมายังผู้ส่งสารด้วยอีกทางหนึ่ง จึงเป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารต่างก็สามารถรับและส่งข่าวสารซึ่งกันและกัน มีโอกาสเปิดให้ผู้รับสารได้ซักถามข้อข้องใจหรือข้อสงสัย ต่างมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน มีการโต้ตอบกัน ทำให้ผู้ส่งสารและผู้รับสาร

สามารถที่จะตอบสนองต่อกันเพื่อสร้างความเข้าใจได้อย่างชัดเจน การสื่อสารแบบนี้ผู้ส่งสารจะให้ความสำคัญกับปฏิกิริยาโต้กลับ (feedback) ของผู้รับสาร ดังแผนภาพจำลอง

ทั้งนี้การสื่อสารแบบสองทางมีผลทำให้การสื่อสารที่เกิดขึ้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะการให้ความสำคัญต่อการสื่อสารกลับ (feedback) นั้น เป็นวิธีการที่ทำให้ผู้รับสารและผู้มีความเสมอภาพกันในการติดต่อสื่อสาร โดยไม่มีฝ่ายใดมีอิทธิพลเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง (เถียร เศษประทับ , ม.ป.ป)

ซึ่งจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเป็นอย่างดี

2 จำแนกตามลักษณะการใช้ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

2.1 การสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal communication) หมายถึง การติดต่อสื่อสารที่คำนึงถึงบทบาทหน้าที่และตำแหน่งระหว่างผู้รับสารและผู้ส่งสารเป็นสำคัญ ตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ประกาศแจ้งนโยบาย คำสั่งปฏิบัติงาน เป็นต้น

2.2 การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal communication) หมายถึง การสื่อสารกับบุคคลอื่นโดยไม่พิจารณาถึงตำแหน่งหน้าที่และมิได้ดำเนินไปตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ แต่เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นจากความสนิทสนมคุ้นเคยและจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในทางส่วนตัวมากกว่า การสื่อสารในลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารโดยใช้คำพูด ได้แก่ การพบปะพูดคุยสนทนากัน

3 จำแนกตามสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสาร แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

3.1 การสื่อสารแบบใช้ถ้อยคำ หรือ แบบวจนะ (Verbal communication) หมายถึง การสื่อสารที่อาศัยคำพูด (Words) หรือตัวเลข (Number) เป็นสัญลักษณ์ของข่าวสาร สัญลักษณ์นี้อาจเป็นในรูปของภาษาพูด ภาษาเขียน หรือภาษาทางคณิตศาสตร์ก็ได้ เพื่อใช้ในการสื่อความหมายให้ผู้รับสารเข้าใจความหมายได้อย่างชัดเจนและตรงตามที่ต้องการ ลักษณะการสื่อ

สารแบบวัจนะนี้ ได้แก่ การสนทนา การสัมภาษณ์ การเขียนบันทึก การประกาศข่าวสาร การประชุม เป็นต้น

3.2 การสื่อสารแบบไม่ใช้ถ้อยคำ หรือ แบบอวัจนะ (Non - Verbal communication) หมายถึง การสื่อสารโดยปราศจากคำพูด แต่แสดงออกทางท่าทาง สีหน้า การเคลื่อนไหวส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายตามธรรมชาติของคน ซึ่งแต่ละบุคคลก็สื่อสารกับบุคคลอื่นโดยมีความหมายเฉพาะของตนเอง ซึ่งทำให้ผู้อื่นเข้าใจว่าเราอยู่ในสภาพเช่นใด เช่น การสั่นศีรษะแสดงถึงการปฏิเสธ การพยักหน้าแสดงถึงการเข้าใจ หรือเห็นด้วย เป็นต้น

ทั้งนี้การสื่อสารทั้งแบบวัจนะ และการสื่อสารแบบอวัจนะ ต้องดำเนินควบคู่กันไปเพื่อให้การสื่อสารนั้นมีประสิทธิภาพเกิดความเข้าใจที่ตรงกันในการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

4 จำแนกตามการไหลของข่าวสาร การสื่อสารในลักษณะนี้ แบ่งเป็น 2 รูปแบบคือ

4.1 การสื่อสารตามแนวตั้ง (Vertical communication) โดยแบ่งออกเป็น

4.1.1 การสื่อสารจากบนลงล่าง (Top - down หรือ Downward communication) หมายถึง การส่งข่าวสารจากบุคคลที่มีตำแหน่งสูงกว่าลงมายังตำแหน่งที่ต่ำกว่า โดยออกมาในรูปของนโยบาย แผนงาน ประกาศ เป็นต้น ซึ่งการสื่อสารรูปแบบนี้จะทำให้ผู้รับสารที่อยู่ในตำแหน่งต่ำกว่าไม่เกิดการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ขาดความริเริ่ม คอยรับฟังคำสั่งอยู่เสมอ หลีกเลี่ยงการตัดสินใจและไม่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

4.1.2 การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Bottom - up หรือ Upward communication) หมายถึงการส่งข่าวสารจากผู้ส่งสารซึ่งอยู่ในระดับหรือตำแหน่งที่ต่ำกว่า ขึ้นไปสู่ผู้รับสารซึ่งอยู่ในระดับหรือตำแหน่งที่สูงกว่า ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกของสังคมได้ติดต่อสื่อสารกัน โดยมีทั้งส่งสารและรับสารอย่างเท่าเทียมกัน การสื่อสารรูปแบบนี้จะออกมาในลักษณะของการประชุมปรึกษาหารือ การสัมมนา เป็นต้น ทั้งนี้จะก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรเสริมสร้างให้มีความคิดสร้างสรรค์ และทำให้สมาชิกทุกส่วนของสังคมนั้นมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินอย่างเต็มที่

4.2 การสื่อสารตามแนวนอนหรือแนวราบ (Horizontal communication) หมายถึง การติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ที่มีระดับหรือมีตำแหน่งที่เสมอกัน ใกล้เคียงกัน โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว เช่น เพื่อนฝูง ญาติพี่น้อง การสื่อสารรูปแบบนี้จะช่วยเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมกันของหมู่คณะ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน และเป็นการสื่อสารอีกรูปแบบหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคม

จากรูปแบบการสื่อสารดังกล่าวข้างต้นอาจสรุปได้ว่าการสื่อสารทางเดียวก็คือ การสื่อสารจากบนลงล่าง ส่วนการสื่อสารสองทางก็คือการสื่อสารทั้งจากบนลงล่างและจากล่างขึ้นบน ทั้งนี้ การสื่อสารจากบนลงล่างหรือจากล่างขึ้นบนอาจใช้รูปแบบการสื่อสารอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ในขณะที่เดียวกันระหว่างการสื่อสารอาจใช้รูปแบบการสื่อสารทั้งวัจนะและอวัจนะควบคู่กันไปก็ได้

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น ได้แก่ รูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง การสื่อสารจากล่างขึ้นบน และการสื่อสารในแนวนอน ทั้งนี้เป็นไปในลักษณะของการสื่อสารที่ผสมผสานกันทั้งการสื่อสารในแนวตั้งและแนวนอน โดยมีการสื่อสารแบบสองทางเป็นแกนหลัก ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2538 : 175-177) กล่าวว่ารูปแบบที่ใช้ในแนวทางการพัฒนามี 2 รูปแบบใหญ่ๆ คือ

1. รูปแบบการสื่อสารในแนวตั้ง

เป็นการสื่อสารทางเดียว เป็นการสื่อสารเพื่อชักจูงใจ ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความต้องการ มีความตั้งใจอันใดอันหนึ่งอยู่แล้ว จึงใช้เครื่องมือการสื่อสารทั้งหลายถ่ายทอด เพื่อให้ผู้รับสารเห็นคล้อยตาม มีบทบาทเป็นเพียงผู้รับสาร

2. รูปแบบการสื่อสารในแนวนอน

เป็นการสื่อสารสองทาง การสื่อสารจะเปลี่ยนจาก "การใช้ข้อมูลเพื่อโน้มน้าวใจ" มาเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อจะเรียนรู้หาความเข้าใจและความหมายร่วมกัน ทำให้การสื่อสารต้องสร้างความเข้าใจร่วมกัน ต้องการการมีส่วนร่วมจากประชาชน

นอกจากนี้ ปรมะ สตะเวทิน (2533 อ้างถึงใน อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบุลย์, 2538 : 20-21) เห็นว่า การสื่อสารเพื่อการพัฒนาจะเกิดประสิทธิผลเมื่อได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. ต้องมีการวางแผนอย่างเหมาะสม

การวางแผนการสื่อสารที่จะเกิดประสิทธิผลต้องคำนึงถึงเรื่องสังคมและจิตวิทยาเพื่อที่จะผลิตข่าวสารได้อย่างเหมาะสมและนำมาใช้ในการวางแผนการสื่อสารเพื่อการพัฒนา เช่น ความน่าเชื่อถือของผู้สื่อสารและของสาร การเลือกของประชาชน บทบาทของผู้นำความคิดเห็นและผู้รับนวัตกรรมคนแรกๆ ที่มีต่อการรับนวัตกรรม เป็นต้น

2. การสื่อสารต้องเข้ากันได้กับวัฒนธรรมของประชาชน

สิ่งใหม่ที่จะแนะนำให้ประชาชนยอมรับนั้น จะต้องตรงกับความเชื่อเดิมของประชาชนในขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงว่า สิ่งใหม่ที่ประชาชนรับไปนั้นจะไม่ก่อให้เกิดผลเสียตามมาในภายหลัง

3. การสื่อสารจะต้องเข้าถึงประชาชนเป้าหมาย

เนื่องจากประชาชนกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา มีความแตกต่างกัน ดังนั้น ในการสื่อสาร จะต้องมีการจัดเตรียมเครือข่ายการสื่อสารให้เพียงพอกับการที่จะเผยแพร่ข่าวสารไปยังกลุ่มเป้าหมายให้ทั่วถึงและเหมาะสม

4. ควรใช้การสื่อสารแบบสองทาง

ในการพัฒนาจะอาศัยแต่เพียงการสื่อสารจากฝ่ายรัฐบาลไปยังประชาชนเพียงฝ่ายเดียว ไม่เพียงพอควรจะต้องให้ประชาชนสามารถสื่อสารถึงรัฐบาล เพื่อให้รัฐบาลสามารถรับทราบถึงความต้องการของประชาชน

5. ควรทำการสื่อสารน้อยๆ และใช้ผู้ส่งสารที่มีความน่าเชื่อถือ และอยู่ในความสนใจของผู้รับสาร

6. ใช้การสาธิตเพื่อให้ประชาชนได้เห็นอย่างชัดเจน

7. ทำให้เกิดการปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสบการณ์ที่ดีต่อสิ่งใหม่ๆ และเกิดการยอมรับได้โดยง่าย

ในการนำการสื่อสารเพื่อใช้ในการพัฒนา นอกจากต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ องค์ประกอบตามความหมาย รูปแบบทางการสื่อสาร และเงื่อนไขในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาแล้ว ยังมีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงหนึ่งในเงื่อนไขที่ว่า การสื่อสารต้องเข้ากันได้กับวัฒนธรรมของประชาชน ถึงแนวคิดในการพัฒนาแนวคิดหนึ่ง คือ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน อันได้แก่

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ (2533) กล่าวว่า การพัฒนาวัฒนธรรมในตัวของมันเองก็คือการพัฒนา และการพัฒนาวัฒนธรรมของหมู่ชนใดต้องเกิดจากการพิจารณาจากภายในหมู่นั้นนั่นเอง ไม่ใช่คนภายนอกไปพัฒนาให้ นอกจากการมองจากภายในแล้ว การพัฒนาวัฒนธรรมต้องไม่แยกส่วนสิ่งที่มองเห็นจับต้องได้กับคุณค่าที่แฝงอยู่

ส่วนวิธีการพัฒนาวัฒนธรรมสามารถทำได้โดยค้นหาวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ยังมีอยู่โดยใช้มาตรฐานภายในวัฒนธรรมนั้นๆ เองเป็นตัววัดความดีและความไม่ดี ไม่ใช่มาตรฐานภายนอกแล้วฟื้นฟูสิ่งที่ดีแต่คลายความสำคัญไปแล้วนั้นขึ้นมา หรือประยุกต์โดยการตีหรือให้ความหมายใหม่ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ หรือประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาใหม่ โดยอาศัยรากฐานเดิมที่มีอยู่หรือผสมผสานกับวัฒนธรรมที่ดีจากภายนอก เช่น อาจใช้รูปแบบของภายนอกแต่นำคุณค่าเดิมภายในเข้าไปสวมในทำนอง "เหล้าเก่าในขวดใหม่"

ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีใครสามารถให้ข้อเสนอแนะแบบสำเร็จรูปกับทุกเรื่องทุกปัญหาว่าจะนำเอาคุณค่า และประเพณีที่ดีงามในวัฒนธรรมพื้นบ้านมาประยุกต์มาผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นหรือมาสร้างใหม่อย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับการแก้ปัญหาที่ชาวบ้านภาคเหนือส่งลูกสาวมาเป็นโสเภณีจำนวนมาก เป็นต้น เพียงแต่สามารถสรุปเป็นแนวทางให้ผู้เกี่ยวข้องในฐานะต่างๆ นำไปพิจารณา และพัฒนาต่อดังต่อไปนี้

1. ชาวบ้าน ซึ่งเป็นฝ่ายสำคัญที่สุด เพราะเป็นเจ้าของวัฒนธรรมที่สามารถมองออกจากข้างในวัฒนธรรมของชุมชนได้แจ่มชัดที่สุด โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นนักฟื้นฟูประยุต์ ประดิษฐ์คิดค้นทางวัฒนธรรม ที่มีความเข้าใจในวัฒนธรรมเดิมอย่างลึกซึ้ง และรู้เท่าทันวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามากระทบเป็นอย่างดี จะต้องใช้ภูมิธรรมและภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดเป็นมรดกมาจากบรรพชนในการวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นและดำเนินอยู่ในชุมชน และใช้ปัญญานั้นพัฒนาวัฒนธรรมของตนขึ้นมาแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนต่อไป

2. พระ ในฐานะหนึ่งท่านเป็นชาวบ้าน แต่อีกฐานะหนึ่งท่านก็เป็นผู้นำทางความเชื่อและพิธีกรรมอยู่แล้ว ท่านก็อาจให้ความสำคัญกับการค้นหาคุณค่าที่อาจสามารถนำมาประยุกต์ ดีความ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันและปัญหาของท้องถิ่น

3. รัฐ ควรเคารพในความเชื่อของชาวบ้าน และเปิดใจให้กว้างต่อการพัฒนาตัวเองของชาวบ้านเขาเป็น "พระเอก" ในการพัฒนาชีวิตตัวเองและชุมชนของเขา โดยรัฐสนับสนุนตามความจำเป็นในสิ่งที่อยู่นอกเหนืออำนาจการจัดการของชุมชน เช่น แหล่งน้ำ ถนน สะพาน ไฟฟ้า การแก้ปัญหาที่ดิน การแก้ปัญหาราคาพืชผล เฉพาะหน้าที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเชื่อ รัฐอาจให้ชุมชนเป็นผู้ป้องกันและรักษาป่าสาธารณะของชุมชนที่ยังคงไม่ถูกทำลายเอง เช่น ป่าปู้ตา(อีสาน) ป่าเลื้อบ้าน(เหนือ) ป่าแก่(ปักชีใต้) แม้เนื้อที่จะน้อยนิดเพียง 5 ไร่ 10 ไร่ ก็ตาม โดยร่วมกับชาวบ้านสำรวจขึ้นมาอย่างจริงจังว่าป่าเหล่านี้ยังมีอยู่ในแต่ละแห่งมากน้อยแค่ไหน

4. ปัญญาชนท้องถิ่น ที่เข้าใจวัฒนธรรมภายนอกขณะเดียวกันสามารถเข้าใจวัฒนธรรมภายใน เป็นบุคคลที่มีสองวัฒนธรรม(biculture) ในตัวเอง ก็สามารถมีบทบาทสำคัญในการร่วมกับชาวบ้านประยุกต์และประดิษฐ์คิดค้นอะไรใหม่ๆ ออกมาที่จะช่วยยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น

5. นักวิชาการ โดยเฉพาะนักวิชาการในท้องถิ่น เช่น อาจารย์วิทยาลัยครู หรือมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นต่างๆ ควรศึกษาวัฒนธรรมจากภายนอกต่างๆ อย่างลึกซึ้งถึงขั้นที่จะเอามาประสานกับวัฒนธรรมพื้นบ้านของเรามีพลังพลวัตอยู่ได้ในวัฒนธรรมที่เกิดใหม่จากการผสมผสานนั้น

6. นักพัฒนา ต้องฝึกฝนตนเองให้เกิดญาณพิเศษที่ไวพอ ผู้ที่มีอยู่แล้วก็ฝึกให้คมและกล้าแข็งยิ่งขึ้น ในการที่จะจับเอาคำอธิบายหรือความหมายใหม่ที่ปราชญ์ชาวบ้านที่ท่าน

ทำงานอยู่แสดงออกมา ไม่ว่าจะด้วยคำพูดหรือการปฏิบัตินำมาพัฒนาต่อโดยร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านท่านนั้นและท่านอื่นๆ

ผู้ที่ปฏิบัติงานอยู่ในท้องถิ่นที่ชาวบ้านมีระบบวิถีการผลิต ระบบความสัมพันธ์ และระบบความเชื่อที่แตกต่างกัน ควรหาทางฟื้นฟู ประยุกต์ และประดิษฐ์คิดค้นวัฒนธรรมใหม่ที่สอดคล้องเหมาะสมกับท้องถิ่นขึ้นมาเป็นพลังในการพัฒนาชีวิต ครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายระหว่างชุมชน โดยร่วมกับชาวบ้าน พระ ปัญญาชนท้องถิ่น และนักวิชาการที่สนใจศึกษาค้นหาคุณค่าและระบบความสัมพันธ์อันดีที่ยังคงมีอยู่ในความคิดความเชื่อของชาวบ้าน

อีกทั้งยังกล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชน เป็นตัวอย่างหนึ่งในการพัฒนา จากภายในชุมชน ที่สามารถนำพิธีกรรมมาฟื้นฟู ประยุกต์(ตีความใหม่ให้สมัย) และประดิษฐ์ขึ้นใหม่ โดยผ่านทางปราชญ์ชาวบ้านที่มีทั้งภูมิธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน และการค้นพบพลังทางวัฒนธรรมนี้ ยังสามารถลดทรัพยากร(ทุนในการพัฒนา) ที่องค์กรภายนอกจะนำเข้าไปด้วย เพราะชาวบ้านสามารถระดมทรัพยากรที่มีอยู่ออกมาใช้ในการสร้างสรรค์ชุมชนได้เอง

ฉัตรทิพย์(2529 : 91-102) ได้กล่าวว่า ขบวนการวัฒนธรรมชุมชน เป็นขบวนการในการสร้างความเคารพและยอมรับในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในฐานะที่เท่าเทียมกัน ไม่ดูถูกวัฒนธรรมกัน และเป็นขบวนการที่เน้นการประสานความร่วมมือกับคนภายนอก และได้เสนอแนวทางในการทำงานวัฒนธรรมชุมชนไว้ว่า

1. ต้องทำงานที่เน้นการพัฒนาแบบกลุ่ม ร่วมมือช่วยเหลือกัน เพื่อคงความเป็นชุมชนไว้
2. จะต้องเน้นการสร้างจิตสำนึกแบบชุมชนให้เกิดขึ้น ด้วยการหันกลับไปเน้นเรื่องของประสบการณ์ร่วม
3. จะต้องมีการระดมการผลิตซ้ำ หรือต่อยอดซ้ำจิตสำนึก ผ่านปัญญาชนท้องถิ่น นักวิชาการ นักพัฒนา คนเฒ่า คนแก่ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นต่อไป
4. จะต้องมีการรวมกลุ่ม รวมตัวกันของชาวบ้านในรูปของการจัดองค์กร เพื่อเป็นสื่อกลางในการต่อรอง
5. จะต้องมีการประสานงานทางด้านวัฒนธรรมระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน และกับคนอื่นๆ เพื่อสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้
6. ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติ ดูแลรักษามิใช่ทำลายล้างธรรมชาติ

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2538 : 25-26) มองว่า วัฒนธรรม โดยแบ่งแยกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ

1. ส่วนที่เรามองเห็นได้ เป็นส่วนของวัฒนธรรมที่เรามักเข้าใจกันทั่วไปสามารถสัมผัสจับต้องได้ เช่น การประกอบพิธีกรรม กล่าวว่ เราอาจจะเรียกส่วนนี้ว่าเป็นส่วนของ "รูปแบบ" ของวัฒนธรรมเป็นส่วนที่เราสัมผัสจับต้องได้ทว่าเราจะหยุดอยู่เพียงแค่นี้ไม่ได้ เพราะจากรูปแบบที่เรามองเห็นแต่ละต้องได้นั้น เราจำเป็นจะต้องขุดลึกลงไปส่วนเป็น "ราก" ที่อยู่ใต้ดิน

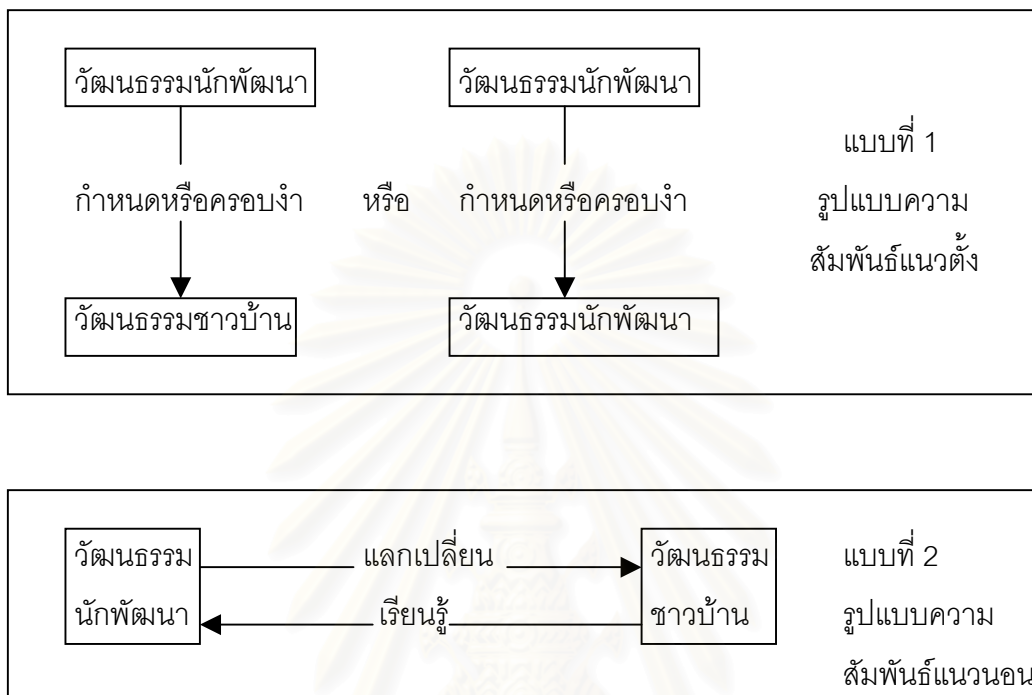
2. ส่วนที่มองไม่เห็นสัมผัสไม่ได้ ต้องใช้การคิดไตร่ตรองวิเคราะห์จึงจะเข้าใจ ส่วนที่อยู่ใต้ดินนั้น ได้แก่ ระบบคิด ระบบคุณค่า ซึ่งเราอาจจะเรียกว่าเป็นส่วนที่เป็น "เนื้อหา" ของวัฒนธรรม

ฉะนั้น เวลาที่เรามองเห็นการทำพิธีกรรม จากที่สิ่งที่มองเห็นเราจะต้องคิดพิจารณาไตร่ตรองและวิเคราะห์ลงไปหาสิ่งที่เรามองไม่เห็นได้ด้วยตา ให้สามารถสัมผัสได้ด้วยปัญญาและจิตใจ กล่าวคือ มีคุณค่าอะไรอยู่เบื้องหลัง วัฒนธรรมเหล่านี้เป็นตัวแทน ต้อการสื่อความหมายใด เช่น ความเสียสละความรักเพื่อนมนุษย์ ความเมตตากรุณา ความสมถะ ความอ่อนน้อมถ่อมตน หรือเป็นตัวแทนคุณค่าของความเห็นแก่ตัว เยอหยิ่ง ฟุ้งเฟ้อ ไม่สอดคล้องกับสภาพชีวิตที่เป็นอยู่ เป็นต้น

ตรงนี้มีควมสลับซับซ้อนเล็กน้อย กล่าวคือ ในคนแต่ละกลุ่มย่อมมีวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยรูปแบบและเนื้อหาของตัวเอง เปรียบเสมือนนกก็มีวัฒนธรรมของนก ปลาก็มีวัฒนธรรมของปลา ส่วนที่เป็นรูปแบบอาจจะดูเหมือนกัน แต่ทว่าส่วนที่เป็นเนื้อหาคุณค่านั้นอาจจะแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น ในวัฒนธรรมสมัยใหม่ของเราที่มีการเลือกผู้นำหรือตัวแทนในวัฒนธรรมชุมชนก็มีเช่นกัน แต่คุณค่าหลักที่เลือกนั้นอาจจะต่างกัน วัฒนธรรมสมัยใหม่จะเน้นคุณค่าเรื่องความสามารถเรื่องประสิทธิภาพ เรื่องความเก่งความเฉลียวฉลาด แต่ในวัฒนธรรมชุมชนนั้น คุณค่าหลักที่ใช้เลือกผู้นำคือ คุณธรรม คุณงามความดี ส่วนความสามารถเก่งกาจนั้นมาเป็นรอง เป็นต้น

ในการทำงานวัฒนธรรมนี้ หากเราไม่ละเอียดลึกซึ้งในการจำแนกแยกแยะ เราก็อาจจะได้มาแต่ "รูปแบบ" โดยขาด "เนื้อหา" เหมือนกับการได้มาซึ่งกระทู้แต่ขาดแก่น เช่น เราอาจจะรู้พื้นรูปแบบของการช่วยกันลงแขก เข้ามือเอาแรง โดยรูปแบบดั้งเดิมนั้นมีคุณค่าพื้นฐานอยู่ที่การร่วมแรงร่วมใจกันโดยสมัครใจ ถ้าหากบุคคลภายนอกไปบังคับให้ชาวบ้านมาร่วมแรงร่วมใจกันอย่างแท้จริง ก็เรียกได้ว่า "เหลืออยู่แต่รูปแบบ โดยปราศจากเนื้อหา" หรือเรียกว่า "เหลือแต่ซากปราศจากชีวิต" หากเป็นการประกอบพิธีกรรมก็เรียกว่า "ทำพอเป็นพิธี" ซึ่งหมายความว่า มีแต่รูปแบบพิธีกรรมเท่านั้น แต่ขาดเนื้อหาคุณค่าสาระของพิธีกรรม

การพบกันระหว่าง 2 วัฒนธรรม ถ้าเป็นการพบกันอย่างเสมอภาค เท่าเทียมกัน คือต่างฝ่ายต่างเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน (เป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน) ย่อมจะเกิดความเข้าใจและเรียนรู้จากกันและกัน

กรอบความคิดความเข้าใจพื้นฐานสำหรับการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน ดังนี้

1. วัฒนธรรมของนักพัฒนานั้นอาจจะมีบางส่วนที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของชาวบ้าน ดังนั้น ขั้นตอนแรกของการทำงาน คือ การทำความเข้าใจกับรูปแบบ เนื้อหา คุณค่า ความหมาย ระบบคิดที่ชาวบ้านประพฤติปฏิบัติอยู่
2. วัฒนธรรมในส่วนที่มองไม่เห็น เช่น คุณค่าต่างๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมนั้น ย่อมต้องการสิ่งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้มารองรับ หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า บรรดาคุณค่าต่างๆ ที่เคยมีอยู่ในวัฒนธรรมดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็ความรักเพื่อนมนุษย์ ความสมถะ ถ่อมตน ฯลฯ คุณค่าเหล่านี้จำเป็นต้องมีเงื่อนไขความเป็นจริงทางด้านวัตถุมารองรับ ตัวอย่างเช่น คุณค่าเรื่องความเคารพในบรรพบุรุษที่สืบทอดได้ด้วยการทำพิธีไหว้ผีปูตานั้น พิธีดังกล่าวจะประกอบได้ก็ต่อเมื่อยังมีศาล มีผู้ประกอบพิธี หากตัวศาลถูกรื้อถอนออกไปหรือไม่มีผู้ประกอบพิธีกรรมเสียแล้ว โอกาสและเงื่อนไขที่จะสืบทอดคุณค่าที่มีอยู่ในวัฒนธรรมชุมชนก็ย่อมจะหมดไปด้วย
3. การทำกิจกรรมทุกอย่างตามแบบวัฒนธรรมของเรา ย่อมให้ความรู้สึกคุ้นเคย คล่องตัว ไม่แปลกแยก อันจะส่งผลมาถึงเหตุผลข้อที่สองคือ การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ

(Sense of Belonging) ในกิจกรรมนั้น โดยรู้ว่าเป้าหมายของกิจกรรมนั้นเป็นอะไร (เพราะเราเป็นผู้กำหนดเอง)

4. หลักการสำคัญอีกประการหนึ่งสำหรับความเข้าใจวัฒนธรรมก็คือกรอบความคิดที่เราจะใช้ดู เข้าใจและตีความวัฒนธรรมนั้น เราจะต้องมองดูวัฒนธรรมแบบองค์รวม (Totality) หมายความว่า เราย่อมองดูวัฒนธรรมแยกแต่เฉพาะส่วนย่อยๆ จะทำให้เราไม่เข้าใจความหมายทั้งหมด

3. แนวคิดกลยุทธ์“การใช้พิธีกรรม”ในฐานะรูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (RITUAL AS A STRATEGY OF DEVELOPMENT COMMUNICATION)

Lasswell กล่าวว่า “บทบาทหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสาร คือ การถ่ายทอดมรดกทางสังคมจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง”

จากแนวคิดนี้ได้ส่งผลให้เกิดการยอมรับว่า วัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ เช่นประเพณี พิธีกรรม ก็คือ “สื่อ” อีกรูปแบบหนึ่งในการสื่อสาร

ซึ่งตรงกับผลการวิจัยของ นพนธ์ สัมมาและคณะ (2534) ที่กล่าวว่าพิธีกรรมกับการสื่อสารมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง จนอาจกล่าวได้ว่า พิธีกรรมก็คือรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารทางสังคม อาศัยกิจกรรมเป็นสื่อกลาง เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารทางสังคม เป็นกระบวนการของการกลมเกลียวทางสังคม (Socialization) เป็นเครื่องมือที่ทำให้คนจำนวนมากมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยการประพฤติ ปฏิบัติตามแนวคิด ความเชื่อสืบๆกันมา แต่การสื่อสารโดยพิธีกรรมจะให้ผลลึกซึ้งกว่า เพราะนอกจากจะได้รับสารสื่อโดยตรงแล้ว ยังจะได้รับสารสื่อโดยทางอ้อมที่จะทำให้เกิดความรู้สึก และอารมณ์ด้วย

อีกทั้ง สื่อพิธีกรรมเป็นสื่อที่อาจจะส่ง “สาร” ได้ไม่เต็มรูปแบบนัก แต่“สาร” ที่มาจากสื่อของพิธีกรรมกลับมีความแนบเนียนกลมกลืนกับพิธีกรรม จนบางครั้งกลายเป็นเรื่องยากต่อการตีความ“สาร” ที่สื่อผ่านทางพิธีกรรมนั้นด้วยซ้ำไป ด้วยเหตุนี้ Leach จึงกล่าวว่าพิธีกรรมเป็นทั้งส่วนของสุนทรีย์และส่วนของการสื่อสาร (Miller 1979)

นอกจากนี้ แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องพิธีกรรม ยังมีความเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับเรื่องความเชื่อ ซึ่งเป็นการสื่อถึงอารมณ์ ความรู้สึก ที่ถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลหนึ่ง เราจึงต้องมา

พิจารณากันถึงแนวคิดต่างๆ ที่ส่งผลต่อความเชื่อด้วย โดยในที่นี้ ขอนำเสนอเฉพาะแนวคิดที่สอดคล้องกับโครงการบวชป่าชุมชนเท่านั้น อาทิ

Rokeach (พัชนี เที่ยจรรยา และคณะ, 2538) แบ่งความเชื่อตามความยากง่ายในการเปลี่ยนแปลงเมื่อได้รับสารเพื่อการโน้มน้าวใจ กล่าวคือ แบ่งความเชื่อออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ความเชื่อหลัก ความเชื่อตามกฎเกณฑ์ของสังคม และความเชื่อผิวเผิน

ความเชื่อหลัก (Central Belief) เป็นความเชื่อที่เกิดจากการสั่งสมทางสังคม เกิดจากการอบรมสั่งสอนของครอบครัว ศาสนา สถานศึกษา และแหล่งต่างๆ มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานที่จะเปลี่ยนแปลงได้ ถือเป็นแกนกลางของโครงสร้างความเชื่อของบุคคล เช่น ความเชื่อเรื่องบุญกุศล ความเชื่อเรื่องชาติหน้า เป็นต้น เมื่อเวลาผ่านไปทัศนคติที่สั่งสมมาอาจกลายเป็นความเชื่อหลักได้

2. ความเชื่อตามกฎเกณฑ์ของสังคม (Authority Belief) ความเชื่อตามกฎเกณฑ์ของสังคม เป็นความเชื่อที่บุคคลยึดถือ และกระทำตาม เช่น เชื่อว่าต้องหยุดรถเมื่อเห็นไฟแดง ความเชื่อนี้อาจเปลี่ยนแปลงไปได้เมื่อสังคมเปลี่ยนกฎเกณฑ์ไป

3. ความเชื่อผิวเผิน เป็นความเชื่อเกี่ยวกับบรรณนิยม ซึ่งมีโอกาสเปลี่ยนแปลงได้ง่าย

แนวคิด ความเชื่อทางศาสนา (Religious Belief)

ความเชื่อทางศาสนา เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการจัดทำพิธีกรรมเป็นอย่างมาก ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมของคน Johnson (1970) กล่าวว่า ศาสนามีความสำคัญต่อระบบความเชื่อและการปฏิบัติของคน ซึ่งระบบความเชื่อเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม Weber (1930) กล่าวเสริมว่า ในแต่ละสังคม ศาสนามีอิทธิพลต่อทำที่ ความรู้สึกนึกคิด และการกระทำของคน

Weber (Hill, 1973) กล่าวว่า ศาสนาเป็นคำตอบของปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับชีวิต ไม่ว่าจะเป็นความทุกข์ ความผิดหวัง ความเจ็บป่วย และความตาย คำตอบของปัญหาเหล่านี้ จะกลายเป็นที่ยอมรับกันในสังคม และจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคน

ในด้านความเชื่อเรื่องบุญกุศล Kingshill (มาลี วงษ์สิทธิ์, 2535) กล่าวว่า พุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนไทย ตั้งแต่เกิดจนตาย จึงมีอิทธิพลในการสร้างความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญกุศล คนไทยเชื่อว่าการทำบุญกุศลนั้น เป็นกรรมดี (Good Deed) ที่หากสร้างสมไว้จะส่งผลถึงอนาคตทั้งชาตินี้และชาติหน้า

อีมีล เดอร์ไคม์ (1965 :อ้างถึงใน สนิท สมัครการ 2539 : 4) ปรากฏการณ์ทางศาสนานั้นจะต้องประกอบด้วยสาระสำคัญ 2 ประการด้วยกัน คือส่วนที่เป็นความเชื่อ (beliefs) อย่างหนึ่ง และส่วนที่เป็นพิธีกรรม (rites) อีกอย่างหนึ่ง

หน้าที่ของศาสนาแยกออกได้เป็น 2 ประการใหญ่ ๆ คือ

1. หน้าที่หรือประโยชน์ทางด้านจิตใจ (psychological function)
2. หน้าที่หรือประโยชน์ทางด้านสังคมหรือการอยู่ร่วมกัน (social function)

หน้าที่หรือประโยชน์ในทางจิตใจนี้เราอาจกล่าวได้ว่า ศาสนา ได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้คนมีความมั่นใจในความสามารถ ทำให้เกิดความอบอุ่นมีขวัญและกำลังใจดี ศาสนาได้กลายมาเป็นสัญลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ของสังคม หรือของกลุ่มชนคนที่นับถือศาสนาเดียวกันจะมีความรู้สึกต่อกันอย่างอบอุ่น และมีความรู้สึกที่เราเป็นพวกเดียวกัน มีจุดกำเนิด ปัจจุบัน และอนาคตร่วมกัน

แนวคิดความเชื่อ เกี่ยวกับเรื่องผี

สนิท สมัครการ (2537 :54-55) ได้จัดแบ่งประเภทของ ผีหรือวิญญาณตามคติของชาวไทยพุทธ โดยสรุปเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ผีดี กับผีร้าย

ผีดี หมายถึงผีที่ตามปกติจะไม่หลอกหลอนใคร แต่ถ้าถูกคนรบกวนมากหรือคนปฏิบัติกรรมทางมายาศาสตร์ไม่ถูกต้อง อาทิ ไม่เช่นไหว้ตามธรรมเนียมประเพณี ก็อาจสำแดงตนให้ปรากฏหรือแสดงอาการให้เห็นว่าโกรธเคืองได้เช่นกัน ผีดีมีหลายชั้นหรือหลายระดับ ที่ให้ติดกับมนุษย์มากๆ ก็ได้แก่ ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ และผีวีรบุรุษ ซึ่งมักจะอยู่ตามศาลและได้สมญาว่าเป็น "เจ้าพ่อ" ต่างๆ เป็นต้น นอกจากนั้นก็ยังมี เจ้าที่ เจ้าทาง เจ้าทุ่ง เจ้าป่า เป็นต้น ที่ห่างไกลออกไปหน่อยก็คือ พวกผีที่กลายเป็นเทวดาทั้งหลาย ซึ่งก็แบ่งออกเป็นมากมายหลายชั้น ในเรื่องลำดับชั้น ฤทธิ์อำนาจต่างๆ ของเทวดานี้ รู้สึกว่ามีการปะปนและนับถือรวมกันอยู่มาก ระหว่างพุทธกับฮินดู จนชาวบ้านธรรมดาทั่วไปก็ยากจะแยกออก นี่เป็นลักษณะพิเศษประการหนึ่งของพุทธศาสนาในประเทศไทยที่ว่ามีอิทธิพลของฮินดูแทรกผสมอยู่มาก

ส่วนผีร้ายนั้น คือผีที่เหี้ยมหลอกหลอนและสร้างความหวาดกลัวให้แก่ผู้คนทั่วไปผีร้ายก็แบ่งออกได้เป็นหลายประเภทเช่นกัน อาทิ ผีตายโหง ผีปอบ ผีกระสือ ผีโคมด ผีกองกอย และเปรอด

เป็นต้น การป้องกันผีร้ายเหล่านี้ก็ต้องใช้กรรมวิธีทางมายาศาสตร์ เช่น คาถา อาคม พระพุทธรูป ต่าง ๆ รวมทั้งทำพิธีกรรมขับไล่ผี เป็นต้น

คนไทยพุทธโบราณมักจะเชื่อกันว่า ความผิดปกติทั้งหลายที่เกิดขึ้นและมีได้มาจากการกระทำของมนุษย์โดยตรงแล้ว ถือว่าเป็นการกระทำของผีหรือวิญญาณต่างๆ ทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็น การเจ็บไข้ได้ป่วย หรือฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลก็ตาม ฉะนั้นวิธีแก้ไขปัดเป่าจึงต้องกระทำพิธีกรรมทางมายาศาสตร์ให้ถูกต้องในแต่ละเรื่อง ที่ควรเช่นไหว้ก็ต้องเช่นไหว้ที่ควรขับไล่ก็ต้องขับไล่ เป็นต้น นอกจากนี้ การบนบานศาลกล่าวก็เชื่อว่าเป็นวิธีการประการหนึ่งที่จะให้วิญญาณที่มีฤทธิ์เดชช่วยเหลือ เมื่อได้รับผลตามที่ตั้งใจไว้แล้วจะต้องไปทำการแก้บนตามที่ได้สัญญาไว้ หากไม่แล้ววิญญาณที่ตนไปบนไว้อาจโกรธแค้นและทำอันตรายเอาได้ภายหลัง

ตามคติของชาวพุทธ ผีนั้นกลัวพระ ไม่ว่านจะเป็นพระสงฆ์ พระพุทธรูป หรือวัตถุอย่างอื่นที่พระได้ทำพิธีปลุกเสกแล้ว

แนวคิด ความเชื่อ ความศรัทธาต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

อมรา รอดดารา (2536) กล่าวไว้ว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นสถาบันที่ดำรงอยู่ควบคู่กับประเทศไทยมาโดยตลอด จากอดีตถึงปัจจุบัน แม้ว่าไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นประชาธิปไตยในปัจจุบันแล้วก็ตาม แต่สถาบันพระมหากษัตริย์ก็ยังคงอยู่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการปกครองของไทย แต่ชาวไทยยังความจงรักภักดีการตระหนักถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ประกอบกับความเชื่อมั่นที่ว่าทรงเป็นสถาบันหลักของชาติ ตลอดจนเป็นศูนย์รวมของความสามัคคี ซึ่งได้มีการถวายพระเกียรติให้ดำรงตำแหน่งเป็นประมุขของประเทศและทรงมีบทบาทเกี่ยวข้องในการใช้อำนาจอธิปไตยอยู่บ้าง

อย่างไรก็ตามรัฐธรรมนูญทุกฉบับได้ยืนยันความเป็นประมุขสูงสุดของพระมหากษัตริย์ โดยบัญญัติว่า " พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดละเมิดมิได้ "

นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยยังมีความสำคัญต่อประชาชนชาวไทยและประเทศชาติเป็นอันมาก โดยทรงมีความสำคัญดังนี้

1. ทรงเป็นสัญลักษณ์ของชาติสืบต่อกันมาช้านานกว่า 7000 ปี
2. ทรงมีบทบาทสำคัญในการรักษาเอกราชของชาติให้ดำรงอยู่ทั้งจากประเทศใกล้เคียง และจากมหาอำนาจตะวันตก
3. ทรงเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างคนในชาติ ซึ่งก่อให้เกิดความสามัคคีอันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อความมั่นคงของประเทศ
4. ทรงริเริ่มการพัฒนาความเจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งมีส่วนทำให้บ้านเมืองเจริญก้าวหน้า เช่น การวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในด้านเศรษฐกิจและสังคม
5. ช่วยลดความแตกต่างและความขัดแย้งของคนในชาติ เพราะคนไทยแม้จะมีความแตกต่างในฐานะหรือศาสนา แต่ก็มีความรู้สึกว่าเป็นพสกนิกรของพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวกัน
6. ทรงช่วยให้รัฐบาลใช้อำนาจการปกครองโดยชอบธรรม เพราะในการลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้กฎหมายต่างๆ ย่อมมีส่วนในการใช้อำนาจการปกครองมีความชอบธรรมมากขึ้น

นอกจากนี้ คณะอนุกรรมการฝ่ายเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ (2543 : น. 38-67) กล่าวว่า พระมหากษัตริย์ไทยปัจจุบัน มีบทบาทของพระองค์ในฐานะพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยของไทยมีพระราชสถานะในใจคนไทยซ้อนกันอยู่ทั้ง 2 สถานะ คือ การที่ทรงได้รับการยกย่องเทิดทูนด้วยความยินยอมพร้อมใจจากทวยราษฎร์เสมือนทรงเป็น "เทพ" ของปวงประชา ในขณะที่เดียวกันน้ำพระทัยอาทรลึกซึ้งที่ทรงมีต่อราษฎรซึ่งสะท้อนผ่านพระราชกรณียกิจแห่งการ ได้ทำให้พสกนิกร รัก ชื่นชม บังเกิดความผูกพันและภักดีเพราะสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ประดุจทรงเป็น "บิดา" ของมหาชนทั้งชาติ และจากความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างสถาบันกษัตริย์กับประชาชนได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาติเกิด "พลัง" จากความสามัคคี เพราะมีศูนย์รวมดวงใจของปวงประชาอยู่ที่จุดเดียวกันคือ "องค์พระประมุข"

จากแนวคิดต่างๆ ที่ยกประเด็นนำเสนอขึ้นมา จะส่งผลต่อกลยุทธ์ "การใช้พิธีกรรม" ในฐานะรูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนา อย่างไรก็ตาม การศึกษาถึง "สาร" จากการสื่อสารผ่านพิธีกรรมก็เป็นเรื่องท้าทายอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะในยุคสมัยที่ "การติดต่อกันระหว่างมนุษย์" ผ่านสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยจนทำให้ "การรับรู้เรื่องราวอันมีความหมายร่วมกัน" ของผู้คนในสังคมแทบจะล้มเหลวเพราะขาด "การตอบสนอง" ซึ่งนั่นอาจจะมีที่มาจากความคลุมเครือของ "ความหมาย" ของพิธีกรรมหรือการไม่เข้าใจความคิดพื้นฐานของพิธีกรรมนั้น การพยายามอธิบายความหมายของ

พิธีกรรมตามกระบวนการสื่อสารจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ทำให้ผู้วิจัยจึงต้องมีการวิเคราะห์เนื้อหาของโครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้นฯ เพื่อให้เข้าใจถึงความหมาย สัญลักษณ์ หรือความคิดที่เป็น "สาร" แฝงอยู่ในโครงการนั้น

ซึ่งต้องมีการทบทวนและศึกษาเอกสารต่างๆเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อ พิธีกรรมของการรักษาป่าของภาคเหนือว่ามีแนวคิด งานวิจัยใดบ้างหรือไม่ที่มีการวิเคราะห์เกี่ยวกับเนื้อหาของ "สาร" จากการสื่อสารผ่านพิธีกรรมบ้างหรือไม่ ดังนี้คือ

พิธีกรรมในการจัดการป่าของชุมชนภาคเหนือ

จากงานวิจัยป่าชุมชนภาคเหนือ (เสนห์ จามริกและคณะ, 2536) พบว่าเงื่อนไขหนึ่งที่เกิดการรักษาป่า เกิดจากการรักษาไว้ตามความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม

ชุมชนในเขตป่าภาคเหนือมีชีวิตใกล้ชิดและผูกพันกับธรรมชาติ มีองค์ความรู้ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่ออันเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนเรียนรู้วิธีการที่จะนำทรัพยากรมาใช้้อย่างยั่งยืน มีการแบ่งขอบเขตป่า เป็นป่าอนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งต้นน้ำ ป่าหวงห้ามตามประเพณี ป่าใช้สอย ป่าช้า เป็นต้น บางชุมชนมีระเบียบกฎเกณฑ์ในการดูแลรักษาป่า เช่นห้ามตัดต้นไม้ในเขตขุนน้ำ หรือตัดต้นไม้ 1 ต้น ต้องปลูกแทน 10 ต้นหรือบางชุมชนมีการดูแลรักษาป่า โดยผ่านพิธีกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี เช่น มีการสืบชะตาป่า ความเชื่อเรื่องขวัญและวิญญาณของสรรพชีวิตในป่า เลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นต้น

ซึ่งพิธีกรรมที่ชาวบ้านมีหลายวิธีการ ได้รวบรวมจัดเป็นประเภทดังนี้

1. พิธีเลี้ยงผี เป็นพิธีกรรมที่ทำกันเกือบทุกชนเผ่าในภาคเหนือ มีความเชื่อว่าในป่าเป็นที่อยู่ของผี ผีเป็นผู้ดูแลป่า จึงให้ความเคารพ ทุกๆปีจะมีพิธีเลี้ยงผีเจ้าป่าเจ้าเขา บางชุมชนเรียก "ผีขุนน้ำ" บางชุมชนเรียก "ผีน้ำออกกู" การทำพิธีจะทำกันในป่า มีหอผี ซึ่งสร้างขึ้นมาอย่างง่าย ๆ ของไผ่จะมีไก่ หมูและเหล้าขาวเป็นหลัก บางชุมชนทำทุกปี บางชุมชนทำ 3 ปีครั้ง หรือทำพิธีกรรมเวลาที่ล่วงละเมิดหรือเกิดเหตุมีผีร้ายในชุมชน

2. การสืบชะตา คนโบราณเชื่อว่าเมื่อมีเกิดต้องมีเจ็บ มีตาย แต่การสืบต่ออายุอาจจะขาดลงด้วยอำนาจ เคราะห์ ชีตขวง ภูติผีปีศาจ ทำให้อายุขาดลงฉับพลัน จึงต้องมีการสืบชะตา

3. การถอน คือการนำเอาสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ออกจากบริเวณที่อยู่อาศัย บริเวณที่ "ชืด" มีการถอนวัตถุ กับถอนสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ทำเป็นประจำทุกปี เวลาที่ต้องการปิด

เป่าสิ่งไม่ดีออกจากหมู่บ้าน จะมีไม้ไผ่สาน 4 ทิศ มีเครื่องเช่นไห้ว 4 ทิศ ประกอบด้วย ขนมห ข้าว ยาสูบ พริก และเกลือ เป็นต้น

4. การส่ง หมายถึง การนำเครื่องบูชา ส่งเวย ส่งให้เทวดาหรือภูติผีปีศาจที่คนเชื่อถือ
5. การบูชาส่งเวย เป็นการบูชาเทวดาที่ตนเคารพนับถือ เป็นที่พึ่งเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย เพื่อให้หายจากโรค
6. การลดเคราะห์ ส่งเคราะห์ ลอยเคราะห์
7. การสูตร เมื่อคนในชุมชนเกิดไม่สบาย ให้พระสงฆ์มาช่วยทำพิธี พระสงฆ์จะใช้มนต์ทางศาสนาทำการสวด หรือสูตรให้ บางทีก็เป็นคำสาบานแต่กล่าวเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีการสูตรหลายอย่าง เช่น สูตรถอน สูตรสืบชะตา
8. การบวชต้นไม้ บวชพญาไม้(ต้นไม้ที่ใหญ่ที่สุดในบริเวณบ้านนั้น) เป็นการประยุกต์พิธีกรรม ความเชื่อทางศาสนา ผสมผสานระหว่างพุทธ กับผี ที่ถือว่าเป็นกุศโลบายยับยั้งการลักลอบตัดไม้

อนึ่งการประกอบพิธีกรรมพื้นบ้านในล้านนา ก่อนการเริ่มต้นพิธีกรรม ชาวบ้านจะทำพิธีขึ้นท้าวทั้ง 4 อัน เป็นพิธีกรรมที่เป็นการบอกกล่าวต่อท้าวทั้ง 4 คือ เหนือ ใต้ ออก ตก ทั้งบนและล่าง คือ พระอินทร์ เจ้าแห่งสวรรค์ และพระแม่ธรณี จะได้รับรู้ถึงกิจกรรมอันดีงามที่ชุมชนได้ร่วมกันทำขึ้น

กล่าวโดยสรุป คือ ความเชื่อเรื่องศาสนา และความเชื่อเรื่อง ผี ของชาวล้านนา หรือชาวไทยภาคเหนือ ถือว่ามีแนวคิดและความเชื่อมาจากรากฐานเดียวกันกับชาวไทย แต่อาจมีความแตกต่างบ้างในรายละเอียด ซึ่งอานันท์ กาญจนพันธ์(2527 : 60 อ้างถึงใน วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ 2542 : 27)แต่ในความเชื่อทั้งเรื่องศาสนา และ ผี จะผสมผสานกลมกลืนกันไปจนแทบแยกออกจากกันไม่ได้ และพิธีกรรมต่างๆที่จัดขึ้นของชาวล้านนา จะเริ่มต้นด้วยพิธีทางพุทธศาสนา ก่อน

ทั้งนี้จากแนวคิดพิธีกรรมในการจัดการป่าของชุมชนภาคเหนือ ทำให้เราพอทราบว่าในภาคเหนือโดยทั่วไป ได้มีการจัดทำพิธีกรรมกันอย่างไร การบวชป่าก็เป็นวิธีหนึ่งในนั้น แต่การจัดทำโครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้นฯ จะใช้การบวชป่าดังวิธีการเหล่านั้นหรือไม่ และมีการประยุกต์ ผสมผสาน ใช้พิธีกรรมอื่นๆในโครงการ เพื่อนำเสนอเนื้อหาหรือไม่ อย่างไร

อย่างไรก็ตาม ควรที่จะมีการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้วยว่า มีนักวิจัยคนอื่นๆ ได้ศึกษาวิจัยโดยตรงในประเด็นนี้หรือไม่ อย่างไร เพื่อที่จะได้นำมาปรับใช้และกำหนดเป็นกรอบในการวิเคราะห์และเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและการสื่อสาร

สิทธิ์ บุตรอินทร์(2523) เสนอผลงานวิจัยเกี่ยวกับโลกทัศน์ เสนอผลงานวิจัย เกี่ยวกับโลกทัศน์ของชาวไทยลานนา ผู้วิจัยวิเคราะห์โลกทัศน์ที่ปรากฏออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่

- ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
- ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ
- ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

และชี้ว่าลัทธิความเชื่อต่างๆในลานนาอันได้แก่ ลัทธิความเชื่อในผีสังเทวดา ลัทธิเชื่อถือเทพนิยายฝ่ายพราหมณ์ และความเชื่อในพุทธปรัชญา เหล่านี้เป็นแก่นแท้ของโลกทัศน์ล้านนา

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2526) เสนอผลงานวิจัยเรื่อง"ผีเจ้านาย" ระบบความเชื่อเกี่ยวกับผีดำรงอยู่ควบคู่กับความเชื่อแบบพราหมณ์และพุทธศาสนาภายใต้โครงสร้างอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างกลมกลืน ทั้งยังมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และการบริหารสังคมไทย และระบบความเชื่อดังกล่าวต่างทำหน้าที่ตอบสนองของความต้องการของผู้คน ในสังคมทั้งในด้านจิตใจและวัตถุ ซึ่งเป็นเหตุผลที่ยืนยันว่า ระบบความเชื่อดังกล่าวสามารถดำรงอยู่ในสังคมไทยได้ในยุคปัจจุบัน

กิติ แก่นจำปี (2525) เสนอเรื่อง "ผีปู่ย่าและสังคมชาวนาไทย" ชี้ว่า พิธีกรรมพ่อนผีปู่ย่า (เม็ง) เป็นสัญลักษณ์ที่ชาวนาสรางขึ้นเพื่อสื่อความหมายทางการเมือง อันเป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อสู้ของชาวนาไทยที่กระทำขึ้นด้วยตนเอง ปรากฏจากการกระตุ้นซึ่งนำจากพลังภายนอกสังคมชาวนา อีกด้านหนึ่งระบบความเชื่อนี้ได้สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งหรือการปฏิเสธความเชื่อแบบพุทธศาสนา ซึ่งสนับสนุนการตอบสนองผลประโยชน์แก่เจ้านายฝ่ายเดียว และพิธีกรรมนี้เป็นการแสดงออกเพื่อลดความตรึงเครียดในสายสกุลด้วย

นพนธ์ สัมมาและคณะ (2534) ทำวิจัยเรื่อง พิธีกรรมกับการสื่อสารทางสังคม พบว่า พิธีกรรมกับการสื่อสารทางสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง จนอาจกล่าวได้ว่า พิธีกรรม ก็คือ รูปแบบหนึ่งของการสื่อสาร

จากการศึกษาเกี่ยวกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมกับการสื่อสาร พบได้ว่าการศึกษารื่องพิธีกรรมไว้น้อยมาก งานวิจัยส่วนใหญ่ที่พบมักเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับทางด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และงานวิจัยเกี่ยวกับพิธีกรรมที่มีผลต่อการอนุรักษ์

กล่าวได้ว่า มีเพียงงานวิจัย ของ เสน่ห์ จามริกและคณะ (2536: 163-164) ที่กล่าวว่า ความเชื่อเรื่องศักดิ์สิทธิ์ในป่า ก่อให้เกิดประเพณีการใช้ป่าอย่างอ่อนน้อม ยำเกรง และตระหนักในบุญคุณของป่าและสิ่งศักดิ์ที่สถิตอยู่ในป่า เช่น ความเชื่อเรื่อง ดอนปู่ตา ป่าช้า ผีขุนน้ำ และงานยังไม่พบว่า มีผู้ใดได้ทำการศึกษาวิจัยโดยตรงในประเด็นของนำ "การบวชป่า" ซึ่งเป็นสื่อชนิดหนึ่ง มาใช้ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในการดูแลรักษาป่า

และงานวิจัยของ อรทัย ศรีทองธรรม(2540) พบว่า ความเชื่อเรื่องผีปู่ตา ผีเจ้านาย และป่าช้า ที่สัมพันธ์กับการการใช้ทรัพยากรของชาวบ้านนาดี มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน ในด้านการกำหนดบทบาทหน้าที่ของชาวบ้านที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์ป่าชุมชนดั้งเดิมของบ้านนาดี โดยการตั้งเป็นกฎเกณฑ์ ข้อห้าม ทำให้ป่าดอนปู่ตาของบ้านนาดี มีสภาพเป็นป่าดั้งเดิมดังที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

ในจัดการป่าเพื่อการอนุรักษ์นี้ องค์การพัฒนาเอกชนและเครือข่ายองค์กรชาวบ้านได้เลือกนำกลยุทธ์"การบวชป่าชุมชน"ซึ่งเป็นเรื่องของการใช้พิธีกรรมมาใช้ในการสื่อสารเพื่อการจัดการป่า ซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการรณรงค์ ทำให้ผู้วิจัยต้องมีการศึกษาแนวคิดเรื่องการรณรงค์ทางการสื่อสาร ว่าโดยปกติแล้วมีเนื้อหาและวิธีการดำเนินการอย่างไร เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดต่อไป

4. แนวคิดการรณรงค์ทางการสื่อสาร (COMMUNICATION CAMPAIGN)

การศึกษากลยุทธ์การสื่อสารด้วยพิธีกรรม โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้น เพื่อต้องการทราบว่า แนวนโยบาย รูปแบบ หรือวิธีการสื่อสารที่นำมาใช้ในการรณรงค์ทางการสื่อสารเป็นอย่างไร และมีการประยุกต์พิธีกรรมมาใช้ในการสื่อสารอย่างไร ดังนั้นจึงได้นำกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการรณรงค์ทางการสื่อสารมาใช้ ดังนี้

การกำหนดกลยุทธ์การสื่อสาร

กลยุทธ์การสื่อสาร คือ การผสมผสานระหว่างการใช้ “วิธีการสื่อสาร” (Methods) “สาร” (Messages) และ “แนวทางการใช้การสื่อสาร” (Approach) ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จะต้องอาศัยความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่กลุ่มเป้าหมายได้เคยปฏิบัติมาแล้ว และการกระทำเช่นนี้ย่อมเกิดผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิดและค่านิยม ซึ่งฝังรากลึกในใจของประชาชนอยู่แล้ว (Najib M. And James H. , 1982: 43 - 52)

จุดประสงค์ของการรณรงค์โครงการ ก็เพื่อมีอิทธิพลต่อความเชื่อ หรือพฤติกรรมของประชาชนกลุ่มเป้าหมาย (Rogers , 1976)

การรณรงค์ได้รับการนิยามไว้หลายอย่างทั้งโดยนักทฤษฎีและนักปฏิบัติ ซึ่งแตกต่างกันไปตามจุดประสงค์ ระยะเวลาที่ใช้ ผลกระทบที่ตั้งใจจะให้เกิดขึ้น หน่วยของการวิเคราะห์ ประเมินผลประโยชน์หลักที่จะเกิด และช่องทางของการสื่อสารที่ใช้ paisley (1981) ได้ให้คำนิยามในแง่องค์ประกอบของการรณรงค์ที่เน้น

(ก) จุดประสงค์

(ข) กระบวนการของการรณรงค์ ซึ่งหมายถึงแนวทางที่ใช้ กิจกรรมที่จัดอย่างต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนแนวความคิดของคนดังเช่นที่ดำเนินอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีน สำหรับแนวคิดของ Rogers และคนอื่น ๆ ก็อย่างใดอย่างหนึ่ง (fear or rational appeals) ซึ่งปกติแล้วมักใช้แนววิธีการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายด้วยสื่อหลายๆ ชนิด (multi - media approach) โดยออกแบบ และดำเนินการทั้งโดยองค์กร หรือหน่วยงานที่ตั้งขึ้นมาเพื่อทำงานในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ หรือสถาบันที่มีอยู่แล้ว (Hall,1978)

ดังนั้นการจะให้นิยามของคำว่า “การรณรงค์” ซึ่งจำเป็นต้องพุดลักษณะรวมเด่นๆ ของคำว่า การรณรงค์ ดังต่อไปนี้

1. การรณรงค์เป็นการกระทำที่มีเป้าหมาย (A campaign is purposive) ในการกระทำการรณรงค์ใดๆ ผู้ทำการรณรงค์จะต้องคาดหวังผลตอบแทนที่จะเกิดจากการสื่อสารของตนไปยังกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งผลตอบแทนดังกล่าว นั้นครอบคลุมตั้งแต่ระดับบุคคลขึ้นไปจนกระทั่งถึงระดับสังคมเป็นส่วนรวม ผลตอบรับดังกล่าวจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อผู้รับหรือผู้ส่งก็ได้

2. การรณรงค์จะเจาะเป้าหมายไปยังผู้รับสารกลุ่มใหญ่ (A campaign is aimed at a large audience) การที่ใช้คำว่า ผู้รับสารกลุ่มใหญ่ ก็เพื่อจะแยกคำว่า การรณรงค์ออกจากการสื่อสารระหว่างกลุ่มย่อยอื่นๆ นั่นเอง กลุ่มเป้าหมายของการรณรงค์จะถูกกำหนดโดยจุดประสงค์/เป้าหมายของการรณรงค์นั้นๆ อย่างไรก็ตาม กลุ่มเป้าหมายของการรณรงค์ก็อาจเป็นได้ตั้งแต่กลุ่มพนักงานเพียงไม่กี่ร้อยคนของบริษัทใดบริษัทหนึ่ง ไปจนถึงกลุ่มประชากรทั้งหมดของประเทศใดประเทศหนึ่งก็ได้เช่นกัน

3. การรณรงค์จะต้องมีกำหนดเวลา (A campaign has a more or less specifically defined time limit) ช่วงเวลาการรณรงค์จนกระทั่งถึงการประเมินผลการสัมฤทธิ์ผลของการรณรงค์นั้นๆ ยกตัวอย่างเช่น ช่วงเวลาการรณรงค์เกี่ยวกับการพัฒนาทางการเกษตรจะเริ่มนับตั้งแต่การเริ่มส่งสารแรกของการรณรงค์นั้นไปยังกลุ่มเป้าหมาย ไปจนกระทั่งถึงการวัดการสัมฤทธิ์ผลของการรณรงค์ดังกล่าว อย่างไรก็ตามการรณรงค์บางชิ้น มีเป้าหมายที่ต่อเนื่อง เช่นการโฆษณาขายผลิตภัณฑ์เครื่องสำอาง ซึ่งข้อความที่ใช้ในการสื่อสารอาจเปลี่ยนแปลงเป็นระยะๆ แต่เป้าหมายของการขายก็ยังคงเหมือนเดิม อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนไปใช้ข้อความใหม่จะถือว่าเป็นการเริ่มการรณรงค์ชิ้นใหม่ อย่างไรก็ตามช่วงเวลาของการรณรงค์อาจจะยากที่จะกำหนดลงไปได้ชัดเจนตายตัว ในกรณีที่การรณรงค์นั้นๆ มีเป้าหมายที่เป็นแบบระยะยาว เช่น การรณรงค์การป้องกันโรคหัวใจของมหาวิทยาลัยแอสตันพอร์ต เป็นต้น อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปแล้ว การรณรงค์แต่ละชิ้นมักจะกำหนดช่วงเวลาการรณรงค์ไว้อย่างชัดเจน เช่น เป็นอาทิตย์หรือเดือน เป็นต้น

4. การรณรงค์ประกอบด้วยชุดของการสื่อสารที่มีการเตรียมและวางแผนไว้ล่วงหน้า(A campaign involves an organized set of communication activities) ซึ่งชุดของการสื่อสารดังกล่าวมักถูกจัดเตรียมขึ้นเพื่อเจาะกลุ่มเป้าหมายที่สื่อที่มีอยู่ก่อนแล้วไม่เหมาะสมหรือไม่พอเพียงต่อการเจาะกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการได้ สื่อ/กิจกรรมที่มักใช้กันอย่างเห็นได้ชัดก็คือ การใช้สื่อข้อความและการกระจายข้อความนั้นไปสู่กลุ่มผู้ฟัง ซึ่งความสัมฤทธิ์ผลของการรณรงค์มักจะขึ้นอยู่กับว่า วิธีการสื่อสารที่ใช้จะมีการประสานกันดีมากน้อยเพียงใด

หลักพื้นฐานของการรณรงค์ทางการสื่อสาร

โดยทั่วไปการรณรงค์ทางการสื่อสารมีหลักพื้นฐานที่ประกอบด้วยกระบวนการขั้นตอน

6 ประการ คือ

1. การประเมินความต้องการ เป้าหมาย และความสามารถในการตอบสนองของผู้รับสาร
การวางแผนการสื่อสาร (Communication Goals) เกี่ยวกับระดับผลกระทบของเนื้อหาสารที่ต้องการ
 ให้เกิดขึ้น ดังนั้นการวางแผนการรณรงค์นั้นผู้กระทำการรณรงค์ต้องวางแผนเป้าหมายให้ชัดเจนลงไปว่าการรณรงค์ที่
 ทำนั้น ต้องการให้ได้รับผลในระดับใด และส่งผลถึงกลุ่มเป้าหมายใดบ้าง นั้นหมายถึงต้องการให้กลุ่มเป้าหมาย
 รับรู้ เกิดการยอมรับ และเกิดพฤติกรรมในการร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งน่าจะศึกษาว่ากลยุทธ์การสื่อ
 สารด้วยพิธีกรรมนี้ บรรลุวัตถุประสงค์ตามการวางแผนเป้าหมายไว้หรือไม่อย่างไร

2. การวางแผนงานรณรงค์ และการผลิตสื่ออย่างมีระบบ คือในส่วนของวางแผนงาน
 รณรงค์มักประกอบด้วย ส่วนสำคัญ 3 ส่วน ดังนี้คือ

2.1 การวางแผนการสื่อสาร (Communication Goals) การวางแผนการรณรงค์
 เพื่อเข้าถึงมวลชนจำเป็นต้องมีการวางแผนวัตถุประสงค์หลักเกี่ยวกับระดับผลกระทบของเนื้อหาสารที่
 ต้องการให้เกิดขึ้นกับองค์ประกอบทางด้านจิตวิทยาของบุคคล

2.2 การวางแผนกลยุทธ์เกี่ยวกับเนื้อหาของสาร (Message Strategy) ข้อมูลสารนับเป็นแก่น
 สำคัญในกระบวนการโน้มน้าวใจ ซึ่งเป็นเป้าหมายหรือจุดประสงค์ในการสื่อสารของการรณรงค์
 การทำให้บุคคลกลุ่มเป้าหมายเปิดรับต่อการรณรงค์ทางการสื่อสารเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ด้วยความ
 หวังที่ว่า บุคคลเหล่านั้นจะได้รับอิทธิพลจากเนื้อหาสารดังกล่าวที่สื่อไปให้ ซึ่งประสิทธิภาพของ
 สารส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับลักษณะการเร้าอารมณ์ที่ใช้ (Type of Appeal) รูปแบบการนำ
 เสนอ(Presentation style) ชนิดของสารที่ต้องการสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ รวมไปถึงปัจจัยทางด้านผู้ส่งสาร ซึ่งมีอิทธิพลในการกำหนดเนื้อหาสารเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

หลักเกณฑ์ที่จะวิเคราะห์สาร(Message)ที่นำเสนอจะให้ความสำคัญเรื่องดังต่อไปนี้

2.2.1 รูปแบบ (Style)

การนำเสนอรูปแบบต่างๆ เช่นการใช้อารมณ์ขัน การใช้เพลงประกอบ หรือมีรูปแบบที่เข้าใจง่าย ไม่สามารถกำหนดลงไปตายตัวได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้รับสาร สิ่ง
 สำคัญคือพยายามให้รูปแบบสามารถเกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้รับสารหรือเกิดประโยชน์ต่อผู้รับสาร
 ง่ายต่อการเข้าใจ ก็จะสามารถสร้างความน่าสนใจได้ ซึ่งในการศึกษาวิจัยนี้จะศึกษาผ่านรูปแบบ
 ของแต่ละกิจกรรมในการจัดพิธีกรรมของโครงการบวชป่าชุมชน รวมถึงการออกแบบและสร้าง

สาร(Message Design) ให้น่าสนใจและจูงใจประชาชน ลักษณะการออกแบบสารโดยยึดหลักการจูงใจนั้น มีประเด็นที่ต้องพิจารณา ถึงรูปแบบในการจูงใจ ดังต่อไปนี้

- การจูงใจโดยใช้อารมณ์ กับ การจูงใจโดยใช้เหตุผล (Emotional VS. Rational Appeals) โดยส่วนใหญ่แล้วสารที่สามารถจะเข้าถึงประชาชนได้สองลักษณะ คือ อารมณ์ และเหตุผล การกระตุ้นอารมณ์พื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ ความรัก ความเกลียด ความกลัว ความวิตกกังวล ความปลอดภัย เป็นต้น ส่วนการจูงใจด้วยเหตุผลจะทำให้เกิดความรู้สึกสนับสนุนอย่างแท้จริงบนพื้นฐานเหตุผลที่มาสนับสนุน แต่จากการผลวิจัย พบว่า การออกแบบสารที่ใช้อารมณ์จะโน้มน้าวใจได้มากกว่าสารที่ใช้เหตุผล

- การจูงใจโดยใช้ข้อมูลด้านบวก กับ การจูงใจข้อบ่งคับ ด้านลบ (Positive VS. Negative Appeals) เป็นรูปแบบหนึ่งของการจูงใจโดยใช้อารมณ์ โดยการให้ข้อมูลด้านบวกหรือด้านลบนี้ จะทำให้กระตุ้นความรู้สึกทางอารมณ์มากยิ่งขึ้น

- การจูงใจมวลชน กับ การจูงใจเฉพาะบุคคล (Mass VS. individual Appeals) โดยทั่วไปแล้วจะใช้การจูงใจมวลชน เพราะว่าอิทธิพลของมวลชนในสังคมย่อมมีอิทธิพลต่อบุคคลให้ยอมรับความคิดเห็นใหม่ได้ ส่วนการจูงใจเฉพาะบุคคลนั้น จะใช้ในประเด็นที่สังคมไม่ค่อยให้ความสำคัญมากเท่าใด เช่น พฤติกรรมส่วนบุคคล สภาพการใช้จ่าย และการคาดหวังในการเป็นสมาชิกของสังคม เป็นต้น ซึ่งการออกแบบสารเพื่อจูงใจบุคคลนั้นไม่จำเป็นจะต้อง ผ่านช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคลเท่านั้น

- การจูงใจโดยใช้อารมณ์ขัน กับ การจูงใจโดยใช้ความจริงจัง (Humorous VS. Serious Appeals) การใช้อารมณ์ขันจะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิผลเพิ่มมากขึ้น เพราะจะทำให้ผู้รับสารมีความเพลิดเพลินสนุกสนานและลดการต่อต้านได้

- การจูงใจด้วยการเสนอสารด้านเดียว กับ การจูงใจด้วยการเสนอสารสองด้าน (One sided VS. Two sided Appeals) ประสิทธิภาพในการจูงใจขึ้นอยู่กับลักษณะผู้รับข่าวสารดังนี้คือการเสนอสารด้านเดียวจะได้ผลในแง่การจูงใจมากกว่า สำหรับผู้รับสารที่มีการศึกษาต่ำ และเห็นชอบกับเรื่องนั้นอยู่แล้ว ส่วนการเสนอสารสองด้านจะได้ผลมากกว่าสำหรับผู้ที่มีการศึกษาและมีความรู้สึกต่อต้านอยู่ก่อนแล้ว

- การจูงใจด้วยการเสนอสารโดยตรง กับ การจูงใจด้วยการเสนอสารโดยอ้อม (Direct VS. Indirect Arguments) โดยพิจารณากลุ่มผู้รับสารเป็นหลักว่าเหมาะสมกับการเสนอสารแบบใด ผู้ที่มีการศึกษาน้อยจะชอบการให้เสนอสารโดยอ้อม ส่วนผู้ที่มีความรู้ต้องการให้เสนอสารโดยตรง

- การจูงใจโดยการกำหนดประเด็นการสรุป กับ การจูงใจโดยการให้ผู้ฟังสรุปเอง(Definite Conclusion VS. Open Conclusion) ผู้รับสารที่ไม่สามารถจะสรุปสารได้เองนั้น ผู้ส่งสารจะต้องเป็นผู้สรุปให้อยู่ในประเด็นที่ต้องการ ส่วนผู้ที่มีความสามารถพอที่จะสรุปได้เองก็ไม่จำเป็นต้องสรุปประเด็นให้

- การจูงใจโดยการเสนอสารซ้ำๆ กับ การจูงใจโดยการเสนอสารเพียงครั้งเดียว (Repetitive VS. One - time Appeals) การเสนอสารซ้ำ ๆ จะทำให้ผู้รับสารสามารถจดจำข่าวสารได้ดี แต่จะต้องขึ้นอยู่กับคุณภาพในการออกแบบสารด้วย

อรรถวรรณ ปิลาณธนโสภา ได้กล่าวว่า การใช้หลักฐานเป็นการสร้างสารวิธีหนึ่งที่สำคัญมาก นั่นคือ พัฒนาเรื่องราวหรือข้อความที่เราจะโน้มน้าวใจให้เข้าใจแจ่มชัดยิ่งขึ้น มีน้ำหนักมากขึ้น การเลือกใช้เหตุผลซึ่งมีน้ำหนักต่างๆ มาสนับสนุนซึ่งเรียกว่าหลักฐานนั่นเอง โดยสามารถแบ่งชนิดของหลักฐานได้ดังนี้

- หลักฐานปฐมภูมิและหลักฐานทุติยภูมิ (Primary and Secondary Evidence) หลักฐานปฐมภูมิ คือ หลักฐานที่มาจากต้นตอแหล่งกำเนิดแท้จริง หลักฐานทุติยภูมิ คือ หลักฐานที่คัดลอกนำมาบอกเล่าอีกทีหนึ่ง

- หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรและไม่ใช้ลายลักษณ์อักษร (Writing or Unwriting Evidence) หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ หลักฐาน เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ศิลปะจารึก หลักฐานที่ไม่ใช้ลายลักษณ์อักษร ได้แก่ การพูดรายงานปากเปล่าหรือวัตถุสิ่งของ

- หลักฐานจริงและหลักฐานโดยตัวบุคคล (Real or Personal Evidence) หลักฐานจริง อาจจะได้แก่ รอยพิมพ์นิ้วมือ แผลเป็น อาวุธ คราบอสุจิ ฯลฯ หลักฐานจริงนี้ยังรวมไปถึงวัตถุทัศนูปกรณ์ที่นำมาใช้อ้างอิงด้วย เช่น แผนที่โลก แผนที่ภูมิ ภาพยนตร์ วิดีโอเทป

- หลักฐานจากคนธรรมดาสามัญและจากผู้เชี่ยวชาญ (Lay or Expert Evidence) หลักฐานจากคนธรรมดาสามัญจะมีน้ำหนักก็ต่อเมื่อเป็นเรื่องของข้อเท็จจริง เรื่องที่ไม่ต้องการความรู้เฉพาะด้าน

- หลักฐานที่จัดทำขึ้น และหลักฐานที่เกิดโดยไม่ตั้งใจ ไม่ได้เตรียมมาก่อน (Prearranged or Casual Evidence) ตัวอย่างของหลักฐานที่จัดทำขึ้น เช่น สุตีบัตร ใบขับขี่ ทะเบียนสมรส โฉนดที่ดิน กรรมกรรมประกันชีวิต ใบเสร็จรับเงิน สัญญา ใบยกเลิกการเกณฑ์ทหาร ใบผลการเรียน ฯลฯ หลักฐานที่จัดทำขึ้นจะมีไว้ใช้เพื่อการอ้างอิง ในอนาคต หลักฐานชนิดนี้จึงมีการจัดทำขึ้นด้วยความระมัดระวัง

- หลักฐานเชิงปฏิเสธ (Negative Evidence) หลักฐานชนิดนี้คือการไม่มีอยู่ของหลักฐานในที่ที่มันควรจะอยู่เป็นหลักฐานในตัวมันเอง

- หลักฐานเสริม (Evidence Aliunde) บางทีหลักฐานชนิดนี้ถูกเรียกว่า Extranecos หรือ Adminicular Evidence หลักฐานชนิดนี้ใช้อธิบายหลักฐานอื่นเพื่อให้เห็นความสำคัญของหลักฐานชิ้นเดิม

นอกจากนี้ การใช้หลักฐานยังจำแนกออกเป็นประเภทต่างๆ ดังต่อไปนี้

- การยกตัวอย่าง (Examples or Illustrations) ซึ่งอาจมาในรูปสามรูปแบบคือตัวอย่างโดยละเอียดจากเรื่องจริง ตัวอย่างย่อๆ เพียงคำสองคำ และตัวอย่างที่แต่งสมมติขึ้น

- การใช้สถิติ (Statistics) เป็นตัวอย่างหลายๆ ตัวอย่างที่น่าเสนอในเชิงปริมาณ

- การใช้พยาน (Testimony) โดยปกติหมายถึง การอ้างถึงผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลาย และเป็นหลักฐานที่แข็งแกร่ง

- การเปรียบเทียบ (Analogy or Comparison) หน้าที่สำคัญของการเปรียบเทียบคือ การหาความคล้ายคลึงระหว่างสิ่งหนึ่ง ที่เรารู้จักเข้าใจดีแล้วกับอีกสิ่งหนึ่งที่เราไม่รู้ก็ไม่เข้าใจ

- รายละเอียด (Details) หมายถึง ลักษณะต่างๆ หรือส่วนต่างๆ ของวัตถุชิ้นหนึ่งของเหตุการณ์หนึ่งๆ หรือของความคิดรวบยอดความคิดใดความคิดหนึ่ง โดยการให้รายละเอียดที่เฉพาะเจาะจง ผู้พูดสามารถทำให้ผู้ฟังเข้าใจอย่างกระจ่างได้ในเรื่องที่พูด

- การพรรณนาความ (Description) การพรรณนาความเป็นขบวนการบอกเล่าถึงรูปร่างหน้าตา ลักษณะหรือบรรยากาศของเหตุการณ์ สถานที่ วัตถุ หรือประสบการณ์

- การบอกเล่า (Narration) คล้ายคลึงกับการพรรณนา แต่ต่างกันตรงที่ว่า การบอกเล่าเป็นการบรรยายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลา

2.2.2 ลักษณะเนื้อหาที่ใช้กระตุ้นความสนใจ (Content Appeals)

ลักษณะของการนำเสนอสารเพื่อการชักจูงหรือโน้มน้าว ด้วยวิธีการนำเสนอด้านเดียว (One-sided Argument) เหมาะสำหรับเนื้อหาที่มีข้อสรุปตายตัวอยู่แล้ว ยังมีวิธีการนำเสนออีกรูปแบบหนึ่งคือ การนำเสนอสองด้าน (Two-sided Arguments) เป็นลักษณะของการนำเสนอเนื้อหาโดยมีการแย้งกันทางความคิดเกิดขึ้น วิธีการนี้เหมาะสำหรับผู้รับสารที่ค่อนข้างจะมีการศึกษาและมีที่ท่าที่จะโต้แย้งต่อข้อมูลได้ง่าย (Lumsdaine and Janis , 1953 ; Sawyer , 1973) หรือผู้รับสารที่ค่อนข้างจะเป็นคนช่างสงสัยและเกรงว่าข้อมูลที่น่าเสนอจะเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งตรงกับที่ อรวรรณ ปิสังธนโรวาท (2537 ก. : 131-132) ได้สรุปสิ่งที่ควรพิจารณาในการนำเสนอสารด้านเดียว หรือ 2 ด้านว่า

- 1) การนำเสนอสาร 2 ด้าน เหมาะสำหรับผู้ฟังที่มีการศึกษาค่อนข้างสูง
- 2) การนำเสนอสาร 2 ด้าน เหมาะสำหรับผู้รับสารที่ไม่ได้สนับสนุนจุดยืนของผู้ส่งสารแต่แรก
- 3) การนำเสนอสาร 2 ด้าน เหมาะสำหรับกรณี que ผู้รับสารอาจจะมีโอกาสได้รับสารที่ค้านกับจุดยืนของผู้ส่งสาร
- 4) การเสนอสารด้านเดียวจะเหมาะสมถ้าผู้รับสารเห็นด้วยกับผู้ส่งสารตั้งแต่ต้นและมีข้อแม้ว่าผู้รับสารมีแนวโน้มจะไม่ได้รับสารที่มีเนื้อความตรงกันข้ามในภายหลัง
- 5) ทศนคติที่มีอยู่เดิมและข้อมูลผูกพันที่มีอยู่เดิมอาจจะทำให้การเสนอสารด้านเดียวหรือ 2 ด้านไม่แตกต่างกันเลย

การออกแบบเนื้อหาสาร ต้องสอดคล้องประสานกับเป้าประสงค์ของผลกระทบที่ได้วางไว้ในขั้นตอนแรก โดยคำนึงถึงว่า ควรจะกล่าวถึงอะไร และใช้รูปแบบในการนำเสนออย่างไร อาทิ ควรให้เนื้อหาสารทั้งด้านดีและด้านเสีย หรือเพียงด้านเดียว (Positive vs Negative Appeals) ใช้สารที่กระตุ้นให้เกิดความกลัวหรือเป็นการเสนอแนะเหตุผล (Fear vs Rational appeals) การให้ข้อสรุปที่ชัดเจนหรือเปิดไว้ให้คิดเอง (Definite vs Open Conclusion) การเสนอซ้ำๆ หลายครั้งในเรื่องที่ยากต่อความเข้าใจก็อาจให้ผลดีว่าการพูดเพียงหนเดียวแล้วจบกัน

นอกจากนี้ Berlo (1960) ได้กล่าวว่า สาร (Message) เป็นผลผลิตของผู้ส่งสาร ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ส่วนคือ

1. รหัสสาร (Message Code) ได้แก่ กลุ่มของสัญลักษณ์ซึ่งสามารถจะนำมาจัดโครงสร้างให้มีความหมายที่ผู้รับสารเข้าใจได้ ทั้งนี้ การที่รหัสสารจะเกิดขึ้นได้ ต้องมีส่วนประกอบและกระบวนการในการเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ส่วนประกอบเหล่านี้มีความหมายขึ้นมา โดยส่วนประกอบเหล่านี้ได้รับการเรียบเรียงอย่างเป็นระบบให้อยู่ในลักษณะที่มีความหมาย
2. เนื้อหาสาร (Message Content) คือส่วนประกอบในตัวสารที่ผู้ส่งสารใช้เพื่อการถ่ายทอดสาระ ข้อมูล หรือเจตนาของตน
3. การจัดสาร (Message Treatment) คือการพิจารณาเลือกสาร จัดโครงสร้างรหัสและเนื้อหาสาร ซึ่งกระทำโดยผู้ส่งสารในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ ผู้ส่งสารจำเป็นต้องสามารถถ่ายทอดความคิดออกมาในรูปแบบที่ผู้รับสารเข้าใจได้ ดังนั้นในการส่งสารไปยังผู้รับสาร ผู้ส่งสารจะต้องคำนึงความสามารถในการรับสารของผู้รับสาร โดยคำนึงถึงความยากง่ายของวิธีการในการตีความสารของตน สารที่ส่งไปจะต้องไม่มีความซับซ้อนคลุมเครือ และต้องมีการจัดลำดับเรื่องราวอย่างเป็นระเบียบ

Bettinghaus (1980) กล่าวว่า วิธีการจัดเรียงเรียงสารเพื่อโน้มน้าวใจที่มีประสิทธิภาพ คือ การจัดเรียงเรียงสารในแบบแผนที่ผู้รับสารคุ้นเคย

การจัดเรียงเรียงที่ไม่เป็นระเบียบ และความคลุมเครือของการสื่อสาร เป็นสาเหตุทำให้ การสื่อสารมีอุปสรรค นอกจากนี้สารที่มีลักษณะขัดกับระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยม ของผู้รับสารก็เป็นสาเหตุทำให้การสื่อสารมีอุปสรรคเช่นกัน ดังนั้นสารที่สอดคล้องกับความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของคนในวัฒนธรรมนั้น ก็จะส่งผลให้การสื่อสารเกิดประสิทธิผล ทั้งนี้ เพราะผู้รับสารมักจะแสวงหาข่าวสารที่มาสันับสนุนทัศนคติและความเชื่อที่มีอยู่ก่อนแล้ว และจะไม่แสวงหาข่าวสารที่ขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อของตน

2.2.3 ลักษณะของผู้นำเสนอสาร (Presenter Style)

การวางกลยุทธ์ของสารนั้นรูปแบบการนำเสนอสาร (Presentation Style) ที่ต้องการสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่พึงปรารถนานั้น จะพิจารณาถึงปัจจัยของผู้ส่งสารหรือลักษณะผู้นำเสนอสาร (Presenter) ซึ่งในที่นี้ จะพิจารณาว่าเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่เป็น “สาร” ที่มีอิทธิพลต่อการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของบุคคลอยู่อย่างมาก โดยนักวิจัยได้ประเมินจากบุคลิกลักษณะต่างๆ ของ Presenter ที่สนใจศึกษากัน 4 ประการ คือ

- 1) ความน่าเชื่อถือ และไว้วางใจ (Reliability and Trustworthiness) ความจริงใจ วางใจได้ ซื่อสัตย์
- 2) ความเชี่ยวชาญสามารถ (Expertness) เช่น การผ่านการศึกษา อบรม มีความรู้ และความชำนาญเฉพาะเรื่องที่น่าเสนอ
- 3) ลักษณะความคุ้นเคยและคล้ายคลึงในปัญหาที่ผู้รับสารเป้าหมายเคยประสบ ซึ่งจะช่วยให้สามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างตัวนำสารกับบุคคลที่ต้องการสื่อไปถึง
- 4) ความคล่องแคล่ว กระฉับกระเฉง และ บุคลิกที่ดี (Dynamism) เช่น มีชีวิตชีวา ไม่น่าเบื่อสำหรับเนื้อหาที่เป็นความรู้

นอกจากนี้ พัทณี เที่ยจรรยา และคณะ(2538) กล่าวว่า ผู้ส่งสาร(Sender or Source) คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้ริเริ่ม เริ่มต้นส่งสารไปให้อีกบุคคลหนึ่ง หรือเป็นผู้ทำหน้าที่ส่งสารผ่านช่องทางสารไปยังผู้รับสาร ดังนั้นผู้ส่งสารจึงมีบทบาทในการชี้แนะว่าพฤติกรรมการสื่อสารในสถานการณ์หนึ่งๆ นั้นจะเป็นไปในรูปแบบใดและมีผลอย่างไร ผู้ส่งสารจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการสื่อสาร ซึ่งมีส่วนกำหนดประสิทธิผลของการสื่อสาร

พรสิทธิ์ พัฒนานุรักษ์ (2526) กล่าวว่า ผู้ส่งสารที่ดีต้องมีความพร้อมในการสื่อสาร กล่าวคือ จะต้องเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ มีความรับผิดชอบในสาร เข้าใจวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ควบคุมความรู้สึกและความเชื่อมั่นของตนเองขณะสื่อสารได้

ในด้านความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร (Source Credibility) อรวรรณ ปิณฑโฆวาท(2537) กล่าวว่า ความน่าเชื่อถือ เป็นคุณลักษณะภายนอกของผู้ส่งสารซึ่งเป็นที่ยอมรับของผู้รับสาร ความน่าเชื่อถือขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ คือ ความสามารถ หรือความชำนาญ (Competence or Expertness) และความน่าไว้วางใจ (Trustworthiness) ปัจจัยทั้ง 2 ประการนี้ ผู้รับสารต้องรับรู้ (Perceive) ว่ามีอยู่ในตัวผู้ส่งสาร ความน่าเชื่อถือไม่ใช่สิ่งที่คุณส่งสารจะประกาศให้ผู้อื่นทราบแล้วได้รับการยอมรับ หากแต่เป็นสิ่งที่ผู้รับสารมองเห็น รับรู้ และเชื่อ

Hovland, Janis และ Kelly (1953) กล่าวว่า ความน่าเชื่อถือประกอบด้วย ความเชี่ยวชาญ ความน่าไว้วางใจ และความสามารถในการแสดงหลักฐาน

Bettinghaus (1980)กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารมี 3 ประการคือ

1. ความปลอดภัยหรือความน่าไว้วางใจของผู้ส่งสาร ได้แก่ ลักษณะของผู้ส่งสารที่มีความเป็นมิตร ไม่เห็นแก่ตัว มีความยุติธรรม มีความจริงใจ มีจริยธรรม ให้อภัย เป็นต้น
2. คุณลักษณะของผู้ส่งสาร ได้แก่ ความประทับใจของผู้รับสารที่มีต่อความสามารถของผู้ส่งสาร เช่น การมีประสบการณ์ การมีอำนาจ ความฉลาด ความเชี่ยวชาญของผู้ส่งสาร เป็นต้น
3. บุคลิกภาพของผู้ส่งสาร ได้แก่ ความเป็นกันเองกับผู้รับสาร ความคล่องตัวของผู้ส่งสาร ความกระตือรือร้น เป็นต้น

ในขณะที่ Berelson, Lazarsfeld และ McPhee (1954) กล่าวว่า ผู้ส่งสารที่มีคุณลักษณะเป็นผู้นำความคิดเห็น จะได้รับความเชื่อถือจากผู้รับสาร แม้ผู้ส่งสารจะไม่ได้มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าผู้รับสารแต่อย่างใด

3. กระจายสาร (Message Distribution) หลังจากที่ได้กำหนดเป้าหมายและวางกลยุทธ์ในการสร้างเนื้อหาสารแล้ว ผู้ส่งสารต้องจัดทำแผนงานการใช้สื่อ เพื่อส่งสารให้เข้าถึงผู้รับสารเป้าหมาย โดยต้องคำนึงถึงเทคนิควิธีการเสนอสารในแต่ละชนิด ความบ่อยครั้ง การเปิดรับอย่างเลือกสรรของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งมีความแตกต่างกันในทางสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ลักษณะ

และสไตล์ของสื่อ โดยการให้ส่งสื่อผ่านกิจกรรมของพิธีการบวชป่า รวมถึงประสิทธิภาพในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายของสื่อแต่ละประเภท

รูปแบบหนึ่งของช่องทางการแพร่กระจายสาร ที่นิยมใช้ในการรณรงค์คือ การสื่อสารเพื่องานเฉพาะกิจ ซึ่งในการรณรงค์ต่างๆ นั้น การสื่อสารเพื่องานเฉพาะกิจเป็นการสื่อสารอีกประเภทหนึ่งที่นิยมใช้กันมาก เพราะเป็นการสื่อสารที่อาศัยสื่อต่างๆ มากมายหลายชนิดนำมาใช้ในคราวเดียวกัน หรือรวมเอาวิธีการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ มาใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกิจนั้นๆ เช่น ต้องการจะให้ความรู้แก่ผู้รับสารเป้าหมายในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือการจูงใจให้ผู้รับสารยอมรับสิ่งใหม่ หรือต้องการเพียงแต่กระตุ้นให้เกิดความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืออาจต้องการไปถึงขั้นให้ผู้รับสารเป้าหมายเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้สื่อต่างๆ ร่วมกันหรือใช้วิธีการสื่อสารหลายรูปแบบร่วมกัน ใช้หลักที่ว่าสื่อแต่ละชนิดมีข้อดี ข้อจำกัด หรือคุณสมบัติที่แตกต่างกัน และในทำนองเดียวกันวิธีการสื่อสารแต่ละรูปแบบมีข้อได้เปรียบเสียเปรียบต่างกันด้วย แต่เมื่อนำเอาส่วนดีของสื่อแต่ละชนิดและข้อดีของวิธีการสื่อสารแต่ละประเภทมาใช้ร่วมกัน ก็อาจจะทำให้เกิดสัมฤทธิ์ผลทางการสื่อสารที่สูงสุดได้

เกณฑ์ที่นำมาพิจารณาในการวิเคราะห์ช่องทางการแพร่กระจายประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

3.1 ความถี่ (Frequency) ความถี่ในการนำเสนอ

จะมีผลเป็นอย่างมากต่อการเรียนรู้ และการโน้มน้าวต่างๆ (Harrison , 1977) แม้ว่าบางครั้งเนื้อหาอาจจะไม่น่าสนใจนักก็ตาม ทั้งนี้ทั้งนั้น ความถี่ในการนำเสนอจะต้องมีพอเหมาะพอควร มิฉะนั้นแล้วก็อาจจะเกิดผลในทางตรงกันข้ามได้ ถ้าหากมีความถี่ในการนำเสนอมากจนเกินควร (Ray Ctal., 1971)

3.2 การเผยแพร่ซ้ำ

ขณะเดียวกันเนื้อหาที่ถูกนำเสนอซ้ำๆ กันบ่อยโดยไม่เปลี่ยนแปลงตามควร ก็อาจจะไม่ได้ผลดีนัก เนื้อหาที่นำเสนอควรจะต้องมีความหลากหลายควบคู่ไปกับความถี่ด้วย

3.3 ช่วงเวลาในการนำเสนอ

ช่วงเวลา(Timing) ของการนำเสนอก็เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาเช่นกัน เวลาที่นำเสนอควรจะเป็นเวลาที่ผู้รับสารให้ความสนใจหรือพร้อมที่จะรับสารมากพอควร ซึ่งหมายถึงควรคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายที่มีความแตกต่างกัน ในการนำเสนอด้วยเพื่อจะได้ผลที่คุ้มค่าตามที่ต้องการ (Hanneman Ct al., 1973. Taplin)

4. การประเมินผลอย่างต่อเนื่อง คือ ในการรณรงค์ทางการสื่อสารอะไรก็แล้วแต่จำเป็นต้องมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่การประเมินก่อนการเริ่มทำการรณรงค์ ในระหว่างการรณรงค์ และหลังจากดำเนินกิจกรรมการรณรงค์เสร็จสิ้นไปแล้ว เพื่อสามารถให้ประเมินความสำเร็จ หรือผิดพลาดในการรณรงค์ในช่วงเวลาต่างๆ ได้ เพื่อนำผลจากการประเมินเหล่านั้นมาหาแนวทางแก้ไขปรับปรุง เพื่อให้มีประสิทธิภาพได้มากที่สุดนั่นเอง

5. บทบาทเสริมของสื่อมวลชน และการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งถือเป็นเรื่องที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งสำหรับการรณรงค์ซึ่งต้องอาศัยบทบาทเสริมของสื่อมวลชนในการเป็นสื่อกลางที่สำคัญในการสื่อสารกิจกรรมต่างๆ ในการรณรงค์ไปสู่กลุ่มเป้าหมายหลักได้อย่างทั่วถึงและเนื่องจากสื่อแต่ละประเภทมีข้อดี และข้อจำกัดในตัวเอง ดังนั้นจึงต้องเลือกใช้สื่อหลายประเภทเพื่อเสริมข้อเด่นและลดข้อด้อย

6. การเลือกสรรสื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งนับเป็นเรื่องที่จำเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งของการรณรงค์ทางการสื่อสาร เพื่อให้การสื่อสารไปยังกลุ่มเป้าหมายมีประสิทธิภาพสูงสุด เพราะการเลือกสื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายจะช่วยให้กลุ่มเป้าหมายได้รับสารได้เต็มที่มากขึ้น หากผู้ส่งสารตัดสินใจเลือกสื่อที่ไม่เหมาะสมก็อาจทำให้การส่งสารครั้งนั้นล้มเหลว จึงเป็นข้อพิจารณาที่ควรศึกษาว่าสื่อต่างๆ ที่เลือกใช้ในการสื่อสารของโครงการ เหมาะสมหรือไม่อย่างไร

SEVEN WINDAHL, BENNO H. SIGNITZEN และ JEAN T. OLSON (1992) ได้จำแนกประเภทกลยุทธ์ขั้นพื้นฐานของการสื่อสาร (Categorization of Basic Strategies) โดยถือเอาปัจจัยภายนอก (outside) และปัจจัยภายใน (Inside) ของระบบสังคมเป็นตัวกำหนดเป้าหมายและการใช้กลยุทธ์ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. การสื่อสารแบบดั้งเดิม / การรณรงค์ด้วยการแจ้งข่าวสารและให้ข้อมูล (Traditional Communication / Information Campaign Solution) เป็นกลยุทธ์ที่ส่วนกลาง (ปัจจัยภายนอกระบบสังคม) เป็นผู้กำหนดเป้าหมายและกลยุทธ์การสื่อสารให้แก่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งดูเหมือนจะไม่เป็นประชาธิปไตย และมีลักษณะเป็นเผด็จการ คือมีการกำหนดเป้าหมายให้ปฏิบัติและแผนกลยุทธ์การใช้สื่อต่างๆ ทุกอย่างมาจากส่วนกลาง เช่น การรณรงค์ตามโครงการสำคัญของรัฐ ที่ต้องการให้เข้าถึงประชาชนโดยส่วนรวมและต้องการผลเหมือนกัน โดยผู้กำหนดเป้าหมายและแผนสามารถควบคุมรายละเอียดต่างๆ ของการสื่อสารได้ ข้อเสียคือผู้กำหนดจากส่วนกลางไม่สามารถรู้ได้ว่าเป้าหมายหรือกลยุทธ์การสื่อสารที่ดำเนินการอยู่นั้น มีความเหมาะสมหรือเป็นไปได้และตรงกับความต้องการของชุมชนแต่ละแห่งหรือไม่

2. การรณรงค์ที่ริเริ่มจากภายนอก (External Initiative Solution) เป็นกลยุทธ์ที่ส่วนกลางเป็นผู้กำหนดเป้าหมาย แต่ให้ชุมชนหรือท้องถิ่นกำหนดกลยุทธ์การสื่อสารเอง โดยให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนด ข้อดีสามารถกำหนดได้อย่างเหมาะสมกับสภาพชุมชน ข้อเสียก็คือเป้าหมายที่กำหนดไว้อาจไม่เหมาะสมและไม่สามารถดำเนินการถึงได้ เพราะส่วนกลางอาจจะไม่คำนึงถึงข้อจำกัดต่างๆ ที่ชุมชนมีอยู่

3. การรณรงค์ด้วยการสนับสนุนการสื่อสาร (communication support Solution) เป็นกลยุทธ์ที่ชุมชนจะเป็นผู้กำหนดเป้าหมายเอง แต่กลยุทธ์การสื่อสารทุกอย่างจะถูกกำหนดหรือส่งมาจากส่วนกลาง มีข้อดีคือชุมชนรู้ขีดความสามารถของตนเองว่าจะมีเป้าหมายในการปฏิบัติงานเท่าใดก็กำหนดตามนั้น ข้อเสียก็คือชุมชนต้องรอรับกลยุทธ์หรือแผนการสื่อสารจากส่วนจัดส่งมาให้ ซึ่งอาจไม่ทันการณ์หรือไม่เหมาะสมกับชุมชน เช่น สื่อที่ใช้ดูทั่วไป ไม่เน้นการเป็นท้องถิ่นหรือความเป็นพวกเดียวกัน เป็นสื่อที่ใช้ทั่วประเทศดูแล้วธรรมดา ไม่เป็นสิ่งเร้าที่อยากไปเข้าร่วม เป็นต้น

4. การรณรงค์ที่ริเริ่มจากภายใน (Grass Roots Initiative) เป็นกลยุทธ์ที่ชุมชนหรือท้องถิ่นหมายถึงระบบสังคมภายในเป็นผู้กำหนดเป้าหมายและกลยุทธ์การสื่อสารเองทั้งหมดโดยคนในท้องถิ่นอาจจะรวมตัวกันเป็นองค์กร เช่น ชมรมต่างๆ เพื่อร่วมกันคิดและร่วมมือกันในการทำงาน ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบที่ดีที่สุด แต่ควรจะใช้กับประเทศหรือชุมชนที่คนมีความรู้ มีการศึกษาดี มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

กลยุทธ์การสื่อสารทั้ง 4 รูปแบบ แสดงด้วยแผนภูมิ ดังนี้

รูปแบบและคำนิยามการรณรงค์ทางการสื่อสาร

	นอกระบบสังคม	ในระบบสังคม
นอกระบบสังคม	การสื่อสารแบบดั้งเดิม / การรณรงค์ด้วยการแจ้งข่าวสารและให้ข้อมูล	การริเริ่มแผนและเป้าหมายจากภายนอก โดยกำหนดให้ภายในปฏิบัติตาม
ในระบบสังคม	การริเริ่มแผนจากภายใน โดยเรียกร้องให้ภายนอกสนับสนุนหรือปฏิบัติตาม	การรณรงค์ที่ริเริ่มจากภายใน

ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะได้ใช้หลักการในการรณรงค์การสื่อสาร โดยเฉพาะเรื่อง เนื้อหาและการนำเสนอดังกล่าว มาเป็นเกณฑ์ในการศึกษาว่าเนื้อหาและการนำเสนอของโครงการบวชป่าชุมชน ว่าเป็นไปตามลักษณะของงานรณรงค์หรือไม่ อย่างไร และในเรื่องกลยุทธ์ขั้นพื้นฐานของการสื่อสาร (Categorization of Basic Strategies) SEVEN WINDAHL, BENNO H. SIGNITZEN และ JEAN T. OLSON (1992) โดยถือเอาปัจจัยภายนอก (outside) และปัจจัยภายใน (Inside) ของระบบสังคมเป็นตัวกำหนดเป้าหมาย และการใช้กลยุทธ์มาเป็นกรอบแนวคิดหนึ่งในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนด้วยว่ามีรูปแบบของการเข้ามามีส่วนร่วมในการรณรงค์ทางการสื่อสารอย่างไร

5. แนวคิดการมีส่วนร่วม (PARTICIPATORY)

แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนนี้ได้มีผู้นำไปใช้ในเรื่องต่างๆไม่ว่าทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม หรือสิ่งแวดล้อม ดังนั้นความหมายจึงถูกให้คำจำกัดความแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ที่ใช้ แต่ในการศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยจะมุ่งเน้นเฉพาะในแง่ของปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของโครงการ

สหประชาชาติ(1975) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ในฐานะกระบวนการพัฒนา คือ การเข้าร่วมของประชาชนและมีพลังในระดับต่างๆดังนี้

- ในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อตัดสินใจกำหนดเป้าหมายของสังคมและจัดสรรทรัพยากรให้บรรลุตามเป้าหมายนั้น
- ในการปฏิบัติตามแผนหรือร่วมกิจกรรมโครงการต่างๆโดยสมัครใจ

ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์(2527) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมคือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ และควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม

Cary (1976) กล่าวว่า ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม หมายถึง การเป็นผู้ชักชวน (Soliciter) เป็นผู้ใช้แรงงาน(Manual Worker) รวมทั้งเป็นผู้สนับสนุนในผลการกระทำ

Davis (1972) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำกรให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น และทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้นด้วย ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้เกิดจากแนวคิด 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลของบุคคลซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่จึงมีการลงมือกระทำร่วมกัน

3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมอาจเกิดจากแนวคิดอื่นๆ ดังที่ ดร.นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ ได้กล่าวว่า

1. ความศรัทธา ที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่นการลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร

2. ความเกรงใจ ที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ หรือมีเกียรติยศตำแหน่งทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วยทั้งที่ยังไม่มีความศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ

3. อำนาจบังคับ ที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่าทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่างๆ

จากความหมาย เหตุผล และแนวคิดอื่นๆ ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม มีนักคิด นักวิชาการได้เสนอแนวคิด ข้อเสนอแนะต่างๆ ไว้ในหลายวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยจึงขอเสนอเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยจะขอเสนอเรื่องการมีส่วนร่วมดังนี้คือ

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531:11-15 อ้างถึงใน ปราณี หมอนทองแดง, 2533 :28) ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง ควรจะหมายถึงการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ดังนี้คือ

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เพื่อนำไปสู่การค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาและการคัดเลือก

ปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับ ก่อนหรือหลัง ชาวบ้านต้องรู้ถึงปัญหาของเขาเอง มิใช่คนภายนอกที่นำปัญหา

2. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีและวางแผนในการแก้ปัญหา
4. การมีส่วนร่วมดำเนินการตามแผน เช่น การสละแรงงานและทรัพยากรต่างๆ
5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

อคิน รพีพัฒน์ (2527) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลงานกิจกรรมงานพัฒนา

กล่าวโดยสรุป คือ การมีส่วนร่วม ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน
2. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนการทำงาน
3. การปฏิบัติการในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ทั้งนี้ในกระบวนการของการมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้ ขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนามากที่สุด คือ ขั้นตอนการตัดสินใจ (Jan Servaes, 1996)

สอดคล้องกับ Cohen และ Uphoff ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วม ว่าหมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงาน (Implementation) ด้วย เช่น การจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา

โดย เอเวอเรท เอ็ม โรเจอร์ส (Evvrett M. Rogers, 1973) ได้แบ่งการตัดสินใจออกเป็นประเภทต่างๆดังนี้ คือ

1. การตัดสินใจโดยบุคคล (Optional Decision) เป็นการตัดสินใจซึ่งบุคคลแต่ละคนกระทำได้โดยเสรี และการตัดสินใจนั้นส่งผลกระทบต่อตัวบุคคลเอง ไม่กระทบกระเทือนคนอื่น ๆ

2. การตัดสินใจโดยกลุ่ม(Collective Decision) เป็นการตัดสินใจร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งผลของการตัดสินใจนั้นสมาชิกในสังคมต้องยอมรับและปฏิบัติตาม
3. การตัดสินใจโดยผู้มีอำนาจ(Authority Decision) เป็นการตัดสินใจโดยผู้มีอำนาจ ซึ่งการตัดสินใจนี้ จะส่งผลกระทบต่อส่วนรวม

หากเปรียบเทียบการตัดสินใจทั้ง 3 ประเภท ในแง่ ของผู้ตัดสินใจ กับผู้ปฏิบัติตามการตัดสินใจ จะเห็นว่า

1. การตัดสินใจโดยบุคคล (Optional Decision) ผู้ตัดสินใจและผู้ปฏิบัติเป็นคนๆเดียวกัน และเป็นผู้รับผิดชอบเต็มที่ในการตัดสินใจนั้น
2. การตัดสินใจโดยกลุ่ม(Collective Decision) ผู้ปฏิบัติมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แม้ว่าผลของการตัดสินใจนั้นอาจจะไม่ตรงตามความต้องการของตนแต่ก็ต้องยอมรับเสียงข้างมากของสังคม
3. การตัดสินใจโดยผู้มีอำนาจ(Authority Decision) ผู้ปฏิบัติไม่มีโอกาสร่วมตัดสินใจด้วย

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่า การตัดสินใจซึ่งเปิดโอกาสให้สมาชิกของสังคมได้เข้ามีส่วนร่วม คือ การตัดสินใจโดยกลุ่ม

บทบาทและวิธีการทำงานของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายมาส่งเสริม และสนับสนุนการปฏิบัติงานพัฒนาในลักษณะของพหุภาคี แต่ละฝ่ายจะมีบทบาทที่แตกต่างกันไปตามหน้าที่ของตน ในกระบวนการพัฒนานั้น การมีส่วนร่วมของชาวบ้านเป็นหัวใจสำคัญและการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมายของการมีส่วนร่วม โดยฝ่ายที่เข้ามาร่วมในกระบวนการพัฒนา คือ ชาวบ้าน นักพัฒนา นักวิชาการ แต่ละฝ่ายมีบทบาทดังนี้ (บัณฑิต อ่อนดำ, 2529, น.43-44)

ชาวบ้าน ต้องเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะไร คือปัญหา อะไรคือทางแก้ไข และทำการแก้ปัญหา และประเมินผลร่วมกัน

นักพัฒนา

1. ต้องเตรียมตัวเอง โดยการศึกษชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และชุมชน
2. กระตุ้นชาวบ้านให้มีความสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา หาวิธีแก้ปัญหา
3. เชื้ออำนวยการให้ชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

นักวิชาการ

1. เป็นฝ่ายสนับสนุนนักพัฒนา
2. เป็นนักวิจัย
3. เป็นผู้เชื่อมประสาน
4. เป็นวิทยากร
5. เป็นครู
6. เป็นพี่เลี้ยง
7. เป็นผู้ติดตามงาน และประเมินผลงาน

จากการศึกษาของ อเนก นาคะบุตร (2536, น.120-125) ได้กล่าวถึงการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติในรูปไตรภาคี คือ การร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคองค์กรชาวบ้าน หรือประชาชน แต่ละภาคีมีบทบาท ดังนี้

ภาคีที่ 1 องค์กรชาวบ้านหรือฝ่ายชาวบ้านจะใช้ความเชื่อ จารีตประเพณี และภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาแก้ไขปัญหาในชุมชน

ภาคีที่ 2 ภาครัฐ เป็นฝ่ายกำหนดกฎหมาย และระเบียบต่างๆ

ภาคีที่ 3 องค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) มีหน้าที่เป็นตัวกลางทำให้เกิดการพบกันครั้งทาง ระหว่างนโยบายของรัฐกับความต้องการของชาวบ้าน และให้ชาวบ้านเป็นศูนย์กลาง

ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

อำนาจ อนันตชัย (อ้างในเฟื่องฟ้า คณานุกรม 2530) ได้กล่าวว่า ความสำเร็จของการระดมความร่วมมือขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการคือ

1. การเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจของประชาชนตั้งแต่แรกเริ่มว่ามีปัญหา สาเหตุของปัญหา การแก้ปัญหาด้วยการคิดจะทำโครงการอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน โดยใช้ประโยชน์จากแรงงาน ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างเต็มที่

2. การผสมผสานแผนงานและโครงการด้วยการพัฒนาความรู้ ทักษะความสามารถด้าน ประชาชน และคุณภาพเจ้าหน้าที่เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อน สนองประโยชน์ประชาชนได้ถูกต้องตามกาลเวลาและสถานที่

3. สร้างองค์กรท้องถิ่น กลไกการประสานงาน งบประมาณ ปัจจัย การดำเนินงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนตามความต้องการอันจำเป็นของประชาชนรวมทั้งการร่วมติดตามประเมินผลดูแลรักษาสืบไป

ลี เจ แครี่ (Lee J. Carry อ้างใน เฟื่องฟ้า คณานุรักษ์, 2530) ได้สรุป เงื่อนไขของการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้คือ

1. ประชาชนต้องมีความเต็มใจ เห็นประโยชน์ในการเข้าร่วม โดยมีได้ถูกบังคับหรือผลักดัน
2. ประชาชนต้องมีความพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วม และมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วมมี นอกจากประชาชนมีความพร้อมในระดับหนึ่งแล้ว คือ มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ภายภาพที่ไม่ขัดขวาง มีโอกาสได้รับอำนาจการตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรมที่ตนต้องการในระดับที่เหมาะสม
3. ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม สามารถตัดสินใจด้วยตนเองในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการใดๆ ในทุกขั้นตอนหรือกระบวนการพัฒนา

ส่วนปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ World Health Organization (อ้างใน เฟื่องฟ้า คณานุรักษ์, 2530) ได้เสนอไว้มี 2 ประการคือ

1. การมองเห็นว่าตนจะได้ประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องการกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ
2. การได้รับการบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนให้เข้าร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องการก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

Hay (อ้างใน จินตนา เสมารเงิน 2530) กล่าวว่า ในการมีส่วนร่วมทางสังคมนั้น มีปัจจัยเกี่ยวยวข้อง คือ สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ อาชีพ และที่อยู่อาศัยของบุคคลมีผลต่อการเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ

Clark (อ้างใน จินตนา เสมารเงิน 2530) กล่าวว่า ความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านและรายได้ เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมทางสังคมของชุมชน

Kaufman (1949) ได้ศึกษาเรื่อง Participation in Organized Activities in Selected Kentucky localities พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้ ความยาวนานของการอาศัยอยู่ในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ดิเรก ฤกษ์ห่วย ได้กล่าวถึงกระบวนการยอมรับ ของ Rogers ว่ามีผลต่อการเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนา แบ่งออกเป็นปัจจัยย่อยๆคือ

1. ปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะส่วนตัว ประกอบด้วย อายุ สถานภาพทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจ โดยรวมถึงรายได้ ขนาดที่ดินถือครองหรือทรัพย์สินต่างๆ ตลอดจนระดับการศึกษา การมีความรู้ความเข้าใจ

2. ปัจจัยด้านพฤติกรรมการสื่อสาร ประกอบด้วยพฤติกรรมการติดตามข่าวสาร ซึ่งมีทั้งข่าวสารที่มาจากแหล่งข่าวสารที่ไม่เป็นทางการ และเป็นทางการ สำหรับพฤติกรรมการสื่อสารนี้จะประกอบด้วย ผู้สื่อสารหรือแหล่งกำเนิดข่าวสาร ช่องทางการสื่อสารและผู้รับสาร ซึ่งช่องทางสื่อสารนั้นนอกจากจะเป็นวิถีทางในการถ่ายทอด หรือการรับข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนทั้งหมด เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ตลอดจนกลุ่มบุคคลที่สามารถส่งข่าวสารไปยังผู้รับสารจำนวนมากๆ ได้ และการติดต่อระหว่างบุคคลกับบุคคลที่มีจำนวนไม่มากนักแล้ว ยังหมายรวมถึงการติดต่อกับผู้นำในท้องถิ่น ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น

ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนา จะต้องมียุทธศาสตร์ที่เอื้ออำนวย หรือมีส่วนผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยปัจจัยที่สำคัญมีดังต่อไปนี้ (ไพบูลย์ เจริญทรัพย์, 2534, น.39)

1. ด้านนักพัฒนา โดยนักพัฒนาต้องมีความเข้าใจในเนื้อหาและกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของประชาชน
2. ด้านประชาชน โดยประชาชนต้องเป็นผู้ตัดสินใจเริ่มกิจกรรมของตนเอง
3. การได้รับการสนับสนุนจากภายนอกในด้านต่างๆ เช่น เทคนิควิทยาการข้อมูลข่าวสาร การประสานงาน และอุปสรรคที่จำเป็น

ซึ่งสอดคล้องกับที่ อคิน รพีพัฒน์ (2531, น.57-59) ได้กล่าวถึงปัจจัยด้านนักพัฒนาซึ่งจะต้องมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนข้อมูลข่าวสาร และเทคโนโลยีให้กับชุมชน นอกจากนี้จะต้องคำนึงถึงโครงสร้างอำนาจของผู้นำท้องถิ่น และผลประโยชน์ด้วย

บารุง บุญปัญญา(2528, น.84-89) ได้กล่าวว่า ประชาชนจะต้องเป็นตัวหลักในการแก้ปัญหา การทำกิจกรรมการพัฒนาจะต้องสอดคล้องกับความต้องการและปัญหาของชุมชน โดยมีหน่วยงานภายนอกเป็นผู้สนับสนุนเท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบที่สนับสนุนประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชน คือ เงื่อนไขโครงการการพัฒนา และตัวนักพัฒนา ดังที่ ไพบูลย์ เจริญทรัพย์(2534, น.7-10 และ น.25-26) กล่าวว่า โครงการพัฒนาจะต้องมีความเรียบง่ายและมีความสะดวกต่อ

ประชาชนร่วมกันเป็นเจ้าของในส่วนของนักพัฒนา ซึ่งฝ่ายสนับสนุนประชาชนในกิจกรรมการพัฒนา จะต้อง

- มีการศึกษาชุมชนร่วมกับประชาชน
- มีความตั้งใจทำงานพัฒนาและมีความพร้อมที่จะงานกับประชาชน
- การรับฟังปัญหาและการร่วมทุกข์สุขของประชาชน

ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ฉลาดชาย รมิตานนท์ ใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ บรรณานิกิต(2537, น.136-140) ได้ศึกษาสภาพเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของ สังคมหมู่บ้านชนบทกับการมีส่วนร่วมของประชาชน : วิเคราะห์กรณีหมู่บ้านภาคเหนือ พบว่า ถ้า นักพัฒนาให้ความเชื่อมั่นต่อประชาชนในการแก้ไขปัญหา โดยการสนับสนุนการรวมกลุ่ม การ สนับสนุนด้านวิชาการ และเทคโนโลยี จะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการดำเนิน กิจกรรมการพัฒนา

เมื่อพิจารณาในส่วนของผู้นำ ซึ่งเป็นผู้ที่ประชาชนเลือก และไว้วางใจให้เป็นตัวแทนในการทำกิจกรรม ฉลาดชาย รมิตานนท์ ใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ บรรณานิกิต (2537, น.136-140) ที่ได้ศึกษาในเรื่องเดียวกันกับข้างต้น ได้กล่าวว่า ผู้นำเป็นเงื่อนไขสำคัญในการผลักดันให้ กิจกรรมพัฒนาชุมชนประสบผลสำเร็จ โดยผู้นำจะต้อง

- มีประวัติการทำงานเพื่อส่วนรวม
- มีความจริงใจ/ความตั้งใจในการทำงาน
- ได้รับการยอมรับนับถือจากชาวบ้าน
- มีความสามารถในการกระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นถึงปัญหา

นอกจากนี้ อนุภาพ ธิรลภ (2528, น.21-22) ยังได้กล่าวในประเด็นเงื่อนไขของการบริหารจัดการว่า ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการวางแผน การบริหารองค์กร การใช้ ทรัพยากร และประชาชนจะต้องมีความเต็มใจ และเห็นความสำเร็จในการทำกิจกรรมของกลุ่ม เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา

ปารีชาติและคณะ (2543 : 7) ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ว่า

1. ปัจจัยเกี่ยวกับกลไกของภาครัฐ ทั้งในระดับนโยบาย มาตรการและระดับการปฏิบัติที่ เอื้ออำนวย หรือสร้างช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชน จำเป็นที่จะต้องทำให้การพัฒนาเป็น ระบบเปิด มีความโปร่งใส รับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย และมีการตรวจสอบได้

2. ปัจจัยด้านประชาชน มีสำนึกต่อปัญหาและประโยชน์ร่วม มีสำนึกต่อความสามารถ และภูมิปัญญาในการจัดการปัญหา ซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์และการเรียนรู้ รวมทั้งมีการสร้างพลังเชื่อมโยงในรูปกลุ่ม องค์กร เครือข่าย และประชาสังคม

3. ปัจจัยด้านนักพัฒนา และองค์กรพัฒนา มีบทบาทในการกระตุ้น ส่งเสริมเอื้ออำนวย กระบวนการพัฒนา สนับสนุนข้อมูลข่าวสาร และทรัพยากรตลอดจนร่วมเรียนรู้สมาชิกชุมชน

กรณีการ ชมดี (2524) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ปัจจัยจูงใจให้มีส่วนร่วม ได้แก่ เกียรติ และความต้องการ อาชีพใหม่ การจูงใจจากเพื่อน ความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ความต้องการเงินทุน และผู้ที่ชักนำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ คุรุกรรมการสภาตำบล เป็นต้น

ลาวัญย์ อินทรารักษ์ (2533) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ ทศนคติและ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชาวบ้านแม่สอย ตำบลแม่สอย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ความศรัทธาในคำสอนของพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ แต่ความศรัทธาในเพศบรรพชิตและความศรัทธาในพิธีกรรมมีความสัมพันธ์ทางลบกับทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านแม่สอย ความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ในด้านความศรัทธาในคำสอน ความศรัทธาในเพศบรรพชิต และความศรัทธาในพิธีกรรม ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านแม่สอย ความศรัทธาในคำสอนของพระสงฆ์เป็นตัวแปร ที่อธิบายทัศนคติต่อการอนุรักษ์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านแม่สอยได้มากกว่าความศรัทธาในเพศบรรพชิต และความศรัทธาในพิธีกรรม

พิศภูทธิ์ บุญไชย ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ของกรรมการสภาตำบล ศึกษาเฉพาะกรณีภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่าระดับความสนใจข่าว การได้รับทราบเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ทางสื่อมวลชน และความสนใจต่อโครงการอนุรักษ์ป่าไม้ มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ คือกลุ่มที่ได้รับทราบเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ทางสื่อมวลชนมาก จะมีระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้มากกว่ากลุ่มที่ได้รับน้อยกว่า

สรุปได้ว่า การที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหรือปัจจัยที่แต่ละคนมีต่างกัน เช่น ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง การบริหาร และทาง

ด้านบุคคล ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เองมีส่วนในการกำหนดความสำเร็จและความเป็นไปได้ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง

เพื่อให้เห็นถึงปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตามแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และงานเขียนอื่นๆที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้วนั้น พอจะสรุปแยกออกมาได้ดังนี้

ปัจจัยภายในได้แก่ ภายใจ พลังความคิด ความศรัทธาต่อประเพณี พิธีกรรม และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ความศรัทธา เกรงใจที่มีต่อบุคคล ที่เคารพนับถือ หรือมีเกียรติยศตำแหน่ง ระดับความสามารถของบุคคล เพศ การศึกษา ตำแหน่งทางสังคม เช่น การเป็นผู้นำท้องถิ่น ลักษณะอาชีพ แรงจูงใจต่างๆ ฐานะทางเศรษฐกิจ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เป็นประโยชน์แก่ประชาชน เช่น ได้พัฒนาความรู้ ทักษะความสามารถ

ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ค่านิยมในสังคม การจูงใจจากผู้นำ การจูงใจจากเพื่อนบ้าน แรงจูงใจและแรงผลักดันจากกลุ่ม ความสนใจและห่วงกังวลร่วมกัน ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ การตกลงใจร่วมกันของกลุ่มหรือชุมชน ความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนและเจ้าหน้าที่ การสร้างองค์กรท้องถิ่น กลไกการประสานงาน วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ ปัจจัยด้านการบริหารการจัดการของโครงการ วิธีการติดต่อสื่อสารและพฤติกรรมด้านการสื่อสาร

เนื่องจากการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน จะต้องมีเหตุปัจจัย และบริบทอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่เกี่ยวกับบริบทและสถานการณ์ดังนี้คือ

การสร้างสถานการณ์ในการมีส่วนร่วม

ปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543 :157-158) กล่าวว่า การทำให้กลุ่มมีส่วนร่วมในกิจกรรมใด หมายถึง การทำให้เกิดความรู้สึกผูกมัดต่อเรื่องนั้น(Commit) และส่วนในการปฏิบัติ (Behavior Component) ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของตนเอง สถานการณ์ที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 2 ลักษณะ

ลักษณะแรก คือ กรณีที่มีสถานการณ์เร่งด่วนเกิดขึ้นในชุมชน เช่น ความเดือดร้อนจากปัญหาที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ จึงทำให้เกิดการประท้วง เจรจาดอรอง เป็นต้น การสร้างการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้เร็ว เพราะประชาชนจะมีสำนึกที่จะแก้ไขปัญหาร่วมกัน และได้

ลงมือปฏิบัติในสถานการณ์จริง ทำให้การปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จ คือ การจัดการด้านข้อมูลข่าวสาร การจัดบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่าย และการประสานงานกับสื่อมวลชน

ดังตัวอย่าง จากการศึกษาของ ปรากฏาส ปันตบแต่ง (2541, น.181-182) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องการเมืองบนท้องถนน 99 วันของสมัชชาคนจน และประวัติศาสตร์การเดินขบวนประท้วงในสังคมไทย พบว่า ยุทธศาสตร์การต่อสู้ของสมัชชา เป็นการต่อสู้การสร้างอำนาจของขบวนการโดยการเรียนรู้ เพื่อสรุปประสบการณ์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเกิดความตระหนักในอำนาจของตน เห็นข้อจำกัด โดยใช้วิธีการ คือ การปักหลักชุมนุม การสร้างพันธมิตร การสร้างสัญลักษณ์ การประกอบพิธีกรรม เป็นต้น โดยมีการเคลื่อนไหวคือ การให้สื่อมวลชน เป็นตัวเชื่อมระหว่างขบวนการกับสาธารณะ เพื่อสื่อความเจ็บปวดและความทุกข์ของปัญหาที่เกิดขึ้นต่อสังคม

ลักษณะที่ 2 กรณีที่ไม่มีสถานการณ์เร่งด่วนในชุมชน นักพัฒนาจะต้องกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจ หรือการใช้แรงเสริม เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นเทคนิคทางจิตวิทยา

จากแนวคิดการมีส่วนร่วมข้างต้น จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยใช้กลยุทธ์ทางการสื่อสารเป็นเรื่องที่สำคัญไม่น้อย โดยเฉพาะกลยุทธ์ที่นำเสนอด้วยสื่อพิธีกรรม โดยเฉพาะในโครงการบวชป่าชุมชน ดังนั้นจึงน่าจะมีการศึกษาในประเด็นของขั้นตอนการมีส่วนร่วม ว่าแต่ละฝ่ายมีบทบาทอย่างไร และมีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบวชป่าชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “วิธีการนำเสนอการรณรงค์และการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบวชป่าชุมชน” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีรายละเอียดด้านระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

- 1.รูปแบบการวิจัย
- 2.กลุ่มเป้าหมาย
- 3.ขั้นตอนในการทำวิจัย
- 4.วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 5.เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 6.การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล
- 7.การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

1. รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อวิเคราะห์เนื้อหา, วิธีการนำเสนอและปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินโครงการบวชป่าชุมชน ซึ่งจะสามารถได้ข้อมูลที่ เป็นข้อเท็จจริง และสะท้อนให้เกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงของกลุ่มตัวอย่าง และ เพื่อให้การศึกษานี้มีความสมบูรณ์ด้านข้อมูลเนื้อหาและการวิเคราะห์ข้อมูลมากขึ้น

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดปรากฏการณ์นิยมมาใช้ ซึ่งมีหลักสำคัญคือ เป็นแนวคิดที่มุ่งมองว่า ชีวิตสังคมมนุษย์ มนุษย์เองเป็นผู้สร้างสถานการณ์หรือบริบทขึ้นมา สร้างความรู้ ความคิด ความ อานที่เป็นส่วนเฉพาะของตนขึ้นมา พฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลมาจากวิธีการที่มนุษย์ให้ความหมายแก่โลก กฎเกณฑ์ต่างๆทางสังคมจะเกิดจากเรื่องเล็กๆไปถึงเรื่องใหญ่รวมกันเข้าเป็นความ แท้จริงของสังคม จึงกล่าวได้ว่าทฤษฎีนี้มุ่งแสวงหาความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม มุ่งศึกษา วิเคราะห์ให้เกิดความเข้าใจตลอดจนทำให้เกิดภาพสะท้อนมุมมองในมิติต่างๆทั้งตัวบุคคลและ ปัจจัยที่สนับสนุนในตัวบุคคล (ชยันต์ วรรณภูติ 2536, สุภางค์ จันทวานิช 2540)

ในการศึกษาครั้งนี้ จะเป็นเรื่องของการทำความเข้าใจแบบแผนและความหมายของพฤติกรรมมากกว่าที่จะมุ่งเน้นหาระดับความมากน้อยหรือความเข้มข้นของความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมนั้น ซึ่งจะบรรยายให้เห็นสภาพของปรากฏการณ์ประเภท กระบวนการ และขั้นตอนของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

2. กลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในเนื้อหา,วิธีการนำเสนอและปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินโครงการบวชป่าชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมประเภทหนึ่ง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนดกลุ่มเป้าหมาย เลือกด้วยวิธีเฉพาะเจาะจง(Purposive Sampling) โดยเกณฑ์ในการเลือกบุคคลจะเลือกเฉพาะบุคคลที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโครงการทั้งใน ส่วนของผู้จัดทำโครงการหลักในส่วนของการประสานงานโครงการ การดำเนินโครงการในชุมชน และการสนับสนุนโครงการ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยเกณฑ์ในการเลือกกลุ่มเป้าหมายจะแยกตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. การศึกษาเรื่องเนื้อหาและวิธีการนำเสนอ

- ข้อมูลด้านเนื้อหา ในเรื่องรูปแบบ,ประเด็นแนวคิดของโครงการบวชป่าชุมชน และข้อมูลด้านวิธีการนำเสนอของโครงการตั้งแต่ ความเป็นมา การวางแผน ขั้นตอนการดำเนินการ ศึกษาจากผู้จัดทำโครงการหลักในส่วนของการประสานงานโครงการ ผู้ดำเนินโครงการในชุมชน ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมาย 26 คน อันได้แก่ ประธานโครงการและผู้นำเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เลขานุการโครงการ คณะกรรมการบริหารโครงการ ตัวแทนเครือข่ายคณะทำงาน ผู้ประสานงานโครงการในชุมชน ผู้จัดทำพิธีกรรม

2. การศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมและปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ศึกษาจากบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนและให้ความร่วมมือ ในฐานะองค์กรผู้เข้าร่วมดำเนินการ องค์กรสนับสนุนการดำเนินการ และประชาชนที่ร่วมจัดทำโครงการ โดยเลือกกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ตัวอย่าง จากจังหวัดเชียงใหม่ 3 ชุมชนและจากจังหวัดเชียงราย 1 ชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ประชาชนที่ร่วมจัดทำโครงการ ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมายชุมชนละ 5 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 20 คนได้แก่ ผู้จัดทำในฐานะเจ้าภาพโครงการ คณะกรรมการชาวบ้านที่จัดทำโครงการในชุมชน ผู้จัดทำพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

2.2 องค์การที่เข้าร่วมและสนับสนุนดำเนินการในพื้นที่เชียงใหม่, เชียงราย จากตัวแทนเครือข่ายคณะทำงานจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย 2 คน เจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชนจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย 2 คน ผู้นำจากองค์กรชาวบ้านจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย 4 คน เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐ 1 คน ภาคธุรกิจเอกชน 1 คน

3. ขั้นตอนในการทำวิจัย

การทำวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขั้นตอนการวิจัยไว้ดังนี้

3.1 ติดต่อขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น และประสานงานเพื่อศึกษาพื้นที่วิจัยโดยการสอบถามข้อมูลจากคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ, มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ ซึ่งผู้วิจัยคุ้นเคยเพื่อเตรียมการในการเข้าสนามและประสานงานแนะนำกับกลุ่มตัวอย่าง และวางแผนเรื่องวัน เวลา สถานที่ที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2 แนะนำตัวกับแหล่งข้อมูลบุคคล เพื่อสร้างความสัมพันธ์ในเบื้องต้นพร้อมบอกวัตถุประสงค์ของการวิจัย นัดหมายวันเวลา สถานที่ที่เหมาะสมและสะดวกในการสัมภาษณ์

3.3 ผู้วิจัยเข้าพบกลุ่มเป้าหมายและเริ่มดำเนินการสัมภาษณ์ โดยใช้ภาษาถิ่นเหนือผสมผสานกับภาษาไทยกลาง เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ให้มากที่สุด

3.4 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์และนำเสนอเป็นรูปเล่ม

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

4.1 เก็บรวบรวมจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาลักษณะและข้อมูลที่เกี่ยวข้องของกลุ่มตัวอย่างและนำมาเป็นข้อมูลเบื้องต้นช่วยในการวิจัยภาคสนามต่อไป

4.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากชุมชนตัวอย่างที่ร่วมจัดทำโครงการ จำนวน 4 ชุมชน โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมไปจัดกิจกรรมโครงการบวชป่าชุมชนในพื้นที่ดำเนินการ เพื่อทำความเข้าใจโลกทัศน์ ความรู้สึกนึกคิด และความหมายที่คนในโครงการมีต่อประเด็นที่ต้องการศึกษา ทั้งนี้ในการสังเกตแบบมีส่วนร่วมนี้ ผู้วิจัยจะพูดคุย และสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการควบคู่กันไปด้วย

4.3 เก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผสมผสาน ดังนี้

4.2.1 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) กับกลุ่มเป้าหมาย โดยเตรียมคำถามกว้างๆมาล่วงหน้า พูดคุยตามจังหวะและโอกาสที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและช่วยให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ ค่อยๆนึกเรื่องราวออกทีละน้อย

4.2.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview)กับกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยเตรียมแนวคำถามในการสัมภาษณ์ เพื่อต้องการให้ได้ข้อมูลที่ตรงที่สุดของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งอาจใช้วิธีตะล่อมกล่อมเกลา (Probe) ผสมผสานด้วย

5. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การบันทึกภาคสนามจำเป็นต้องระบุนรายละเอียดต่างๆ ที่นักวิจัยได้จากการสัมภาษณ์ จึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือช่วยในการวิจัยดังนี้

5.1 ตัวผู้วิจัย

5.2 เทปบันทึกเสียง

5.4 แนวคำถามเพื่อการสัมภาษณ์

6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงที่มีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยใช้วิธีการดังนี้คือ

1.ผู้วิจัยยืนยันความเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้องโดยการอ่านข้อมูลดังกล่าว พร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ (สุภางค์ จันทวานิช, 2540)

2.การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ โดยใช้วิธีการตรวจสอบแหล่งที่ได้มาของข้อมูลด้านบุคคล กล่าวคือ ถ้าบุคคลที่ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลที่ได้จะเหมือนเดิมหรือไม่ เช่นในประเด็นเดียวกัน ผู้วิจัยซักถามข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายหลายคน เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

3.การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล(Methodological Triangulation)เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี กล่าวคือ ใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทาง

การ และการใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ตลอดจนศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงมากที่สุด

7. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ซึ่งทำไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เพื่อตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วน จึงนำมาวิเคราะห์เพื่อสรุปผล โดยวิธีการจำแนกประเภทของข้อมูล เปรียบเทียบข้อมูล และการตีความข้อมูล อาศัยเครื่องมือทางความคิด (Conceptual Tools) โดยมีกรอบการวิเคราะห์ ดังนี้

- ใช้แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- ใช้ภาพรวมของปรากฏการณ์ (Holistic view)
- ใช้บริบทของปรากฏการณ์ (Context)
- ใช้ทัศนะของคนใน (Emic) มาอธิบายปรากฏการณ์

โดยนำเสนอรายงาน ในรูปของการพรรณนาให้เห็นสภาพเงื่อนไข กระบวนการ ขั้นตอน ความสัมพันธ์ต่างๆ ในความหมายทางวัฒนธรรมของปรากฏการณ์ในสังคมนั้น แยกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เนื้อหาและวิธีการนำเสนอของโครงการบวชป่าชุมชน
2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบวชป่าชุมชน
3. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบวชป่าชุมชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง "กลยุทธ์การสื่อสารในโครงการบวชป่าชุมชน" มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก คือ ประเด็นที่ 1 ได้แก่ วิเคราะห์เนื้อหาและวิธีการนำเสนอสื่อพิธีกรรมของโครงการบวชป่าชุมชน ประเด็นที่ 2 ได้แก่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบวชป่าชุมชน และ ประเด็นที่ 3 ได้แก่ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบวชป่าชุมชน โดยใช้หลักการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วย วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth Interview) ในการดำเนินการจากผู้จัดทำโครงการหลัก จำนวน 29 คน และกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 27 คน จากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) และจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม โดยแบ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. เนื้อหาและวิธีการนำเสนอสื่อพิธีกรรม
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการสื่อพิธีกรรมในโครงการบวชป่าชุมชน
3. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในโครงการบวชป่าชุมชน

ผลการวิจัย

1. เนื้อหาและวิธีการนำเสนอของโครงการ

ผลการศึกษาวิจัย เรื่อง เนื้อหาและวิธีการนำเสนอของโครงการ พบว่า เนื้อหาของ "โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ ปีที่ 50" โครงการบวชป่า จึงได้จัดกิจกรรมด้วยรูปแบบการสื่อสารงานเฉพาะกิจ ครั้งละ 1 - 2 วัน โดยจัดการประสานงานจัดกิจกรรมไปตามพื้นที่ชุมชนต่างๆ ที่เข้าร่วมโครงการ แล้วนับจำนวนต้นไม้ตามทีแต่ละชุมชนได้จัดพิธีกรรม "การบวชต้นไม้" ให้ตรงตามเป้าหมายของโครงการ จำนวนประมาณ 50 ล้านต้น โดยกิจกรรมดังกล่าวจะเป็นรูปแบบของสื่อพิธีกรรม (สื่อพิธีกรรม ในที่นี้คือ "การบวชป่าชุมชน" ของแต่ละแนวคิดและความเชื่อ) ที่มีเนื้อหาและวิธีการนำเสนอคล้ายคลึงกันในแต่ละพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอผลสรุป เนื้อหาและวิธีการนำเสนอของโครงการ ดังได้แสดงไว้ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงเนื้อหาของโครงการ

จากแผนภูมิที่ 1 ได้สรุปประเด็นเรื่อง เนื้อหาของโครงการบรชป่าชุมชน ประกอบด้วย 2 ประเด็นหลัก คือ คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้ และ การเฉลิมพระเกียรติ

1. คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้

จากผลการศึกษา พบว่า เนื้อหาหรือประเด็นหลักที่ผู้จัดทำได้นำเสนอในโครงการ คือ เรื่อง "คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้" ในที่นี้ คือ หมายถึง การที่ คน และชุมชน ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณเขตของ

พื้นที่ป่า ได้มีส่วนร่วมในการจัดการดูแลพื้นที่ป่าด้วยกฎเกณฑ์ของชุมชนเองในรูปแบบของ "ป่าชุมชน" เพื่อการดูแล ควบคุมการใช้ทรัพยากรป่าไม้ การอนุรักษ์ให้เป็นแหล่งต้นน้ำ รักษาพันธุ์ไม้ที่หายาก แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า รวมถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน และเหมาะสมในบริบทวัฒนธรรมของชุมชน

ซึ่งโครงการบวชป่าชุมชน ได้มีการเชื่อมโยงการนำเสนอเนื้อหาเรื่องนี้ ด้วย "สื่อพิธีกรรม" ผ่านขั้นตอนการทำพิธีกรรมป่าตามแนวคิดทางศาสนาและความเชื่อ ให้ คน ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการดูแลพื้นที่ป่าใช้เป็นกลไกในการรักษาป่า ตามบริบทของวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนของตัวเอง ส่วนการสอดแทรกเนื้อหาเรื่องวิธีการจัดการป่าของชุมชนนั้นให้เป็นการจัดการป่าด้วยกฎเกณฑ์ของชุมชน ที่ได้มีส่วนร่วมในการจัดป่าของชุมชนมาผ่านกลยุทธ์ในการนำเสนอผ่านสื่อต่างๆ ที่จัดแทรกในการจัดงานเฉพาะกิจ ซึ่งแสดงออกมาในเชิงรูปธรรม

โดยการจัดงานเฉพาะกิจ ในแต่ละชุมชน จะจัดครั้งละ 1 - 2 วัน ตามความพร้อมของแต่ละชุมชน โดยเนื้อหาที่จัดขึ้นเป็นรายละเอียด 2 ประเด็นย่อย ในเรื่อง "คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้" คือ

- 1.1 แนวคิดทางศาสนาและความเชื่อมาใช้เป็นกลไกในการรักษาป่า
- 1.2 วิธีการจัดการป่าของชุมชน

ดังตัวอย่าง จากการสัมภาษณ์ ที่สอดคล้องกับการสังเกตของผู้วิจัย ถึงเนื้อหา และลักษณะของการจัดงาน ดังนี้ คือ

" การบวชป่า เป็นการบอกว่า กระบวนการทำป่าชุมชน มีมานานแล้ว เพียงแต่การจัดครั้งนี้ทำเป็นโครงการให้คนทั่วไปได้เห็น และเข้าใจว่า คนอยู่ร่วมกับป่าได้ ชุมชนมีวิธีการจัดการ การจัดการทรัพยากรมันมีแบบแผนอยู่แล้ว มันเป็นแบบแผนที่ถูกอธิบายโดยจารีต ตรงนี้คือ เขตป่าขุนน้ำ มีผี สุ(หมายถึง คน - ผู้วิจัย)ห้ามแตะต้องเด็ดขาด "

(ข้าหลวงฯ ทองดีเลิศ, สัมภาษณ์ 6 ก.พ. 2542)

หรืออย่างที หนึ่งในคณะทำงานโครงการฯ กล่าวว่า "มันเป็นเรื่องของการจัดงานพิธีบวชป่าขนาดใหญ่ๆ ระดับชุมชน ระดับภาคขึ้นมา หลายนหมูบ้าน แล้วเป็นภาพที่ต่อกันคล้ายๆ จิ๊กซอร์ มารวมกันเป็นโครงการเดียว เพื่อสะท้อนบอกแก่คนอื่นว่า คนอยู่กับป่าได้ ชุมชนเองมีวิธีการจัดการต่างๆ ซึ่งบอกมาในรูปแบบต่างๆ ผ่านการจัดงานพิธีของแต่ละหมู่บ้าน"

(ดวงดาว รุ่งาน, สัมภาษณ์ 25 ก.พ. 2542)

" อย่างแทนที่จะบวชป่า เพียงแต่ความเชื่อ แต่ชาวบ้านกลับได้มีความรู้ในการรักษาป่า ว่าที่เคยทำกันมา ที่จัดการบวชแล้ว ช่วยรักษาป่าชั้นล่าง พอไปศึกษาดู ผอ(ดู-ผู้วิจัย) ในรายละเอียด พบว่าเป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร เป็นหลายๆอย่าง แล้วได้คุยต่อกันในช่วงการจัดงาน

...เป็นเหมือนโครงการ นักวิชาการ NGO มาช่วยพัฒนา ความเชื่อให้เป็นความรู้ อ้อ(ให้-ผู้วิจัย)มันเป็นวิทยาศาสตร์ อย่างเช่น ป่ามีประโยชน์ แบ่งตามพื้นที่อย่างไร มันเป็นคำตอบที่ดีให้ชาวบ้าน บวชป่ามันช่วยดูแลไว้"

(สมชัย ศิริชัย,สัมภาษณ์ 23 ก.ย.2542)

2. การเฉลิมพระเกียรติ

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า เนื้อหา "การเฉลิมพระเกียรติ" เป็นอีกหนึ่งประเด็นที่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาในการนำเสนอเนื้อหาในโครงการบวชป่าชุมชน ประกอบไปด้วย แนวคิด และสัญลักษณ์ ที่ปรากฏในโครงการบวชป่าชุมชน ซึ่งประชาชนผู้นำเสนอโครงการต้องการสื่อเนื้อหาของโครงการ ที่จัดทำขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติ โดยผ่านรูปแบบการจัดงานเฉพาะกิจ รายละเอียดดังนี้คือ

แนวคิด ... บวชป่า และดูแลรักษาป่า เพื่อเฉลิมพระเกียรติในหลวง

ได้มีการนำเสนอเนื้อหาประเด็นหลักที่เป็นแนวคิด ที่สำคัญว่า "เพื่อเฉลิมพระเกียรติ" ในที่นี้คือ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ปีที่ 50" และผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมของโครงการบวชป่าชุมชนนี้ อาทิ ผืนป่าที่ได้รับการดูแลหลังจากการทำพิธีการบวชแล้ว ถวายเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ ดังในโครงการหลังจากมีการจัดบวชป่า ครบจำนวน 50 ล้านต้น ได้นำผลการจัดงานทูลเกล้าถวายฯ

ดังตัวอย่างจากการสัมภาษณ์

"การจัดโครงการนี้ เป็นปีเดียวกันกับการฉลองครองราชย์ 50ปีในหลวง ชาวบ้านถือว่าเป็นการมอบให้ในหลวงด้วย ทุกคนจะรู้ว่า จัดเพื่อถวายให้ในหลวง อย่างชวนใครเข้าร่วมกับบอกเพื่อเฉลิมพระเกียรติ ชวนคนข้างนอกมาดูแลรักษาป่า เดินป่า มาเรียนรู้ด้วยกันในโครงการ" (เดโชไชยทัพ,สัมภาษณ์ 2 มีค.42)

และจากคำพูดของ หนึ่งในผู้นำเครือข่ายกลุ่มเกษตรกร กล่าวว่า " ปีนี้ในหลวงครองราชย์ 50 ปี เราทำบุญร่วมกัน เราบวชป่าเพื่อถวายในหลวง พวกเราคนจนไม่มีอะไรถวาย ก็ถวายป่าที่ดูแลรักษา " จากหนังสือเผยแพร่ เรื่อง "บวชป่าต้นน้ำ"

สื่อสัญลักษณ์...แทนการเฉลิมพระเกียรติ

สื่อสัญลักษณ์ ที่ใช้ในโครงการที่เป็นสัญลักษณ์ ของการเฉลิมพระเกียรติ คือ

1. ตราสัญลักษณ์ ฉลองสิริราชสมบัติ ครบ 50 ปี พุทธศักราช 2539

คณะกรรมการโครงการ ได้ส่งโครงการนี้ขอความเห็นชอบจากสำนักพระราชเลขาธิการ และขอพระราชทานอนุญาตใช้ตราสัญลักษณ์นี้ เพื่อนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ในการร่วมเฉลิมพระเกียรติในโครงการนี้ ซึ่งเป็นตราพระราชลัญจกร เป็นตราประจำพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 มีตราพระบรมราชจักรีและพระมหามงกุฎอยู่ด้านบน เป็นเครื่องหมายแสดงถึงความเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี มีพานเครื่องสูง 2 ชั้น เ็นรัฐธรรมนูญที่เป็นเครื่องหมายแสดงถึงการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีช้าง 2 เชือกยืนอยู่ภายใต้เศวตฉัตร

ทางโครงการได้นำตราสัญลักษณ์ ซึ่งจัดทำเป็นรูปหยดน้ำล้อมล้อมรอบตราสัญลักษณ์ ตราสัญลักษณ์ในโครงการนี้มีใช้เพียงอันเดียว ใช้ในลักษณะอัญเชิญเคลื่อนย้าย ไปตามชุมชนต่างๆ ที่ได้จัดพิธีบวชป่าในโครงการนี้ ทั้ง 143 ชุมชน แล้วติดไว้ต้นลำดัดที่ 50 ล้าน จนถึงปัจจุบัน

2. ผ้าเหลือง ประทับตราสัญลักษณ์

อีกหนึ่งในสัญลักษณ์ ที่ใช้สื่อความหมายเพื่อการเฉลิมพระเกียรติในโครงการบวชป่าชุมชน จัดทำขึ้นด้วยผ้าสีเหลือง ที่เป็นเนื้อผ้าเดียวกับจีวรของพระในพุทธศาสนา แล้วนำมาประทับตราสัญลักษณ์ ตรงกลางผืนผ้า เพื่อใช้ล้อมรอบต้นไม้ อันเป็นการแสดงเครื่องหมายว่า ป่าผืนนั้นได้ผ่านพิธีการบวชแล้ว

3. แผ่นป้ายผ้า...ยกตัวอย่าง "พระราชดำรัส"

อีกสัญลักษณ์หนึ่ง ที่พบทุกครั้งที่การจัดงานบวชป่าชุมชน ในลักษณะข้อความ, คำพูด, คำบรรยาย โดยมีการนำเสนอพระราชดำรัสของ ผ่านสื่อต่างๆอย่างเป็นจุดเด่นที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นป้ายผ้า หรือ นำเสนอผ่านเอกสารต่างๆ หรือใช้การพูดผ่านเวทีต่างๆในโครงการ ดังเช่น แผ่นป้ายผ้า "พระราชดำรัส" ขนาดประมาณ 4 x 8 เมตร ที่ปรากฏแขวนอยู่ในบริเวณงานที่จัดขึ้น มีข้อความว่า

"เห็นว่าป่าไม้นั้นเจริญได้ ไม่ต้องปลูกสักต้นเดียวมันขึ้นเอง ป่าเจริญเติบโตขึ้นมาอุดมสมบูรณ์ ไม่ต้องปลูกสักต้นเดียว คือการปลูกป่าสำคัญที่ปล่อยให้เขาขึ้นเองได้ อย่าไปตัดแยกกับต้นไม้ อย่าไปรังแกต้นไม้ เพียงแต่คุ้มครองเขาหน่อย ขออย่าไปรังแกเท่านั้นเอง ไม่ต้องไปทำอะไรมาก

พระราชดำรัส ฯ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2537

ป่า...มีไว้ทำไม มีไว้สำหรับให้เป็นประโยชน์ขึ้นมา และเมื่อเป็นประโยชน์ต่อราษฎร ราษฎรก็จะไม่ไปตัด หรือใครจะมาตัดก็หวงแหนไว้ ชาวบ้านนั้นถ้าเราให้โอกาสเขามีอยู่มีกิน พอสมควร ก็จะเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ให้เราเป็นจำนวนมา เป็นผู้ดูแลป่าจะดูแลไม่ให้ใครมาตัด ดูแลถ้ามีไฟไหม้ป่า เขาก็จะช่วยกันดับ

พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 26 กุมภาพันธ์ 2524

จากผลการวิจัยในข้างต้น อาจกล่าวโดยสรุปถึง ประเด็นเนื้อหาหลัก และวิธีการนำเสนอผ่านแนวคิด และสื่อสัญลักษณ์ คือ " คน ชุมชน ป่า อยู่ร่วมกับป่าได้" ด้วยวิธีการสอดแทรกเนื้อหาผ่านการนำเสนอ โดยการจัดทำ"สื่อพิธีกรรม"ตามประเพณีและความเชื่อของชุมชน พร้อมทั้งการจัดทำสื่อต่างๆในการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ในลักษณะการรณรงค์จัดงานเฉพาะกิจด้วย "สื่อพิธีกรรม" จากวิธีการดังกล่าวทำให้ มากกว่า 400 ป่าชุมชน ครอบคลุมป่าธรรมชาติจำนวน 289,891 ไร่ ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน 7 จังหวัด คือ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน พะเยา น่าน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน

การที่ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ที่ดำเนินการจัด "สื่อพิธีกรรม" มีการดำรงชีวิต ใช้ชีวิต และดูแลรักษาป่าอยู่ในพื้นที่ที่ดำเนินจัดสื่อพิธีกรรมได้ มาจากแนวความคิดของทั้ง 2 ลักษณะทั้งในเชิงไสยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ อันได้แก่ การนำหลักแนวคิดทางศาสนาและความเชื่อมาใช้เป็นกลไกในการรักษาป่า และวิธีการจัดการป่าของชุมชน ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ, ดูแลรักษาป่า

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดหลักในโครงการนี้ ซึ่งเป็นรายละเอียดประเด็นย่อยของ " คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้ " สามารถแยกได้เป็น 2 ลักษณะตามวิธีการที่นำเสนอ (ดังแผนภูมิ ที่ 1) คือ

1.1 การนำหลักแนวคิดทางศาสนาและความเชื่อมาใช้เป็นกลไกในการรักษาป่า

- 1.1.1 แนวคิดและความเชื่อของศาสนาพุทธ
- 1.1.2 แนวคิดและความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการนับถือผี
- 1.1.3 แนวคิดและความเชื่อของชาวไทยล้านนา
- 1.1.4 แนวคิดและความเชื่อของศาสนาคริสต์

1.2 วิธีการจัดการป่าของชุมชน

1.2.1 การจัดการป่าด้วยองค์กรชุมชน

1.2.2 การจัดการแบ่งตามพื้นที่ป่า และการใช้ประโยชน์ของป่า

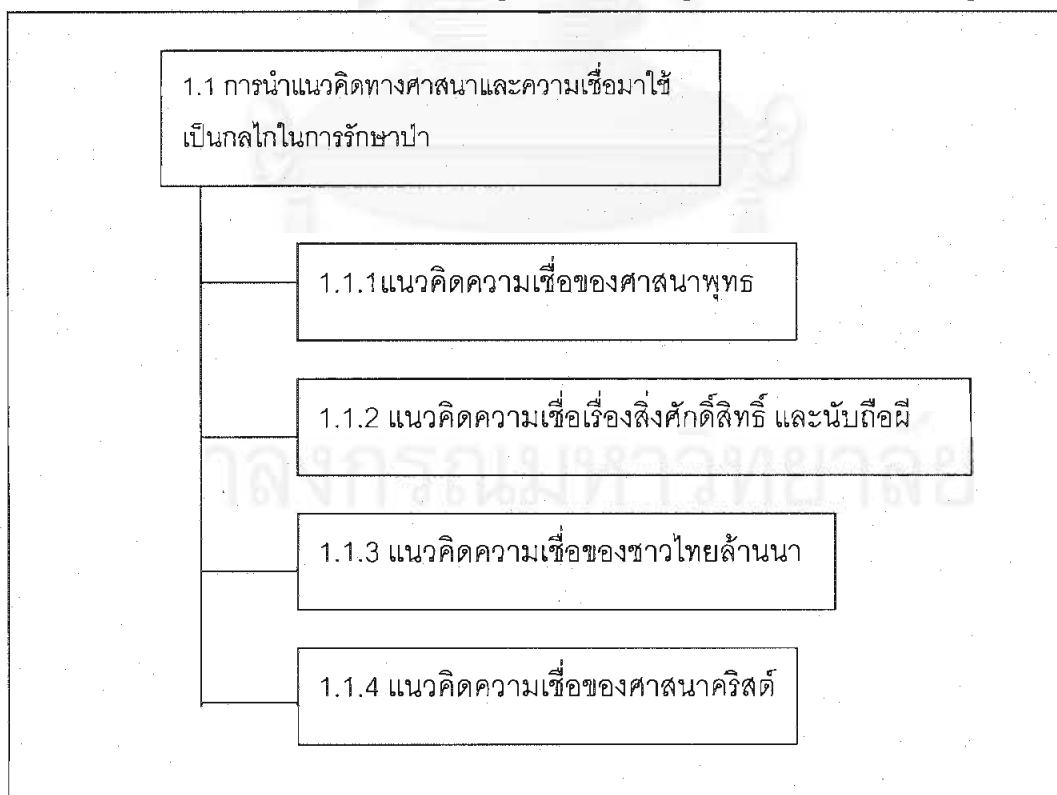
1.2.3 การนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะแนวทางการรักษาป่า

จากการศึกษา แนวคิดหลักเรื่อง " คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้ " ที่แยกว่ามี 2 ลักษณะใหญ่ๆ ดังแผนภูมิ ที่เป็นทั้งเหตุผลทั้งทางวิทยาศาสตร์ และทางไสยศาสตร์ ในลักษณะดังกล่าวคือ

1.1 การนำหลักแนวคิดทางศาสนาและความเชื่อมาใช้เป็นกลไกในการรักษาป่า แนวคิดทางศาสนาและความเชื่อในที่นี้ ส่วนใหญ่จัดนำเสนอด้วยการจัดพิธีกรรมในโครงการและอธิบายความหมายของเนื้อหาพิธีกรรมผ่านทางสื่อต่างๆ เช่น สื่อบุคคล ผ่านพิธีกรหรือประชาชนที่อยู่พื้นที่ช่วยตอบคำถาม, อธิบาย , สื่อสิ่งพิมพ์ ในลักษณะเอกสารประกอบการจัดงาน , ใบฎีกา ป้ายนิทรรศการ

ผู้วิจัย พบว่า ส่วนใหญ่ ลักษณะเนื้อหาในโครงการบวชป่า ประกอบไปด้วย แนวคิด และสื่อสัญลักษณ์ โดยมีวิธีการนำเสนอออกมาในรูปแบบขั้นตอนของการทำพิธีกรรมของแต่ละศาสนา แต่ละความเชื่อ

โดยเนื้อหาหรือประเด็นหลัก ที่จัดทำอยู่ในแนวคิดนั้น ผู้วิจัย ขอนำเสนอดังแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 2 : แสดงหลักแนวคิดทางศาสนาและความเชื่อมาใช้เป็นกลไกในการรักษาป่า

ผลการวิจัย พบว่า โครงการบวชป่าชุมชนนี้ ได้มีการนำเสนอเนื้อหาในเชิงเปรียบเทียบผ่านแนวคิด และ สื่อสัญลักษณ์ ตามแนวคิดและความเชื่อ โดยมีวิธีการนำเสนอเนื้อหาผ่านการจัดพิธีกรรม นำเสนอออกมาในรูปแบบของการจัดทำพิธีกรรมตามแนวคิดและความเชื่อของแต่ละชุมชน โดยผู้วิจัยขอนำเสนอสรุปในเชิงภาพรวมของพิธีกรรม ซึ่งการจัดงานบวชป่าชุมชนของแต่ละพื้นที่อาจมีความแตกต่างกันในรายละเอียดบ้างเล็กน้อย ตามความต้องการของชุมชนนั้นๆ ดังนี้คือ

1.1.1 แนวคิดและความเชื่อของศาสนาพุทธ

จากผลการวิจัย พบว่า เนื้อหาของแนวคิดและความเชื่อแบบพุทธ เป็นเนื้อหาที่นำเสนอแผ่กระจายความหมายอยู่ในรูปแบบ(วิธีการนำเสนอ)ของการจัดพิธีบวชแบบชาวพุทธ ประกอบด้วย แนวคิด และสื่อสัญลักษณ์ รายละเอียดเนื้อหา ดังนี้คือ

ก. แนวคิด จะนำเสนอเนื้อหาในแนวคิดและความเชื่อออกมาในรูปแบบ " พิธีการบวชป่าแบบชาวพุทธ" ว่าได้อานิสงฆ์ผลบุญ และละเว้นจากการตัดทำลาย

การทำพิธีการบวชป่า ซึ่งเป็นเนื้อหาของแนวคิดและความเชื่อของศาสนาพุทธ สะท้อนในเชิงเปรียบเทียบดังนี้คือ การบวชป่า เป็นการสื่อในความหมายเปรียบเหมือนการบวชพระสงฆ์ของศาสนาพุทธ ป่าเปรียบเหมือนคน หากได้ผ่านการจัดพิธีบวช นั่นก็คือ ป่าได้บวชแล้ว ตามความเชื่อของชาวพุทธ หากคนเมื่อถึงวัยบรรพชิต พ่อแม่ ญาติพี่น้อง ต้องจัดพิธีบวชให้ และเชิญชาวบ้านทั่วไปไปร่วมงาน หรือคนอื่นที่ศรัทธา สามารถเข้าร่วมพิธีบวชได้ ผู้ที่ได้รับการบวชเป็นพระสงฆ์แล้ว คนทั่วไปจะให้ความเคารพ นับถือ ศรัทธา จะไม่มีใครละเมิดหรือเบียดเบียน เช่นเดียวกับป่าที่บวชแล้ว จะไม่ถูกผู้ใดละเมิดหรือเบียดเบียนเช่นกัน เพราะแนวคิดและความเชื่อของศาสนิกชนที่ว่า

- ได้อานิสงฆ์ผลบุญ

ในที่นี้คือ หากได้ร่วมพิธีบวช จะมีอานิสงฆ์ผลบุญมาก โดยผลบุญที่ได้จะส่งผลดีให้แก่ผู้กระทำ และติดตัวผู้ที่ได้ร่วมกระทำไปตลอดทั้งชีวิตนี้ และชีวิตหน้า

ดังตัวอย่าง คำสัมภาษณ์ของชาวบ้านผู้เข้าร่วมคนหนึ่งกล่าวว่าสะท้อนการบวชป่าว่า " เขาคิด เขาเชื่อว่า บวชป่าแล้วได้บุญ ใครบวชคนนั้นได้ ติดตัวเขาไปตลอดแหละ อาจถึงชาติหน้า"

(บัวแก้ว บุญทอง, สัมภาษณ์ 12ก.พ. 2542)

" ตามความหมายของบวชป่า มันเทียบเท่ากับบวชคน ซึ่งคนทั่วไปเชื่อว่า การบวชเนี่ย
ได้บุญนี้(มาก-ผู้วิจัย)ใครมีลูกชายก็ต้องให้บวช ปากก็เหมือนกัน ถ้าเข้าร่วมพิธียอมได้บุญ"

(เทวินทร์ ทรัพย์ทอง สัมภาษณ์, 20 มี.ค. 2542)

"ทั้งสองอย่าง ทำให้ทั้งตัวเขาดีขึ้น ทำให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น ได้ดีกับคนทำ ได้บุญ ตัว
เขาก็ต้องหวังตัวเขา จะต้องมียุทธะกำลังวังชา อายุยืน มัน มีผิวพรรณ วรรณะอันผ่องใส สิ่ง
เหล่านี้คนเข้าไปแล้ว มันก็เกิด คนเขาบ่ต้องการความเศร้าหมอง บ่ต้องการอายุสั้น...
...บุญ คือ สบายใจ บาปคือ ทำแล้วบ่ สบายกาย สบายใจ อย่างบวชทำแล้วเป็นสุข ถือว่า
เป็นบุญอย่างหนึ่ง "

(จันทร ศิริชัย, สัมภาษณ์ 24 พ.ค. 2542)

- ละเว้นจากการทำลาย

ในที่นี้คือ หากต้นไม้ใดเข้าร่วมพิธีบวชแล้ว ทุกคนต้องให้ความศรัทธา ไม่ละเมิด หรือ
เบียดเบียน คือ การละเว้น ห้ามผู้ใดไปทำร้าย ทำอันตราย ตัดทำลาย เพราะผิดศีล ผิดประเพณี
หากไปทำลายจะเป็นบาป ให้สิ่งที่ไม่ดี

ดังคำสัมภาษณ์ของสมชาติ บุญเรือง(สัมภาษณ์, 15 ก.พ.42) หนึ่งในแกนนำ
ผู้ริเริ่มโครงการของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ กล่าวว่า " หลังจากทำพิธีในโครงการ
แล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่า ต้นไม้ที่บวชแล้ว ห้ามตัด หากตัด ต้องมีอันเป็นไป เป็นการ
ทำที่ไม่ดี จะต้องถูกลงโทษ อย่างเคยมีเรื่องเล่า ในหมู่บ้านหนึ่ง คนไม่เชื่อ ลอบเข้าไปตัด
ไปยังสัตว์ป่า สูดทำร้ายถึงกันตายเอง เป็นเรื่องเล่าลือกันใน คคน. คนกลัวเหมือนกัน"

ข. สัญลักษณ์ที่นำเสนอผ่านพิธีกรรม "พิธีการบวชป่าแบบชาวพุทธ" ประกอบด้วย

- ผ้าเหลือง

ใช้เป็นสัญลักษณ์ แทนผ้าเหลือง หรือ จีวร ที่นุ่งห่มของพระสงฆ์ในศาสนาพุทธ ในที่นี้ นำ
เสนอเชิงเปรียบเทียบว่า ผ้าเหลืองความกว้างขนาด ประมาณ ตั้งแต่ 0.15 - 1 เมตร ที่ห่อหุ้มคลุม
บริเวณลำต้นของต้นไม้ เปรียบเหมือน ผ้าเหลืองที่พระนุ่งห่ม ใช้เป็นสัญลักษณ์แทน ป่าที่ได้บวช
แล้ว เปรียบเช่นเดียวกับบุคคลที่ได้รับการบวชแล้ว

ซึ่งในโครงการบวชป่าชุมชนนี้ ได้มีการนำผ้าเหลืองไปผูกบริเวณรอบๆลำต้นต้นไม้ใหญ่ที่
ทำพิธีเปรียบเทียบบนการทำพิธีบวชคน ในโครงการจะถือว่า ผืนป่านั้นๆได้ผ่านการทำพิธีกรรม

บวชทั้งผืนป่าแล้ว ดังตัวอย่าง ประเด็นคำถาม - คำตอบที่จัดทำขึ้น เพื่อเป็นเอกสารประกอบการ
แถลงข่าว วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2539 ที่สะท้อนออกมาในการจัดพิธีกรรมนี้ ได้แก่

"ชุมชนที่นับถือพุทธ ใช้พิธีการบวชป่า โดยใช้ผ้าเหลืองเป็นสัญลักษณ์มัดรอบต้นไม้
แทนการประกอบพิธีกรรม...เพื่อแสดงว่าต้นไม้ที่นั้นได้รับการบวชตามความเชื่อของชุมชน
แล้วเช่นกัน"

(ดวงดาว ฐาน สัมภาษณ์ 12 ก.พ. 42)

"การบวชต้นไม้จะไม่ทำทุกต้นเนื่องจากต้องใช้อุปกรณ์ค่อนข้างมากทำให้สิ้นเปลือง
ดังนั้นชุมชนเป้าหมายจะเลือกต้นไม้เฉพาะบางต้นหรือบางจุดเท่านั้นในการประกอบพิธี
เช่น อาจทำเครื่องหมายเฉพาะต้นไม้ที่อยู่รอบแนวเขตพื้นที่บวชป่าเท่านั้น ..."

- สายสิญจน์

ในที่นี้ ให้เป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นสิริมงคล และถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็น
สัญลักษณ์ที่ใช้โดยทั่วไปของชาวพุทธ โดยในโครงการจะนำไปมัดโยงรอบๆบริเวณทำพิธีเปรียบ
เหมือนกับการเชื่อมโยงทั้งผืนป่าเพื่อแสดงถึงเป็นความสิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมพิธีและผืนป่า
บวชป่าประยุกต์จากพิธีบวชพระ...หนึ่งในการนำเสนอ...พิธีการบวชป่าแบบชาวพุทธ

ในที่นี้ คือ การทำพิธีกรรมตามความเชื่อของศาสนาพุทธ โดยประยุกต์รูปแบบมาจาก
พิธีกรรมในการบวชพระมาสู่การบวชป่า

ขั้นตอนการทำพิธีกรรม เริ่มต้นจากการกำหนดพื้นที่ที่จะทำการบวชป่า และประยุกต์
จัดพิธี "การบวช" โดยการสวดมนต์ของพระสงฆ์ จำนวน 3,5,7,9...รูป หรือมากกว่านั้นแล้วแต่ผู้จัด
งานจะนิมนต์ ตามความเหมาะสม ส่วนใหญ่นิยมใช้จำนวนเลขคู่ เพราะถือว่าเป็นมงคล ส่วนพิธี
กรรมหรือบทสวดในการบวชก็แล้วแต่ความเชื่อความศรัทธาตามบทสวดมนต์ศาสนาพุทธของแต่ละ
พื้นที่ โดยทำพิธีคล้ายการบวชพระซึ่งจัดกิจกรรมบวชบริเวณพื้นที่จริง ที่กำหนดว่าจะบวชเป็น
จำนวนกี่ต้น ในพื้นที่ที่ไร ของชุมชน ไม่ต้องทำพิธีในอุโบสถ ในช่วงขั้นตอนพิธีกรรมของการบวช
บางชุมชนจะมีการโยงสายสิญจน์จากพระสงฆ์ที่ทำพิธีไปยังต้นไม้ แล้วนำผ้าเหลืองไปห่มพันรอบ
ต้นไม้ ถือเป็นอันเสร็จพิธีกรรม ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์

"ช่วงพิธีบวชต้นไม้ ก็มีกวางให้พระสมათานศีล อารธนาพระบริดดี พระธรรม พระ
สงฆ์ เจริญพระพุทธมนต์ เสร็จแล้วจะนิมนต์ให้พระสงฆ์ช่วยห่มต้นไม้ พระอีกส่วนหนึ่ง

เจริญชัยมงคลคาถา หรือบางทีก็เจริญชัยมงคลคาถาก่อน แล้วถวายจตุปัจจัยไทยธรรม ถวายภัตตาหาร หรืออื่นๆก็แล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ "

(พระครูมนัสที่พิทักษ์ สัมภาษณ์)

" บวชพระ หรือบวชเณร ใช้กับความหมายในการบวชคน แต่ในโครงการนี้ นำมาใช้ในการบวชต้นไม้ ทำพิธีคล้ายกับการบรรพชาหรืออุปสมบทโดยใช้พระ หรือไม่ส่วนใหญ่ พระต้นสวดด้วย นะโม 3 จบ แล้วให้รับศีล 5 หลังจากนั้นก็แล้วแต่พระแต่ละที่ สวดสั้น สวดยาว ส่วนใหญ่จะเป็นบทสวดมนต์เจ็ดตำนาน เจริญทูนมูเทวดา หรืออะไรต่างๆแล้วแต่พระ แล้วการบวชต้นไม้กับบวชพระต่างกัน ไม่ใช่ว่าพระทุกรูปจะเป็นอุปัชฌาย์ได้ทั้งหมด ต้องมีการสอบก่อนถึงทำพิธีได้ "

(สมชชา สมพนธโน, สัมภาษณ์)

หลังจากนั้น บางพื้นที่ จะมีการเทศน์โดยพระที่ดำเนินจัดทำพิธีกรรม ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องการดูแลรักษาป่า

ดังตัวอย่าง บันทึกจากวิดีโอ ส่วนหนึ่งจากการเทศน์ในงานบวชป่าลุ่มน้ำแม่ลาว เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2539 โดย เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย ว่า

" บางคนหลังจากออกจากงานไป อาจมีคนถามด้วยความสงสัยว่า บวชต้นไม้ บวชอย่างไร บวชพระไปกี่คน...ไม่ต้องอธิบายมาก แต่ให้ช่วยกันบอกว่า ถ้าต้นไม้ได้รับการบวช แสดงว่าได้รับการยกเว้นที่จะทำลาย จะเห็นว่าภาวะแวดล้อมเปลี่ยนไป มีการแปรปรวนของอากาศ เราต้องช่วยกันดูแล ให้ต้นไม้คงอยู่นั้นสำคัญ และช่วยนำข่าวสารข้อมูลที่เอาตมานำเสนอช่วยกันกระจาย จาก 1 เป็น 2 จาก 2 เป็น 4 ให้ช่วยกันดูแล "

1.1.2 แนวคิดและความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการนับถือผี

ในโครงการประกอบด้วยหลายแนวคิดและความเชื่อ ซึ่งจะมีรายละเอียดตามแต่ละชนเผ่า ได้แก่ ปกาเกอะญอ , ม้ง , ลahu, อาข่า , ลีซอ และเย้า ผู้วิจัยขอสรุปและนำเสนอในภาพรวมดังนี้คือ

ก. แนวคิด

การให้ความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผี ในโครงการการบวชป่า ถือว่าเป็นการเข้าร่วมตามความเชื่อหนึ่งของโครงการ เปรียบเสมือนการได้จัดทำพิธีการบวชป่าเช่นเดียวกัน แต่เป็นการบวชป่าตามความเชื่อ

แนวคิด ในที่นี้คือ ให้ความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมี โดยเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์และมีจะช่วยคุ้มครองดูแลต้นไม้ ป่า และธรรมชาติ ในพื้นที่หรือบริเวณที่ทำพิธีไหว้ผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นดินแดนต้องห้าม ห้ามใครๆเข้าไปรบกวน และทุกคนต้องช่วยกันดูแลไม่ให้คนอื่นเข้าไปรบกวนด้วย นอกจากนี้ต้องมีการเซ่นไหว้ เพื่อให้คุ้มครองดูแลป่า, คุ้มครองสัตว์ป่า, ธรรมชาติและคน อีกทั้งยังส่งผลดี โดยคุ้มครองผู้ที่ให้ความเคารพ และจะนำสิ่งที่ไม่ดี หรือภัยพิบัติต่างๆต่อผู้ที่ลบหลู่ และทำลายพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ดินแดนต้องห้ามนี้ สำหรับผู้ที่เข้าร่วมพิธีจะได้รับความคุ้มครอง และนำสิ่งที่ดีๆ ให้แก่ตัวเอง ครอบครัว และชุมชนของตัวเอง

ดังตัวอย่างจากการสัมภาษณ์ ผู้จัดทำพิธีกรรมของชนเผ่าหนึ่ง กล่าวว่า " ที่ทำพิธีไหว้ผีนี้ เพราะเป็นความเชื่อตั้งแต่เดิม ไหว้เพื่อแสดงความเคารพต่อผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เจ้าป่าเจ้าเขา ที่ช่วยคุ้มครองพวกเรา และความสงบสุข ความอุดมสมบูรณ์ต่างๆให้แก่เรา โดยเฉพาะผืนป่า ต้นน้ำ ลำธารต่างๆ ที่เราได้ใช้ ได้อยู่ ได้กิน แต่ละที่ ก็จะมีผีคอยดูแลอยู่ "

"พื้นที่ หรือบริเวณใด ที่ทำพิธีแล้วมันจะมีความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา เชื่อว่า มีผี เจ้าที่ดูแล อาศัยอยู่ ห้ามผู้ใดเข้าไปรบกวน ใครเข้าไปโดยไม่บอกกล่าว ถือเป็นกัรบกวน เช่น ศาลพระภูมิ ถ้ามีตั้งอยู่บริเวณใด เค้าก็ไม่ไปยุ่งกัน อย่างที่เค้าบอกกันหลายคนตามที่ได้ยินคือ ไม่เชื่อ ก็อย่าลบหลู่ ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ไม่อยากลองอยู่แล้ว กลัวมีอันเป็นไป มันก็มีเรื่องเล่ากันในชาวบ้านกัน"

(อาโอะ สะพี, สัมภาษณ์ 14 พ.ค. 42)

ข. สื่อสัญลักษณ์

ส่วนใหญ่ สัญลักษณ์ต่างๆ ของแต่ละเผ่าจะสานจากไม้ไผ่เพื่อติดตามต้นไม้ ประกอบด้วย

- ตาแหลว

แทนสัญลักษณ์เช่นเดียวกับผ้าเหลืองของศาสนาพุทธ ใช้เป็นสัญลักษณ์เหมือนกับศาสนาพุทธ เพื่อแสดงว่าป่าไม้ผืนนี้ได้ทำพิธีแล้ว ห้ามผู้ใดตัดทำลาย

ตามความเชื่อของแต่ละเผ่าจะเป็นไม้ไผ่ หรือไม้จากวัสดุธรรมชาติ สานเป็นแฉกต่างๆ (ตะแหลวของอาข่าสานเป็นรูปสี่เหลี่ยมทแยงคล้ายขนมเปียกปูน, ตะแหลวของปกากะญอ จะเป็นรูปหกเหลี่ยม) ในโครงการบวชป่านี้ ใช้เป็นสัญลักษณ์ติดแทนผ้าเหลือง หรือติดคู่กันกับผ้าเหลือง โดยมีความหมายเปรียบเทียบเหมือนผ้าเหลืองหรือ จีวรของพระ

จากการสังเกตของผู้วิจัย และการสัมภาษณ์ พบว่า บริเวณที่จัดทำพิธีของเผ่าต่างๆ จะมีการติดสัญลักษณ์ต่างๆ ดังตัวอย่างเช่น

"ชาวบ้านของอาฮา ใช้ติดตาแหลวแทน ที่เป็นไม้ไผ่สานตามที่เห็นนั้นแหละ เชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ของเผ่า ถ้ามีสัญลักษณ์นี้ติดอยู่ห้ามไปยุ่ง เพราะมันศักดิ์สิทธิ์ ใครฝ่าฝืนจะถูกผีลงโทษ"

(อาพี ตะไ้, สัมภาษณ์ 13 พ.ค.42)

"ชุมชนชาวเขา ที่นับถือผีบรรพบุรุษ ก็จะบวชป่าด้วยการใช้ตาแหลว นำไปติดบนต้นไม้เพื่อแสดงว่าต้นไม้แห่งนี้ได้รับการบวชตามความเชื่อของชุมชนแล้วเช่นกัน"

(โยธะ ผู้ใหญ่บ้านห้วยอีค่าง ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ สัมภาษณ์)

"ตาแหลว หรือบริเวณ หอผี เสาบเข้าไปใกล้ หรือเข้าไปทำอะไรที่มีตาแหลวอยู่หรือหอก มันขี้ด(ภาษาถิ่นเหนือ หมายถึงสิ่งที่ไม่ดีจะเกิดขึ้นแก่ตัวเอง หรือชุมชน - ผู้วิจัย) มันบดี้ จะนำอันตรายมาสู่ตัวเอง และครอบครัว"

(หล่อพี มาเยอะ สัมภาษณ์, 12 เม.ย.42)

- หน้า ซี้ หน้า จะ

แทนความเป็นสิริมงคลของแต่ละชนเผ่า ใช้ในความหมายเดียวกับสายสิญจน์ของชาวพุทธ โดยผู้จัดเตรียมการจะนำไม้ไผ่ที่สานแล้วคล้องกันเป็นห่วง ร้อยต่อกันคล้ายสายสิญจน์ของชนเผ่าอาฮา เรียกว่า " หน้า ซี้ หน้า จะ" (NAQ TSIL NAQ TSAVQ) ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นสิริมงคล และถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์

- ธงสี

เป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่นำมาประยุกต์ใช้ในพิธีการไหว้ผีของชนเผ่าลาหู่ โดยติดไว้รอบๆ บริเวณที่ทำพิธี ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นสิริมงคล และถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ดังตัวอย่างจากการสัมภาษณ์ เช่น

" อย่งที่เห็น ดอกสากเป็นห่วงร้อยต่อกัน เรียก หน้า ซี้ หน้า จะ ใช้แทนเหมือนของชาวพุทธ เหมือนสายสิญจน์ เพิ่มสิริมงคล และชาวอาฮาเชื่อว่ากันเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แทนความเชื่ออะไรสักอย่าง ไม่ให้คนไปเข้าใกล้ หรืออะไรทำนองนั้นแหละ"

(อายุยะ ป่อแฉ่, สัมภาษณ์ 14 พ.ค. 2542)

"หลายเผ่า เช่น ลานู ก็จะมีธงสีต่างๆ ติดบริเวณ หอผี ศาลพระภูมิ ในช่วงวันจัดงาน ช่วยเพิ่มความขลัง สิริมงคล ให้แก่ชาวบ้านที่ร่วมทำพิธี"

(นายตี๋มู วีระชุกุล, สัมภาษณ์ 14 พ.ค. 2542)

บวชป่าด้วยการจัดพิธีไหว้ผี - หนึ่งใน การนำเสนอบวชป่าแบบชนเผ่า

ในที่นี้ คือ รูปแบบการจัดการตามความเชื่อของแต่ละเผ่า ที่แสดงออกด้วยการไหว้ผี เพื่อนำเสนอถึงแนวคิดและความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการนับถือผี

ขั้นตอนการทำพิธีกรรม จะมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของแต่ละเผ่า ด้วยการกล่าวบทสวด อัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และจัดพิธีเช่นไหว้ ด้วยสิ่งของต่างๆ ตามความเชื่อ ต่อศาลหรือ หอผี แล้วนำสัญลักษณ์ เช่น ตะแหลว หรืออื่นๆ ไปติดตามต้นไม้ หรือ บริเวณป่าที่ทำพิธีแล้ว แสดงถึงเขตหวงห้าม หลังจากนั้น อาจมีการกล่าวปฏิญาณ หรือร่วมพิธี "เดินจะคี่" ด้วยกัน

รายละเอียดของชนเผ่า ปกาเกอะญอ จากการสังเกต และจากการสัมภาษณ์รายละเอียดเพิ่มเติม จาก พญ โอดิชา(สัมภาษณ์ 17 ก.ค.2542) เล่าว่า

" พิธีหลือป่า หรือ คินป่าให้เจ้าที่ โดยแต่เดิม จะประกอบพิธีเมื่อมีใครคนใดคนหนึ่งเจ็บป่วยเพราะไปดงวงละเมิดเจ้าที่เจ้าทาง โดยจะสร้างศาลเจ้าเล็กๆด้วยไม้ไผ่ เพื่ออัญเชิญให้เจ้าที่มาถึงสถิตย์แล้วถวาย ไก่ หรือหมู(ที่บรุงสุกแล้ว) เหล้าขาว ข้าว และดอกไม้เตรียมมาไหว้ มีฮีไซ(ผู้นำทางความเชื่อ) เป็นผู้ประกอบพิธี

คำอธิษฐาน ของฮีไซ (คำแปล ในการทำพิธี แปลเพิ่มเติมโดย นายประเสริฐ ตระการศุภกร) " พวกเราได้มากราบไหว้ท่านในวันนี้ ขอให้ท่านบันดาลให้พวกเรามีอำนาจสูงส่ง เล็กเท่าด้วยดิ่งไม้ขาด เล็กเท่าเข็มเหยียบไม่งอ ขอฝนฟ้าตกตามฤดูกาล มีน้ำอุดมสมบูรณ์ แผ่นดินชุ่มเย็น มีป่า มีต้นไม้ มีสัตว์ป่า สรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวงจงได้รับความคุ้มครองจากท่านต่อไป"

" ข้าพเจ้า ขอเช่นไหว้..เจ้าของแผ่นดิน เจ้าของฟ้า เจ้าของน้ำ เจ้าป่า เจ้าเขา ฟ้าทั้ง 7 ซึ่งมองลงมาผืนดิน ช้อนซึ่งมองขึ้นไป มองเห็นทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกซอกทุกมุมให้ช่วยคุ้มครอง ผู้ดูแลผืนป่าของเราสรรพสิ่ง สรรพสัตว์ในป่า ดูแลคนที่อาศัยป่า อาศัยน้ำ อาศัยแผ่นดิน ให้ได้รับความคุ้มครอง อยู่เย็นเป็นสุข "

รายละเอียด จากชนเผ่ามูเซอ จากเอกสารประกอบ เรื่อง "สะบิคี หลีอป่าที่ขุนน้ำปิง" และ นาย ดีแจ๊ะ ซอทาไซ๊ะ อธิบายเพิ่มเติมว่า

หมอผี จะกล่าวบทสวด อัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มารับเครื่องเซ่นไหว้ และขอพรให้คุ้มครองพวกเขา และเพาะปลูกและพืชพันธุ์ได้งอกงาม ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข และการปล่อยลูกไก่เข้าป่า (จำนวนลูกไก่มากน้อยแล้วแต่ชุมชนนั้นๆ โดยเชื่อว่าปล่อยให้เจ้าที่ - นายดีแจ๊ะ อธิบาย)

พอเสร็จพิธี ผู้เข้าร่วมพิธีจะรับประทานอาหารร่วมกัน และบางแห่งอาจมีการร่วมกันเต้นรำที่เรียกว่า "จะคี" ในบริเวณพิธี และหลังจากทำพิธี "สะบิคี" จะกลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่ต้องห้ามสำหรับชาวมูเซอ เพราะเชื่อกันว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ ชาวมูเซอจะไม่เข้าไปตัดต้นไม้ หรือถางทำลายป่า ทั้งยังต้องช่วยกันสอดส่องดูแลไม่ให้คนภายนอกเข้ามาทำลายด้วย (โดยปกติ จะการทำพิธี "สะบิคี" อยู่ทุกปี แต่ในโครงการบวชป่านี้ มีบางต้นก็เอาผ้าเหลืองไปพันรอบต้นด้วย - นายดีแจ๊ะ อธิบาย)

1.1.3 แนวคิดและความเชื่อของชาวไทยล้านนา

ก. แนวคิด

จะนำเสนอเนื้อหาในแนวคิดและความเชื่อออกมาในรูปแบบ "พิธีการสืบชะตา" ซึ่งถือว่าการเข้าร่วมตามความเชื่อหนึ่งของโครงการ เปรียบเสมือน การได้จัดทำพิธีการบวชป่าเช่นเดียวกัน แต่เป็นการบวชป่าตามความเชื่อด้วยรูปแบบการสืบชะตา

การทำพิธีการสืบชะตา ซึ่งเป็นเนื้อหาของแนวคิดและความเชื่อของชาวไทยล้านนา สะท้อนในเชิงเปรียบเทียบดังนี้คือ

การสืบชะตา เป็นการสื่อในความหมายเปรียบเหมือนการบวชพระของศาสนาพุทธ เป็นความเชื่อของคนไทยทางภาคเหนือ ที่มีเนื้อหาว่า หากมีการทำพิธีสืบชะตาสักสิ่งใดแล้วจะช่วยต่อชีวิตให้ยืนยาวมากกว่าเดิม รุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น ให้ความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ร่วมพิธี เปรียบเสมือน ต้นไม้ที่เมื่อได้เข้าร่วมทำพิธีสืบชะตาแล้วจะมีอายุยืนยาวเหมือนการทำพิธีสืบชะตาให้คน

ดังคำบอกเล่าของนายสมชาติ (นามสมมุติ)ว่า "พิธีสืบชะตา มีมานานแล้ว หลายชั่วอายุคน สืบชะตาบ้าน สืบชะตาเมือง สืบชะตาน้ำ สืบชะตาคน ให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้มีชีวิตสืบไป บ้อ้อเจ็บ อ้อตาย(ไม่ให้เจ็บ ไม่ให้ตาย-ผู้วิจัย)"และจากคำสัมภาษณ์ ของหนานคำ กล่าวว่

" การสืบชะตา ในโครงการ จะมีการสื่อความหมายเชื่อมโยงว่าเป็นการสืบชะตาป่า ต้นไม้ ช่วยรักษาพหุพันธ์แม่พันธุ์ของต้นไม้ สมุนไพร พืชอาหาร และแหล่งที่อยู่อาศัยให้กับ สัตว์ป่า ให้อยู่ยั่งยืนสืบต่อไป"

ข. สื่อสัญลักษณ์

- ไม้ค้ำ

จะมีลักษณะเป็นไม้งาม เป็นสื่อสัญลักษณ์ เปรียบเสมือน การคำจุนให้(ชีวิตหรือป่า) มีชีวิตยืนยาว

- สายสิญจน์

สายสิญจน์ ในความคิด ความเชื่อของชาวไทยล้านนา จะมีความเชื่อที่เหมือนกันกับชาวไทยทุกภาค ในที่นี้ จึงใช้สายสิญจน์ สื่อสัญลักษณ์หนึ่งเช่นเดียวกับ ศาสนาพุทธ แทนความเป็นสิริมงคล

สืบชะตาป่า เปรียบเสมือนการสืบชีวิตของผืนป่าให้ยืนยาว ... หนึ่งในกรนำเสนอวชป่าแบบไทยล้านนา

ขั้นตอนการทำพิธีกรรม ประกอบไปด้วยพิธีกรรมหลักๆ คือ

1. การขึ้นท้าวทั้งสี่ เป็นความเชื่อของชาวล้านนา ว่าก่อนการประกอบพิธีกรรมต่างๆ จะต้องมีการขึ้นท้าวทั้งสี่ก่อน อันเป็นการบอกกล่าวแก่ท้าวจตุโลกบาล ที่รักษาทิศทั้ง 4 เพื่อให้พิธีกรรมต่างๆ ประกอบได้อย่างลุล่วง สำเร็จได้ด้วยดี

เปรียบเสมือน การทำความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้ที่เป็นใหญ่ให้รับรู้ เชิญมาร่วมทำพิธีด้วยกัน ดังตัวอย่างจากการสัมภาษณ์ พ่อสมชัย กล่าวว่

" เพราะ เราทำพิธีบรวงสรวงเทวดา เชิญมาพร้อมกัน เทวดาทั้งสี่ มีครุฑ นาคน้ำ ปรมัยไอศวรร เชิญมาหมด พอทำพิธี ก็เชิญมาหมด มาจากโบราณ นับถือกันมาก คือ พญาพิรุณทะ พญาอินทร์ ไปทางใต้ มีแม่ธรณี คล้ายๆกับมีแผ่นดิน มีอากาศ มีสิ่งแวดล้อม อู่(แปลว่า พุด-ผู้วิจัย)ง่าย ๆ คนเรา อยู่บ่ได้ ถ้าบ่มี แผ่นดิน อากาศ สิ่งแวดล้อม นาค ครุฑ นาคน้ำ ปรมัย ไอศวรร คนเขาก็อยู่ไม่ได้ ทิศนี้มีเทวดารักษาอยู่ ทิศนี้มีนาครักษาอยู่ ทิศนี้มียักษ์รักษา ข้างบนมีอากาศ ก็ต้องเชิญมาก่อนทำพิธี ไต่ๆ มาแช่ซ้อง อวยพร ร่วมทำพิธี"

2. จัดการเตรียมไม้ค้ำ (เหมือนไม้งามจะวางสุมกันลักษณะคล้ายกระโจม), ต้นกล้วย, ต้นอ้อย ข้าวตอก ดอกไม้ และน้ำส้มป่อย เพื่อนำมาวางในพิธี

ดังตัวอย่างจากการสังเกตของผู้วิจัย ในการจัดพิธีกรรม จะพบไม้ค้ำ ตั้งซุ้มเป็นกระโจม และมีเครื่องไทยทานอยู่บริเวณรอบๆ ภายในซุ้มกระโจม

3. พระสงฆ์จะสวดมนต์ เจริญพระพุทธมนต์ และระหว่างทำพิธีจะโยงสายสิญจน์มัดโดยจากไม้ค้ำและเครื่องสักการะต่างๆ มัดกับต้นไม้ โยงกับคนเข้าร่วมทำพิธีและตั้งจิตอธิษฐานเพื่อต่อชีวิตร่วมกันตามความเชื่อทางล้านนา

ดังตัวอย่าง คำสัมภาษณ์ ของ กัญญารักษ์ ว่า "ในการสืบชะตา พระจะทำพิธีสวดมนต์ โยงสายสิญจน์ ไปที่กระโจม โยงไปที่คนที่เข้าร่วมพิธี บางคนก็เอาสายสิญจน์พันหัวไว้ แล้วโยงกับต้นไม้บริเวณทำพิธี แล้วสวดมนต์ร่วมกัน สาธุ บ้าง อธิษฐานบ้างร่วมกัน"

4. หลังจากเสร็จพิธี ผู้อาวุโสจะนำสายสิญจน์ในบริเวณพิธี มัดมือให้แก่แขกผู้มาร่วมงาน เพื่ออวยพรให้สิ่งดีๆ แก่ผู้เข้าร่วมงาน

ดังตัวอย่างจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมของผู้วิจัย หลังจากทำพิธีสืบชะตาแล้ว ผู้อาวุโสท่านหนึ่ง ดึงสายสิญจน์จากซุ้มทำพิธี แล้วกล่าวว่า "ขออ้อ อย่าได้เจ็บไข้ เดินทางปลอดภัย อ้อโชคดี" (อ้อ แปลว่า ให้ - ผู้วิจัย)

1.1.4 แนวคิดและความเชื่อของศาสนาคริสต์

จากผลการวิจัย พบว่า เนื้อหา และ วิธีการนำเสนอ แนวคิดและความเชื่อคริสต์ เป็นแนวคิดใหม่ ที่มีการประยุกต์นำพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ มาใช้ร่วมกับพิธีการบวช ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

ก. แนวคิด ก่อนจัดทำโครงการบวชป่าชุมชน ไม่เคยมีการบวชต้นไม้เลย มีการถกเถียงกันอยู่มากพอสมควร เพราะหลายชุมชนที่อยากเข้าร่วมโครงการรักษาป่าจะอย่างไร ก็ได้มีการประยุกต์ร่วมกันในการทำพิธีทางคริสต์ ทั้งนิกายคาทอลิก และโปรเตสแตนท์

โดยมีเนื้อหาที่สำคัญคือ ทำพิธีเพื่อให้ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า โดยบาทหลวงหรือผู้นำทางศาสนาคริสต์ จะนำคำสอนบางส่วนจากพระคัมภีร์ ในบทปฐมกาล มาพูดในช่วงของการทำพิธี เนื้อหานี้เน้นว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก และสร้างทุกสรรพสิ่ง รวมถึงสร้างมนุษย์ ดังนั้นทุกคนต้องเชื่อในวาระของพระเจ้า และช่วยกันดูแลทรัพยากรต่างๆ ที่พระเจ้าสร้างขึ้น มา ซึ่งตามนิยามความหมายจริงๆ อาจไม่เหมือนการบวชป่า แต่นำเรื่องของ การดูแลรักษาป่า ไปเทียบเคียงเสมือน ความเชื่อในการดูแลรักษาสิ่งที่ทรงสร้างของพระเจ้า

ดังตัวอย่างหนึ่ง จากการสังเกตพบว่า คำสอนที่นักบวชหรือผู้นำทางศาสนานำมาใช้ในช่วงของการทำพิธีกรรมร่วม ในโครงการบวชป่าชุมชน ที่ผู้วิจัยได้บันทึกไว้ในการร่วมสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ณ บ้านปางอึกา ที่กล่าวว่า

" การอนุรักษ์ หรือการรักษาของพระเจ้า หรือการเริ่มต้นของพระเจ้า มีมาเป็นร้อยเป็นพันปีแล้ว ที่พระเจ้าทรงสั่งไว้ มนุษย์เราต้องช่วยกันดูแลรักษาต้นไม้ สัตว์ป่า ธรรมชาติ เพื่อให้เป็นอาหารแก่มนุษย์ ขอพี่น้องจงสำนึกในคัมภีร์เรื่อง การทรงสร้างของพระเจ้า ให้ถือว่าเป็นการรักษาสัญญาต่อพระเจ้า พิทักษ์ดูแลธรรมชาติของพระเจ้า ที่พระเจ้าทรงสร้างขึ้นมา..."

"ถ้าทำแค่เป็นพิธี มันจะมีประโยชน์ แต่ต้องทำด้วยจิตสำนึก ทำด้วยความคิด จิตสำนึกที่มีความคิดที่กลับใจ จากสิ่งที่ถูกบ่ควร ผมจึงอยากให้ทุกคนได้ยิน ได้ฟังวณะของพระเจ้า ที่พระเจ้าได้บอกไว้"

และบางหมู่บ้าน จากวิดีโอเทป บ้านแม่มะลอ อาจมีการกล่าวคำปฏิญาณร่วมกัน ซึ่งไม่มีเนื้อหาหรือรูปแบบตายตัว ขึ้นอยู่กับแต่ละคริสตจักร ดังเช่น มีการปฏิญาณร่วมกันว่า

"ข้าพเจ้าขอสัญญาว่า จะร่วมกันรักษา สิ่งที่พระเจ้าทรงสร้าง ดังนี้ คือ

ข้อที่ 1 ข้าพเจ้าขอสัญญาว่า ต้นไม้ ป่าไม้ สัตว์ป่า ที่เป็นสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้าง ข้าพเจ้าจะดูแลรักษาให้คงอยู่ต่อไป

ข้อที่ 2 ข้าพเจ้าขอสัญญาว่า ต้นน้ำลำธาร ห้วย หนองและสิ่งมีชีวิตในน้ำ เป็นสิ่งที่พระเจ้าทรงสร้าง เพื่อประโยชน์ของสิ่งมีชีวิต ข้าพเจ้าจะดูแลรักษาไว้ และใช้อย่างมีคุณค่า

ข้อที่ 3 ข้าพเจ้าขอสัญญาว่า จะไม่จุดไฟเผาป่า จะทำแนวกันไฟ และดูแลไม่ให้เกิดไฟป่า

ข้อที่ 4 ข้าพเจ้าขอสัญญาว่า จะดูแลรักษาเขตบริเวณที่เป็นเขตอนุรักษ์ของหมู่บ้านปางอึกา ไม่ว่าจะเป็นเขตป่าชุมชนของหมู่บ้าน รวมถึงเขตใกล้เคียง เช่น ห้วยบง ห้วยหมากเลี่ยม ห้วยหลวง และม่อนดอย ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงด้วย และยื่นสงบนิ่ง ประมาณ 1 นาที พร้อมร้องเพลงนมัสการเป็นภาษาชนเผ่า

ข. สื่อสัญลักษณ์ การนำเสนอพิธีกรรมของคริสต์ เพื่อประกาศในเชิงสัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรม คือ

- ไม้กางเขน หรือผ้าขาวพันรอบต้นไม้ แทนผ้าเหลือง

แม้โดยหลักศาสนาคริสต์ จะไม่มีรูป หรือสัญลักษณ์ใดแทนความเคารพ ยกเว้น พระเจ้าที่นับถือเชิงนามธรรม(ภายในใจ) แต่ในโครงการนี้ใช้สัญลักษณ์ไม้กางเขน หรือผ้าขาวแทน ตามข้อตกลงกันของชาวบ้านในชุมชน ที่ตกลงเข้าร่วมโครงการ

ดังคำกล่าวของ อ.เป้(นามสมมุติ) ที่เป็นบาทหลวงคนหนึ่งในการทำพิธีกรรม "ไม้กางเขนเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของพระเยซูคริสต์ การบวชป่า การดูแลรักษาป่าไม้ การใช้ป่า ใช้ธรรมชาติอย่างเอื้อเฟื้อ ควรเป็นสิ่งสำคัญที่อยู่ในใจ เราควรคิด ใคร่ครวญถึงพระประสงค์ของพระเจ้า มีท่าที่ต่อธรรมชาติ ท่าที่ต่อการทรงสร้างของพระเจ้าอย่างถูกต้อง" (จากการสังเกตของผู้วิจัยจากโบสถ์บ้านปางอึก)

"จริงๆคริสต์ ไม่มีสัญลักษณ์ใดๆ แต่คนส่วนใหญ่ใช้ไม้กางเขน คือ พระเยซูถูกตรึงบนไม้กางเขน พิธีจะเน้นถึงพระคัมภีร์ พระวจนะที่ได้กล่าวถึง ที่ติดสัญลักษณ์เพื่อแสดงแก่คนนอมากกว่า ว่าอย่างนี้ ตรงนี้ เขาจะดูแลรักษา จะประกาศให้คนรู้ว่า พื้นที่ตรงนี้เป็นเขตอนุรักษ์ ห้ามทำลาย ได้ทำพิธี ประกาศและรับรู้ด้วยกัน เป็นการประกาศพื้นที่"

(อ.เป้-นามสมมุติ, สัมภาษณ์)

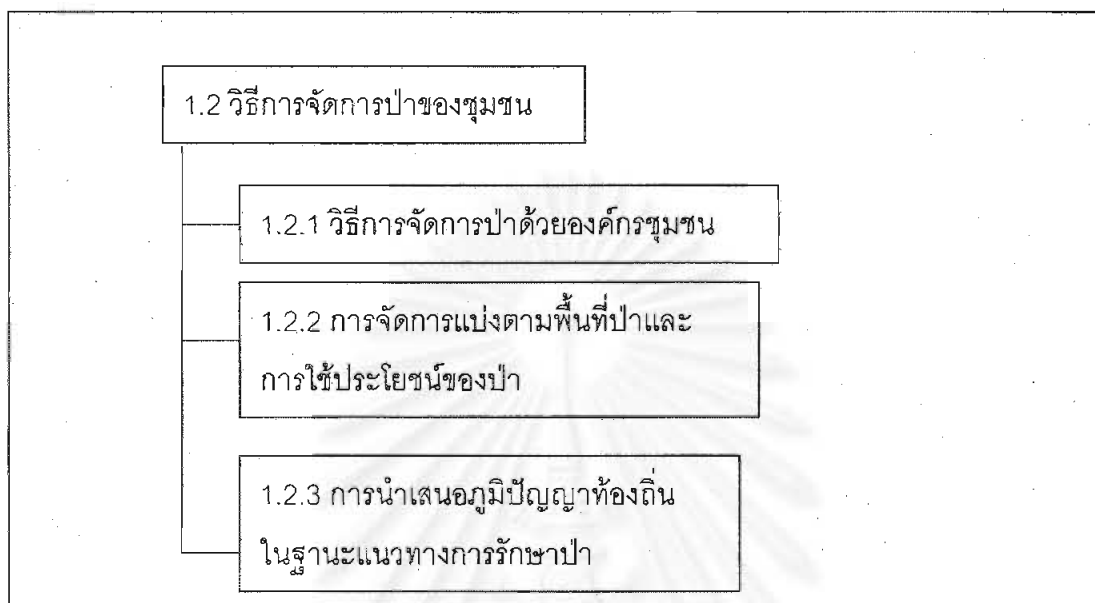
"ตามภาษาทั่วไป หรือ ภาษาทางพุทธศาสนา เรียก การบวชป่า แต่ทางภาษาคริสเตียน อาจเรียกว่า การฟื้นฟูสภาพป่า"

(อ.ก้อย นามสมมุติ, สัมภาษณ์)

จากผลการวิจัยในช่วงต้น อาจกล่าวสรุปในประเด็นย่อย ของ การนำหลักแนวคิดทางศาสนาและความเชื่อมาเป็นกลไกในการรักษาป่า ได้ว่าโครงการบวชป่าชุมชน ที่จัด "สื่อพิธีกรรม" ขึ้นในแต่ละพื้นที่ จะนำแนวคิดและความเชื่อ มาใช้ตามความเชื่อของประชาชนในแต่ละพื้นที่ อย่างเช่น หมู่บ้านที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพุทธ จะจัดทำพิธีบวชแบบพุทธ ,หมู่บ้านของปกากะญอ จะจัดทำพิธีแบบปกากะญอ หรือจัดทำผสมผสานกันตามข้อตกลงของหมู่บ้านนั้นๆ อีกทั้งการนำเสนอเนื้อหาในแต่ละรูปแบบของความเชื่อ จากผลการวิจัย พบว่า แนวคิดและความเชื่อในแต่ละลักษณะนี้ มีเนื้อหาว่า หลังจากจัดทำ "สื่อพิธีกรรม"แล้ว บริเวณพื้นที่นั้นจะมีความหลัง ศักดิ์สิทธิ์เพิ่มมากขึ้น ห้ามผู้ใดไปลบหลู่ รบกวน หรือทำลาย ทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาต่อไปตามความเชื่อ ซึ่งส่วนใหญ่ในการทำพิธี ผู้ที่เข้าร่วมพิธี ต้องเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการทำพิธีรับรู้ด้วยการกระทำสิ่งต่างๆ ร่วมกัน

1.2 วิธีการจัดการป่าของชุมชน

เป็นอีกหนึ่งประเด็นย่อย ของประเด็นหลัก คือ "คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้" ที่นำเสนอเนื้อหา สอดแทรกในการจัดงานเฉพาะกิจ ในรูปแบบพิธีกรรมตามแนวคิดและความเชื่อของแต่ละชุมชน สามารถสรุปเนื้อหาประเด็นย่อยที่สอดแทรกในการนำเสนอ ดังแผนภูมิ ต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 3 : แสดง การจัดการป่าด้วยชุมชน

สำหรับประเด็น การจัดการป่าด้วยชุมชนนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอผลของเนื้อหา ตามที่พบก่อน แล้วนำเสนอวิธีการนำเสนอในภาพรวมของการจัดการป่าในประเด็นนี้พร้อมๆกัน เพราะเนื่องจาก เนื้อหาและวิธีการนำเสนอ จะสอดแทรกประเด็นต่างๆไปด้วยกัน ด้วยรูปแบบการนำเสนอที่เป็นเชิงเหตุผล จากการแสดงหลักฐานต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไป

จากผลการวิจัย พบว่าในแต่ละชุมชนที่เข้าร่วมโครงการบวชป่าชุมชน จะมีการจัดการป่าของแต่ละชุมชนไม่เหมือนกัน มีข้อกำหนดการเข้าไปใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกันออกไป ถ้ามีการละเมิดก็จะถูกลงโทษตามกฎหมายที่ชุมชนนั้นกำหนดขึ้น บางชุมชนมีลายลักษณ์อักษร บางชุมชนยังไม่มีลายลักษณ์อักษรเป็นเพียงจารีตประเพณีโดยเฉพาะชุมชนที่อยู่บนดอย และเพิ่งเริ่มมีการพัฒนาการจัดการตามรูปแบบการจัดการป่าอย่างเป็นทางการที่เรียนรู้จากชุมชนอื่น

1.2.1 การจัดการป่าด้วยชุมชน

ผลจากการวิจัย ที่รวบรวมจากการสังเกตพบว่า มีการนำเสนอในรายละเอียดหลายเนื้อหา ในเชิงรูปธรรมของการจัดการป่า แบ่งเป็น

ก. การจัดการในรูปแบบขององค์กรหรือคณะกรรมการ

พบว่า ในโครงการบวชป่าชุมชน นำเสนอเนื้อหา แสดงให้เห็นถึง การจัดการของชุมชน มีการจัดตั้งในรูปแบบของคณะกรรมการหมู่บ้าน มีกฎ ระเบียบ และกฎเกณฑ์ หากใครฝ่าฝืน จะมีบทลงโทษ คณะกรรมการ ประกอบไปด้วย ประธานกรรมการ รองประธาน กรรมการ มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาตัดสินความผิด ในกรณีที่มีชาวบ้านคนใดคนหนึ่งทำความผิดโดยการละเมิดกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และเป็นตัวแทนในการดำเนินการ และเป็นผู้นำของชุมชนในการดูแลรักษาป่า

ดังตัวอย่างจากการสัมภาษณ์ หนึ่งในคณะกรรมการหมู่บ้าน เล่าว่า

" อ้าย(พี่-ผู้วิจัย) เป็นกรรมการคนหนึ่ง มีหน้าที่คอยดูแลรักษาป่า บางทีก็เดินสำรวจลาดตระเวณป่าบ้าง ช่วยกันทำแนวกันไฟ โดยกรรมการเป็นผู้ประสานให้ คนในบ้านมาช่วยกัน หากใครทำผิดก็จับ(จับ-ผู้วิจัย)ไว้ แล้วกรรมการคนอื่น ก็มาพิจารณาร่วมกัน "

(นายโต่ง แซ่ย่าง,สัมภาษณ์ 2 พ.ค.42)

ข. กฎระเบียบ/ข้อตกลงของป่าชุมชนนั้นๆ ในแต่ละชุมชนที่เข้าร่วม ซึ่งมีเนื้อหาสาระคือ ให้มีการช่วยกันดูแลรักษา และมีการใช้สอยประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน มีทรัพยากรใช้ไปได้ชั่วลูกชั่วหลาน ให้โอกาสป่าได้ฟื้นตัวอย่างธรรมชาติ โดยไม่ถูกรบกวน

ดังตัวอย่าง จากเอกสารเผยแพร่ของโครงการ เกี่ยวกับ กฎระเบียบป่าชุมชนบ้านแม่สะป๊อก หมู่ที่ 5 ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ ได้แก่

1. ห้ามตัดไม้ทุกชนิดในป่าอนุรักษ์
2. ห้ามล่าสัตว์ในป่าอนุรักษ์
3. ห้ามเบียดปลา ไข่วัตถุระเบิดปลา
4. ห้ามบุกเบิกที่ทำกินในเขตป่าชุมชน
5. ห้ามตัดไม้ใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนก่อนได้รับความเห็นชอบจากกรรมการ
6. ห้ามทำไม้เพื่อการค้าทุกชนิด
7. ห้ามเผาป่า

1.2.2 การจัดการแบ่งตามพื้นที่ป่า และการใช้ประโยชน์ของป่า

มีการแบ่งในหลายลักษณะ ซึ่งขึ้นอยู่กับการตกลงของแต่ละชุมชน ซึ่งกล่าวสรุปโดยรวมในการแบ่งพื้นที่ป่า และการใช้ประโยชน์ของป่า รวบรวมจากเอกสารของโครงการ ได้ดังนี้

- ป่าชุมชนอนุรักษ์ หรือที่ชาวบ้านเรียก ป่าต้นน้ำ ป่าหัวน้ำ ป่าดง ป่าชุมชนห้วย ป่าน้ำจ๋า ป่าน้ำซับ ส่วนใหญ่จะเป็นป่าดงดิบ หรือป่าเบญจพรรณที่ปกคลุมภูเขาสูง ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำที่สำคัญ ที่จะให้น้ำกิน น้ำใช้ และน้ำทำการเกษตร ป่าชุมชนอนุรักษ์นี้ จะมีกฎเกณฑ์ที่เคร่งครัด คือห้ามตัดทำลายโดยเด็ดขาด

- ป่าประเพณี จะเป็นป่าที่เกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชน เช่น ป่าช้า ,ป่าที่ตั้งหอผีอารักษ์ต่างๆ และพระธาตุ จะมีการกำหนดกฎเกณฑ์เคร่งครัด ไม่อนุญาตให้ตัดฟันทำลาย หรือเข้าไปรบกวนเพราะถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

- ป่าชุมชนใช้สอย หรือที่ชาวบ้าน มักเรียก ป่าสาธารณะ ป่าหนานหมู ป่าแพะ ส่วนใหญ่จะเป็นป่าที่ใกล้ชุมชนเพื่อวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน มีการกำหนดกฎเกณฑ์เพียงการใช้ประโยชน์ในขอบเขตที่ไม่ทำลาย เช่น ใช้ป่าเลี้ยงสัตว์ เก็บเห็ด เก็บสมุนไพร เก็บฟืน และใช้ประโยชน์แค่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต เช่น ใช้ไม้สร้างบ้านกรณียกครอบครัวใหม่ สร้างได้หลังเดียวตลอดชีวิต และการสร้างของส่วนรวม เช่น วัด โรงเรียน ศาลา สะพาน ไม้ซ่อมแซมฝายชุมชน โดยมีการปล่อยให้ป่าฟื้นฟูล้างตามธรรมชาติ และปลูกทดแทนเพื่อรักษาพันธุ์ไม้บ้าง

- การกำหนดเขตที่อยู่อาศัย และเขตที่ทำกิน

ในชุมชน จะมีการกำหนดเขตกันอย่างชัดเจนว่า บริเวณใด ใช้สำหรับที่อยู่อาศัย บริเวณใดเขตที่ทำกิน ไม่ให้มีการรุกล้ำไปในพื้นที่อื่น หากใครละเมิดจะถูกบทลงโทษ

1.2.3 การนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะแนวทางการรักษาป่า

จากผลการวิจัย พบว่า มีการนำเสนอภูมิปัญญาในหลายประเด็น โดยผู้วิจัยขอสรุปประเด็นนำเสนอ ดังต่อไปนี้

- การปล่อยให้ป่าฟื้นตัวตามธรรมชาติ

ในที่นี้ นำเสนอเนื้อหาเรื่อง การช่วยป้องกันไฟป่า ว่าในชุมชนเองได้มีการจัดทำกิจกรรม เช่น การทำแนวกันไฟของชุมชน และ การดับไฟป่า เพื่อให้ป่าได้มีการฟื้นตัวตามธรรมชาติ เกิดขึ้นใหม่ทดแทน หรือแตกหน่อใหม่ และสัตว์ป่าที่เคยสูญหายไปกลับคืนมา เพราะป่าชุมชนเองเริ่มมีอาหารสัตว์ป่าเพิ่มมากขึ้น เช่น ลำไยป่า มะเดื่อ มะไฟ และพันธุ์พืชอื่นๆ

ดังตัวอย่างจากการสังเกต(จากบ้านปางอีกา 12 ก.พ.42) ชาวบ้านคนหนึ่ง ได้นำเสนอผ่านเวที ว่า " ป่าที่เราบวชแล้ว ปล่อยให้มันจะสมบูรณ์ขึ้นเรื่อยๆ ไม่ต้องปลูกก็ได้ มันขึ้นเองจากพันธุ์ไม้ในป่า"

- วิถีชีวิตคนอยู่ร่วมกับป่า

ในที่นี้ เป็นการนำเสนอสภาพการดำเนินวิถีชีวิต ของผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่หมู่บ้านและอยู่รอบๆป่าของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการกิน การอยู่ การใช้ประโยชน์จากไม้

- ความเชื่อ จารีต ข้อห้าม ของชุมชน ถ้าไม่ทำตามจะผิดผี

ในที่นี้ เนื้อหาที่นำเสนอจะมีการสื่อสารว่า ชุมชนเองมีวิธีการดูแลพันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ป่า จากอดีตถึงปัจจุบันได้อย่างไร ขึ้นอยู่กับความเชื่อของชุมชน อาทิในการนำเสนอเนื้อหา ของการรักษาพันธุ์ไม้บางชนิด ถ้านำมาใช้ประโยชน์ ต้องทำตามจารีตของชุมชน ถ้าไม่ทำตามอาจถูกผีลงโทษ

ดังตัวอย่างจากการบอกเล่า ของผู้หนึ่งที่ได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนบนเวทีในการจัดงานบวชป่าในชุมชน ว่า " ระเบียบของคนเมื่อก่อน จะเอาไม้ป่า ก็ต้องปาดเอาหัวไว้ กลัวมันสูญ ถ้าปาดหัวได้ เป็นว่าจะผิดกฎป่า อันตราย ผีลงโทษ ธรรมชาติลงโทษ มันขี้ด (แปลว่า นำสิ่งที่ไม่ดีให้แก่ชุมชน-ผู้วิจัย) เป็นกลอย เป็นหยั่ง(แปลว่า อะไร-ผู้วิจัย) ต้องตัดหัวไว้ ไม่อย่างนั้น จะสูญพันธุ์"

วิธีการนำเสนอ

ผลการวิจัยพบว่า ได้มีการนำเสนอวิธีการจัดการด้วยองค์กรของชุมชน แบ่งตามวัตถุประสงค์หลัก จาก คน ชุมชน อยู่กับป่า ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้ คือ

1. การแสดงหลักฐานด้วยแผนที่ หรือ โมเดล ของชุมชน

นำเสนอโดยใช้แผนที่ หรือโมเดลเป็นหลักในการอธิบายเรื่องการจัดการแบ่งตามพื้นที่ป่า และการใช้ประโยชน์ของป่า โดยการแสดงหลักฐาน จำแนกแยกแยะว่า มีลักษณะการใช้ที่ดินอย่างไร มีการแบ่งพื้นที่ ป่าอนุรักษ์ ป่าประเพณี ป่าชุมชนใช้สอย เขตที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน รวมถึงแนวเขตตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ หรือลำห้วย หรือแนวเขตที่สร้างขึ้น เช่น ถนน แนวกันไฟ อยู่บริเวณพื้นที่ใด มีจำนวน ประมาณเท่าไร และกำหนดเขตพื้นที่บวชป่า ไว้ ณ บริเวณใด จุดไหนคือเขตป่าศูนย์กลางที่จัดปะรำพิธีในการจัดงานขึ้น จำนวนทั้งหมดประมาณกี่ไร่ บวชจำนวนกี่ต้น

โดยใช้การอธิบายผ่านโมเดล ผ่านสื่อต่างๆ เช่น สื่อบุคคล - พิจารณ์ของงานนั้น หรือผู้นำชุมชนเป็นผู้อธิบาย การจัดนิทรรศการ เอกสารเผยแพร่ในงาน การพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน และจากตัวอย่างแผนที่ จากเอกสารพิธีบวชป่าชุมชน ณ บ้านเมืองนะ จ.เชียงใหม่ (ดูที่ภาคผนวก)

2. การแสดงหลักฐานด้วย กฎเกณฑ์จริงของชุมชน

จากการสังเกตพบว่า จะมีการแสดงหลักฐาน ด้วย กฎระเบียบของป่าชุมชนที่ติดป้ายประกาศ อยู่กลางป่าชุมชน ในลักษณะของแผ่นไม้ขนาดใหญ่ แสดงไว้ในเขตของป่าชุมชน

3. พาเดินป่า เพื่อให้เห็นตัวอย่างจริง

ผลการวิจัยพบว่า ในช่วงวันแรกของการจัดงาน จะมีกิจกรรมหนึ่งที่ชาวบ้านในชุมชนที่เชิญชวนให้ชาวบ้านได้ร่วมเดินป่าด้วยกัน อย่างตัวอย่างคำบอกเล่าของนักพัฒนาที่เข้าร่วมโครงการคนหนึ่งว่า

"ชาวบ้านเอง เดินป่าไปก็เล่าไป เล่าถึงสมุนไพรอย่างภาคภูมิใจ อธิบายต้นโน้น ต้นนี้ เห็นคุยกันไปไม่หยุดตลอดทางเดิน"

(จุฑามาศ ราชประสิทธิ์, สัมภาษณ์ 13 พ.ค.42)

4. เวทีแลกเปลี่ยนพูดคุยผ่านเวทีกลางในการจัดงาน ช่วงระหว่างการจัดพิธีกรรม พิธีกรของงาน จะนำเสนอผ่านเวทีกลางในการดูแลจัดการป่า และเชิญตัวแทนชาวบ้าน หรือผู้เข้าร่วมงานหลายๆฝ่ายมาพูดคุยผ่านเวทีกลาง หรือบางครั้งอาจจัดเสวนา ในรูปแบบเป็นทางการ โดยเชิญตัวแทน จากฝ่ายต่างๆ เข้าร่วมนำเสวนา

5. การพูดคุยตั้งวงกันเองตามความสนใจ

ในระหว่างการจัดพิธีกรรม เป็นการสร้างโอกาสให้คนภายในชุมชนและต่างชุมชนได้ร่วมแลกเปลี่ยน ผ่านวงการพูดคุยอย่างธรรมชาติ

ตัวอย่างหนึ่ง จากการสังเกตของผู้วิจัย ดังตัวอย่างคำถามหนึ่งของผู้เข้าร่วม ถามชาวบ้านว่า "เวลาทำไร่ ทำที่ไหนกัน พื้นที่ตรงไหน แล้วถ้าใครแอบลักตัดป่า ชาวบ้านจะทำอย่างไร"

ตัวอย่าง ภาพรวมที่สะท้อนผ่านการนำเสนอด้วยวิธีต่างๆในการจัดโครงการบวชป่าของชุมชน ในหลายรูปแบบตามโอกาสที่อำนวย อาทิ การบอกเล่าผ่านเวทีจัดงาน การจัดทำนิทรรศการ การเดินป่าด้วยกัน ป้ายประกาศกฎเกณฑ์ที่ติดไว้บริเวณป่าชุมชน การพูดคุยกันระหว่างร่วมพิธี ดังตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์ ของมูเสาะ เสนาะพรไพร

เล่าว่า " การจัดการป่า มีการใช้ทุกรูปแบบแล้วแต่ว่า ชุมชนไหนสะดวกอย่างไร อย่างน้อยก็มีการคุยกันบ้าง ช่วงทำพิธี มีการเดินป่า บางคนไปปักค้ำด้วย ยิ่งเป็นโอกาสให้ได้แลกเปลี่ยนกัน หรือ อย่างเดินไปในหมู่บ้าน ป่า ป้ายกฎระเบียบ ตัวโมเดลแผนที่ ก็มีให้เห็น"

" จะมีการเล่าให้คนเข้าร่วมฟังว่า ปกติ ชาวบ้านจะมีการจัดป้องกันไฟป่าอยู่แล้ว เช่น ช่วยกันทำแนวกันไฟทั้งหมู่บ้าน จากแนวเขตพื้นที่ไหนถึงไหน บางทีอาจมีการชี้แจงผ่านโมเดล แผนที่ หรือ เวลามีการดับไฟก็ต้องไปกันทุกบ้าน บางบ้านเล่าว่า มีการปรับกันด้วยหากบ้านไหนไม่ไปช่วยกันทำแนวกันไฟ"

หรือจากตัวอย่าง จากเอกสารเผยแพร่บางส่วน งาน "สืบชะตาป่าชุมชนบ้านปางอึกา" นำเสนอไว้ว่า " กิจกรรมการดูแลป่า 1. ทำแนวกันไฟ ยาว 32 กม. กว้าง 4 เมตร 2. เดินสำรวจ ฝ้าระวังไฟช่วงฤดูแล้ง สัปดาห์ละ 1 ครั้ง เป็นเวลา 3 เดือน 3. ดับไฟป่า"

2. การมีส่วนร่วม

จากผลการวิจัย พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้าร่วมในโครงการบวชป่าชุมชน ผลปรากฏว่ามีผู้เข้าร่วมในการจัดงานเฉพาะกิจ ในรูปของงานบวชป่าชุมชนในแต่ละพื้นที่ มีประชาชนหลายฝ่ายเข้าร่วมในการเข้าร่วมงานที่จัดขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยผู้วิจัยขอนำเสนอรายละเอียดการมีส่วนร่วมของประชาชนตามขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการบวชป่าชุมชน

ขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการ แบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอนหลัก คือ

2.1 ขั้นตอนการเตรียมการของโครงการ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนย่อย คือ ริเริ่ม ตัดสินใจวางแผน

2.2 ขั้นตอนการดำเนินงาน ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย คือ จัดพิธี และ ประเมินผล

ซึ่งผลการวิจัยพบว่า มีประชาชนเข้าร่วมหลายฝ่ายให้ความสนใจ และตัดสินใจเข้าร่วมในการดำเนินโครงการบวชป่าชุมชน ซึ่งจะมียุทธศาสตร์ที่ต่างกัน เรียงลำดับจาก มียุทธศาสตร์ในการมีส่วนร่วมหลัก ผู้สนับสนุน เพียงผู้เข้าร่วม และไม่ได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนนั้นๆ อันได้แก่ องค์กรชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) เจ้าหน้าที่รัฐ ประชาชนในชุมชน สาธารณชน ซึ่งสามารถสรุปและนำเสนอได้ ดังตารางที่ 1

กลุ่มผู้เข้าร่วม โครงการบวชป่าฯ	2.1 ขั้นตอนการเตรียมการ (ก่อนวันจัดงานบวชฯ)			2.2 ขั้นตอนการดำเนินการ (วันจัดงานบวชฯ)	
	2.1.1 ริเริ่ม	2.1.2 ตัดสินใจ	2.1.3 วางแผน	2.2.1 จัดพิธี	2.2.2 ประเมินผล
ก.องค์กรชาวบ้าน	A	A	A	A	A
ข.NGO	B	A	A	B	B
ค. คณะกรรมการ	-	-	B	C	-
ง.ประชาชนทั่วไป	-	-	-	C	-

ตารางที่ 1 แสดงบทบาทของผู้เข้าร่วมในโครงการบวชป่าชุมชน

หมายเหตุ 1. มาตรฐานระดับบทบาทของผู้เข้าร่วมในโครงการ แทนด้วย อักษรภาษาอังกฤษ ดังนี้

- A หมายถึง มีบทบาทในการมีส่วนร่วม หลัก
- B หมายถึง มีบทบาทในการมีส่วนร่วม ผู้สนับสนุน
- C หมายถึง มีบทบาทในการมีส่วนร่วม เพียงผู้เข้าร่วม
- หมายถึง ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม

จากตารางที่ 1 ซึ่งสรุปบทบาทในการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้าร่วมในโครงการบวชป่าชุมชน สามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

2.1 ขั้นตอนการเตรียมการของโครงการ

ขั้นตอนการเตรียมการของโครงการ ในที่นี้ คือ ขั้นตอนที่ประชาชนได้ริเริ่ม ตัดสินใจ วางแผน และจัดเตรียมประชาสัมพันธ์ ในเชิงภาพรวมของทั้งโครงการว่าจะมีการจัดโครงการบวชป่าชุมชนขึ้น ใน 7 จังหวัดของภาคเหนือ จึงต้องมีจัดการเตรียมการ เพื่อเชิญชวนให้ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ของแต่ละชุมชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ จากการศึกษาพบว่า มีรายละเอียด ดังนี้คือ

2.1.1 ริเริ่ม เพื่อจุดประกายความคิด และเชื่อมโยงให้เป็นหนึ่งเดียว

ในที่นี้ คือ ริเริ่ม รวบรวมความคิด ขยายความคิดในการดำเนินโครงการ

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า มี กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในการริเริ่มคิดสร้างสรรค์ ในการดำเนินโครงการบวชป่า เพื่อเป็นสื่อให้ประชาชนหรือสาธารณชนทั่วไปรับรู้ในเรื่องการจัดการป่าของแต่ละชุมชนเพื่อเฉลิมพระเกียรติ และเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ในขั้นตอนย่อย ของการริเริ่มนี้ สามารถแบ่งบทบาทดังนี้คือ

ก. บทบาทหลักขององค์กรชาวบ้านผู้จุดประกายความคิด

องค์กรชาวบ้าน ในที่นี้คือ องค์กรเครือข่ายชาวบ้าน สมาชิกเครือข่ายกลุ่มเกษตรรรภาคเหนือ(คนน.) และผู้นำชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนต่างๆที่เข้าร่วมดำเนินโครงการบวชป่าชุมชน ในภาคเหนือ ที่ได้มีการรวมกลุ่มขององค์กรอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อเรียนรู้และจัดกิจกรรมพัฒนาต่างๆในเครือข่ายของการประสานงานในการทำงานพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ ที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกลุ่มที่ริเริ่มผลักดันความคิด ในการจัดทำโครงการบวชป่าชุมชนนี้ อันเกิดจากความคิดร่วมกันของกลุ่มผู้นำกลุ่มเกษตรรรภาคเหนือ(คนน.) ที่อยากจัดทำโครงการบวชป่านี้ ในเชิงรณรงค์ให้สาธารณชนภายนอกชุมชนได้รับรู้ ถึงการจัดการป่าของชุมชนที่อยู่ร่วมกับป่าในหลายพื้นที่จากภาคเหนือตอนบน 7 จังหวัด ในลักษณะโครงการเดี่ยวร่วมกัน

จากการพูดคุยกันเองอย่างวงธรรมชาติของเครือข่ายชาวบ้านเอง (ในที่นี้คือ วงสนทนาที่ไม่เป็นทางการ ที่มีโอกาสได้คุยกันเมื่อสมาชิกได้พบปะกันโดยบังเอิญ) ผ่านเวทีประชุมของกลุ่มองค์กรเครือข่ายชาวบ้าน และจากเวทีกิจกรรมการพัฒนาอื่นๆ ทั้งในรูปแบบการสื่อสารที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ กล่าวคือ เมื่อมีโอกาสขยายความคิด จะค่อยๆนำเสนอต่อกันไป ซึ่งพบว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทหลัก คิด ริเริ่ม ในกลุ่มผู้นำขององค์กรชาวบ้านเอง แล้วขยายความคิดนี้ สู่องค์กรพัฒนาเอกชน

ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างคำบอกเล่าต่อไปนี้

" จากการที่ได้มีการรวมกลุ่มเป็นคน. ซึ่งมันก็คือ องค์กรเครือข่ายของชาวบ้านจากกลุ่มน้ำ, จากกลุ่มทรัพยากรต่างๆ จากซึ่งมีตัวแทนชาวบ้านจากเครือข่ายกลุ่มน้ำ เครือข่ายการจัดการทรัพยากรของแต่ละชุมชน คัดเลือกกันเป็นคณะกรรมการ มีอำนาจในการตัดสินใจและจัดทำกิจกรรมต่างๆโดยตรงผ่านคณะกรรมการ ตอนนั้นมีประมาณ 20 ชุมชน หรือจะไต่ลงผ่อในหนังสือแห่ม(ศัพท์ถิ่นภาษาเหนือหมายถึง หรืออย่างไรลองดูจากหนังสือใหม่อีกครั้ง -ผู้วิจัย) โดยแต่ละชุมชนมีการขยายตัวสมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิกกับ คน.อย่างรวดเร็ว จาก 22 ชุมชน ใน 4ลุ่มน้ำหลัก ได้เพิ่มเป็น 81 ชุมชนใน 13 ลุ่มน้ำ ภายในช่วงครึ่งปี พ.ศ. 2538 - จากเอกสารบันทึกสมัครสมาชิกของคน.)

...และจากพะตี่จอนิ จากกลุ่มพ่อพี่เอง และชาวบ้านอีกหลายๆคนช่วงนั้น ได้มีการร่วมกลุ่มกันทำงาน จัดกิจกรรมต่างๆ จากการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน เจอกันตามหมู่บ้านต่างๆบ้าง ได้เริ่มมีการพูดคุยปรึกษากันว่าน่าจะทำโครงการนี้ บวชป่าแบบใหญ่ๆให้คนภายนอกได้รับรู้ถึงการจัดการป่าแบบชาวบ้าน ที่ปล่อยให้มันโต ไม่ใช่ปลูกใหม่แบบชนิดเดียวกันทั้งป่า ให้มันมีพ่อพันธ์ แม่พันธ์ันๆ(มาก-ผู้วิจัย) "

(สมชัย ศิริชัย, สัมภาษณ์ 23 ก.ย. 2542)

" เค้าก็คุยกันเองในวงธรรมชาติบ้าง เจอกันเวทีต่างๆ หรือช่วงรอกันที่ คคน.(สำนักงานเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมภาคเหนือ-ผู้วิจัย) ก็คุยกัน แล้วก็ค่อยๆขยายกันออกไป ก็มีคุยกับพวกเราน้ำบ้าง ก็ต่อๆความคิดกันไป ...แล้วมันก็เริ่มมีการคุยกันมากขึ้น ก็มีการเอาเข้าที่ประชุม(การประชุมของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมภาคเหนือ-ผู้วิจัย)กันเองก่อน"

(เดโช ไชยทัฬห- เจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งหนึ่ง, สัมภาษณ์ 2 มี.ค. 2542)

ข. บทบาทผู้สนับสนุนของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนผู้ช่วยขยายความคิดและเชื่อมประสานผลจากการศึกษาวิจัย พบว่า กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ส่วนใหญ่ที่ทำงานในเครือข่ายทรัพยากร, เครือข่าย กป.อพช. ซึ่งทำงานร่วมกับ เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรรมภาคเหนือ(คคน.) ในช่วงปี 2538 ได้รับรู้และสนับสนุนความคิดจัดทำ "โครงการบวชป่าชุมชน" ได้ร่วมปรึกษาหารือกัน และช่วยกันขยายความคิดนี้ ไปสู่องค์กรพัฒนาเอกชน, กลุ่มนักวิชาการอื่นๆ และได้ร่วมกันกับเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน เตรียมการจัดโครงสร้างการดำเนินการเบื้องต้น และจัดการประชุมเพื่อจัดตั้งคณะกรรมการระดับต่างๆ

ดังจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

" โครงการนี้เด่นตรงนี้ คือ มันขึ้นมาจากชาวบ้าน เรื่องนี้โยนมาที่ NGO ชาวบ้านเสนอมาอย่างนี้ NGO จะเอายังไง หลายคนคิดตรงกันว่า เราน่าจะเข้าไปช่วยชาวบ้าน ไปทำให้ข้อเสนอเค้าสำเร็จ ซึ่งมันก็เป็นความต้องการของเราอยู่แล้ว ช่วงนั้น ปี 38 เกือบทั้งปี ที่พูดกันเรื่องนี้ จากเวทีเล็ก เวทีน้อย ค่อยๆคุยกันไป เพราะ NGO โดยวัฒนธรรมสั่งกันไม่ได้ ต้องใช้วิธีการคุย ทำความเข้าใจ จนทุกคนเห็นด้วย รวมถึงกลุ่มนักวิชาการ แถวมช.(มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)ด้วย"

(ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ, สัมภาษณ์ 6 ก.พ. 2542)

" คุยกันหลายระดับทั้งชาวบ้านเอง NGO ส่วนของกป.(คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ-ผู้วิจัย) นักวิชาการ อยู่นาน จนทุกฝ่ายเห็นด้วย ก็เลยเสนอกันว่าน่าจะ

มีเวทีประชุมใหญ่ เพื่อคุยเรื่องแนวคิด แนวทางการดำเนินโครงการ และจัดตั้งทีมงาน คณะทำงาน และอื่นๆด้วย"

(ประยงค์ ดอกกล้าใบ, สัมภาษณ์ 22 พ.ค. 2542)

2.1.2 ตัดสินใจ ... ด้วยเวทีประชุม เชื่อมโยง เพื่อสร้างพันธมิตรในการทำงาน

ในที่นี้คือ การตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการบวชป่าชุมชน ในลักษณะของงานเฉพาะกิจเพื่อรณรงค์ร่วมกัน โดยได้มีการตัดสินใจร่วมกัน ผ่านเวทีประชุมอย่างเป็นทางการ

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ในขั้นตอนการตัดสินใจว่าจะดำเนินโครงการบวชป่าชุมชนในลักษณะงานรณรงค์ขนาดใหญ่หรือไม่ พบว่ามีหลายฝ่ายได้เข้าร่วมตัดสินใจ ในลักษณะการตัดสินใจอย่างไม่เป็นทางการ หรือที่เรียกว่าการพูดคุยนอกรอบก่อน ดังรายละเอียดที่นำเสนอแล้วในขั้นตอนการริเริ่ม

หลังจากนั้นแล้วจึงเริ่มเชิญชวนฝ่ายต่างๆ ที่ได้รับรู้เรื่องจากการขยายความคิด เข้าร่วมประชุมโดยจัดเวทีประชุมอย่างเป็นทางการขึ้น เพื่อหาข้อสรุปว่า ทุกฝ่ายยืนยันที่จะจัดงาน และหาแนวทางในการจัดกิจกรรมโครงการบวชป่าชุมชน ผู้เข้าร่วมประชุมซึ่งส่วนใหญ่ เข้าร่วมประชุมที่ได้จัดเวทีประชุมอย่างเป็นทางการขึ้น ประกอบด้วยกลุ่มเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน และคณะกรรมการบางท่าน ได้ร่วมกันประชุมอย่างเป็นทางการถึงแนวคิด วัตถุประสงค์ และร่วมกันจัดตั้งร่างคณะทำงาน พร้อมทั้งแบ่งบทบาทหน้าที่ในการดำเนินการให้แต่ละฝ่ายไปวางแผนการดำเนินงานต่อไป

จากผลการวิจัยในประเด็นย่อย ตัดสินใจนี้ สามารถแบ่งบทบาทได้ดังนี้

ก. บทบาทหลักขององค์กรชาวบ้าน เป็นผู้ยืนยันตัดสินใจเข้าร่วมจัดงาน

ขั้นตอนการตัดสินใจนี้ องค์กรชาวบ้านได้มีบทบาทหลักอย่างชัดเจน คือได้มีการพูดคุยนอกรอบกับกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนก่อน เวทีประชุมที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการ และยืนยันว่าต้องการดำเนินโครงการบวชป่าชุมชนนี้

ดังตัวอย่างจากการสัมภาษณ์ คุณสงกรานต์ โสมาภา คณะกรรมการฝ่ายองค์กรชาวบ้านท่านหนึ่ง กล่าวว่า " พวกเขา(เรา-ผู้วิจัย) ทุกคนยืนยันกันหนักแน่นแล้วว่า จะจัด เลยคุยกับที่เลี้ยง (องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเป็นที่ปรึกษาให้กับองค์กรชาวบ้าน-ผู้วิจัย) แล้วช่วยกันประสานเอาเข้าเวทีประชุม"

ข. บทบาทหลักขององค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) ผู้ประสานและสร้างโอกาสในการตัดสินใจผ่านรูปแบบเวทีประชุม

ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน ได้มีบทบาทเป็นผู้ประสานงานฝ่ายต่างๆ พร้อมทั้งนัดวัน เวลา จัดหาสถานที่ในการประชุม ในลักษณะเอื้ออำนวยสนับสนุนให้ทุกฝ่ายได้มีเวทีในการตัดสินใจร่วมกัน

ค. บทบาทผู้สนับสนุนของคณะกรรมการ ผู้ตัดสินใจเป็นแนวร่วม

คณะกรรมการ ในที่นี้ คือ บุคคลต่างๆ จากภาครัฐ อันประกอบด้วย เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เจ้าหน้าที่ทหาร เจ้าหน้าที่ตำรวจ และนักวิชาการ ที่สนใจเข้าร่วมและตอบรับเป็นคณะกรรมการของโครงการ รวมทั้งพระสงฆ์ด้วย

จากการวิจัยพบว่า ในการปฏิบัติงานจริงในโครงการ คณะกรรมการมีบทบาทหน้าที่คือการประชาสัมพันธ์โครงการ การระดมทุน การหาเจ้าภาพร่วม และเข้าร่วมประชุมพิจารณาแนวทางการทำงานร่วมกัน ซึ่งคณะกรรมการบริหารนี้จะมีชื่อปรากฏอยู่ในเอกสารประชาสัมพันธ์ต่างๆ ว่าเป็นคณะกรรมการของโครงการ มีส่วนสำคัญในการเชิญชวน และเป็นแรงจูงใจที่ดีในการดึงคนเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งในแง่ของดำเนินการเองโดยตรงตามบทบาท หน้าที่ กล่าวคือ ดำเนินการด้วยตัวเอง หรือ ดำเนินการโดยการส่งการตามสายงานหรือสายสัมพันธ์ให้ผู้ที่อยู่ได้บังคับบัญชา หรือ ได้รับความสัมพันธ์นั้นให้เข้าร่วมโครงการ อีกทั้งดำเนินการสนับสนุนโดยคณะทำงานระดับปฏิบัติการซึ่งทำงานตามกลไกที่เอื้อมาจากสายงานหรือความสัมพันธ์อื่นๆที่คณะกรรมการคนนั้นมีความสัมพันธ์ หรือมีสถานภาพ ณ ขณะนั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

จากการบันทึกสรุปการประชุมปรึกษาหารือ โครงการบวชป่าชุมชน ครั้งที่ 2 วันที่ 6 ตุลาคม 2538 " วาระที่ 1 ติดตามความคืบหน้าในการประสานงาน บันทึกไว้ว่า คุณเอก นาคบุตร(คณะทำงานระดับบริหารโครงการ-ผู้วิจัย) ได้ทาบตามและติดต่อประสานงานบุคคลต่างๆเพื่อเชิญเข้าร่วมโครงการในฐานะคณะกรรมการที่ปรึกษา โดยมีรายชื่อผู้ตอบรับเป็นคณะกรรมการแล้วรวม 5 ท่านคือ 1...2...3...4...5... โดยมอบหมายให้ฝ่ายเลขานุการส่งหนังสือเชิญอย่างเป็นทางการไปยังบุคคลดังกล่าวอีกครั้ง"

" มีการใช้ศูนย์ประสานงานร่วม ถือว่าที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เป็นศูนย์ประสานงานโครงการในส่วนกลาง โดยตำแหน่ง หัวหน้า วีรวัฒน์ ปภุสสรโร ท่านเป็นเลขานุการศูนย์ประสานงานโครงการในส่วนกลาง โดยตำแหน่ง หัวหน้า วีรวัฒน์ ปภุสสรโร ท่านเป็นเลขานุการศูนย์ประสานงานโครงการในส่วนกลาง โดยตำแหน่ง หัวหน้า วีรวัฒน์ ปภุสสรโร ท่านเป็นเลขานุการศูนย์ประสานงานโครงการในส่วนกลาง โดยตำแหน่ง "

งานที่ กรุงเทพฯ และก็มีทีมงานของเราที่นี้อีกหลายคน ช่วยในการเตรียมข้อมูล และช่วยประชาสัมพันธ์ แล้วสนับสนุนงบประมาณบางส่วนในการจัดทำเอกสารต่างๆและประสานสื่อเผยแพร่ อย่างหนังสือ บวชป่าต้นน้ำ เล่มเขียวๆนั่นก็ใช่ "

(วัฒน์ ทาบีงกาฬ, สัมภาษณ์ 20 ส.ค.2542)

" หลายๆหน่วยงานในส่วนกลางก็ช่วยกัน อย่าง แ่งหน้าที่ให้ คุณทิพาพร ศิริธร จาก THINK EARTH รับผิดชอบทำแผนประชาสัมพันธ์ และหลายฝ่ายสื่อประชาสัมพันธ์ของตัวเองอยู่แล้ว อย่างกรมประชาสัมพันธ์ หรือ สภาความมั่นคง เคื่อก็คือได้ หรือไม่มีก็มีการสั่งการตามสายงาน ในการให้ความร่วมมือต่างๆกับโครงการ ให้ช่วยประชาสัมพันธ์บ้าง ให้ช่วยเรื่องงบบ้าง อำนวยความสะดวกเรื่องการเตรียมพื้นที่บ้าง พาหนะบ้าง"

(นำทอง แซ่ตั้ง, สัมภาษณ์ 22 ส.ค. 2542)

จากบันทึกสรุปการประชุม คณะเลขานุการร่วมศูนย์ประสานงานโครงการบวชป่าชุมชน ครั้งที่ 1/2539 วันพุธที่ 13 มีนาคม 2539 บันทึกไว้ว่า " ที่ประชุมได้ขอให้สมาคม THINK EARTH รับผิดชอบในการประสานงานกับภาคธุรกิจเอกชน และขอให้มีการแต่งตั้งคุณพรเทพ พรประภา เป็นกรรมการที่ปรึกษา และให้ดร.ศักดิ์ประยูร ดีมา(จากสมาคม THINK EARTH-ผู้วิจัย) เป็นกรรมการฝ่ายธุรกิจ"

2.1.3 วางแผน ... เพื่อเชื่อมโยง สร้างภาคีในการทำงาน

ในที่นี้ คือ การวางแผนเตรียมการ เพื่อการประชาสัมพันธ์ เชิญชวนให้ชุมชนต่างๆ ที่สนใจ เข้าร่วมโครงการบวชป่าชุมชนในแต่ละพื้นที่ ประกอบด้วย การประชุมทำความเข้าใจระหว่างองค์กรเครือข่ายในพื้นที่ การกำหนดพื้นที่ที่จะทำการบวช หรือ กำหนดต้นไม้ที่ต้องการร่วมบวช การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้เข้าร่วมโครงการ

จากการวิจัย พบว่า ได้มีการวางแผนแบ่งบทบาทในการทำงานกันสำหรับการวางแผนและเตรียมการก่อนวันจัดงาน มีการแบ่งคณะทำงานเป็นฝ่ายต่างๆ โดยแบ่งตามบทบาทที่พบดังนี้คือ

ก. บทบาทของคณาจารย์ ผู้วางแผนร่วม และปฏิบัติการเตรียมพื้นที่เป้าหมาย

โดยมีบทบาทหน้าที่หลักในการเตรียมการของโครงการ คือ การจัดเตรียม ประสานงานกับ ชุมชนต่างๆ ในเขตภาคเหนือ เตรียมโดยการแจ้งหลักเกณฑ์ของพื้นที่เป้าหมายที่จะเข้าร่วมโครงการ และจัดประชาสัมพันธ์โครงการให้ชุมชนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการร่วมกัน

เนื่องจากโครงการบวชป่าชุมชนนี้ เป็นการจัดกิจกรรมในรูปแบบพิธีกรรมการบวชป่าชุมชนจากหลายพื้นที่ในภาคเหนือตอนบน จึงต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์ และชี้แจงทำความเข้าใจกับองค์กรชุมชนในแต่ละพื้นที่ เพื่อชักชวนให้เข้าร่วมโครงการ

จาก ผลการวิจัยพบว่า ในการดำเนินการโดยเฉพาะการกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่จะเข้าร่วมโครงการ เป็นไปตามความพร้อม และความสมัครใจ ที่จะเสนอหมู่บ้านตัวเองเข้าร่วมโครงการ เพราะตามข้อตกลง ประชาชนในชุมชนที่ตกลงเข้าร่วมโครงการ จะต้องเป็นผู้เตรียมงานจากชุมชนของตัวเองเป็นส่วนใหญ่

ดังตัวอย่าง เช่น " ทุกที่ที่จัดงาน ก่อนมีงานเขาจะต้องอุ้ตกลงกันก่อน ส่วนใหญ่ ปริกษา หรือกัน เป็นโอกาสให้เข้าร่วม เพราะถ้าจัดงานมันต้องช่วยกันทั้งบ้าน อย่าง ละอ่อน(คนรุ่นใหม่, อายุน้อย -ผู้วิจัย)ต้องอุ้ เหตุผล เค้าจะเชื่อเวย(เร้ว-ผู้วิจัย) คนเฒ่าบางที่ติดพิธีไปนั้ก ติดพิธีไปเหยย (ติดระเบียบ, เครื่องครัดพิธีมากเกินไป-ผู้วิจัย) ก็ค่อยๆอุ้กัน เค้าเข้าใจ ก็ตัดสินใจเข้าร่วมกัน"

(สมบุญ สเสาร์แก้ว, สัมภาษณ์ 12ก.พ.2542)

ข. บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) ผู้วางแผนร่วม และเป็นกองเลขาฯ

โดยมีบทบาทหน้าที่หลักในการเตรียมการของโครงการ คือ ติดตามและรวบรวมพื้นที่เป้าหมายที่จะเข้าร่วมโครงการ และช่วยเตรียมการ รวบรวมในเชิงเอกสารเพื่อจัดประชาสัมพันธ์โครงการในระดับส่วนกลาง และจังหวัดให้กับสาธารณชน ร่วมกับเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ในลักษณะของพี่เลี้ยง ช่วยอำนวยความสะดวกต่างๆ จัดกระบวนการถ่ายทอดความคิดที่เป็นระบบ สู่สาธารณชนภายนอกในรูปแบบที่เป็นทางการ ซึ่งความคิด การตัดสินใจ ดำเนินการขึ้นอยู่กับการตกลงกันของกลุ่มเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเป็นหลัก

ค. บทบาทสนับสนุนของคณะกรรมการ ผู้สนับสนุนทรัพยากรในการเตรียมการ

คณะกรรมการในที่นี้ คือ ผู้ที่ให้ความสนใจร่วมเป็นเจ้าของภาพในการจัดงานบวชป่าชุมชน ประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ ตัวแทนจากกลุ่มองค์กรธุรกิจต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุน และมีส่วนร่วมในการเตรียมการ ปฏิบัติการ อันได้แก่ เข้าร่วมงานประชาสัมพันธ์ ใช้วิธีการสื่อสาร รูปแบบต่างๆ ตามสายสัมพันธ์ของตัวเองเชิญชวนให้ประชาชนอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดโครงการบวชป่าชุมชน

2.2 ขั้นตอนการดำเนินโครงการ

2.2.1 จัดพิธีกรรม

ในที่นี้คือ การดำเนินการจัดพิธีกรรมการบวชป่า ในลักษณะงานเฉพาะกิจ 1-2 วัน โดยรายละเอียดในการจัดงานว่าจะเลือกจัดพิธีกรรมตามแนวคิด และความเชื่อทางศาสนา ด้วยวิธีใดขึ้นอยู่กับชุมชนนั้นตัดสินใจ ประกอบด้วย การจัดการพื้นที่เป้าหมายโดยการจัดประรำพิธีเพื่อประกอบพิธีกรรมตามขั้นตอนต่างๆ การจัดทำวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ การพาสาธยายชนศึกษาพื้นที่เป้าหมาย การนำเสนอการจัดการป่าผ่านเวทีกลาง

ก. บทบาทหลักขององค์กรชาวบ้านในฐานะเจ้าภาพหลักในการจัดพิธีกรรม

ผลการวิจัยพบว่า องค์กรชาวบ้านมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการจัดพิธีกรรมในทุกกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจในการนำเสนอแนวคิด ความเชื่อทางศาสนาตามความเชื่อของชุมชน ผ่านสื่อสัญลักษณ์ต่างๆ การจัดประรำพิธี การจัดทำวัสดุอุปกรณ์ต่างๆตามขั้นตอนของพิธีกรรม การจัดการอำนวยความสะดวกให้ผู้จัดทำพิธีกรรม การต้อนรับผู้เข้าร่วมงาน และการนำเสนอมติการจัดการป่าของชุมชน ด้วยตัวแทนขององค์กรชาวบ้านเอง ผ่านเวทีกลาง การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการในลักษณะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มชาวบ้านในชุมชนโดยตรง

ดังตัวอย่างหนึ่งจากการบอกเล่าของ พญ โยโดเซา หนึ่งในแกนนำองค์กรชาวบ้านเล่าว่า "ก็เตรียมกัน พอวันงานก็แบ่งกันพูดว่าใครจะพูดเรื่องอะไร เวลาแขกมาทุกคนช่วยอธิบายได้ทุกคนคุยแลกเปลี่ยนกัน"

หรือ ดังที่ ทัดทรวง จันทร์ภาณินท์ เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรหนึ่งกล่าวว่า "ต่างคน ก็ต่างช่วยกัน ทำหน้าที่ต่างๆกัน อย่างแม่บ้านช่วยกันเตรียมอาหาร พ่อบ้านช่วยเตรียมเต็นท์ ประรำพิธี หนุ่มสาวเตรียมการแสดงบ้าง เตรียมสถานที่บ้าง ถ้าไม่ได้ชาวบ้านทำไม่ได้หรืออกงานใหญ่ขนาดนั้น เจ้าหน้าที่ มีไม่กี่คน"

ดังเช่น จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า "ในวันจัดงาน ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านเข้าร่วมช่วยกัน จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ต่างๆในการทำพิธีกรรม ชาวบ้านในหมู่บ้าน ต่างหมู่บ้าน เริ่มทยอยกันนำ เงิน วัสดุอุปกรณ์ต่างๆมาร่วมกัน ช่วยกันจัดเตรียมอย่างตั้งใจ สลับกับการพูดคุยหัวเราะหยอกเย้า กันไป ในช่วงขบวนแห่ ต่างคนต่างเตรียมขบวนของตนเองอย่างเต็มที่ แต่ละกลุ่มจะเตรียมเครื่องดนตรีของตนเองมา ฝ่ายช่างฟ้อน ต่างคนต่างเตรียมเสื้อผ้าของตนเองคนละไม้คนละมือ เมื่อมีแขก มาเข้าร่วม ชาวบ้านคนใดพบเห็นจะรีบทักทายแขก พร้อมทั้งเชื้อเชิญหาที่นั่งให้ หาน้ำ อาหารที่ ชาวบ้านช่วยกันจัดเตรียมไว้มาต้อนรับ ทุกอย่างจัดการด้วยกลุ่มองค์กรชาวบ้านเอง"

ข. บทบาทสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) ผู้สนับสนุน ประสานงาน ที่ปรึกษา และอำนวยความสะดวก

ในขั้นตอนการดำเนินการตามขั้นตอนของการจัดพิธีกรรมนี้ เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) ทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนการดำเนินการต่างๆตามขั้นตอนการดำเนินงาน ในลักษณะของการประสานงาน เป็นที่ปรึกษาเพิ่มเติมข้อมูล อำนวยความสะดวก สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ต่างๆที่ไม่สามารถหาได้จากชุมชนนั้นๆ เพื่อให้งานของโครงการบวชป่าชุมชนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ดังตัวอย่างจากการสัมภาษณ์ ของสุรพล ตาคำ(สัมภาษณ์ , 12 กพ.42) เล่าว่า "เจ้าหน้าที่เราก็คือเป็นเพียงแค่ว่าที่ปรึกษา คอยจัดการประสานเรื่องบให้ เป็นธุระโน่นนี่ให้ แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านทำ เราช่วยเรื่องรถบ้าง หรืออย่างพิธีกรรม เจ้าหน้าที่ไม่ค่อยรู้เท่าไร ยกหน้าที่ให้ชาวบ้านเค้าจัดการตามความเชื่อเค้า"

ค. บทบาทคณะกรรมการ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ในฐานะคณะกรรมการดำเนินงาน

คณะกรรมการของโครงการ ฝ่ายต่างๆ เมื่อถึงวันจัดงาน จะเข้าร่วมในฐานะของประธาน คณะกรรมการในพิธี เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมเท่านั้น ได้แก่ เข้าร่วมกล่าวเปิดงาน เข้าร่วมถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ ร่วมพิธีไหว้ผี หรือร่วมพิธีต่างๆตามที่ชุมชนจัดขึ้น ดำเนินการในฐานะผู้เข้าร่วมตามขั้นตอนต่างๆ ที่องค์กรชาวบ้านได้จัดทำขึ้น

ง. บทบาทประชาชนทั่วไป เป็นเพียงผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

ประชาชนทั่วไป ในที่นี้คือ สาธารณชนภายนอกชุมชน ได้แก่ ชาวราชการในชุมชนใกล้เคียง ร้านค้าที่ร่วมมาขายของในวันงาน นักธุรกิจ ประชาชนต่างๆที่สนใจเข้าร่วมพิธีกรรม ได้เข้ามาร่วมการดำเนินการในฐานะแขก ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม จะได้รับการต้อนรับจากเจ้าภาพ เจ้าของชุมชนในพื้นที่ เป็นเพียงผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ร่วมพนมมือไหว้ กล่าวสวดตามผู้นำทำพิธีกรรม ร่วมเดินป่า ร่วมฟังเวทีเสวนา ตามขั้นตอนต่างๆที่องค์กรชาวบ้านในฐานะเจ้าภาพหลักได้จัดทำขึ้น

2.2.2 ประเมินผล

หลังจากได้ดำเนินการจัดพิธีกรรมตามขั้นตอนการดำเนินงาน โดยการจัดงานเฉพาะกิจ จำนวน 1-2 วันแล้ว ได้มีการดำเนินการประเมินผล ซึ่งเป็นการประเมินผลเพื่อรวบรวมนำเสนอผลงานต่อ คณะทำงานประสานงานกลาง เพื่อรวบรวมผลของการดำเนินงานพื้นที่ต่างๆที่ผ่านการดำเนินโครงการบวชป่า อาทิ พื้นที่ป่าที่ได้รับการบวช จำนวนผู้เข้าร่วม หน่วยงานผู้เข้าร่วม ค่าใช้จ่าย รูปแบบกิจกรรม เนื้อหา ปัญหาอุปสรรค ผลที่เกิดขึ้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก จากตัวอย่าง กรอบการสรุปประเมินผลการทำงาน โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้น) จากผลการวิจัย พบว่า มีเพียงองค์กรชาวบ้าน และองค์กรพัฒนาเอกชนได้ร่วมกันติดตามและประเมินผลของโครงการ ดังต่อไปนี้

ก. บทบาทหลักขององค์กรชาวบ้าน ผู้ติดตามและประเมินผลการจัดกิจกรรมในพื้นที่

หลังจากวันจัดงาน กลุ่มขององค์กรชาวบ้าน จะจัดให้มีการประชุมกัน เพื่อชี้แจงผลการดำเนินงานต่างๆ ดังเช่นลักษณะการทำงานของการจัดกิจกรรมของหมู่บ้านโดยทั่วไป โดยมักถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของการประชุมตามวาระปกติของชุมชน โดยมีการนัดประชุมให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มาพูดคุย แสดงความคิดเห็น เพื่อติดตามและประเมินผลงานที่ได้จัดทำพิธีในโครงการบวชป่าชุมชนขึ้น หลังจากนั้นคณะกรรมการจากกลุ่มองค์กรชาวบ้านในการจัดงานโครงการ นั้นจะช่วยกันสรุปความคิดเห็นกันตามประเด็นของกรอบสรุปการประเมินผลการดำเนินงาน และมีบทบาทหน้าที่หลัก ในการร่วมกันติดตามดูแลรักษาป่าผืนที่ได้บวชแล้วร่วมกันตามกฎหมาย เพื่อป้องกันการละเมิดในการตัดไม้ทำลายป่า

ดังตัวอย่าง จากการสัมภาษณ์ ธนาคาร มหาวงศ์(12 ก.พ.42) กล่าวว่า "หลังจากจัดงานได้ประชุมกัน มานั่งคุยกันว่าผลออกมาเป็นอย่างไร นัดประชุมกัน ตัวแทนมาจากทุกบ้าน ทุกหลังคา บางที ก็มีพี่เลี้ยง(องค์กรพัฒนาเอกชน-ผู้วิจัย) มาร่วมด้วย มาคอยตั้งคำถาม ช่วยสรุปประเด็นบ้าง แล้วกรรมการมาช่วยกันกรอกข้อมูลตามแบบฟอร์ม ส่งให้ คคน.(เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ-ผู้วิจัย) และบางบ้านมีการจัดเวรกันเดินลาดตระเวนป่า เพื่อป้องกันคนตัดไม้"

ข. บทบาทสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) ผู้ติดตาม และรวบรวมเอกสารการประเมินผล

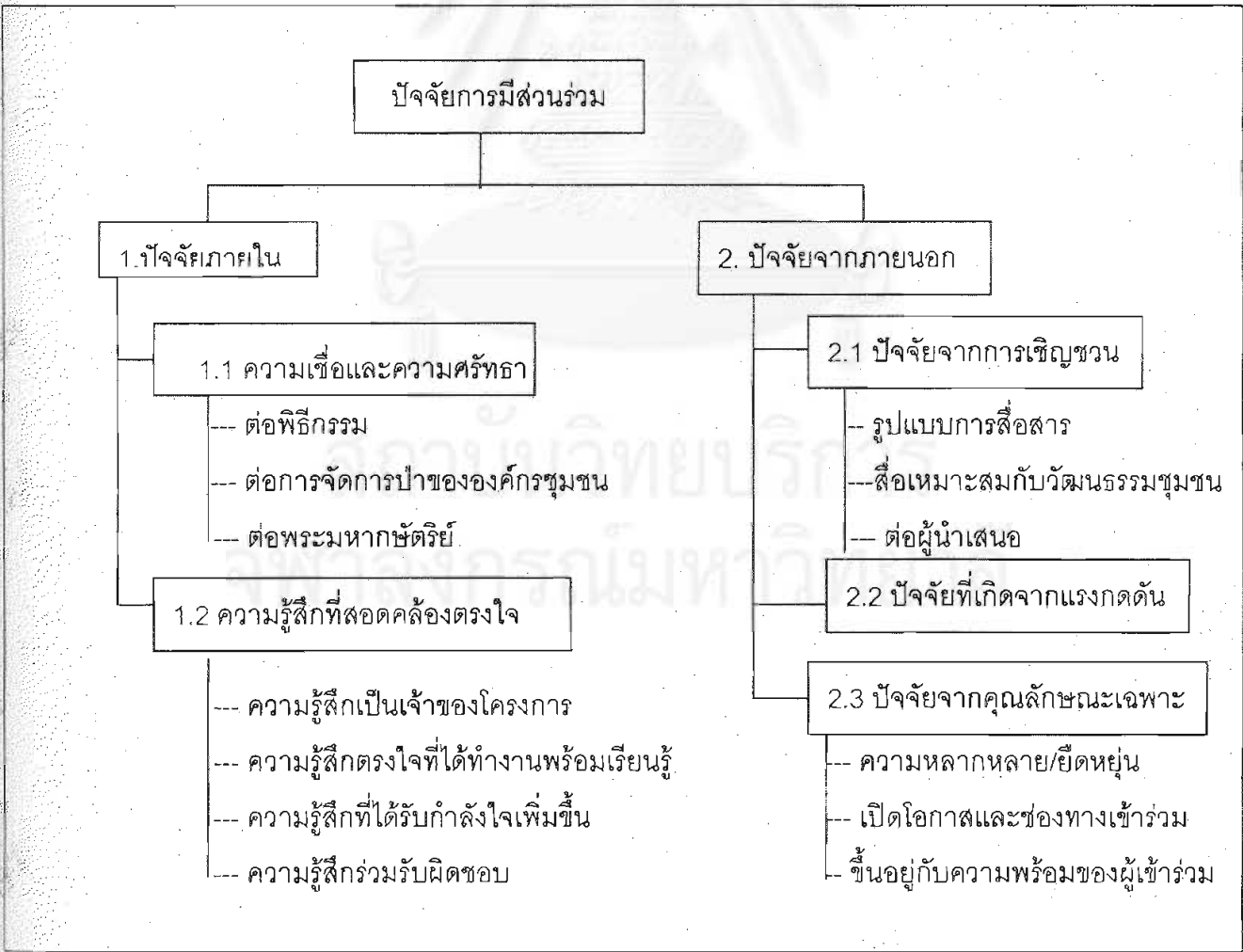
ผลการวิจัยพบว่า องค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) มีบทบาทหลัก ในการกระตุ้น ติดตามผลการดำเนินการของโครงการ ในลักษณะของการตั้งคำถาม พูดคุย กับกลุ่มองค์กรชาวบ้าน ถึงระดับความพอใจในการดำเนินกิจกรรมว่าเป็นอย่างไร ส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดในการดูแลรักษาป่าของ

ชาวบ้านอย่างไรบ้าง และบางชุมชนมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้น ติดตามให้มีการจัดประชุมเพื่อประเมินผล หรือบางชุมชน จะทำหน้าที่เป็นผู้ติดตามให้ องค์กรชาวบ้านช่วยกันรวบรวม และนำเสนอข้อมูลการประเมินผลตามประเด็นของกรอบสรุปการประเมินผลการดำเนินงาน

ปัจจัยการมีส่วนร่วม

การศึกษาในประเด็นปัจจัยการมีส่วนร่วม ในที่นี้คือ ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของโครงการบวชป่าชุมชน โดยเน้นศึกษาประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการบวชป่าชุมชน ที่ดำเนินการในลักษณะของการจัดกิจกรรมงานเฉพาะกิจในแต่ละพื้นที่ เพื่อต้องการทราบว่า การที่ประชาชนมีความสนใจ จนกระทั่งตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของโครงการบวชป่าชุมชนนั้น มีอิทธิพลมาจากปัจจัยอะไรบ้าง

จากการวิจัย พบปัจจัยต่างๆของการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ ประกอบด้วย ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของประชาชน ดังได้แสดงไว้ในแผนภูมิที่ 4

แผนภูมิที่ 4 แสดงปัจจัยการมีส่วนร่วม

จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ปัจจัยการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย ปัจจัยภายในและภายนอก
ของประชาชน

โดยปัจจัยภายใน ประกอบด้วย ปัจจัยหลัก ได้แก่ ความเชื่อและความศรัทธา และความรู้
ลึกที่สอดคล้องตรงใจ

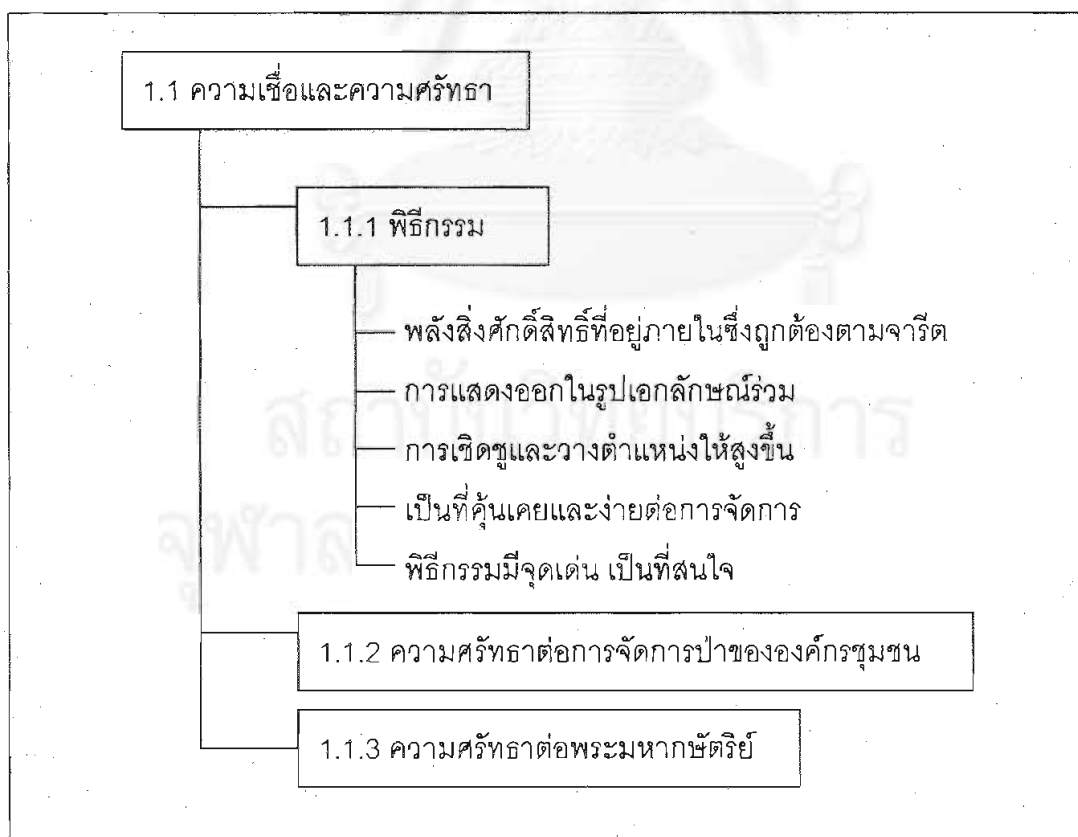
ส่วนปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยจากการเชิญชวน ปัจจัยที่เกิด
จากแรงกดดัน ปัจจัยจากคุณลักษณะเฉพาะ

1. ปัจจัยภายใน

ปัจจัยหลักภายใน ได้แก่ ความเชื่อและความศรัทธา ประกอบไปด้วย ความเชื่อและความ
ศรัทธาต่อพิธีกรรม ความเชื่อและความศรัทธาในการจัดการป่าขององค์กรชุมชน ความเชื่อและ
ความศรัทธาต่อพระมหากษัตริย์

1.1 ความเชื่อและความศรัทธา

ดังรายละเอียดที่พบใน คุณลักษณะของพิธีกรรมที่มีผลต่อความเชื่อและความศรัทธา นำ
เสนอสรุปตามแผนภูมิ ดังนี้คือ

แผนภูมิที่ 5 แสดงความเชื่อและความศรัทธา

1.1.1 ความเชื่อและความศรัทธาต่อพิธีกรรม ประกอบด้วย

- พลังศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ภายใน ต้องถูกต้องตามจารีต

จากข้อมูลในการสังเกต และการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ที่ตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมของโครงการ มาจากความเชื่อและความศรัทธาต่อพิธีกรรมมากที่สุด กล่าวคือ เมื่อมีการจัดกิจกรรม จะให้ความสนใจในการเข้าร่วมพิธีกรรม ร่วมทำตามขั้นตอนพิธีกรรมต่างๆ จนครบกระบวนการพิธีกรรม อันได้แก่ การแสดงสัญลักษณ์ในการทำความเคารพพิธีกรรม ในที่นี้ ได้แก่ การพนมมือ หรือ การยืนสงบนิ่ง การพันผ้าเหลือง หรือ ดัดไม้กางเขน เป็นต้น

รูปแบบพิธีกรรมที่จัดทำขึ้นในโครงการ ไม่ว่าจะเป็น ขั้นตอนพิธีกรรม และประำพิธี ต้องเป็นไปตามจารีต คือ ให้สมศักดิ์ศรี มีความขลัง และศักดิ์สิทธิ์ ส่วนใหญ่ถือว่าเป็นงานของชุมชน จำเป็นต้องมีกระบวนการที่ต้องการมีส่วนร่วมในการทำงานได้เป็นอย่างดี ต้องอาศัยความรู้เฉพาะด้านในรายละเอียดพิธีกรรม เพราะประชาชนส่วนใหญ่มีความศรัทธา ถ้าทำไม่ดีจะส่งผลต่อด้านจิตใจ ที่เชื่อว่า หากทำไม่ดี ถือว่าเป็นการลบหลู่ ที่แต่ละฝ่ายต้องมาหนุนช่วยกัน ดังตัวอย่าง จากการสัมภาษณ์ นายอาพี สะไว้ เล่าว่า

" ทำพิธีกรรมแล้วไม่มีใครกล้ายุ่งหรือก อย่างเป็นตัวเรา ก็เชื่อบ้าง ไม่เชื่อบ้าง แต่ก็ไม่มีใครลบหลู่ กลัว...มันมองไม่เห็น มันพูดยาก"

พิธีกรรม มีทั้งขู่ ปลอดภัยและให้รางวัล ด้วยความเชื่อ ศรัทธาของพิธีกรรมเอง ถ้าไม่เข้าร่วม ถือว่าไม่เชื่อ ศรัทธาในศาสนา ว่าเป็นคนไม่ดี ไม่เชื่อและศรัทธาต่อสิ่งที่ตัวเองนับถือ โดยมีความเชื่อ ทำให้รวมถึงความเชื่อเรื่องผลตอบแทนจากความศรัทธานั้นๆด้วย

ดังตัวอย่าง จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า จากพิธีกรรมของศาสนาคริสต์ ผู้นำทางศาสนาจะทำพิธี โดยการยกตัวอย่างจากพระคำภีร์ โดยเล่าว่า " มีเหตุการณ์ที่ถูกตัดสินไว้ล่วงหน้า แล้วว่าจะต้องเกิดอะไรขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เช่น ธรรมชาติ ป่าไม้ เป็นสิ่งที่พระเจ้าเป็นผู้สร้างขึ้นและประทานไว้ให้ ให้ชาวบ้านได้ใช้และต้องช่วยกันรักษา และเมื่อถึงยุค มาถึง ความหยายนะจะเข้ามาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่จะมีวิธีหลุดพ้นหากเชื่อและทำตาม วางใจในพระเจ้า"

- ต้องแสดงออกในรูปเอกลักษณ์ร่วม(Collective identity)

ทำให้ประชาชนที่เข้าร่วมมีความรู้สึกว่ามีส่วนร่วมในโครงการหรือมีส่วนร่วมในสื่อพิธีกรรมนี้ กล่าวคือ รูปแบบของพิธีกรรม มีการให้จัดทำแสดงออกในลักษณะเดียวกัน คล้ายๆกัน เพื่อให้มีความรู้สึกเดียวกัน เพื่อรับสื่ออันเดียวกัน ในสถานที่และเวลาพร้อมๆกัน ดังเช่น บางพิธีกรรม ต้องมีการนำรูปเทียนมาบูชาจากทุกหลังคาเรือน ,ให้มีการกล่าวบทสวด หรือคำปฏิญาณพร้อมๆกัน ทำให้เกิดมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังให้มีส่วนร่วมทางจิตใจและในการปฏิบัติ

ดังที่พบได้จากการสังเกตว่า ตัวอย่างเช่น ช่วงของการทำพิธีทุกคนจะพนมมือ พร้อมสวดมนต์อย่างพร้อมเพียงกัน

- พิธีกรรมได้รับการเชิดชู และวางตำแหน่งให้สูงขึ้น

จากการที่จะถูกกลืน และมองว่าพิธีกรรมเป็นเรื่องล้าหลัง ถูกนำมาเสนอในตำแหน่งใหม่ เป็นที่ยอมรับและไม่คัดค้านในรูปแบบของพิธีกรรมบวชปีนี้ โดยได้รับตราสัญลักษณ์,ผ้าเหลืองจากสำนักราชเลขาธิการ และแม้กระทั่งบุคคลที่มีสถานภาพสูงในสังคมได้เข้าร่วมในหลายพื้นที่ด้วย อันได้แก่ กรรมการฝ่ายราชการ อธิบดีกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ รองผู้ว่าราชการจังหวัด ฯลฯ เข้าร่วมในพิธีกรรม ยิ่งทำให้ความรู้สึกของพิธีกรรม ได้ถูกวาง/จัดไว้ในตำแหน่งที่สูงขึ้น และ เมื่อมีการสื่อกับบุคคลภายนอก และประชาชนคิดว่าแม้กระทั่งคนภายนอก ราชการ ยังยอมรับในสื่อพิธีกรรมนี้ ทำให้ชาวบ้านรู้สึกมั่นใจ และเชื่อมั่นในการเข้าร่วมพิธีกรรม ทำให้คนในชุมชนจำเป็นต้องแสดงพลังในการเข้ามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมนี้ และบางคนอาจไปร่วมจัด และสนับสนุนพื้นที่อื่นๆ ตามที่ตัวเองสะดวก และช่วยชักชวนคนอื่นเข้าร่วมโครงการด้วย

ดังตัวอย่างจากการสัมภาษณ์

"มันศักดิ์สิทธิ์แน่นอน ขนาดคนใหญ่ คนโตเป็น(คนอื่น-ผู้วิจัย) ยังเชื่อ นับถือ มาร่วมงาน คนอื่นๆก็มาเต็มบ้าน เราเลยต้องช่วยกันเต็มที่"

(นายโย อยุ่สี ,สัมภาษณ์ 14 พ.ค.42)

- เป็นที่คุ้นเคย และมีการเสริมความมั่นใจ

ผลการวิจัยพบว่า การจัดทำพิธีกรรม เป็นรูปแบบที่คุ้นเคยกับแต่ละท้องถิ่น ทำให้ส่วนใหญ่คิดว่าไม่ยุ่งยาก พิธีกรรมไม่ซับซ้อน ส่วนที่ยุ่งยาก/ซับซ้อนจะมีคนดำเนินการที่เชี่ยวชาญเป็นผู้จัดการ ซึ่งในการจัดการใช้คนเพียงแค่ 2-3 คน พิธีกรรมที่ง่ายๆ เช่นการนำผ้าเหลืองพันต้นไม้ การติดไม้กางเขน ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ ทำตามหน้าที่ที่ตัวเองถนัด และคุ้นเคยกับการร่วมงานอื่นๆ ในชุมชน บุคคลที่ถนัดงานประสานงาน จะรับผิดชอบในการประสานงาน หรือถ้าเป็นงานเกี่ยวกับรายละเอียดในการจัดทำพิธีกรรม ต้องเป็นหน้าที่ของผู้เฒ่า ผู้แก่ หรือผู้มีความรู้ในขั้นตอนการทำ

พิธี เป็นที่ยอมรับของสังคม ไม่ใช่ใครจะเป็นผู้นำในการทำพิธีก็ได้กรรมดำเนินการ จึงต้องให้อีกฝ่ายหนึ่งดำเนินการ

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ ถือว่าการจัดพิธีกรรมการบวชป่า เป็นพิธีกรรมที่คุ้นเคย ปกติมีวัฒนธรรม ประเพณีในรูปแบบพิธีกรรมอื่นๆ ของชุมชนตามเทศกาลต่างๆเป็นประจำ และพิธีกรรมในการดูแลรักษาป่าดั่งที่ปรากฏในชุมชนอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็น การไหว้ผี การจัดกิจกรรมการบวช การจัดเตรียมพิธีกรรมต่างๆ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในการจัดเตรียมพิธีกรรมต่างๆ

- พิธีกรรมมีจุดเด่น น่าสนใจ

การวางตำแหน่งของ "พิธีกรรม" ในรูปแบบสื่อกิจกรรม อันทำให้เกิดช่องว่างตามช่วงเวลาที่ต้องมีการจัดเตรียมการ อีกทั้งสามารถประยุกต์วัฒนธรรมและสอดแทรกกิจกรรมอื่นๆที่สอดแทรกและผสมผสานกันได้อย่างกลมกลืน ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกันในการรณรงค์ อาทิ รูปแบบขบวนแห่ การสอดแทรกงานแสดงต่างๆ เช่น การฟ้อนดาบ ซอพื้นเมือง การเดินจะคี่ การแสดงของชนเผ่าต่างๆ การจัดรูปแบบ"ผ้าเหลืองที่ยาวที่สุดในโลก" , ตะแหนดที่ใหญ่ที่สุด

และมีสีสันในตัวเอง เป็นที่ดึงดูดใจ และบางพิธีกรรมยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย จากผลการศึกษา พบว่า ตัวพิธีกรรมเอง บางพิธีกรรมเป็นเพียงพิธีกรรมที่ยังไม่รู้จักอย่างแพร่หลาย ทำให้บุคคลภายนอกชุมชนที่มีความต่างในวัฒนธรรม อยากเข้าไปสัมผัสเรียนรู้ เช่น พิธีกรรมไหว้ผี ประกอบกับมีรูปแบบเชิญชวนที่จูงใจ ด้วยสื่อสัญลักษณ์เดิม ที่สอดแทรกเนื้อหาใหม่ผ่านสื่อสัญลักษณ์ ที่นำมาประยุกต์ใหม่สอดแทรกเนื้อหาใหม่ ในการเชิญชวน ในที่นี้ คือ โบฏีกา และการบอกบุญ

1.1.2 ความเชื่อและความศรัทธาในการจัดการป่าขององค์กรชุมชน

ต้องการแสดงพลังขององค์กรชุมชน ว่าในอดีตมีความเชื่อในเรื่องผีที่คุ้มครองดูแลป่าตามจารีต ที่ช่วยสร้างพลังป้องกันการทำลายล้างภายในใจของบุคคล กลัวว่าหากละเมิด หรือลบหลู่จะถูกลงโทษ และชุมชนมีการรวมตัวกันในลักษณะขององค์กรชุมชน ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการช่วยกันดูแลป่า ประกอบด้วยแนวทางหลัก คือ

- มีโครงสร้างการจัดองค์กรที่เข้มแข็งด้วยกฎเกณฑ์ของชุมชน
- เป็นแนวทางปฏิบัติที่ได้รับยอมรับมานาน
- มีหลักฐานยืนยันได้ เช่น จำนวนของพื้นที่ป่า โมเดล

ดังตัวอย่าง จากการสัมภาษณ์ หนึ่งในผู้นำขององค์กรชุมชน เล่าว่า " การจัดงานทุกครั้ง สมาชิกเครือข่าย และคนในชุมชนจะช่วยกันเต็มที่ ในเมื่อเราตกลงทำโครงการกันแล้ว ต้องแสดงพลังให้คนภายนอกได้ประจักษ์"

1.1.3 ความเชื่อและความศรัทธาต่อพระมหากษัตริย์

▽ ถู้อว่าการเข้าร่วมพิธีและการดูแลรักษาป่าเพื่อถวายในหลวง

จากข้อมูลในการสัมภาษณ์ และการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า การที่ประชาชนเข้าร่วมโครงการ เกิดจากความศรัทธาที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ประชาชนไทยถือว่า พระองค์ทรงเป็นประมุขของประเทศไทย และเป็นศูนย์รวมการยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนไทยทั้งประเทศ ในฐานะของประชาชนไทยต้องมีความจงรักภักดีต่อท่าน ซึ่งในโครงการนี้ ได้ดำเนินการขอความเห็นชอบในการจัดทำโครงการผ่านทางสำนักพระราชวัง และได้รับพระราชทานตราสัญลักษณ์ ในวโรกาสที่ทรงครองราชย์ปีที่ 50 ด้วย ประชาชนที่เข้าร่วมในโครงการ จะแสดงความจงรักภักดีด้วยการแสดงความเคารพต่อตราสัญลักษณ์ และพระบรมฉายาลักษณ์ด้วยการถวายความเคารพทุกครั้งในการจัดพิธีกรรม และนำตราสัญลักษณ์ไว้บริเวณหิ้งบูชา หรือที่สูงกว่าพื้นดิน หรือติดไว้บริเวณต้นไม้ใหญ่ ที่ถือว่าเป็นศูนย์กลางของการทำพิธีกรรมในแต่ละชุมชน

ดังตัวอย่างจากการสัมภาษณ์ดังนี้

"อย่างที่เราเห็นรูปตราสัญลักษณ์ รูปหยดน้ำ ทุกครั้งจะต้องทำพิธีร่วมด้วย...และยกไว้บนหิ้ง หรือที่สักการะสูงสุด ช่วงทำพิธีก็ต้องทำพิธีถวายความสักการะด้วย ถู้อว่าทำเพื่อในหลวงท่าน"

(ธัญญรัตน์ สัมพันธ์วงศ์, สัมภาษณ์ 20 พ.ค. 42)

"ทำทุกอย่าง เข้าร่วมงานนี้เพราะถือว่า เป็นการเฉลิมพระเกียรติให้ในหลวง ช่วยดูแลป่าเพื่อถวายท่าน" (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว-ผู้วิจัย) "

(วีระพล ศรีทอง, สัมภาษณ์ 11 กพ. 42)

1.2 ความรู้สึกที่สอดคล้องตรงกับใจ

ดังรายละเอียดที่พบ จากความรู้สึกที่สอดคล้องตรงใจ อันเป็นปัจจัยหนึ่งในปัจจัยภายใน ผู้วิจัยขอนำเสนอสรุปตามแผนภูมิ ดังนี้คือ

1.2 ความรู้สึกที่สอดคล้องตรงใจ

- ความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ
- ความรู้สึกตรงใจที่ได้ทำงานพร้อมเรียนรู้
- ความรู้สึกที่ได้รับกำลังใจเพิ่มขึ้น
- ความรู้สึกร่วมรับผิดชอบ

แผนภูมิที่ 6 แสดงความรู้สึกที่สอดคล้องตรงใจ

จากแผนภูมิที่ 6 จะเห็นได้ว่า ปัจจัยเรื่อง ความรู้สึกที่สอดคล้องตรงใจ เป็นปัจจัยหนึ่งจากปัจจัยภายใน ที่ส่งผลต่อปัจจัยการมีส่วนร่วม ดังรายละเอียดดังนี้ คือ

◆ ความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ

จากการวิจัยพบว่า องค์กรประชาชน ในที่นี้ คือ เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ และประชาชนในพื้นที่ของชุมชนที่จัดงาน จะมีบทบาทหลักในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในฐานะผู้รับผิดชอบโครงการ ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมสถานที่ การนิมนต์พระหรือ การเชิญบาทหลวง หรือผู้อาวุโสเป็นผู้จัดทำพิธีกรรม การจัดการต้อนรับประชาชนที่ถือว่าเป็นแขกของชุมชน ฯลฯ

ดังตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์จากชาวบ้านคนหนึ่งในชุมชนที่จัดงาน

" งานนี้เป็นงานใหญ่ เขา(เรา-ผู้วิจัย)เป็นเจ้าของภาพต้องจัดการทุกอย่าง เตรียมอาหารการกินอย่างผู้เฒ่า ก็ช่วยกันเตรียมเรื่องพิธีกรรม หนุ่มสาวอย่างเขาช่วยได้ต้องช่วยกัน"

(อนุสรณ์ สิทธิคงชนะ, สัมภาษณ์ 12 ก.พ. 43)

อีกทั้งจากข้อมูลในการสัมภาษณ์ และการสังเกตที่บอกเล่าผ่านผู้ประสานงานของโครงการ พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่ของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ และรู้สึกผูกพัน ถือว่าเป็นงานโครงการของกลุ่มตัวเอง สิ่งที่ยอธิบายปรากฏการณ์ที่พบ จะเห็นว่า ทุกครั้งที่จัดงานในแต่ละพื้นที่ จะมีสมาชิกของเครือข่ายฯ เข้าร่วมอยู่เสมอ และมีการตัดสินใจในการทำงานร่วมกันอยู่เสมอในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็น จากการประชุมกันทุกเดือน หรือจากการพูดคุยกันที่ศูนย์ประสานงานของเครือข่ายฯ ตามที่ได้ใช้สำนักงานของเครือข่ายเป็นจุดประสานงาน โดยเฉพาะ การเข้าร่วมจัดกิจกรรมในแต่ละพื้นที่ของการจัดงาน

ดังตัวอย่าง จากการสังเกต พบว่า สมาชิกที่เข้าร่วมประชุมจะมาเกือบครบจากตัวแทนเกือบทุกกลุ่มน้ำที่เป็นสมาชิก และจากการสังเกตวันที่จัดงานบวชป่าเช่นกัน พบว่า มีตัวแทนของเครือข่ายเข้าร่วมงานทุกครั้ง รวมทั้ง จากที่ สมชัย (นามสมมติ) กล่าวว่า "เวลาจัดงานบวชป่า ส่วนใหญ่ใครว่างก็มากัน มาขึ้นรถที่สำนักงานบ้าง มาอนค่างรอที่ คณ.นี้ตั้งแต่วันก่อนงานบ้าง บางคนเที่ยว(เดิน-ผู้วิจัย) ซ้ำมเขาเป็นลูกๆ ก็มากัน ถือว่าไปช่วยงานกัน เค้ก็ถือกันว่า ถ้าเราไม่ช่วยกันแล้วใครจะช่วย ในเมื่อตกลงทำโครงการกันแล้ว"

◆ ความรู้สึกที่ตรงใจที่ได้ทำงานพร้อมกับการเรียนรู้ของตัวเอง

จากการวิจัย พบว่า ประชาชนส่วนหนึ่งที่เข้าร่วมโครงการ มีความเห็นว่า การบวชป่า เป็นการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าด้วยวิธีการธรรมชาติ ป่าจะสมบูรณ์มากขึ้น หากไม่มีใครไปตัดทำลาย เพียงแต่ชุมชนคอยช่วยกันดูแล อาทิ คอยสอดส่องไม่ให้เข้าไปทำลายต้นไม้ เข้าร่วมทำแนวกันไฟ

อีกทั้ง ยังได้ร่วมเรียนรู้วิธีการจัดการป่าของชุมชนอื่นๆ ขั้นตอนการจัดพิธีกรรม ที่ตัวเองได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ ถือว่าถ้าได้ไปเข้าเรียนรู้ในหมู่บ้านอื่น เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ และทักษะของชาวบ้านเอง เช่น การแลกเปลี่ยนดูงาน การศึกษาแลกเปลี่ยนพันธุ์ไม้

ดังตัวอย่างจากการสัมภาษณ์

" มาเพราะอยากหัน(เห็น-ผู้วิจัย) ว่าพิธีทำอย่างไร ...เมื่อนำกลับไปทำที่บ้าน แล้วมาเรียนรู้เรื่องสมุนไพรด้วย เห็นว่าเค้าดูแลกันดี ได้เรียนรู้"

(คำแก้ว แซวอ,สัมภาษณ์ 16 ก.พ. 2543)

◆ ความรู้สึกในการได้รับกำลังใจเพิ่มขึ้น

ด้วยลักษณะของชุมชนในโครงการ เมื่อมีประชาชนอื่นนอกชุมชน หรือข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการจากตำบล อำเภอ จังหวัด หรือส่วนกลาง(ก.ท.ม.) ประชาชนในพื้นที่จัดงานจะรู้สึกว่าได้รับขวัญ กำลังใจมากขึ้น เพราะเห็นว่าแม้แต่คนต่างถิ่นยังให้ความสำคัญในการเข้าร่วมงาน ยิ่งทำให้ภาวะทางจิตใจมีความกระตือรือร้นในการจัดงานมากขึ้น

ดังตัวอย่าง จากการสัมภาษณ์ ของธนากร มหาวงศ์(12 ก.พ. 2542) เจ้าหน้าที่หัวหน้าศูนย์โครงการหลวง กล่าวว่า "ชาวบ้านมีความตื่นตัวที่จะทำเอง อย่างทางการสนับสนุนเพื่อเป็นกำลังใจ อย่างนี้ เชิญนายอำเภอมาเปิด เป็นประธาน เค้าก็กระตือรือร้นกัน มาช่วยกันทั้งบ้าน"

◆ ความรู้สึกร่วมรับผิดชอบ ถือว่าเป็นข้อตกลงของชุมชน

ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มชาวบ้านถือว่า เมื่อมีการตกลงกันในชุมชนตัวเองที่จะตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ จึงต้องร่วมกัน แบ่งกันตามบทบาทหน้าที่ต่างๆ ตั้งแต่ การกำหนดพื้นที่เป้าหมายสำรวจจำนวนต้นไม้ที่ต้องการบวช โดยปกติแล้วหากเป็นการจัดงานของชุมชน ต้องไปทำหน้าที่ต่างๆ ที่เคยทำกันมาในเชิงค่านิยมของสังคม ได้แก่ ผู้หญิงกลุ่มแม่บ้าน มีบทบาท และหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องอาหารการกิน ผู้ชายกลุ่มพ่อบ้าน หรือชายหนุ่ม มีบทบาทและหน้าที่ในการจัดเตรียมสถานที่ เยาวชนชายหรือหญิงบางคน มีบทบาทหน้าที่ในการจัดเตรียมการแสดง เพื่อความบันเทิง และต้อนรับแขกต่างบ้าน

ดังตัวอย่าง จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า "การจัดงานมีการเตรียมงานพิธีกรรมในรูปแบบที่เป็นทางการ มีการกล่าวบทสวดต่างๆตามธรรมเนียมปฏิบัติ และแต่ละฝ่ายมีความกระตือรือร้นในการจัดงาน ต่างคนต่างช่วยกันทำงาน"

รวมทั้งตัวอย่างจากการสัมภาษณ์ บัวแก้ว บุญทอง(12 ก.พ. 25425) กล่าวว่า "ถ้าเราไม่ไปแสดงว่าเราไม่รับผิดชอบ ไม่มีส่วนร่วม จะถูกมองว่าเป็นคนที่ไม่ดี ไม่ให้ความร่วมมือ"

3.2 ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยหลักภายนอก ได้แก่ ปัจจัยในการเชิญชวน ประกอบไปด้วย รูปแบบการสื่อสาร การใช้สื่อที่เหมาะสม

2.1 ปัจจัยที่เกิดจากการเชิญชวน

ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่เกิดจากการเชิญชวน เป็นปัจจัยหลัก ที่มีผลต่อการเข้าร่วมของประชาชนมากที่สุด ทำให้ประชาชนเกิดการรับรู้ และตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ซึ่งปัจจัยในการเชิญชวนนี้ มีเหตุผลสนับสนุนมาจากปัจจัยเหล่านี้คือ

2.1.1 รูปแบบการสื่อสาร

การเชิญชวนให้ประชาชนเข้าร่วมในโครงการ ปรากฏว่ามีรูปแบบการสื่อสารอยู่ 2 แบบคือ รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการ และรูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ ผู้รับผิดชอบในการจัดงานแต่ละฝ่ายจะพยายามเชิญชวนให้ประชาชนต่างๆมีส่วนร่วมเพื่อจัดงานร่วมกัน โดยใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือ อันจะทำให้เกิดแรงจูงใจที่ดีในการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ เพราะในทางปฏิบัติ ไม่สามารถเอาผิด หรือลงโทษผู้ที่ไม่เข้าร่วมได้

รูปแบบการสื่อสารสองทางที่เป็นทางการ ในที่นี้คือ การพูดคุยผ่านเวทีประชุมของชุมชน เป็นการสื่อสารที่พูดคุยปรึกษาหารือกันในแต่ละชุมชน โดยปกติการประชุม ถือเป็นหน้าที่ทุกคนต้องเข้าร่วมประชุม หากไม่เข้าร่วมทุกคน สมาชิกในแต่ละหลังคาเรือนต้องมีตัวแทนเข้าร่วมประชุม จะมีการนำเสนอ พิจารณาในเรื่องการจัดงานบวชป่าในที่ประชุม กล่าวคือ เมื่อประชาชนส่วนใหญ่ตกลงร่วมจัดงาน ถือว่าสมาชิกในทุกคนจะรับรู้ว่ามีการจัดงานของชุมชน ประชาชนต้องให้ความร่วมมือ

รูปแบบการสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ ในที่นี้คือ การพูดคุยกันในวงธรรมชาติ การบอกผ่านเครือญาติ การบอกผ่านในกลุ่มเพื่อนบ้านละแวกชุมชนเดียวกัน การบอกบุญเพื่อให้มาร่วมในพิธีกรรม ซึ่งส่วนใหญ่มีสายสัมพันธ์ส่วนตัวกันอยู่ในสังคม โดยปกติชาวบ้านในชุมชนจะมีปฏิสัมพันธ์กัน ทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน มักมาชุมนุมกันเพื่อพูดคุยเรื่องต่างๆ หลังจากการประชุม เมื่อมีการเตรียมจัดงาน จะมีการบอกกล่าวชักชวนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดงาน ตามความสามารถของแต่ละบุคคล

ดังตัวอย่างจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

"ประชุมได้ตกลงกันจัดงาน มันก็มากันเกือบหมดหมู่บ้านแล้ว ส่วนใหญ่ก็รู้จักกัน ช่วยกัน"

(พญ โยโตเซา ,สัมภาษณ์ 17 กรกฎาคม 2542)

"คนที่รับผิดชอบหลักๆ ต้องไปช่วยกันหาคนมาช่วยกัน ช่วยคนละอย่าง สองอย่าง แล้วพอชวนคนหนึ่ง ก็ชวนกันต่อไป พี่ชวนน้อง หรือไม่ก็ไปบ้านโน้นบ้านนี้ ชวนๆกันมา บางทีวิ่งข้ามไปอีกบ้าน มีญาติก็ไปบอกบุญ แจกใบฎีกากันมา"

(เขียว เกรียงชัยพัฒนา, สัมภาษณ์ 16 พ.ค. 2542)

2.1.2 สื่อที่ใช้เหมาะสม และหลากหลายต่อเนื่อง

ผลการวิจัยพบว่า สื่อที่ใช้เชิญชวนในโครงการ นับว่าเป็นปัจจัยหลักปัจจัยหนึ่งในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ปรากฏดังนี้คือ การชักชวนด้วยใบฎีกา เป็นการบอกบุญตามวัฒนธรรมของประชาชนในชุมชน

การชักชวนบอกบุญด้วยใบฎีกา ในที่นี้ คือ การแจกซองระดมทุน ตามลักษณะของพิธีกรรมในการทำบุญตามวัฒนธรรมของชาวไทย ซึ่งในซองประกอบด้วย เอกสารแผ่นปลิว หรือแผ่นพับ ที่แจ้งถึง วัตถุประสงค์ในการจัดงาน รูปแบบของพิธีกรรม กำหนดการจัดงาน คณะกรรมการหรือเจ้าภาพในการจัดงาน (ดูตัวอย่างในภาคผนวก) โดยที่ผู้รับผิดชอบหลักจะแบ่งกันช่วยกระจายบอกบุญไปด้วยการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ ไปตามสายสัมพันธ์ต่างๆที่ประชาชนแต่ละคน มีปฏิสัมพันธ์ด้วย

อีกทั้งพบว่า การใช้สื่ออื่นหลากหลายและต่อเนื่อง ในที่นี้ คือ วิธีการนำเสนอสารผ่านช่องทางสื่อสารต่างๆ ด้วยสื่ออื่นๆที่หลากหลาย อย่างต่อเนื่อง ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในโครงการบวชปีนี้ ได้มีการแบ่งบทบาท จัดทำการประชาสัมพันธ์ในหลายระดับ ไม่ว่าจะมาจากคณะทำงานบริหารโครงการ ที่จัดทำการประชาสัมพันธ์ ในส่วนกลาง คือ กรุงเทพฯ และภาคอื่นๆ คณะทำงานระดับปฏิบัติการ ที่จัดทำการประชาสัมพันธ์ในส่วนภูมิภาค จังหวัด อำเภอ รวมถึงภายในชุมชน ผ่านหลายช่องทาง ผ่านหลายสื่อ ที่มีการเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง อาทิ สื่อวิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อบุคคล รวมถึงสื่อเฉพาะกิจ ไม่ว่าจะเป็น ป้ายผ้า รถแห่ เสื้อ สติกเกอร์ ตลอดช่วงเวลาของการดำเนินโครงการ ด้วยรูปแบบที่เป็นทางการ ได้แก่ หนังสือเชิญ และรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ แจ่งผ่านเวทีประชุม บอกกันปากต่อปาก เสียงตามสายในหมู่บ้าน ฯลฯ ส่งผลต่อแรงจูงใจ ปัจจัยทางด้านการสื่อสาร ที่ได้รับการเชิญชวนบ่อยครั้ง

ดังตัวอย่างจากการสัมภาษณ์ เช่น " ใช้ใบฎีกาไปบอกบุญคนทั่วไป บอกเค้าว่าจะจัดงานเมื่อไหร่ จัดยังไง เอาเงินไปทำอะไร แล้วเชิญให้มาร่วมพิธีด้วยกัน ส่วนใหญ่พอเห็นซองก็รู้กันแล้ว ถ้ามองแล้วเห็นแล้ว บอกเค้าว่าจะไป"

(จันทร์ ศิริชัย, สัมภาษณ์ 24 พ.ค. 2542)

"เห็นซองกันแล้ว ชาวบ้านเค้าไม่ถามกันมากแล้วว่าทำไปทำไม เพื่ออะไร มันคุ้นกันอยู่ในวัฒนธรรมอยู่แล้ว ก็ของผ้าป่ามาบ่อยๆ มีใครบ้างที่ไม่เคยได้รับ"

(ดวงดาว รุ่งาน, สัมภาษณ์ 25 ก.พ. 2542)

2.1.3 ปัจจัยจากผู้นำเสนอสาร

ปัจจัยนี้เป็นปัจจัยที่มีบทบาทสนับสนุนใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มาจากผู้นำเสนอสาร ที่เปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ในลักษณะของการสื่อสารสองทาง ที่บางครั้งเป็นผู้พูดบ้าง ผู้ฟังบ้าง จากการเข้าร่วมเป็นคณะทำงาน ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยชักชวนตามสายสัมพันธ์ส่วนตัว การชักชวนตามตำแหน่งงาน การชักชวนอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ฯลฯ

ผู้นำเสนอสาร ในที่นี้คือ คณะทำงานของโครงการ ผู้นำชุมชน ผู้จัดทำพิธีกรรม ซึ่งเมื่อบุคคลต่างๆ เหล่านี้ ได้ทำหน้าที่ คือ ชักชวนให้เข้าร่วมโครงการ จะช่วยทำให้เกิดแรงสนับสนุน อันเนื่องมาจากเหตุผล ดังรายละเอียด ดังนี้

ก. ความศรัทธาในผลงานที่ผ่านมา

คณะทำงานหลายท่าน ได้รับการชักชวนให้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการจากผู้นำเสนอสาร ในที่นี้ ได้แก่ เลขานุการของโครงการ ซึ่งมีผลงานด้านการทำงานที่ผ่านมาในอดีต อันเป็นที่ยอมรับในแวดวงของการทำงานพัฒนา ส่งผลต่อความเชื่อถือ และการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ

ดังตัวอย่างจาก เดโช ไชยทัฬห (สัมภาษณ์ 2 มี.ค. 2542) ที่มคณะทำงานคนหนึ่ง ที่กล่าวว่า "อย่าง พี่ชัช ก็รู้ๆกันอยู่ ว่าคนในแวดวงศรัทธา ก็เลียงง่ายต่อการชักชวน พอพี่ชัช ไปต่อพี่แดง(เดือนใจ ดีเทศน์-ผู้วิจัย)ที่เชียงใหม่ พอไปคุยหน่อย ก็โอเคแล้ว หรืออย่างพี่ชัชวิ่งไปคุยในระดับจังหวัดก็ขานรับ หรือกลุ่มแวดวงไฮโซ อย่างบ้านวล(นวลสวาท เปาโรหิตย์-ผู้วิจัย) ที่คุ้นเคยกับพี่ชัช ก็รับปากเข้าร่วมแล้ว"

ข. ความศรัทธาในเรื่องสถานภาพ,ตำแหน่งทางสังคม

จากความศรัทธา ของผู้ที่มาร่วมเป็นเจ้าของ,มาเป็นประธาน หรือเข้าร่วมในพิธีกรรมในโครงการบวชปานัน ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมการทำงานของไทย ต้องมาคอยดูแลต้อนรับเจ้านาย อย่างเช่น บางกรณีบางพื้นที่ที่มีหัวหน้างานระดับสูงแต่ละหน่วยงานมาเข้าร่วมในพื้นที่ อย่างเช่น กรณี มีอธิบดีกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือ มี รองเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ แม่ทัพภาคที่ 3 หรืออย่างกรณี รองผู้ว่า หรือนายอำเภอมาเข้าร่วม บุคคลต่างๆที่อยู่ในสายงานในพื้นที่ ที่จะเข้าร่วมจัดเตรียมพื้นที่อย่างดี หรือเข้าร่วมงานเป็นจำนวนมาก ถือเป็นกาให้เกียรติกัน

รวมทั้งชาวบ้านในหมู่บ้านยังต้องเข้ามาให้การต้อนรับเป็นอย่างดี ที่ถือว่าเจ้านายมา ถือเป็นเกียรติแก่หมู่บ้าน/ชุมชนของตัวเอง

ดังเช่น คำบอกเล่า ของ "อาพี" บอกว่า "เป็นธรรมดาแหละ พอเจ้านายใหญ่ๆ มาคนไหน คนนี้ ก็มากันเต็มไปหมด โดยเฉพาะถ้ามาจากส่วนกลาง ทางจังหวัด อำเภอ ก็ออกมากันเต็มไปหมด เป็นไปได้ว่าอาจจะมาดูแลเจ้านาย แล้วชาวบ้านเองโดยวัฒนธรรม แยกมาต้องต้อนรับ ยิ่งเจ้านายใหญ่ๆก็ต้องดูแลให้สมเกียรติ ทำให้ต้องดูแลเจ้าหน้าที่ทั้งหมดเป็นอย่างดี"

หรือจากคำบอกเล่าของ สมัย (สัมภาษณ์) เล่าว่า อย่างเช่น "วันนั้นจัดงานที่แม่สะป็อก พอท่านแม่ทัพภาคที่ 3 มา ทหารก็มาร่วมพิธีกัน มาช่วยเรื่องรถ เรื่องอื่นๆด้วย"

ค. ความศรัทธาต่อผู้นำทางศาสนา ผู้จัดทำพิธีกรรม

ซึ่งเป็นแรงจูงใจเชื่อว่า พิธีกรรมนั้นจะมีความศักดิ์สิทธิ์ หมู่บ้านที่เข้าร่วมส่วนใหญ่ ได้พยายามเชิญผู้จัดทำพิธีกรรมที่ถือว่าเป็นที่ศรัทธาของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม มาจัดทำพิธีในแต่ละพื้นที่ และในแง่ของปริมาณจำนวนจะเลือกและจัดทำในลักษณะให้ดีที่สุด ที่ถือว่าเป็นศิริมงคลมากที่สุด แก่หมู่บ้านของตนเอง

อย่างเช่น ตัวอย่างการจัดพิธี "บวชป่าชุมชน" ที่บ้านหนองหลัก ต.ตะเคียนปม อ.ทุ่งหัวช้าง จ.ลำพูน "ธนา ยะโสภณ"(สัมภาษณ์, 20 ก.ย.2542) เล่าว่า "แม้ก่อนเริ่มที่จะมีพิธีฝนได้ตกลงมา อย่างหนักมาก แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ พอรู้ว่า ครูบาวงศ์(พระสงฆ์ชื่อเสียงดังเป็นที่ศรัทธาของภาคเหนือ-ผู้วิจัย) จะมาทำพิธี ผู้คนก็หลั่งไหลมาร่วมงาน เกินกว่าที่คาดไว้อีก แทนที่เข้ามาน "

2.2 ปัจจัยที่เกิดจากแรงกดดัน

2.2.1 ความไม่พึงพอใจและแรงกดดันร่วมกันจากสถานการณ์ที่เป็นอยู่

จากความขัดแย้งเรื่องการจัดการป่า ระหว่างภาครัฐ (กรมป่าไม้) ที่ต้องการอพยพให้คนออกจากพื้นที่ป่า ตามนโยบายอพยพคนออกจากป่า ในหลายพื้นที่ที่ได้ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์เพิ่มขึ้น ทับที่ของชาวบ้านที่อาศัยอยู่แต่เดิม ซึ่งได้มีการเรียกร้องสิทธิและต่อสู้กับนโยบายนี้มาแต่ดั้งเดิม และมีความคิดที่ต้องการสร้างความเข้าใจกับสาธารณชน ในการรณรงค์ เรื่อง "คน ชุมชน อยู่ร่วม

กับป่าได้" ที่ต้องการนำเสนอความหมายของความคิดที่อยู่เบื้องหลัง อันจะส่งผลต่อภาพลักษณ์ของการจัดการป่าของชุมชน ไม่ว่าภาพลักษณ์เชิงบวกในเรื่องภูมิปัญญาในการจัดการป่า

- ภาพของความหมายที่มองต่างมุมกัน มองคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

อย่างเช่น ผี, ไร่หมุนเวียน กับคำว่า ไร่เลื่อนลอย ทำให้ต้อง คิดหากลยุทธวิธีร่วมกัน เพื่อนำเสนอเนื้อหา "คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้" ให้สาธารณชนเข้าใจ มีภาพลักษณ์ที่ดีขึ้น และดึงคนเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อรับรู้ซึ่งเมื่อมีกระบวนการต่างๆ ที่ทำให้ ชาวบ้าน องค์กรชุมชน หลายฝ่าย เมื่อผ่านกระบวนการ คิด ตัดสินใจ วางแผน แล้วจำเป็นต้องเข้าร่วมปฏิบัติการตามข้อตกลง ที่ถือว่าตกลงกับทางสังคมร่วมกันแล้วที่ต้องการนำเสนอภาพเชิงบวกต่อสาธารณชน

ดังตัวอย่างหนึ่งจากสัมภาษณ์ คนหนุ่มรุ่นใหม่ที่เป็นหนึ่งในคณะกรรมการ กล่าวว่า " ผีในความหมายของเราไม่ใช่ผีแบบในทีวี อย่างผีกระสือ ที่คอยแต่จ้องทำร้าย แต่ผีในความหมายของเรา คือ ผีที่ช่วยคุ้มครอง ให้พืชผลอุดมสมบูรณ์ ผีเป็นเหมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชา "

" ไร่หมุนเวียน ของเราคือ ไร่ที่หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิต เราจะปล่อยให้ไร่ให้ดิน พันธุ์พืชหรือสมุนไพรรื่นๆ เติบโต แล้วจะเวียนกลับมาทำใหม่ ภายใน 4-5 ปี เป็นการรักษาสมดุล ไม่ใช่ตามที่คนเมือง เข้าใจกันอย่างในแบบเรียน ที่มักกล่าวหาว่า ชาวเขาเป็นผู้ทำลายป่าด้วยการทำไร่เลื่อนลอย บุกเบิกที่ทำกินไปเรื่อยๆ แต่ไร่หมุนเวียนของเรามีอาณาเขต กำหนดเป็นที่รู้จักกันไปบุกเบิกที่อื่นเพิ่มอีกไม่ได้ คือเป็นการละเมิดกฎชุมชน"

(บันทึก วงศ์ผืน สัมภาษณ์ 17 .ค.43)

2.3 ปัจจัยจากคุณลักษณะเฉพาะของโครงการ

- โครงการมีความหลากหลาย ยืดหยุ่นเข้ากันได้กับทุกชุมชน

จากผลการวิจัย พบว่า มีการนำมาพิธีกรรมเดิมมาประยุกต์ใหม่ ให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ จากหลากหลายความเชื่อ ซึ่งนำการนำพิธีกรรมต่างๆไม่ว่าจะเป็น พิธีกรรมทางพุทธ คริสต์ ผี หรือทางล้านนา นี้ถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งในการจัดงาน หากชุมชนเห็นว่าเหมาะสม จะประยุกต์ไปในรูปแบบใดก็ได้ โดยยึดตามแนวคิด เนื้อหา หรือ วัตถุประสงค์หลักของโครงการ ชนคิดว่าสอดคล้องและส่งผลดีต่อการอนุรักษ์ป่าตามความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนตนเอง

ดังตัวอย่าง จากสังเกต และจากเอกสารสรุปประเมินผลโครงการพบว่า ในแต่ละพื้นที่ จะมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ของอาพี สะงี(สัมภาษณ์ 13 พ.ค. 42) กล่าวว่า "ไปร่วมมาหลายที่ ต่างๆกันไป จัดกันแล้วแต่ความเชื่อ บางที่พุทธ เป็นการบวช บางที่พิธีแบบคริสต์ มีบาทหลวงนำสวด ติดไม้กวางเขน หรืออย่างชาวเขา ไหว้ผี ติดตาแหลว... บ้านไหนอยากเข้าร่วม คิดกันเองว่าจะจัดยังไง "

- เปิดโอกาสและช่องทางในการมีส่วนร่วมได้หลายระดับ

ในโครงการนี้ เนื่องจากจัดในหลายพื้นที่ ต้องมีการระดมทุน ระดมทรัพยากรต่างๆ รวมถึงการจัดการต่างๆ ค่อนข้างมาก เพราะเป็นการจัดงานในเชิงรณรงค์โดยมีเป้าหมายให้จิตใจให้ประชาชนเข้าร่วมให้มากที่สุด เพื่อรับรู้ เกิดทัศนคติ และผลในทางปฏิบัติ อันนำไปสู่การจัดการป่าร่วมกันอย่างมีส่วนร่วมของประชาชน ขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละบุคคล อย่างเช่น การร่วมบริจาค การร่วมลงแรง ร่วมเป็นคณะกรรมการ ร่วมชักชวน ร่วมจัดหาวัสดุอุปกรณ์ยานพาหนะ เป็นต้น

ดังตัวอย่างการสัมภาษณ์ " คิดว่า จากการทำให้แต่ละหน่วยงานที่ร่วมจัด เข้าร่วมจัดการอย่างหลากหลายตามศักยภาพของแต่ละหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นการช่วยกันประชาสัมพันธ์งานหางบหาทุน สนับสนุนพาหนะ ร่วมพิธีกรรม ร่วมเป็นประธานเปิดงานแต่ละจุด อย่างหัวหน้าหน่วยราชการส่วนกลาง และท้องถิ่นต่างๆ ขอใครให้ช่วยได้ หรือชวนใครอะไรได้ก็แล้วแต่ แต่ละพื้นที่ "

(นิธิ ดีสุดจิต สัมภาษณ์ 28 กุมภาพันธ์ 2542)

จากข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่า เนื้อหาที่นำเสนอในโครงการบวชป่าชุมชน คือ 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ ประเด็นที่ 1 คือ คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้ ประกอบด้วย แนวคิดทางศาสนาและความเชื่อมาใช้เป็นกลไกในการรักษาป่า และวิธีการจัดการป่าของชุมชน ประเด็นที่ 2 คือ บวชป่าเพื่อเฉลิมพระเกียรติ แนวคิดทางศาสนาและความเชื่อมาใช้เป็นกลไกในการรักษาป่า และวิธีการจัดการป่าของชุมชน โดยการนำเสนอตามรูปแบบแนวความคิด และความเชื่อ โดยได้รับการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนจากองค์กรชาวบ้าน โดยที่องค์กรพัฒนาเอกชน และฝ่ายอื่นๆภายนอกชุมชน สนับสนุนการมีส่วนร่วม ซึ่งมีเหตุผลมาจากปัจจัยภายนอก และภายในของประชาชนเอง

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง "กลยุทธ์การสื่อสารในโครงการบวชป่าชุมชน" มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งศึกษาใน 3 ประเด็นหลัก คือ ประเด็นที่ 1 ได้แก่ วิเคราะห์เนื้อหาและวิธีการนำเสนอสื่อพิธีกรรมของโครงการบวชป่าชุมชน ประเด็นที่ 2 ได้แก่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบวชป่าชุมชน และประเด็นที่ 3 ได้แก่ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบวชป่าชุมชน

การวิจัยครั้งนี้ใช้หลักการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Reserch) ซึ่งเป็นการแสวงหาความรู้โดยอาศัยแนวคิดปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) ซึ่งเน้นการสัมผัสข้อมูลโดยตรงมาใช้ในการศึกษา ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth Interview) ในการดำเนินการจากผู้จัดทำโครงการหลัก จำนวน 29 คน การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) กับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 27 คน และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูลมีวิธีการดังนี้ ผู้วิจัยดำเนินการติดต่อขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น และขอคำปรึกษาวางแผนในการเก็บรวบรวมข้อมูล รายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับการจัดทำโครงการบวชป่าชุมชน จากเลขานุการโครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้นฯ และจากผู้ประสานงานเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ(คกน.) พร้อมทั้งประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ ที่ได้ร่วมจัดทำโครงการโดยตรงในพื้นที่กลุ่มตัวอย่าง แล้วลงพื้นที่เข้าพบกลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูล โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสนทนากลุ่มย่อย พร้อมทั้งบันทึกเทปสัมภาษณ์ บันทึกการสังเกต และการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อป้องกันการพลาดประเด็นที่ต้องการ โดยใช้ระยะเวลาการเก็บข้อมูล ตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ 2541 - เดือน พฤษภาคม 2542

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษา 3 ประเด็นหลักดังนี้

1. เนื้อหาและวิธีการนำเสนอสื่อพิธีกรรม
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการสื่อพิธีกรรมในโครงการบวชป่าชุมชน
3. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในโครงการบวชป่าชุมชน

1. เนื้อหาและวิธีการนำเสนอของโครงการ

ผลการศึกษาวิจัย ประเด็นเรื่อง เนื้อหาและวิธีการนำเสนอของโครงการ พบว่า เนื้อหาของ "โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ ปีที่ 50" ที่ทางโครงการบวชป่า ได้จัดกิจกรรมด้วยรูปแบบการสื่อสารงานเฉพาะกิจ ครั้งละ 1 - 2 วัน ไปตามพื้นที่ชุมชนต่างๆที่เข้าร่วมโครงการ ในลักษณะที่นำเสนอด้วยสื่อพิธีกรรม สรุป เนื้อหาและวิธีการนำเสนอของโครงการ ได้ดังนี้

1.1 คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้

เนื้อหา หมายถึง การที่ คน ชุมชน ซึ่งอาศัยอยู่บริเวณเขตของพื้นที่ป่า และได้มีส่วนร่วมในการจัดการดูแลพื้นที่ป่าด้วยกฎเกณฑ์ของชุมชนเองในรูปแบบของ "ป่าชุมชน" อย่างเหมาะสมในบริบทวัฒนธรรมของชุมชน

ประกอบด้วยประเด็นย่อย 2 ประเด็น คือ

1.1.1 แนวคิดทางศาสนาและความเชื่อมาใช้เป็นกลไกในการรักษาป่า

โดยผ่านการนำเสนอด้วยเนื้อหาในเรื่อง แนวคิด สื่อสัญลักษณ์ วิธีการนำเสนอของแต่ละแนวคิด ความเชื่อ ดังต่อไปนี้

ก. แนวคิดและความเชื่อของศาสนาพุทธ ประกอบด้วย

- แนวคิด ดังเนื้อหาที่พบคือ ได้อานิสงฆ์ผลบุญ และละเว้นจากการตัดทำลาย ผ่านสื่อสัญลักษณ์ ประกอบด้วย ผ้าเหลือง ซึ่งแทนผ้าที่พระนุ่งห่ม ถือว่าผ่านการบวชแล้ว และสายสิญจน์ ซึ่งแทนความเป็นสิริมงคล ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์

- วิธีการนำเสนอตามแนวคิดและความเชื่อของศาสนาพุทธ คือ การบวชป่าด้วยการประยุกต์จากพิธีบวชพระ และใช้ผ้าเหลืองพันรอบต้นไม้ แทนการบวชป่าทั้งผืนป่าของชุมชน

ข. แนวคิดและความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการนับถือผี ประกอบด้วย

- แนวคิด คือ การให้ความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผี จะส่งผลดี,คุ้มครองต่อผู้ที่ให้ความเคารพ และจะนำสิ่งที่ไม่ดี ภัยพิบัติต่างๆต่อผู้ที่ลบหลู่ และทำลายพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ได้ทำพิธีการบวชแล้ว ผ่านสื่อสัญลักษณ์ ประกอบด้วย ตาแหวน ไข่ติดแทนจิวร ที่นุ่งห่มของพระสงฆ์ในศาสนาพุทธ ถือว่าได้ผ่าน

พิธีการบวชแล้ว และ หน้า ชี หน้า จะ (NAQ TSIL NAQ TSAVQ) หรือ ธงสี ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนความเป็นสิริมงคล และถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่นเดียวกับสายสิญจน์

- วิธีการนำเสนอตามแนวคิดและความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการนับถือผี คือบวชป่าด้วยการจัดพิธีไหว้ผี เพื่อเคารพอนุบน้อมต่อผีให้ช่วยคุ้มครองดูแล และลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน

ค. แนวคิดและความเชื่อของชาวไทยล้านนา

- แนวคิด คือ หากมีการทำพิธีสืบชะตาแล้วจะช่วยต่อชีวิตให้ยืนยาวรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น ให้ความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ร่วมพิธี ผ่านสื่อสัญลักษณ์ คือ ไม้ค้ำเปรียบเสมือน การค้ำจุนให้(ชีวิตหรือป่า) มีชีวิตยืนยาว และสายสิญจน์ แทนความเป็นสิริมงคล ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์

- วิธีการนำเสนอตามแนวคิดและความเชื่อของชาวไทยล้านนา คือ การทำพิธีสืบชะตาป่า เหมือนการสืบชีวิตของผืนป่าให้ยืนยาว หลังจากทำพิธีแล้วจะได้ไม่มีใครมาตัดทำลาย ปล่อยให้โตไปเรื่อย ๆ

ง. แนวคิดและความเชื่อของศาสนาคริสต์

- แนวคิด คือ การทำพิธีเพื่อรักษาป่า ตามที่พระเจ้าทรงสร้างไว้ ผ่านสื่อสัญลักษณ์ คือ ไม้กางเขน หรือผ้าขาวพันรอบต้นไม้ แทนผ้าเหลือง

1.1.2 วิธีการจัดการป่าของชุมชน ประกอบด้วย

ก. การจัดการป่าด้วยองค์กรของชุมชน แบ่งได้เป็น การจัดการในรูปแบบขององค์กรหรือคณะกรรมการ และตามกฎระเบียบ/ข้อตกลงของป่าชุมชนนั้นๆ ในแต่ละชุมชนที่เข้าร่วม

ข. การจัดการแบ่งตามพื้นที่ป่า และการใช้ประโยชน์ของป่า ซึ่งแบ่งเป็นป่าชุมชนอนุรักษ์ ป่าประเพณี ป่าชุมชนใช้สอย

ค. การนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นในฐานะแนวทางการรักษาป่าด้วยวิธีการ การปล่อยให้ป่าฟื้นตัวตามธรรมชาติ และวิถีชีวิตของคนที่อยู่ร่วมกับป่า

ผลการวิจัยพบว่า ได้มีการนำเสนอวิธีการจัดการป่าชุมชน ด้วยวิธีการนำเสนอดังต่อไปนี้ คือ

- การแสดงหลักฐานยืนยัน ด้วยโมเดล แผนที่

เพื่อแสดงให้เห็นพื้นที่บริเวณ และการจัดการแบ่งพื้นที่ในการจัดการป่าว่า เขตใดสำหรับอาศัย เขตใดสำหรับทำกิน เขตใดคือเขตป่าอนุรักษ์ หวงห้าม

- การแสดงหลักฐานด้วย กฎเกณฑ์จริงของชุมชน ในลักษณะแผ่นป้ายกฎเกณฑ์การจัดการป่า อาทิ ข้อห้ามต่างๆ บทลงโทษ ที่ติดอยู่ในเขตป่าชุมชน
- การพาเดินป่า เพื่อให้เห็นตัวอย่างจริงในการดูแลป่า
ผู้จัดงานในพาผู้เข้าร่วมกิจกรรมเดินป่า เรียนรู้ถึงวิธีการจัดการป่าด้วยกัน และเป็นการสร้างโอกาสในการสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล
- การจัดเวทีแลกเปลี่ยนผ่านเวทีกลางในการจัดงาน เรื่องการดูแลรักษาป่าของชุมชน นำเสนอการจัดการป่าของชุมชน แลกเปลี่ยนวิธีการดูแลรักษาป่า การใช้ประโยชน์จากป่า ฯลฯ
- การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการในระหว่างการจัดงานผ่านสื่อบุคคล ด้วยการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้จัดงานกับผู้เข้าร่วม ด้วยการตั้งวงกันเองตามความสนใจในรูปแบบการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ

1.2 การเฉลิมพระเกียรติ

เนื้อหา "เพื่อเฉลิมพระเกียรติ" ประกอบไปด้วย แนวคิด และสื่อสัญลักษณ์ ที่ประชาชนผู้เข้าร่วมโครงการต้องการจัดทำขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของค้ปัจจุบันเนื่องในวโรกาส ทรงครองราชย์ปีที่ 50 โดยใช้สื่อสัญลักษณ์ คือ ตราสัญลักษณ์ฉลองสิริราชสมบัติรูปหยดน้ำ และผ่านวิธีการนำเสนอด้วยผ้าเหลือง และยกตัวอย่าง "พระราชดำรัส" เพื่อการดูแลรักษาและคุ้มครองผืนป่าในลักษณะของการปล่อยให้ป่าให้โตเอง ฟืนฟูกด้วยสภาพป่าเอง โดยไม่ให้มีการตัดทำลาย

2. การมีส่วนร่วม

จากผลการวิจัย พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้าร่วมในโครงการบวชป่าชุมชน ผลปรากฏว่ามีผู้เข้าร่วมในการจัดงานเฉพาะกิจ ในรูปของงานบวชป่าชุมชนในแต่ละพื้นที่ มีประชาชนหลายฝ่ายเข้าร่วมในการเข้าร่วมงานที่จัดขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยผู้วิจัยขอนำเสนอตามขั้นตอนการดำเนินงาน ซึ่งแบ่งเป็น 2 ขั้นตอนหลัก คือ

2.1 ขั้นตอนการเตรียมการของโครงการ ก่อนวันจัดงานบวชป่าในรูปแบบของงานเฉพาะกิจ (บวชป่า) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนย่อย คือ ริเริ่ม ตัดสินใจ วางแผน

2.2 ขั้นตอนการดำเนินงานในวันจัดงานเฉพาะกิจ(บวชป่า) ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย คือ จัดพิธี ประเมินผล

จากผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ มีบทบาทโดยสรุปตามแต่ละขั้นตอนของโครงการ ดังนี้คือ

2.1 ขั้นตอนการเตรียมการของโครงการ

ในที่นี้ คือ ขั้นตอนที่ประชาชนได้ริเริ่ม ตัดสินใจ วางแผนและจัดเตรียมประชาสัมพันธ์ จากการศึกษาพบว่า มีขั้นตอนย่อย ดังนี้คือ

2.1.1 ริเริ่ม เพื่อจุดประกายความคิด และเชื่อมโยงให้เป็นหนึ่งเดียว

ในที่นี้ คือ ริเริ่ม ร่างความคิด ขยายความคิดในการดำเนินโครงการ สามารถแบ่งบทบาทดังนี้คือ

ก. บทบาทหลักขององค์กรชาวบ้านผู้จุดประกายความคิด

เกิดจากความคิดร่วมกันของกลุ่มผู้นำกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ(คน.) ที่ต้องจัดทำโครงการบวชป่านี้ ในเชิงรณรงค์ให้สาธารณชนภายนอกชุมชนได้รับรู้ ถึงการจัดการป่าของชุมชนที่อยู่ร่วมกับป่า ในลักษณะโครงการเดียวกัน จากการพูดคุยกันเองอย่างวงธรรมชาติของเครือข่ายชาวบ้านเอง เวทีประชุมของกลุ่มองค์กรเครือข่ายชาวบ้าน และจากเวทีกิจกรรมการพัฒนาอื่นๆ ทั้งในรูปแบบการสื่อสารที่เป็นทางการ และไม่ใช่วางการ แล้วขยายความคิดนี้ สู่อองค์กรพัฒนาเอกชน

ข.บทบาทผู้สนับสนุนของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนผู้ช่วยขยายความคิดและเชื่อมประสาน

พบว่า กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ได้รับรู้และสนับสนุนความคิดจัดทำ "โครงการบวชป่าชุมชน" จึงได้ร่วมปรึกษาหารือกัน และช่วยกันขยายความคิดนี้ ไปสู่อองค์กรพัฒนาเอกชน,กลุ่มนักวิชาการอื่นๆ

2.1.2 ตัดสินใจ...ด้วยเวทีประชุม เชื่อมโยง เพื่อสร้างพันธมิตรในการทำงาน

ในที่นี้คือ การตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการบวชป่าชุมชน ในลักษณะของงานเฉพาะกิจเพื่อรณรงค์ร่วมกัน โดยได้มีการตัดสินใจร่วมกัน ผ่านเวทีประชุมอย่างเป็นทางการ

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ในขั้นตอนการตัดสินใจว่าจะดำเนินโครงการบวชป่าชุมชนในลักษณะงานรณรงค์ขนาดใหญ่หรือไม่ พบว่ามีหลายฝ่ายได้เข้าร่วมตัดสินใจ ในลักษณะการตัดสินใจอย่างไม่

เป็นทางการ หลังจากนั้นแล้วจึงเริ่มเชิญชนฝ่ายต่างๆ ที่ได้รับรู้เรื่องจากการขยายความคิด เข้าร่วมประชุมโดยจัดเวทีประชุมอย่างเป็นทางการขึ้น เพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน ถึงแนวคิด วัตถุประสงค์ และร่วมกันจัดตั้งร่างคณะทำงาน พร้อมทั้งแบ่งบทบาทหน้าที่ในการดำเนินการให้แต่ละฝ่ายไปวางแผนการดำเนินงานต่อไป สามารถแบ่งบทบาทได้ดังนี้

ก. บทบาทหลักขององค์กรชาวบ้าน ผู้ยืนยันตัดสินใจเข้าร่วมจัดงาน

คือได้มีการพูดคุยนอกรอบกับกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนก่อน เวทีประชุมที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการ และยืนยันว่าต้องการดำเนินโครงการบวชป่าชุมชนนี้

ข. บทบาทหลักขององค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) ผู้ประสานและสร้างโอกาสในการตัดสินใจผ่านรูปแบบเวทีประชุม

ผลการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่ขององค์กรพัฒนาเอกชน ได้มีบทบาทเป็นผู้ประสานงานฝ่ายต่างๆ พร้อมทั้งนัดวัน เวลา จัดหาสถานที่ในการประชุม ในลักษณะเอื้ออำนวยสนับสนุนให้ทุกฝ่ายได้มีเวทีในการตัดสินใจร่วมกัน

ค. บทบาทผู้สนับสนุนของคณะกรรมการ ผู้ตัดสินใจเป็นแนวร่วม

คณะกรรมการ ในที่นี้ คือ บุคคลต่างๆ จากภาครัฐ อันประกอบด้วย เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ เจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เจ้าหน้าที่ทหาร เจ้าหน้าที่ตำรวจ และนักวิชาการ ที่สนใจเข้าร่วมและตอบรับเป็นคณะกรรมการของโครงการ รวมทั้งพระสงฆ์ด้วย

จากการวิจัยพบว่า ในการปฏิบัติงานจริงในโครงการ คณะกรรมการมีบทบาทหน้าที่คือ การประชาสัมพันธ์โครงการ การระดมทุน การหาเจ้าภาพร่วม และเข้าร่วมประชุมพิจารณาแนวทางการทำงานร่วมกัน มีส่วนสำคัญในการเชิญชวนในการดึงคนเข้ามามีส่วนร่วม

2.1.3 วางแผน...เพื่อเชื่อมโยง สร้างภาคีในการทำงาน

ในที่นี้ คือ การวางแผนเตรียมการ เพื่อการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ชุมชนต่างๆ ที่สนใจเข้าร่วมโครงการบวชป่าชุมชนในแต่ละพื้นที่ ประกอบด้วย การประชุมทำความเข้าใจระหว่างองค์กรเครือข่ายในพื้นที่ การกำหนดพื้นที่ที่จะทำการบวช หรือ กำหนดต้นไม้ที่ต้องการร่วมบวช การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง การประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้เข้าร่วมโครงการ โดยแบ่งตามบทบาทที่พบดังนี้คือ

ก. บทบาทขององค์กรชาวบ้าน ผู้วางแผนร่วม และปฏิบัติการเตรียมพื้นที่เป้าหมาย

โดยมีบทบาทหน้าที่หลักในการเตรียมการของโครงการ คือ การจัดเตรียม ประสานงานกับชุมชนต่างๆ ในเขตภาคเหนือ เตรียมโดยการแจ้งหลักเกณฑ์ของพื้นที่เป้าหมายที่จะเข้าร่วมโครงการ และจัดประชาสัมพันธ์โครงการให้ชุมชนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการร่วมกัน และเมื่อตัดสินใจเข้าร่วมแล้ว ชาวบ้านจะร่วมกันเตรียมการสิ่งต่างๆ ในชุมชน

ข. บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) ผู้วางแผนร่วม และเป็นกองเลขาฯ

โดยมีบทบาทหน้าที่หลักในการเตรียมการของโครงการ คือ ติดตามและรวบรวมพื้นที่เป้าหมายที่จะเข้าร่วมโครงการ และช่วยเตรียมการ รวบรวมในเชิงเอกสารเพื่อจัดประชาสัมพันธ์โครงการในระดับส่วนกลาง และจังหวัดให้กับสาธารณชน ร่วมกับเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ในลักษณะของพี่เลี้ยงช่วยอำนวยความสะดวกต่างๆ จัดกระบวนการถ่ายทอดความคิดที่เป็นระบบ ผู้สาธารณชนภายนอกในรูปแบบที่เป็นทางการ ซึ่งความคิด การตัดสินใจ ดำเนินการขึ้นอยู่กับการตกลงกันของกลุ่มเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเป็นหลัก

ค. บทบาทสนับสนุนของคณะกรรมการ ผู้สนับสนุนทรัพยากรในการวางแผนเตรียมการ

คณะกรรมการในที่นี้ คือ ผู้ที่ให้ความสนใจร่วมเป็นเจ้าภาพในการจัดงานบวชป่าชุมชน ประกอบไปด้วย เจ้าหน้าที่รัฐ นักวิชาการ ตัวแทนจากกลุ่มองค์กรธุรกิจต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการเตรียมการ ปฏิบัติการ อันได้แก่ เข้าร่วมงานประชาสัมพันธ์ ใช้วิธีการสื่อสารรูปแบบต่างๆ ตามสายสัมพันธ์ของตัวเองเชิญชวนให้ประชาชนอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดโครงการบวชป่าชุมชน

2.2 ขั้นตอนการดำเนินโครงการ

2.2.1 จัดพิธีกรรม

ในที่นี้คือ การดำเนินการจัดพิธีกรรมบวช รายละเอียดในการจัดงานว่าจะเลือกจัดพิธีกรรมตามแนวคิด และความเชื่อทางศาสนา ด้วยวิธีใด ขึ้นอยู่กับชุมชนนั้นตัดสินใจ ประกอบด้วย การจัดการพื้นที่เป้าหมายโดยการจัดประรำพิธีเพื่อประกอบพิธีกรรมตามขั้นตอนต่างๆ การจัดทำวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ การพาสาธารณชนศึกษาพื้นที่เป้าหมาย การนำเสนอการจัดการป่าผ่านเวทีกลาง

โดยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ ดังนี้คือ

ก. บทบาทขององค์กรชาวบ้าน ผู้ดำเนินการเจ้าภาพหลักในการจัดพิธีกรรม

ในการจัดการดำเนินการต่างๆตามแนวคิดและความเชื่อของชุมชน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนของตัวเองถือเป็นเจ้าภาพหลักจัดการทุกอย่าง อาทิ จัดหาผู้ประกอบการพิธีกรรม ต้อนรับผู้ที่เข้าร่วมงาน เตรียมวัสดุอุปกรณ์ เตรียมสถานที่

ข. บทบาทองค์กรพัฒนาเอกชน ผู้สนับสนุน ประสานงาน ที่ปรึกษา และอำนวยความสะดวก ทำหน้าที่ช่วยประสานให้บุคคลภายนอกเข้าร่วมงานพิธีกรรม เป็นที่ปรึกษาในการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการวางแผน เตรียมการในรูปแบบที่เป็นพิธีการ และอำนวยความสะดวกในรูปแบบต่างๆ เช่น วัสดุอุปกรณ์ ยานพาหนะ

ค. บทบาทคณะกรรมการ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ในฐานะคณะกรรมการดำเนินงาน คณะกรรมการของโครงการ จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นในแต่ละพื้นที่ บางครั้งอาจเข้าร่วมในฐานะประธานในพิธีบ้าง แต่ไม่ได้มีบทบาทอะไรในการดำเนินการ เป็นเหมือนไม้ประดับในโครงการ

ง. บทบาทประชาชนทั่วไป ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ประชาชนทั่วไป เข้าร่วมโครงการเพื่อร่วมในพิธีกรรมต่าง และรับรู้ว่ามีคนป้าคนนั้นได้รับการบวชแล้ว ต้องละเว้นไม่ตัดทำลายป่า

2.2.2 การประเมินผล

ได้มีการจัดการติดตาม ประเมินผลด้วยองค์กรชาวบ้านและ องค์กรพัฒนาเอกชน หลังจากการจัดงานเฉพาะกิจ เพื่อรวบรวมผลที่ได้นำเสนอผลต่อคณะทำงานประสานงานกลาง พบว่ามีการแบ่งบทบาทดังนี้คือ

ก. บทบาทหลักขององค์กรชาวบ้าน ผู้ติดตามและประเมินผลการจัดกิจกรรมในพื้นที่ หลังจากวันจัดงาน ได้จัดการประชุมกัน เพื่อชี้แจงผลการดำเนินงานต่างๆ ให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มาพูดคุย แสดงความคิดเห็น เพื่อติดตามและประเมินผลงานที่ได้จัดทำพิธีขึ้น หลังจากนั้นคณะกรรมการจากกลุ่มองค์กรชาวบ้านในการจัดงานโครงการจะช่วยกันสรุปการประเมินผลการดำเนินงานตามกรอบแผนที่วางไว้

ข. บทบาทสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) ผู้ติดตาม และรวบรวมเอกสารการประเมินผล ผลการวิจัยพบว่า องค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) มีบทบาทหลัก ในการกระตุ้น ติดตามผลการดำเนินการของโครงการ ด้วยการตั้งคำถาม พูดคุย กับกลุ่มองค์กรชาวบ้าน ถึงระดับความพอใจใน

การดำเนินกิจกรรม หรือบางชุมชน จะทำหน้าที่เป็นผู้ติดตามให้องค์กรชาวบ้านช่วยกันรวบรวม และนำเสนอข้อมูลการประเมินผลตามประเด็นของกรอบสรุปการประเมินผลการดำเนินงาน

3. ปัจจัยการมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย พบว่า ประกอบด้วย ปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายในของประชาชนโดย ปัจจัยภายใน

ปัจจัยหลักภายใน ได้แก่ ความเชื่อและความศรัทธา ประกอบไปด้วย ความเชื่อและความศรัทธาต่อพิธีกรรม ความเชื่อและความศรัทธาในการจัดการป่าขององค์กรชุมชน ความเชื่อและความศรัทธาต่อพระมหากษัตริย์ และความรู้สึกที่สอดคล้องตรงใจ ประกอบไปด้วย ความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ ความรู้สึกตรงใจที่ได้ทำงานพร้อมเรียนรู้ ความรู้สึกที่ได้รับกำลังใจเพิ่มขึ้น ความรู้สึกร่วมรับผิดชอบ

ส่วนปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย ปัจจัยหลัก ได้แก่

ปัจจัยจากการเชิญชวน ประกอบด้วย รูปแบบการสื่อสาร สื่อที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมของชุมชน

ปัจจัยที่เกิดจากแรงกดดัน ประกอบด้วย ความไม่พึงพอใจและแรงกดดันร่วมกันจากสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในลักษณะภาพของความหมายที่มองต่างมุมกัน ทำให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

ปัจจัยจากคุณลักษณะเฉพาะของโครงการ ประกอบด้วย ความหลากหลาย ยืดหยุ่นเข้ากันได้กับทุกชุมชน เปิดโอกาสและช่องทางในการมีส่วนร่วมได้หลายระดับ

อภิปรายผล

1. เนื้อหาและวิธีการนำเสนอ

จากการวิจัยที่พบว่า เนื้อหาประเด็นหลักของโครงการ ประเด็นที่ 1 คือ "คน ชุมชน อยู่ร่วมกับป่าได้" ประกอบไปด้วย ประเด็นรอง คือแนวคิดทางศาสนาและความเชื่อ และการจัดการป่าด้วยชุมชน และประเด็นที่ 2 คือ บวชป่าเพื่อเฉลิมพระเกียรติ

โดยในส่วนของวิธีการนำเสนอ นำเสนอด้วยการจัดงานเฉพาะกิจเพื่อการรณรงค์ทางการสื่อสาร เพื่อนำเสนอเนื้อหาตามเป้าหมายของโครงการ ด้วยรูปแบบของสื่อพิธีกรรมในการบวชป่าชุมชน

เนื้อหาและวิธีการนำเสนอที่ปรากฏในโครงการ ในรูปแบบของงานเฉพาะกิจนี้ ผู้วิจัยขออภิปรายโดยรวมในประเด็นของเนื้อหาและการนำเสนอก่อน ในที่นี้คือ เนื้อหาและรูปแบบที่ปรากฏในโครงการ ซึ่งผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตประการหนึ่งว่า เนื้อหาในโครงการ ถือว่าเป็น "สาร" ที่ผู้ส่งสารต้องการส่งไปยังผู้รับสาร ผ่านวิธีการนำเสนอด้วย การจัดงานเฉพาะกิจ 1 - 2 วัน ในหลายๆพื้นที่ รวมเป็นงานรณรงค์ทางการสื่อสารในรูปแบบของ "สื่อพิธีกรรม" ในที่นี้คือ การจัดกิจกรรมบวชป่าชุมชนในโครงการ แล้วจึงอภิปรายผลในประเด็นรองแต่ละประเด็น

ผู้วิจัย ตั้งข้อสังเกตว่า การส่ง "สาร" ผ่านรูปแบบพิธีกรรม ดังในโครงการบวชป่าชุมชน โดยเฉพาะแนวคิดทางศาสนาและความเชื่อมาใช้เป็นกลไกในการรักษาป่า ถือว่าการส่งสารอาจไม่เต็มรูปแบบมากนัก กล่าวคือ ต้องมีการตีความหมาย และวิเคราะห์ผ่านแนวคิด สื่อสัญลักษณ์ ด้วยวิธีการนำเสนอลงถึงขั้นตอนพิธีกรรมในแต่ละแนวคิดและความเชื่อ ซึ่งผู้รับสารหรือประชาชนที่เข้าร่วมในโครงการนั้น ต้องมีการวิเคราะห์ เรียนรู้ เพื่อหาคำตอบในรายละเอียดจากเนื้อหาที่นำเสนออันเนื่องมาจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม การรับรู้ของตัวเอง

ประชาชนหรือบุคคลใดที่มีพิธีกรรมที่แตกต่างกัน และไม่มีโอกาสรับรู้ถึงความคิด ความเชื่อ ที่แฝงความหมายอยู่ในพิธีกรรมมาก่อน อาจไม่เข้าใจถึงความหมายที่ลึกซึ้ง แต่ในการเข้าร่วมพิธีกรรมนี้ จะได้รับสารที่สื่อไปทางอ้อม ที่ผนวกสอดแทรกอันจะส่งผลต่อความเชื่อ ความศรัทธา ที่ประชาชนทั่วไปรับรู้ผ่านทางอารมณ์และความรู้สึกทางด้านจิตใจของบุคคลนั้น เนื่องจากการทำพิธีกรรมจะต้องมีการแสดงออกในรูปเอกลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ที่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมต้องรับสารที่ส่งมาโดยอ้อม ให้แสดงออกในลักษณะเดียวกัน ตามประเพณี เช่น กล่าวบทสวดพร้อมๆกัน ไหว้หรือทำความเคารพพร้อมๆกัน อีกทั้งทำให้เกิดการรับรู้ จากสารที่ส่งมาเพื่อการโน้มน้าวใจ ในเป้าหมายหลัก คือ การบวชป่าเพื่อดูแลรักษาป่าให้คงอยู่ ที่เกิดจากการดูแลรักษา ของ คน ชุมชนที่อยู่ร่วมกับป่า

ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ นพนธ์ สัมมาและคณะ(2534) ที่กล่าวว่า พิธีกรรมกับการสื่อสารมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งจนอาจกล่าวได้ว่า พิธีกรรมก็คือรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารทางสังคม อาศัยกิจกรรมเป็นสื่อกลาง เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่อง

มือสื่อสารทางสังคม เป็นกระบวนการของการกลมกลืนทางสังคม (Socialization) เป็นเครื่องมือที่ทำให้คนจำนวนมากมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยการประพฤติ ปฏิบัติตามแนวคิด ความเชื่อสืบๆ กันมา แต่การสื่อสารโดยพิธีกรรมจะให้ผลลึกซึ้งกว่า เพราะนอกจากจะได้รับสารสื่อโดยตรงแล้ว ยังจะได้รับสารสื่อโดยทางอ้อมที่จะทำให้เกิดความรู้สึก และอารมณ์ด้วย

การใช้รูปแบบของสื่อพิธีกรรม ในการนำเสนอเนื้อหา หรือส่งสาร ที่ไม่เต็มรูปแบบนัก แต่มีความกลมกลืนกันในเรื่องรูปแบบพิธีกรรมและเนื้อหาที่สอดแทรกออกไป อย่างแยกไม่ออก ดังในโครงการ ที่ได้มีการสื่อสารด้วยการนำเสนอ ผ่านขั้นตอนพิธีกรรม และสื่อสัญลักษณ์ โดยการรับรู้ความหมายผ่านทางสัญลักษณ์ สอดคล้องกับที่ Leach (Miller 1979) กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นทั้งส่วนของสุนทรีย์และส่วนของการสื่อสาร

อีกทั้งในการนำเสนอสารในส่วนที่เป็น"เนื้อหา"ของวัฒนธรรม ในการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบของพิธีกรรมที่สอดแทรกในโครงการ ต้องคิดพิจารณาไตร่ตรองวิเคราะห์ลงไปในเรื่องที่เราจะไม่เห็นด้วยตา สอดคล้องดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2538 : 25-26) ได้กล่าวว่า ควรมีการวิเคราะห์ถึงคุณค่าว่ามีอะไรอยู่เบื้องหลัง ต้องการสื่อความหมายใด

ในเรื่องของการจูงใจด้วยการเสนอสารโดยตรง และการจูงใจด้วยการเสนอสารโดยอ้อม (Direct VS. Indirect Arguments) ที่ได้นำเสนอว่า ผู้ที่มีการศึกษาน้อยจะชอบการให้เสนอสารโดยอ้อม ส่วนผู้ที่มีความรู้ต้องการให้เสนอสารโดยตรง ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า สำหรับกรณีการสื่อสารด้วยพิธีกรรม น่าจะเป็นข้อยกเว้น ไม่สอดคล้องกับหลักการจูงใจนี้ เพราะจากโครงการพบว่าไม่ว่าประชาชนกลุ่มใดๆ ก็เข้าร่วมพิธีกรรมเหมือนกัน แสดงออกในลักษณะเอกลักษณ์ร่วมไม่แตกต่างกันในกลุ่มผู้มีการศึกษาน้อยหรือมาก

นอกจากนี้ ภาพรวมของการจัดโครงการบวชป่าชุมชน ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า เป็นแนวทางการทำงานพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน ที่เน้นการพัฒนาโดยสอดแทรกเรื่องวัฒนธรรมชุมชนเข้ามาสอดใส่ในงานพัฒนา ดังในโครงการบวชป่านี้ คือ การประยุกต์พิธีการบวชมาประยุกต์ใช้เพื่อสอดแทรกเนื้อหาเรื่องการดูแลป่าด้วยการไม่ไปตัดทำลาย

ซึ่งถือว่าเป็นการนำเสนอเนื้อหาในการจัดทำโครงการบวชป่าชุมชน ในลักษณะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมของประชาชน ตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนของสุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ (2533) ที่กล่าวโดยสรุปว่า วัฒนธรรมชุมชน เป็นตัวอย่างหนึ่งในการพัฒนา จากภายในชุมชน ที่สามารถนำพิธี

กรรมมาฟื้นฟู ประยุกต์(ตีความใหม่ให้สมสมัย) และประดิษฐ์ขึ้นใหม่ โดยผ่านทางปราชญ์ชาวบ้านที่มีทั้งภูมิธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนในที่นี้ คือการจัดพิธีกรรมการบวชตามแนวคิดและความเชื่อของแต่ละชุมชน

จากผลการวิจัย หากพิจารณาตามประเด็นเนื้อหาที่พบ ประเด็นเนื้อหาหลัก ในเรื่อง " คน ชุมชน อยู่กับป่าได้ " เป็นแนวคิดการจัดการป่า ที่ต้องการให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่า คือ ร่วมดูแลรักษา และร่วมใช้ประโยชน์จากป่า

ซึ่งสอดคล้องกับ อภิชาติ พันธเสน(2539) ที่ได้นำเสนอแนวคิดในการจัดการป่าของชุมชนไว้ โดยสรุปคือ 1. ให้จัดการป่าด้วยรูปแบบขององค์กรชุมชนในการจัดการดูแลป่า ให้ประชาชนเกิดมีความรู้สึกว่าเขาเป็นเจ้าของป่าที่อนุรักษ์ไว้ โดยมีผลประโยชน์ตอบแทนในระยะยาว สามารถเข้าไปเก็บผลผลิตจากป่าในลักษณะที่มีผลประโยชน์อย่างยั่งยืนอยู่ได้ เช่น สามารถตัดไม้เพียงเพื่อทำที่อยู่อาศัย ตลอดจนเข้าไปหาของป่า เช่น หวาย ฟิน เห็ด ครั่ง พืชสมุนไพร เพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือนตามความจำเป็นเท่านั้น

จากประเด็นเนื้อหาเรื่อง แนวคิดทางศาสนาและความเชื่อของชาวพุทธ และศาสนาอื่นในการจัดพิธีกรรม ซึ่งผู้วิจัยสังเกตพบว่า การเข้าร่วมพิธีกรรม ถือว่าเป็นการเข้าร่วมกระทำดี มีส่วนช่วยในการดูแลรักษาป่า และบางคนเชื่อว่า คือเป็นเรื่องของการทำดีได้ดี ตามหลักคำสอน

ซึ่งสอดคล้องกับ Weber (Hill,1973) อธิบายความเชื่อทางศาสนาว่ามีอิทธิพลต่อการกระทำพฤติกรรม และดังที่ Bannag(1973) กล่าวว่า การทำบุญในศาสนาพุทธ เป็นพลังที่ทำให้เกิดการฝึกประสานในสังคม และทำให้เกิดความร่วมมืออย่างกว้างขวางกว่าหน่วยครอบครัว ในลักษณะของการจัดพิธีกรรมที่ต้องร่วมจัดทำกันทั้งชุมชน

รวมทั้งสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องบุญกุศล Kingshill (มาลี วงษ์สิทธิ์, 2535) กล่าวว่า พุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนไทย จึงมีอิทธิพลในการสร้างความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญกุศล คนไทยเชื่อว่าการทำบุญกุศลนั้น เป็นกรรมดี(Good Deed) ที่หากสร้างสมไว้จะส่งผลถึงอนาคตทั้งชาตินี้และชาติหน้า ซึ่งเป็นเนื้อหาหนึ่งที่ส่งสารไป ทำให้เกิดแรงจูงใจหนึ่งที่ทำให้ประชาชนเข้ามาร่วมในโครงการ โดยเฉพาะเรื่องของการนำเสนอ แนวคิดทางศาสนาและความเชื่อของชาวพุทธ ผู้วิจัยมองว่าเป็นการนำเสนอสารในลักษณะเพื่อการโน้มน้าวใจ ให้เปลี่ยนพฤติกรรม

ซึ่งผลจากเนื้อหา มีความสอดคล้อง เป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่ง ให้คนทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ สอดคล้องกับ นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ ได้กล่าวว่า ความศรัทธา ที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งสอดคล้องในที่นี้ คือแนวคิดทางศาสนาและความเชื่อ และความเชื่อถือ ศรัทธาต่อพระมหากษัตริย์ ดังที่ในโครงการถือว่า เป็นโครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อมอบผลที่ได้รับจากการดำเนินโครงการถวายให้แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในวโรกาส ทรงครองราชย์ ปีที่ 50

นอกจากนี้ผู้นำศาสนาบางพิธีกรรมได้พูดถึงผลของการกระทำ หากเชื่อในผี และเข้าร่วมปฏิบัติ มีส่วนร่วมในโครงการ จะนำมาซึ่งผลตอบแทนในการคุ้มครองให้ชีวิตมีความสุข ความมั่นคง ซึ่งอรรถพรณ ปิลันธน์โอวาท (2537) อธิบายว่า การใช้จุดจูงใจโดยใช้รางวัล ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของประชาชนที่ศรัทธา และอยากได้รางวัลในการเข้าร่วมด้วยการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ นั้นคุ้มครอง

โดยในสวนแนวคิดทางศาสนาและความเชื่อ ผ่านวิธีการนำเสนอด้วยการจัดพิธีกรรม ถือเป็นรูปแบบหนึ่งในการนำเสนอเชิงวัฒนธรรม ซึ่งการประกอบพิธีกรรม ขั้นตอนพิธีกรรม และสื่อสัญลักษณ์ต่างๆตามแนวคิดและความเชื่อ ซึ่งสอดคล้องกับ กาญจนา (2538) ที่ว่า การสื่อสารทางวัฒนธรรมต้องมีความสอดคล้องทั้งรูปแบบและเนื้อหา ในที่นี้ คือสอดคล้องด้วยวิธีการนำเสนอที่จัดในรูปสื่อพิธีกรรม ตามขั้นตอนต่างๆ ที่มีทั้งรูปแบบของการบวชป่าด้วยสื่อพิธีกรรมพร้อมๆไปกับการสอดแทรกเนื้อหาเรื่องการจัดการ ดูแลรักษาป่า และมีการเคารพวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน และมองวัฒนธรรมแบบองค์รวม

อีกทั้งสอดคล้องในเรื่องการนำเสนอสาร ในแง่ของการจัดสาร (Message treatment) คือ การพิจารณาเลือกสาร จัดโครงสร้างรหัสและเนื้อหาสาร สามารถถ่ายทอดความคิดออกมาในรูปผู้รับสารเข้าใจได้ ซึ่งการนำเสนอในรูปพิธีกรรม ผู้รับสารมีความคุ้นเคยกับพิธีกรรม สามารถเข้าใจและตีความผ่านอารมณ์ ความรู้สึกได้ และสอดคล้องกับ Bettinghaus(1980) ดังที่กล่าวว่า วิธีการจัดเรียบเรียงสารเพื่อโน้มน้าวใจที่มีประสิทธิภาพ คือการจัดเรียบเรียงสารในแบบที่คุ้นเคย และสอดคล้องกับความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของคนในวัฒนธรรมนั้น

และที่สำคัญในเรื่องเนื้อหาและการนำเสนอของโครงการนี้ เป็นเรื่องของการโน้มน้าวใจทั้งในเชิงเหตุผลและอารมณ์ความรู้สึก ที่นำเสนอในเชิงเหตุผลในโครงการได้แก่ การแสดงหลักฐานในการดูแล จัดการป่าของชุมชน ด้วยแผนที่ โมเดล การเดินป่า หรือการเข้าร่วมพิธีกรรมที่มี

โอกาสได้เห็นพื้นที่จริง เพราะโครงการนี้จัดทำขึ้นบริเวณป่าชุมชน และที่นำเสนอในด้านอารมณ์ความรู้สึก

2. การมีส่วนร่วม

จากผลการศึกษา พบว่าการมีส่วนร่วม ตามขั้นตอนของกระบวนการทำงาน โดยเรียงลำดับจากการมีส่วนร่วมมากไปหาน้อย ซึ่งจะเห็นได้ว่า

อันดับแรกคือกลุ่มองค์กรชาวบ้าน มีบทบาทหลักในการดำเนินการ ถือว่ามีส่วนร่วมมากที่สุดในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน

อันดับสองคือ องค์กรพัฒนาเอกชน(NGO) มีบทบาททั้งบทบาทหลัก บทบาทสนับสนุน พบในทุกขั้นตอนการทำงานเช่นกัน

อันดับสาม คือ คณะกรรมการ มีบทบาทสนับสนุนในการตัดสินใจ วางแผน และเป็นเพียงผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมเท่านั้น

อันดับสี่ คือ ประชาชนทั่วไป มีบทบาทเป็นเพียงผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมเท่านั้น

จากข้อสังเกตพบว่า การริเริ่มของโครงการนี้ เริ่มโดยกลุ่มขององค์กรชาวบ้านเองในการจัดทำโครงการ ที่ต้องการรณรงค์การสื่อสารไปสู่สาธารณชน ในเนื้อหาของโครงการ

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ SEVEN WINDAHL, BENNO H. SIGNITZEN และ JEAN T. OLSON(1992) ที่ได้จำแนกประเภทกลยุทธ์ขั้นพื้นฐานของการสื่อสาร (Categorization of Basic Strategies) ไว้ และการมีส่วนร่วมในการรณรงค์นี้ตรงกับ ประเภทของการรณรงค์ที่ริเริ่มจากภายใน (Grass Roots Initiative) เป็นกลยุทธ์ที่ชุมชนหรือท้องถิ่นหมายถึงระบบสังคมภายในเป็นผู้กำหนดเป้าหมายและกลยุทธ์การสื่อสารเองทั้งหมดโดยคนในท้องถิ่นอาจจะรวมตัวกันเป็นองค์กร เช่น ชมรมต่างๆ เพื่อร่วมกันคิดและร่วมมือกันในการทำงาน ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบที่ดีที่สุด

ดังจากข้อสังเกตของผู้วิจัยพบว่าในโครงการบวชป่าชุมชนได้ผลดีเช่นกัน กล่าวคือ หลังจากที่ได้มีการริเริ่มจากภายในโดยประชาชนแล้ว ส่งผลให้องค์กรนั้นเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนสอดคล้องกับที่ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531:11-15 อ้างถึงใน ปราณี หมอนทองแดง, 2533 :28) ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง ควรจะหมายถึงการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ดังนี้คือ 1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน 2. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา 3. การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีและวางแผนในการแก้ปัญหา 4. การมีส่วนร่วมดำเนิน

การตามแผน เช่น การสละแรงงานและทรัพยากรต่างๆ 5.การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

นอกจากนั้น ยังสอดคล้องกับบทบาทในการพัฒนา ที่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วม ตามแนวคิดของที อคิน รพีพัฒน์ (2531, น.57-59) ได้กล่าวถึงปัจจัยด้านนักพัฒนาซึ่งจะต้องมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนข้อมูลข่าวสาร ให้กับชุมชน และดังที่บำรุง บุญปัญญา(2528, น.84-89) ได้กล่าวว่า ประชาชนจะต้องเป็นตัวหลักในการแก้ปัญหา การทำกิจกรรมการพัฒนาจะต้องสอดคล้องกับความต้องการและปัญหาของชุมชน โดยมีหน่วยงานภายนอกเป็นผู้สนับสนุนเท่านั้น

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ขั้นตอนการตัดสินใจ เป็นอีกหนึ่งขั้นตอนที่สำคัญมากในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาของประชาชน เนื่องจากในโครงการ มีกลุ่มผู้นำได้คิด ริเริ่มโครงการขึ้น แล้วได้มีการสื่อสารเพื่อให้มีการตัดสินใจ ซึ่งในการเข้าร่วมโครงการของแต่ละพื้นที่มาจากความพร้อม และการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการของชุมชนนั้น ๆ ดังจากข้อตกลงของขั้นตอนการจัดเตรียมงานของโครงการ ที่ต้องผ่านการตัดสินใจก่อนของแต่ละชุมชน

สอดคล้องกับที่ แจน เซอเวส(Jan Servaes, 1996) กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้ ขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนามากที่สุด คือ ขั้นตอนการตัดสินใจ และสอดคล้องกับโดย เอเวอเรท เอ็ม โรเจอร์ส (Eeveret M. Rogers, 1973) ที่กล่าวว่า การตัดสินใจโดยกลุ่ม(Collective Decision) เป็นการตัดสินใจร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งผลของการตัดสินใจนั้นสมาชิกในสังคมต้องยอมรับและปฏิบัติตาม

อีกทั้งสอดคล้องกับแนวคิดของ จัตรีทิพย์(2529 : 91-102) กล่าวว่า ขบวนการวัฒนธรรมชุมชนเป็นขบวนการในการสร้างความเคารพและยอมรับในวัฒนธรรมในฐานะที่เท่าเทียมกัน และเน้นการประสานความร่วมมือกับคนภายนอก ดังเช่นที่พบในโครงการทั้งในด้านเนื้อหาและวิธีการนำเสนอของโครงการ ที่พยายามประสานความร่วมมือจากทุกฝ่ายให้เข้ามามีส่วนร่วม

3. ปัจจัยการมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบวชป่าชุมชน มีปัจจัยหลายปัจจัย ทั้งปัจจัยภายใน ได้แก่ ความเชื่อและความศรัทธา และความรู้สึกที่สอดคล้องตรงกับ

ใจ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัจจัยจากการเชิญชวน ปัจจัยที่เกิดจากแรงกดดัน ปัจจัยจากคุณลักษณะโครงการ

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ ซึ่งเกือบทุกกลุ่ม มาด้วยความสมัครใจ ด้วยจิตสำนึกที่สอดคล้องกับ ลี เจ แครี่ (Lee J. Carry อ้างใน เฟื่องฟ้า คณานุรักษ์ 2530) ได้สรุป เงื่อนไขของการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้คือ 1. ประชาชนต้องมีความเต็มใจ เห็นประโยชน์ในการเข้าร่วม โดยมีได้ถูกบังคับ

นอกจากนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ มาจากหลายปัจจัยประกอบเข้าด้วยกัน ผู้วิจัยมองว่า ปัจจัยที่สำคัญสำหรับโครงการบวชป่านี้ คือ ปัจจัยในเรื่องความเชื่อและความศรัทธา ที่ช่วยโน้มน้าวใจให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม ดังที่ได้ที่มีการจูงใจกระตุ้นโน้มน้าวให้ประชาชนส่วนใหญ่เข้าร่วมโครงการ โดยเฉพาะกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ของโครงการบวชป่าชุมชน ที่มีการใช้สารในเรื่องของการจัดรณรงค์ด้วยพิธีกรรม อันจะส่งผลที่ดีในการรักษาป่า ซึ่งในการเรียบเรียงสาร จะออกมาในรูปแบบขั้นตอนของพิธีกรรมและการเรียบเรียงสารเพื่อนำเสนอ สอดคล้องกับบอวรพรรณ (2537) กล่าวในเรื่อง การสื่อสารโน้มน้าวใจเพื่อให้ได้ผล ต้องใช้จุดจูงใจสารเป็นส่วนหนึ่งของกลยุทธ์ในการโน้มน้าวใจ ผนวกกับการเตรียมสาร โดยใช้แรงจูงใจ ไม่ว่าจะเป็จุดจูงใจโดยใช้ความกลัว จุดจูงใจโดยใช้อารมณ์ จุดจูงใจโดยใช้รางวัล

อีกทั้งในรูปแบบของการนำเสนอด้วยพิธีกรรม เป็นการสื่อสารที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชน ดังที่ กาญจนา(2538) กล่าวว่า รูปแบบของสื่อบางอย่าง ในที่นี้ คือ สื่อพิธีกรรม เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าร่วมอย่างเต็มที่ ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ดูเฉยๆ ด้วยเหตุนี้ จึงถือว่า การสื่อสารด้วยผ่านสื่อพิธีกรรมนี้ เป็นการสื่อสารที่เข้ากันกับวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งการให้ความสำคัญเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมของบุคคลในพิธีกรรม นับว่าเป็นรูปแบบหนึ่งในการเสริมสร้างแรงจูงใจให้คนเข้ามามีส่วนร่วม

สำหรับปัจจัยที่เกิดจากความรู้สึกที่สอดคล้องตรงใจ อันได้แก่ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ ถือว่างานโครงการบวชป่าชุมชน ริเริ่มจากองค์กรชาวบ้าน ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกัน พร้อมทั้งในระหว่างการทำงาน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการ ได้มีโอกาสเรียนรู้ เกี่ยวกับความรู้ในการจัดการป่าของชุมชนอื่น เรียนรู้เรื่องสมุนไพร รู้จักพิธีกรรมใหม่ๆ ซึ่งสอดคล้องกับไพบูลย์ เจริญทรัพย์(2534) ที่กล่าวว่า ประชาชนต้องเป็นผู้ตัดสินใจเริ่มกิจกรรมของตนเอง

ในด้านปัจจัยของคุณลักษณะของผู้ส่งสารและผู้รับสารในโครงการ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ผู้ส่งสารและผู้รับสารนี้ มีคุณลักษณะเหมือนกัน คือ เป็นกลุ่มองค์กรชาวบ้านด้วยกัน ที่มีการเชิญชวน สื่อสารกันให้เข้ามามีส่วนร่วม ส่งผลให้มีความสบายใจ และสื่อสารกันด้วยภาษาเดียวกัน อันเป็นปัจจัยสนับสนุนหนึ่งให้คนเข้ามามีส่วนร่วม สอดคล้องกับแนวคิดของเอเวอร์เรท โรเจอร์ (Everet Rogers, 1983) กล่าวว่า การสื่อสารจะเป็นไปได้ด้วยความราบรื่น และมีประสิทธิภาพหรือไม่ ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร เป็นปัจจัยสำคัญที่จะอธิบายว่า ใครถ่ายทอดข่าวสารไปยังใคร จะมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดข่าวสารแค่ไหน ทั้งนี้ การสื่อสารจะเป็นไปได้ด้วยความราบรื่นเมื่อผู้ส่งสารและผู้รับสารมีคุณลักษณะเหมือนกัน (Homophily) เช่น ความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม การศึกษา สถานะสังคม และอื่นๆ นั้นหมายถึง บุคคลส่วนใหญ่จะรู้สึกสบายใจที่ต้องติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลที่คล้ายคลึงกับตน

นอกจากนี้ ปัจจัยการมีส่วนร่วมจากการสื่อสาร ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการเชิญชวนให้ ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งจากในโครงการพบว่า มีรูปแบบการสื่อสารในหลายวิธีผสมผสานกันไป ทั้งการสื่อสารที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ โดยพิจารณาตามความเหมาะสมของแต่ละกลุ่ม แต่ที่พบค่อนข้างมากคือการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ ในลักษณะของการสื่อสารแนวนอน ที่มีการสื่อสารสองทาง อย่างเช่น การบอกบุญ เป็นสื่อที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้คุยกันว่า จะจัดงานเมื่อไหร่ จัดไปเพื่ออะไร และอีกหลากหลายเหตุผลเพื่อนำมาให้ผู้รับสารเข้าร่วมโครงการ เปิดโอกาสให้คนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ สอดคล้องกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ (2538) และเสถียร เขยประทับ ที่กล่าวว่า การสื่อสารสองทางจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น จะช่วยสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

ปัจจัยที่เกิดจากแรงกดดัน เป็นอีกเหตุผลหนึ่ง ที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น จากความคิดที่คนภายนอก มักมองว่า กลุ่มชนเผ่า คนที่อยู่ในป่า เป็นตัวการสำคัญในการทำลายป่า หรือความเข้าใจความหมายที่แตกต่าง ในเรื่อง ไร่เลื่อนลอย กับไร่หมุนเวียน สอดคล้องกับ Davis (1972) กล่าวว่า ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ จึงมีการลงมือกระทำร่วมกัน

รวมทั้งปัจจัยจากคุณลักษณะของโครงการ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ ที่จะต้องมีความยืดหยุ่น เปิดโอกาสและการเข้าร่วม ตามศักยภาพของแต่ละฝ่าย จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายๆฝ่าย เพื่อกระตุ้นให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ สอดคล้องกับแนวคิดของ บัณฑิต อ่อนดำ (2529) และปาริชาติ และคณะ (2543) ที่แต่ละฝ่ายต้องเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะของ

ภาคีร่วมกันในการทำงาน แม้ว่าจะไม่มีสถานการณ์เร่งด่วนในชุมชน ดังการรณรงค์โครงการบวชป่าของชุมชน นักพัฒนาจะต้องกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจ หรือการใช้แรงเสริม เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ในกรณีที่ต้องการระดมความคิดเห็นต่างๆในการพัฒนาขององค์กรต่างๆ เช่น การจัดงานพัฒนาแทรกในงานประเพณี วัฒนธรรมเดิมของชุมชน การดูแลจัดการป่าตามภูมิปัญญา ควรจัดทำในรูปแบบการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การจัดกลุ่มวงสนทนาที่ไม่เป็นทางการ เพื่อให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ และเปิดโอกาสให้ทุกคนได้ร่วมตัดสินใจก่อน แล้วจึงนำความคิดเห็นนั้นมาสรุปร่วมกันอีกครั้ง ก่อนที่จะตัดสินใจจัดทำกิจกรรมใดๆ เพื่อการวางแผนและการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพของโครงการ

2. ควรมีการติดตามและประเมินผลโครงการอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการพัฒนาเครือข่ายทางการสื่อสารอันนำไปสู่การพัฒนาสังคมร่วมกันในลักษณะภาคีร่วมกันในการทำงาน อีกทั้งเป็นการติดตาม ขยายผล และต่อยอดในแนวคิด ความหมายให้คงอยู่กับจิตสำนึกของประชาชนตลอดไป ในลักษณะการสร้าง การจดจำย้ำลงไปเกี่ยวกับความหมายของเนื้อหาในโครงการ

3. การขยายพื้นที่ในการจัดกิจกรรมบวชป่า เพื่อให้มีการเพิ่มพื้นที่ในการดูแลป่า ควรใช้รูปแบบการเชิญชวนด้วยวิธีการที่หลากหลาย และมีความต่อเนื่องในการแพร่กระจายความคิดต่อไป เพื่อผลของความสำเร็จจากแผนงานของโครงการที่ได้จัดทำในระยะยาวอย่างต่อเนื่อง

4. การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่อง การจัดการป่าด้วยชุมชน ควรใช้วิธีการนำเสนอในรูปแบบวัฒนธรรมเดิมของท้องถิ่น และในการนำมาประยุกต์ ปรับปรุงให้ควรต้องสอดคล้องกับแนวทางของชุมชนเอง เพื่อการเข้ามามีส่วนร่วมของโครงการ มิใช่เพียงนำพิธีกรรมนั้นมาใช้แต่รูปแบบ โดยไม่สอดแทรกเนื้อหา และแนวคิด ความหมายอื่นๆลงไป

5. การทำงานพัฒนาเชิงวัฒนธรรม ควรใช้รูปแบบของการมีส่วนร่วมในลักษณะภาคีของการทำงาน เพื่อจะได้นำศักยภาพของแต่ละฝ่ายมาผสมผสานให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างเช่น การระดมทุนจากกลุ่มธุรกิจ การหนุนช่วยเรื่องข้อมูลจากฝ่ายวิชาการ ฯลฯ

6. ควรสนับสนุน ในการประยุกต์ฟื้นฟู วัฒนธรรมอื่นๆ มาใช้สอดแทรกในงานพัฒนา เพื่อส่งผลที่ดีในการพัฒนาที่หลากหลาย และเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะกลุ่มชาวบ้านในชุมชน และมีการวางแผนในการนำเสนอเนื้อหาอย่างเหมาะสมของการรณรงค์สื่อสารในโครงการ และสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน

7. ควรสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการจัดทำโครงการ โดยเน้นให้ผู้เข้าร่วมเกิดความเชื่อ ความศรัทธา ความรู้สึกที่สอดคล้องตรงกับใจของตัวเอง อย่างเช่นในด้านการนำเสนอเนื้อหาให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนเอง มีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ อันจะส่งผลความสำเร็จที่ทั้งในแง่ของการมีส่วนร่วมในการวางแผน และการดำเนินการต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาเรื่องการบวชป่าชุมชน ที่นำไปใช้สำหรับการจัดกิจกรรมสื่อพิธีกรรมในช่วงวาระเวลาอื่น เช่น ในช่วงระยะเวลาปกติ ที่ไม่ใช่การเฉลิมฉลองด้วยวาระของพระมหากษัตริย์ด้วย เพื่อเปรียบเทียบถึงปัจจัยการมีส่วนร่วมในโครงการ ว่ามีความเหมือน หรือความต่างอย่างไร

2. ควรศึกษาพิธีกรรมอื่นๆ ว่าได้มีการนำมาใช้ในงานสื่อสาร เพื่องานพัฒนาหรือไม่ และนำมาปรับใช้อย่างไร

3. ควรมีการศึกษาวิจัยประเมินผลการดำเนินกิจกรรมโครงการบวชป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง จะได้ทราบถึงผลของคุณค่าที่ย้อนกลับที่แทรกอยู่ในเนื้อหาของพิธีกรรม

4. การศึกษาด้านกลยุทธ์การสื่อสารในโครงการนี้ ควรศึกษาในมุมมองกลับกันด้วยคือ ควรศึกษาเนื้อหา แนวคิด ความหมายที่ดีความผ่านการนำเสนอว่ามีความหมายตรงกับผู้ส่งสารหรือไม่ อย่างไร

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. บวชป่าต้นน้ำ โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติ. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2539.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. บวชป่าภูมิปัญญาในการฟื้นฟูธรรมชาติ. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2539.
- กรรณิการ์ ชมดี. การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ : การศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ต.ท่าช้าง จ.อุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ตั้งคณิศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524.
- กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538.
- กาญจนา แก้วเทพ. เครื่องการทำงาน แนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538.
- กาญจนา แก้วเทพ. สื่อสองวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มุลนิธิภูมิปัญญา, 2539.
- คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ(กป.อพช.ภาคเหนือ),สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและมูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ. พัฒนาการและบทเรียนงานพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ, เมษายน 2541.
- คณะอนุกรรมการฝ่ายเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในคณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์การจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุยเดช เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคล. พระเจ้าแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร, 2543.
- โมษิต ปั้นเปี่ยมรัฐ. การพัฒนาประเทศไทยตามแนวความคิดและทิศทาง. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, มปป.
- จำเริญ ยุติธรรมสกุล. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อตอบสนองยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- จิราพร บุตรสันดี. ลักษณะและปัญหาในการสื่อสารต่างวัฒนธรรมระหว่างชาวเลกับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวเล ตำบลราไวย์ อำเภอเมืองจังหวัดภูเก็ต. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

- จุมพล รอดคำดี. สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. วิวัฒนาการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า ภาคเหนือ. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ตุลาจำกัด, 2535.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์, อานันท์ กาญจนพันธุ์ และสัณฐิตา กาญจนพันธุ์ ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนา เล่ม 2 ป่าชุมชนภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. "แนวความคิดวัฒนธรรมชุมชน". วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. บ้านกับเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2529.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2537.
- ชัชวาล ทองดีเลิศ(บรรณาธิการ). สืบสานล้านนาสืบต่อลมหายใจของแผ่นดิน. เชียงใหม่, 2542.
- ชัชวาลย์ ทองดีเลิศและนันทา เบญจศิริรักษ์. ดำเนินชุมชนรักษาป่า : บทเรียนการต่อสู้รักษาป่าของชาวบ้านภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: โปรโตไทป์, 2536.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. "งานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของศูนย์สังคมพัฒนาสังคมมณฑลเชียงใหม่". ประสพการณ์การพัฒนาแนวทางศาสนาและวัฒนธรรม. เชียงใหม่ : ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมมณฑลเชียงใหม่, 2540.
- ฌอง แมคไบร์ค และคณะ. หลายสำเนียงจากโลกเดียวกัน. แปลโดย สำนักงานเลขาธิการ คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, 2528.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, 2527.
- ทานาเบ ชิเกฮารุ. นุ่งเหลือง-นุ่งดำ : ดำเนินของผู้นำชาวนาแห่งล้านนาไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2529.
- ธงชัย จารุพัฒน์. วิเคราะห์สถานการณ์ป่าไม้ไทยและป่าไม้โลก. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยวัดและแผนที่ กรมป่าไม้, 2536.
- พนธ์ สัมมาและคณะ. พิธีกรรมกับการสื่อสารสังคม. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2534.

บุญตา สืบประดิษฐ์และคณะ. 3 ทศวรรษป่าชุมชนท่ามกลางความสับสนของสังคมไทย.

เชียงใหม่ : บีเอสการพิมพ์, 2542.

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

พัชนี เที่ยจรรยาและคณะ. แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง, 2538.

มาลี ไพรสน. พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือ.

มหาวิทยาลัยพายัพ, 2531.

ยุกติ มุกดาวิจิตร. "การก่อตัวของกระแสวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย : พ.ศ.2520-2537". วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

ลักษณะันท์ โกสินทรกุล. ความหมายเบื้องหลังการบวชป่าชุมชน. วารสารโลกสีเขียว (กรกฎาคม - สิงหาคม 2539) : 15-16.

วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. จิตวิญญาณล้านนา. ใน ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ(บรรณาธิการ), สืบสานล้านนา สานต่อลมหายใจของแผ่นดิน, หน้า 22 -29. เชียงใหม่ : มิ่งเมืองเนาวรัตน์การพิมพ์, 2542.

วีรบูรณ์ วิสารทสกุล. การจัดการป่า : อำนาจแห่งวาทกรรมและการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาสังคม. วารสารนิเวศวิทยา(มกราคม-เมษายน 2541): 5-18

สหทัย วิเศษ. ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ. วิทยานิพนธ์ปริญญาการพัฒนารัฐบาลบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สัมพันธ์ เตชะอธิกและคณะ. ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 2, ขอนแก่น : สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537.

สารนิเทศ, สำนักงาน. กองบัญชาการทหารสูงสุด. การสวนสนามแสดงแสนยานุภาพของกองทัพไทย ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี. กรุงเทพมหานคร, 2539.

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์. รากฐานแห่งชีวิต : วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2533.

เด่นห์ จามริกและคณะ. ป่าชุมชนในประเทศไทย:แนวทางการพัฒนา เล่ม1 ป่าฝนเขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร:สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536.

- อเนก นาคะบุตร. คนกับดินน้ำป่าจุดเปลี่ยนแห่งความคิด. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชน
ท้องถิ่นพัฒนา, 2536.
- อเนก นาคะบุตร. คน กับ ดิน น้ำ ป่า. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536.
- อภิชัย พันธเสน. ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้น
ติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด(มหาชน), 2539.
- อภิชัย พันธเสน. แนวคิด ทฤษฎีและภาพรวมของการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด(มหาชน), 2539.
- อมรา รอดคารา. สังคมศึกษาแนวใหม่ ม.4-5-6 . กรุงเทพฯ : มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค , 2536.
- อรรรรณ ปิรันธนีโอบาท. การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- อานันท์ กาญจนพันธ์ (บรรณารักษ์). พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากรสถานการณ์
ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.
- อารียา เสวตามร์. น้ำป่าข้าว : บทสะท้อนวิถีคิดของชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกอง
ทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.
- อุทัย ดุลยเกษม. คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา,
2536.
- อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบูลย์. "แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของ
รัฐ ศึกษาเฉพาะโครงการเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ". วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหา
บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

ภาษาอังกฤษ

- Bunnag,Jane. Buddhist monk,Buddhist Layman. London : Cambridge University
Press, 1973.
- J ; Jacobson L.T. ; andWhite A.S.(eds.) Participatory Communication for Social Change.
New Delhi: Sage Publications, 1996.
- Kuafman,harod F."Participation in Organized Activities in selected Kentucky
Localities".In Agricultural Experiment Station Bulletin,1949.
- Miller, E.S. Introduction to Cultural Antropology. New Jersey. Prentia - Hall Prentia -
Hall, 1979.

- Najib M.Assif and James H. French. *Guidelines for planning Support for Development campaign.* Bangkok : UNDO/DTCO,1982.
- Rogers,Everet M. *Communication Strategies for Family Planning.* NewYork: The free press,1983.
- Rogers,Everet M. ed. *Diffusion of innovation.* NewYork : The free press,1983.
- Terwiel, B.J. *Monks and Magic.* Bangkok : White Lotus, 1994.
- Servaes,J.introduction. *Participatory Communication and Research in Development Setting.* In Servaes, (n.d.)
- Shirley A. White,K.Sadanandan Nair,and Joseph Ascroft. *Participatory Communication Working for Change and Development.* Sage Publications india Pvt Ltd :New Delhi,1994.
- Singhal,A; and Sthapitanonda, P. the Role of Communication Development : Lessons Learned from the Critique of the Dominant, Dependency ,and Alternative Paradigm. *Journal of Development Communication* 7(1996) : 10 -25
- Terwiel, B.J. 1994. *Monks and Magic.*Bangkok : White Lotus
- United Nation. *Popular Participation in Decision Making for Development,* Newyork : United Nation.Publication,1975.
- Windahl,S.,Signitzer,B.,Olson,J.T. *Using communication Theory : An Introduction to Planned Communication.* London: Sage, 1992.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

แนวคำถามในการสัมภาษณ์

1. เนื้อหาและวิธีการนำเสนอของโครงการบวชป่าชุมชน

1.1 เนื้อหา

1.1.1 รายละเอียดเกี่ยวกับพิธีกรรม ประกอบด้วยกิจกรรมอะไรบ้าง แต่ละชุมชนที่จัดโครงการ มีความเหมือน หรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง(ลักษณะภาพรวมของโครงการ) พร้อมทั้งเหตุผลในการกิจกรรม

1.1.2 ในแต่ละกิจกรรมในการจัดพิธีกรรมการบวชป่า (การใช้วัตถุสิ่งของและสัญลักษณ์ของสิ่งต่างๆในพิธีกรรม) ต้องการสื่อประเด็นแนวคิดในการนำเสนอ อย่างไรบ้าง พร้อมทั้งเหตุผลในแต่ละกิจกรรม

1.1.3 ให้ยกตัวอย่างการใช้พิธีกรรมของแต่ละแนวคิดและความเชื่อ เช่น เหตุผลในการใช้ผ้าเหลืองพันรอบต้นไม้,การทำพิธีบวช การทำพิธีไหว้เจ้าป่าเจ้าเขา ฯลฯ ต้องการสื่อประเด็นแนวคิดใด เพื่อให้เกิดความศรัทธา,เกรงกลัว หรือต้องการสื่อความหมายอะไร

1.1.4 ในความคิดเห็นของท่าน ตัวท่านหรือสมาชิกในองค์กรของท่าน มีความคิดและมีความเชื่อ(ศรัทธา)หรือความเชื่อเหมือนกันหรือต่างกันในการให้เหตุผลอย่างไร

1.1.5 มีการจัดกิจกรรมอื่นๆ นอกจากการทำพิธีกรรมอีกหรือไม่ เช่น การเดินป่า การเสวนา เทศนาธรรม การแสดงพื้นบ้าน ฯลฯ แล้วจัดขึ้นเพื่ออะไร ต้องการสื่อประเด็นแนวคิดใด พร้อมทั้งเหตุผลในการเลือกกิจกรรม

1.2 วิธีการนำเสนอ

1.2.1 ในการจัดงานบวชป่าแต่ละครั้ง มีวิธีการนำเสนออย่างไร

1.2.2 การจัดพิธีกรรมแต่ละรูปแบบ มีวิธีการนำเสนออย่างไร เบื้องหลังแนวคิดนั้นคืออะไร ใช้อะไรเป็นสื่อสัญลักษณ์แทน เพื่ออะไร

1.2.3 การนำเสนอแนวคิดเรื่องการบวชป่า เพื่อการเฉลิมพระเกียรติ มีวิธีการนำเสนออย่างไร ผ่านวิธีการสื่อสารอย่างไร

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบวชป่าชุมชน

2.1 ใครหรือหน่วยงานใดเป็นผู้ตัดสินใจวางแผน, กำหนดกลุ่มเป้าหมายหลัก/รอง, กำหนดกิจกรรม ในการบวชป่าของชุมชน และเป็นประสานงานให้แต่ละฝ่ายร่วมดำเนินการโครงการ

2.2 ภายในชุมชนมีหน่วยงานหรือองค์กรใดบ้างที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในโครงการบวชป่าชุมชน

2.3 ท่านหรือองค์กรของท่านมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในโครงการบวชป่าชุมชน อย่างไร ในขั้นคิด ตัดสินใจ วางแผน ดำเนินงานในการจัดพิธีกรรม "บวชป่าชุมชน"

2.4 ท่านคิดว่าประชาชนหรือเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆที่เข้ามาร่วมทำกิจกรรมในโครงการ มีบทบาท, มีความสำคัญและมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างไรบ้าง อาทิ หน่วยงานภาครัฐ/ข้าราชการ, ภาคธุรกิจเอกชน, สถาบันการศึกษา, สื่อมวลชน, องค์กรเครือข่ายชาวบ้าน, องค์กรพัฒนาเอกชน

3. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการบวชป่าชุมชน

3.1 ท่านเข้าร่วมกิจกรรมหรือไม่ บ่อยแค่ไหน

3.2 เหตุผล หรือแรงจูงใจอะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆเข้ามาร่วมทำกิจกรรมในโครงการ

3.3 ภูมิหลังขององค์กรหรือกลุ่มบุคคลต่างๆที่เข้าร่วมในโครงการเป็นอย่างไร

3.4 การเข้าร่วมจัดทำโครงการนี้จะส่งผลต่อภาพลักษณ์ของท่านและองค์กรของท่าน อย่างไร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.1.2 สัญลักษณ์หรือ
สื่อที่นำเสนอ

วัน.....เดือน.....ปี.....เวลา.....สถานที่.....

ข้อมูลตามความจริงจากการสังเกต/สัมภาษณ์

การตีความข้อมูลเบื้องต้น

วิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1.1.3 วิธีการนำเสนอ

วัน.....เดือน.....ปี.....เวลา.....สถานที่.....

ข้อมูลตามความจริงจากการสังเกต/สัมภาษณ์การตีความข้อมูลเบื้องต้นวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

<p>1.2.1 แนวคิด/เหตุผล หรือ ความหมาย ของแนวคิด/ ความเชื่อในสื่อ พิธีกรรม</p>	<p>วัน.....เดือน.....ปี.....เวลา.....สถานที่..... <u>ข้อมูลตามความจริงจากการสังเกต/สัมภาษณ์</u></p>
	<p><u>การตีความข้อมูลเบื้องต้น</u></p> <p><u>วิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล</u></p>

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.2.2 สัญลักษณ์หรือ
สื่อที่นำเสนอ

วัน.....เดือน.....ปี.....เวลา.....สถานที่.....

ข้อมูลตามความจริงจากการสังเกต/สัมภาษณ์

การตีความข้อมูลเบื้องต้น

วิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.2.3 วิธีการนำเสนอ

วัน.....เดือน.....ปี.....เวลา.....สถานที่.....

ข้อมูลตามความจริงจากการสังเกต/สัมภาษณ์การตีความข้อมูลเบื้องต้นวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

2. เนื้อหาที่พบในเรื่องการเฉลิม
พระเกียรติ

วัน.....เดือน.....ปี.....เวลา.....สถานที่.....

ข้อมูลตามความจริงจากการสังเกต/สัมภาษณ์

การตีความข้อมูลเบื้องต้น

วิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.1 แนวคิด/เหตุผลหรือ
ความหมาย ของการ
เฉลิมพระเกียรติ

วัน เดือน ปี เวลา สถานที่

ข้อมูลตามความจริงจากการสังเกต/สัมภาษณ์

การตีความข้อมูลเบื้องต้น

วิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

2.2 สัญลักษณ์หรือสื่อที่นำ

เสนอ

วัน.....เดือน.....ปี.....เวลา.....สถานที่.....

ข้อมูลตามความจริงจากการสังเกต/สัมภาษณ์

การตีความข้อมูลเบื้องต้น

วิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.3 วิธีการนำเสนอ

วัน.....เดือน.....ปี.....เวลา.....สถานที่.....

ข้อมูลตามความจริงจากการสังเกต/สัมภาษณ์การตีความข้อมูลเบื้องต้นวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ภาคผนวก ข.

รายชื่อประชาชนที่ให้สัมภาษณ์ แบบเจาะลึก

ชื่อ-สกุล	วันที่สัมภาษณ์
1. ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ	6 กุมภาพันธ์ 2542
2. สุรชัย คำเงินใจกล้า	11 กุมภาพันธ์ 2542
3. เทวินทร์ อัครศิลากุล	11 กุมภาพันธ์ 2542
4. ฮาเล แสนโย	11 กุมภาพันธ์ 2542
5. ธนาคาร มหาวงศ์	12 กุมภาพันธ์ 2542
6. สมบูรณ์ เสาร์แก้ว	12 กุมภาพันธ์ 2542
7. สุรพล ตาคำ	12 กุมภาพันธ์ 2542
8. บัวแก้ว บุญทอง	12 กุมภาพันธ์ 2542
9. สมัคร คำภีระ	12 กุมภาพันธ์ 2542
10. ปรีชา ศรีสมสุขดี	12 กุมภาพันธ์ 2542
11. ดีเกาะบุญ สุริยะชัยพันธ์	12 กุมภาพันธ์ 2542
12. นายสีบสกุล กิจนุกร	15 กุมภาพันธ์ 2542
13. สมชาติ บุญเรือง	15 กุมภาพันธ์ 2542
14. คำแก้ว แซ่วอ	16 กุมภาพันธ์ 2542
15. สมโภชน์ อภิชาติวิราย	25 กุมภาพันธ์ 2542
16. หนูนะ แซ่วอ	25 กุมภาพันธ์ 2542
17. จุฑามาศ ราชสิทธิ์	25 กุมภาพันธ์ 2542
18. ประพันธ์ ภูเวียง	25 กุมภาพันธ์ 2542
19. ธนา ยะโสภา	25 กุมภาพันธ์ 2542
20. สารีกา ยะโสภา	25 กุมภาพันธ์ 2542
21. ดวงดาว รุ่งาน	25 กุมภาพันธ์ 2542
22. นิธิ ดีสุดจิต	28 กุมภาพันธ์ 2542
23. เดโช ไชยทัฬห	2 มีนาคม 2542
24. เทวินทร์ ทรัพย์ทอง	20 มีนาคม 2542
25. หล่อพี มาเยอะ	12 เมษายน 2542

26.อาพี สะโง้	13 พฤษภาคม 2542
27.ลายะ ปอแจ๋	14 พฤษภาคม 2542
28.อาโตะ สะพี	14 พฤษภาคม 2542
29.โยธี จะแฮ	14 พฤษภาคม 2542
30.โย อยู่สี่	14 พฤษภาคม 2542
31.ตี๋มู วีระซุสกุล	14 พฤษภาคม 2542
32.ขจรศักดิ์ บ้านแม่โต๋	15 พฤษภาคม 2542
33.ถวิล ยะโสภา	15 พฤษภาคม 2542
34.เชียว เกรียงชัยพัฒนา	16 พฤษภาคม 2542
35.ธัญญรัตน์ สัมพันธ์วงษ์	20 พฤษภาคม 2542
36.ทัตพรวง จันทราภินันท์	20 พฤษภาคม 2542
37.ประยงค์ ดอกลำไย	22 พฤษภาคม 2542
38.บุญนาค จงธรรม	23 พฤษภาคม 2542
39.จันทร์ ศิริชัย	24 พฤษภาคม 2542
40.สองพอ ศิริวอแก้วฉนกิจ	4 มิถุนายน 2542
41.อาหล่อง ตาเปี้ยว	21 มิถุนายน 2542
42.อาโตะ อยู่สี่	23 มิถุนายน 2542
43.สร้อยชา สุริยกุล ณ อยู่ธยา	25 มิถุนายน 2542
44.พระครูมนัสสนทีพิทักษ์	25 มิถุนายน 2542
45.มุเสาะ เสนาะพรไพโร	25 มิถุนายน 2542
46.กร กำชัย	26 มิถุนายน 2542
47.สวัสดิ์ กระต่ายทอง	28 มิถุนายน 2542
48.หนานคำ สมดี	16 กรกฎาคม 2542
49.พฤ โอโดเขา	17 กรกฎาคม 2542
50.บุญสม มาลาศิริ	12 กันยายน 2542
51.สมชัย ศิริชัย	23 กันยายน 2542
52.จอนิ โอโดเขา	25 มกราคม 2543
53.อนุสรณ์ สิทธิคงชนะ	12 กุมภาพันธ์ 2543
54.อนุสรณ์ ศรีทอง	20 มีนาคม 2543
55.กร กำชัย	26 มิถุนายน 2543
56.บันเทิง วงศ์ฝัน	26 มิถุนายน 2543

กรมการสรุปประเมินผลการดำเนินงาน
โครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านตัน
เพื่อเฉลิมพระเกียรติ
เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ปีที่ 50

ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบพิธีกรรม บ้านขุนแตะ หมู่ที่ 5 ตำบล ดงขี้เหล็ก

อำเภอ ดงหลวง จังหวัด เชียงใหม่ ตำบลที่/พื้นที่แปลง.....

(ลำดับที่/พื้นที่แปลง ให้ออกจากหนังสือ "ป่าต้นน้ำ" เล่มสี่สี่ม) ในกรณีพื้นที่ซึ่งเสนอภายหลังไม่ปรากฏชื่อ
 ในทำเนียบให้ระบุว่าไม่มีรายชื่อ)

พื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมดที่อยู่ในความดูแลของชุมชน 12500 (ไร่)

พื้นที่ป่าชุมชนที่บวช 1548 ไร่ จำนวนต้นไม้ทั้งหมด 193500 ต้น

(ได้จากการสุ่มตัวอย่างสำรวจนับในพื้นที่ป่าที่ทำการบวช พื้นที่ กว้าง ๕๐ เมตร ยาว ๕๐ เมตร ซึ่งมี
 พื้นที่เท่ากับ ๑ ไร่ โดยนับจำนวนของต้นไม้ยืนต้นเนื้อแข็งทุกชนิดทุกต้นที่มีอยู่ในพื้นที่ ที่มีความสูงถึง
 แต่ ๑ เมตร ๕๐ เซนติเมตรขึ้นไป แล้วจดบันทึกแยกเป็นชนิดต่าง ๆ ตามตัวอย่างแนบท้าย แล้วคูณ
 ด้วยจำนวนไร่ของพื้นที่ป่าที่ทำการบวช จะได้จำนวนต้นไม้ทั้งหมด)

วัน เดือน ปี ที่จัดกิจกรรม 26 ตุลาคม 2539

ประธานในพิธี ชื่อ หัวดวงเดือน น. คุ้มใหม่

ตำแหน่ง.....

ชื่อหมู่บ้านที่ร่วมบวชป่า (ใบกรณีที่ชาวบ้านจัดกิจกรรมร่วมกันเป็นเครือข่ายหลายหมู่บ้านแต่จัดกิจกรรมเพียงจุดเดียว)

ชื่อหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้านสมาชิก กลุ่มอนุรักษ์ชนพื้นถิ่นสูง อ.ด.ด.ด.ด.ด. หมู่ที่..... ตำบล.....

อำเภอ ดงหลวง จังหวัด เชียงใหม่ ตำบลที่/พื้นที่แปลง.....

พื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมดที่อยู่ในความดูแลของชุมชน..... (ไร่)

พื้นที่ป่าชุมชนที่บวช..... ไร่ จำนวนต้นไม้ทั้งหมด..... ต้น

ชื่อหมู่บ้าน..... หมู่ที่..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด..... ตำบลที่/พื้นที่แปลง.....

พื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมดที่อยู่ในความดูแลของชุมชน..... (ไร่)

พื้นที่ป่าชุมชนที่บวช..... ไร่ จำนวนต้นไม้ทั้งหมด..... ต้น

ชื่อหมู่บ้าน..... หมู่ที่..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด..... ลำดับที่/พื้นที่แปลง.....

พื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมดที่อยู่ในความดูแลของชุมชน..... (ไร่)

พื้นที่ป่าชุมชนที่บวช..... ไร่ จำนวนต้น..... ไม้ทั้งหมด..... ต้น

ชื่อหมู่บ้าน..... หมู่ที่..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด..... ลำดับที่/พื้นที่แปลง.....

พื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมดที่อยู่ในความดูแลของชุมชน..... (ไร่)

พื้นที่ป่าชุมชนที่บวช..... ไร่ จำนวนต้น..... ไม้ทั้งหมด..... ต้น

ชื่อหมู่บ้าน..... หมู่ที่..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด..... ลำดับที่/พื้นที่แปลง.....

พื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมดที่อยู่ในความดูแลของชุมชน..... (ไร่)

พื้นที่ป่าชุมชนที่บวช..... ไร่ จำนวนต้น..... ไม้ทั้งหมด..... ต้น

ชื่อหมู่บ้าน..... หมู่ที่..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด..... ลำดับที่/พื้นที่แปลง.....

พื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมดที่อยู่ในความดูแลของชุมชน..... (ไร่)

พื้นที่ป่าชุมชนที่บวช..... ไร่ จำนวนต้น..... ไม้ทั้งหมด..... ต้น

จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม

จำแนกตามกลุ่มต่างๆ (ว่ามีใครเข้าร่วมบ้างจำนวนเท่าไร? เช่น ชาวบ้าน /หน่วยงาน
ส่วนราชการหน่วย ระบุชื่อหน่วยงาน อพช./นักศึกษา นักเรียน ฯลฯ)

1. ชวนั้น ปภ.ท.ท.ท.ท.ท.	600	คน	
2. ชวนั้น พันธราษฎร์	30	คน	
3. เจ้าหน้าที่ราชท.ในพื้นที่	45	คน	→ (พระสงฆ์ 6, ดร. 5 อาสาสมัคร 5)
4. หน้คช.ร.น.น.น.น.น.น.	8	คน	
5. วิทยาลัยสงฆ์ / วิทยาลัย	5	คน	→ วิทยาลัยสงฆ์ / วิทยาลัย
6. อ.ท.ท.ท.ท.ท.ท.ท.ท.	11	คน	
7. กษัตริย์ / ส.ท. / ส.ท.ท.ท.ท.	4	คน	
8. นักเรียน / นักศึกษา ในเมื่อ	30		
รวมผู้เข้าร่วมทั้งสิ้น	733	คน	

หน่วยงานหรือองค์กรที่ร่วมเป็นเจ้าของ (ระบุว่าความช่วยเหลือและสนับสนุนเป็นเงินงบประมาณหรือสิ่งของหรือความช่วยเหลือด้านอื่นๆ)

1. ชื่อบุคคลหรือหน่วยงาน ผู้ช่วย คณะกรรมการโรงเรียนเกษตรเทคโนโลยี (ดกน.)
 ความช่วยเหลือหรือสิ่งที่สนับสนุน ค่านายแลและฟรีสวีนให้เกิดกิจกรรมโรงเรียน
2. ชื่อบุคคลหรือหน่วยงาน สมาคมผู้สนใจรวมพลังงานเพื่อสังคมธรรมชาตไทย
 ความช่วยเหลือหรือสิ่งที่สนับสนุน (IMPECT) เงินจำนวน 10,000
3. ชื่อบุคคลหรือหน่วยงาน ศูนย์ประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชาวไทย
 ความช่วยเหลือหรือสิ่งที่สนับสนุน เงินจำนวน 3,000
4. ชื่อบุคคลหรือหน่วยงาน คณะกรรมการโรงเรียน (โรงเรียน)
 ความช่วยเหลือหรือสิ่งที่สนับสนุน เงินจำนวน 3,000
5. ชื่อบุคคลหรือหน่วยงาน WGIA (กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูงอำเภอเมืองหนอง)
 ความช่วยเหลือหรือสิ่งที่สนับสนุน เงินจำนวน 10,000

งบประมาณรายรับ (ระบุที่มาและยอดงบประมาณ)

1. IMPECT	10,000	บาท	} รวม. <u>46,315</u> บาท.
2. WGIA	10,000	บาท	
3. พว. + ชมร.	6,000	บาท	
4. ได้เงินบริจาค จาก แจกซอง 20315		บาท	

งบประมาณที่ใช้จ่าย (แยกหมวด เช่น ค่าอาหาร ค่าประสานงาน การประชาสัมพันธ์ ฯลฯ)

1. ค่าอาหาร	18,000	บาท	} รวม <u>25,000</u> บาท.
2. ค่าประสาน (โทร, 10ครั้ง)	5,000	บาท	
3. ค่าเตรียมงาน	2,000	บาท	
4.		บาท	
5.		บาท	

สรุปยอดงบประมาณคงเหลือเป็นกองทุนสำหรับดูแลรักษาป่า

(โปรดระบุยอดคงเหลือ และผู้รับผิดชอบการจัดการกองทุน ในปัจจุบัน)

809เงินคงเหลือหลังจากกิจกรรมเสร็จ เป็นเงิน 2,1315 บาท
ได้สมมติให้ คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์พื้นที่สูง อำเภอเมืองหนอง ร่มป่าดง
พ.

รูปแบบกิจกรรม เนื้อหา ที่ใช้นำเสนอในงาน

ใช้รูปแบบ กิจกรรม ตามความเชื่อ ของชนเผ่า ปกาเกอะญอ โดย หลีกเลี่ยง
สิ่ง ที่ ผู้เข้าร่วม ร่วมรู้ หรือ คุ้นเคย และ พยายาม แลดู ให้ กับ ต้นไม้

- เนื้อหา ที่ ใช้ นำเสนอ ในงาน เป็น วัฒนธรรม กิจกรรม และ ภาระงาน
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของกลุ่มชนรักมณฑลในพื้นที่สูง อีเกอของมทอ

- ฟื้นฟู วัฒนธรรม ความ สืบต่อกัน ของ พิธีกรรม หล่อง่มกั ของ ปกาเกอะญอ
- ปรารถนา ตาม คิดเห็น ให้ โดลาสิ , ประสพ ของ ผู้มีเกียรติ ที่ มาร่วม
ในงาน นี้ แต่ละ หน่วยงาน

ปัญหาอุปสรรค

- ฝนตก ทำให้ คนเดินทางลำบาก
- รถที่จะ ใช้ ในกรณีนี้ ผู้ต้อง มาร่วมงาน ไม่มี

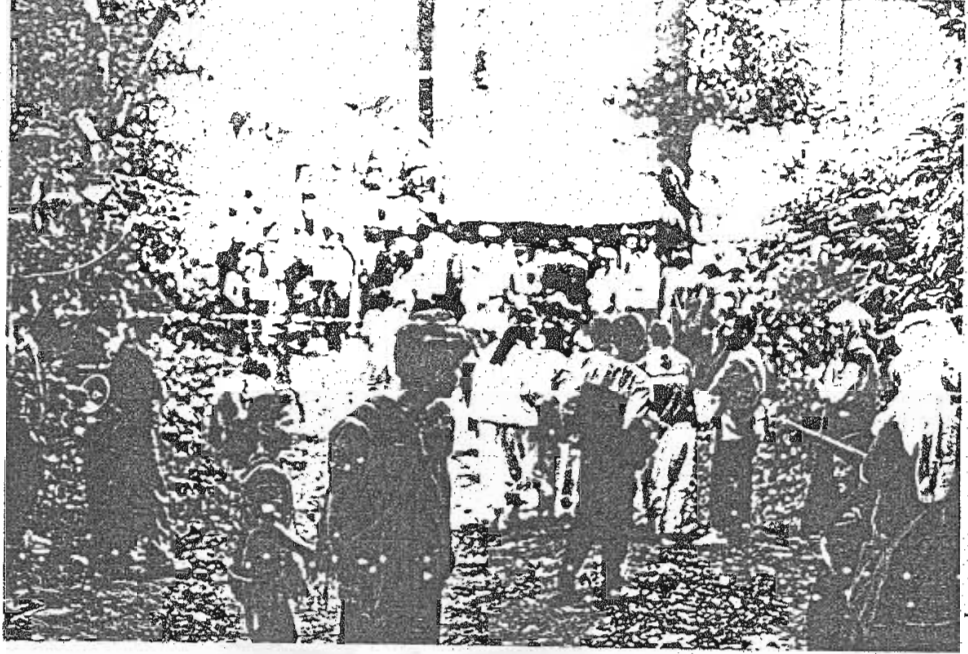
ผลที่เกิดขึ้นหลังจากการบวชป่าทั้งทางบวกและทางลบ เช่น ชาวบ้านมีการตื่นตัวในการรักษา
ป่ามากขึ้น หมู่บ้านใกล้เคียงเกิดความเข้าใจและให้ความร่วมมือมากขึ้น หรือผลที่เกิดขึ้นในเชิงลบ
เช่นเกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานภาครัฐมากขึ้น

- ชาวบ้าน รู้สึก สบายใจ ที่ ได้รู้ถึง ความเชื่อ ของชนเผ่า ที่มีอยู่

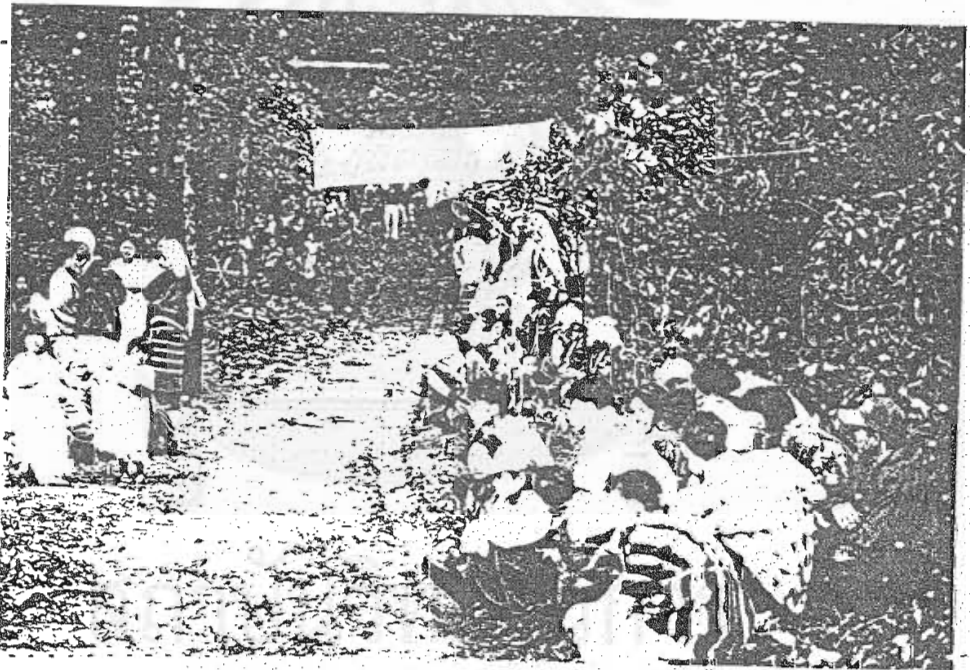
ใช้แนวคิด ตาม มโนทัศน์ ใจ ต่อ คนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

- ชาวบ้าน เกิด ความกลัว ในกรณี จะ ควบคุม ต่อ มา พิธีกรรม หนึ่ง
- เจ้าหน้าที่รัฐ มาคน ไม่ยอมรับ และ ให้ ศึกษาค้น ในกรณี ทรัพยากร

เป็นตัวอย่าง ให้ กับชุมชน ใกล้เคียง และ ชาวบ้าน เกิด ความ
ปรารถนา ใจ ในกรณี ทรัพยากร ใจ ต่อ เป็นรูปธรรมมากขึ้น

ภาพถ่ายกิจกรรมในวันบวชป่า

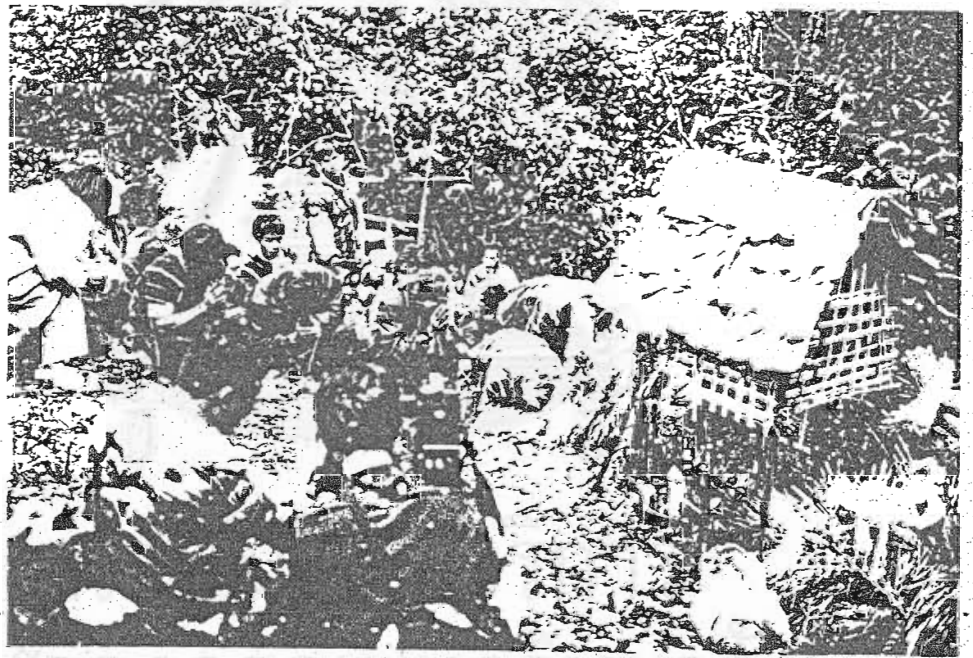

ภาพถ่ายกิจกรรมในวันบวชป่า

กรุณาส่งกลับ ศูนย์ประสานงานโครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้น ภายหลังจากสิ้นสุดการจัดกิจกรรม ไม่เกิน ๗ วัน ส่วนพื้นที่ซึ่งจัดกิจกรรมเสร็จสิ้นก่อนหน้าแล้วโปรดส่งกลับโดยด่วน

ภาพถ่ายกิจกรรมในวันบวชป่า

ภาพถ่ายกิจกรรมในวันบวชป่า

กรุณาส่งกลับ ศูนย์ประสานงานโครงการบวชป่าชุมชน 50 ล้านต้น ภายหลังจากสิ้นสุดการจัดกิจกรรม ไร่เกิน ๗ วัน ส่วนพื้นที่ซึ่งจัดกิจกรรมเสร็จสิ้นก่อนหน้านั้นแล้วโปรดส่งกลับโดยด่วน

จากการสุ่มตัวอย่างสำรวจนับจำนวนในพื้นที่ กว้าง 40 ยาว 40 เมตร (1 ไร่)

ชื่อป่าชุมชนบ้านขุนแตะ หมู่ 5 ตำบลดอยแก้ว อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ลำดับ/แปลงที่.....
วัน เดือนปีที่สำรวจ 18 สิงหาคม 39 ชื่อผู้จัดบันทึก.....อุดม เจริญนิยมไพร

ลำดับ	ชื่อชนิดต้นไม้	จำนวน	รวม
1	ก่อ		37
2	แดง		15
3	มะไฟ		2
4	เส้าเคาะตี		9
5	ต้นโพธิ์		13
6	เส้าฎากิ		3
7	จำปา		15
8	ริ		6
9	สาลิโปะ		5
10	ส่าบะควะ		2
11	เส้าใจแง		4
12	เมาะโม		7
13	บะ		6
14	แซร		3

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บวชป่าชุมชนบ้านแม่ป่าคี่
ต.สันทราย อ.พร้าว จ.เชียงใหม่
(เครือข่ายรักษาป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่ป่าม)

ตัวอย่างเอกสารเผยแพร่

โครงการบวชป่าชุมชน ๕๐ ล้านต้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติ
เนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ปีที่ ๕๐

๑๐ - ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๙

โดย

เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ห้ามตัดไม้ประเภท ๓ หากใครฝ่าฝืนจะได้รับโทษปรับตามขนาดของไม้ดังต่อไปนี้

- ๑.๑ ขนาดไม้วัดรอบต้น ๓๐๖ ซม. โทษปรับ ๑,๕๐๐ บาท
- ๑.๒ ขนาดไม้วัดรอบต้น ๒๕๐ ซม. โทษปรับ ๗๐๐ บาท
- ๑.๓ ขนาดไม้วัดรอบต้น ๕๐ ซม. โทษปรับ ๑๗๕ บาท

ห้ามตัดไม้ประเภท ๔ หากใครฝ่าฝืนจะได้รับโทษปรับตามขนาดของไม้ดังต่อไปนี้

- ๑.๑ ขนาดไม้วัดรอบต้น ๓๐๐ ซม. โทษปรับ ๗๐๐ บาท
- ๑.๒ ขนาดไม้วัดรอบต้น ๒๕๐ ซม. โทษปรับ ๓๕๐ บาท
- ๑.๓ ขนาดไม้วัดรอบต้น ๕๐ ซม. โทษปรับ ๒๕ บาท

๒. ห้ามราษฎรขุดหนองไม้หรือตัดทางหายเป็นอันขาด ใครฝ่าฝืนโทษปรับ หนองไม้ หนองละ ๕๐ บาท

ทางหายหากละ ๕๐ บาท

๓. ห้ามฆ่าสัตว์ป่าทุกชนิด ใครฝ่าฝืนต้องโทษปรับตามขนาดและชนิดของสัตว์ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ สัตว์ป่าชนิด ไก่ป่า กระรอก นก และอื่น ๆ ตามขนาดเดียวกันนี้ ปรับตัวละ ๕๐๐ บาท
- ๓.๒ สัตว์ป่าใหญ่ เช่น หมูป่า กวาง หมี เสือ ลิง เก้ง เลียงผา และอื่น ๆ ตามขนาดเดียวกันนี้ จะได้รับโทษปรับตัวละ ๕,๐๐๐ บาท (เงินค่าปรับตั้งไว้เป็นกองกลางของหมู่บ้าน)

๔. สัตว์น้ำทุกชนิด ห้ามซอด ห้ามเบือ ห้ามระเบิด ใครฝ่าฝืนรับโทษดังนี้

- ๔.๑ โทษปรับครั้งที่หนึ่ง ๕๐๐ บาท
- ๔.๒ โทษปรับครั้งที่สอง ๑,๐๐๐ บาท
- ๔.๓ ฝ่าฝืนครั้งที่สาม จับส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมาย

๕. ห้ามผู้ใดเลื่อยไม้ด้วยเครื่องยนต์เป็นอันขาด หากใครฝ่าฝืน จะต้องรับโทษปรับแต่ละครั้งดังต่อไปนี้

- ๕.๑ ฝ่าฝืนครั้งที่หนึ่ง ปรับ ๕,๐๐๐ บาท
- ๕.๒ ฝ่าฝืนครั้งที่สอง ปรับ ๕,๐๐๐ บาท และยึดเครื่องยนต์เผาทำลาย
- ๕.๓ ฝ่าฝืนครั้งที่สาม ต้องยึดเครื่องยนต์เผาทำลาย ส่วนคนนั้นจับส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินการตามกฎหมายของบ้านเมืองต่อไป

ประกาศแจ้งให้ทราบทั่วกัน และ ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

ตั้งแต่วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๓๕ เป็นต้นไป

ผู้ออกกฎระเบียบหมู่บ้านคือ คณะกรรมการหมู่บ้าน และราษฎรหมู่ที่ ๑๒ ทุกคนเป็นผู้ออกกฎระเบียบนี้

การประกอบอาชีพ

เนื่องจากประชากรในหมู่บ้านแม่ป่าคี่ มีความหลากหลายทางชนเผ่า คือ ประกอบด้วย ป่ากะญอ ลีซอ และลาหู่ ทำให้การประกอบอาชีพมีความแตกต่างกันบ้าง

ป่ากะญอ(กะเหรี่ยง) ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำไร่ข้าว ซึ่งมีการปลูกข้าวโพด เผือก งาม มัน พักทอง และพืชผักอีกหลายชนิด ปลูกในแปลงเดียวกันกับไร่ข้าว นอกจากนี้ก็มีการทำนาคำบ้างบางส่วน พอถึงช่วงหน้าแล้งก็จะมีมีการปลูกข้าวบารเลย์(ในพื้นที่นาคำ)

ลีซอ(ลีซอ) ชาวบ้านจะปลูกข้าวโพด และถั่ว ในลักษณะหมุนเวียนพันธุ์พืชในพื้นที่แปลงเดิม ซึ่งเป็นการปลูกเพื่อขาย และชาวบ้านบางส่วนออกไปรับจ้างภายนอกในช่วงหน้าแล้ง

ลาหู่(มูเซอ) ชาวบ้านจะปลูกข้าวโพด ฝรั่ง ขายให้กับพ่อค้าคนกลางที่เข้าไปซื้อถึงในหมู่บ้าน นอกจากนี้ก็ปลูกข้าวไร่บ้าง ชาวบ้านมักจะออกไปรับจ้างภายนอก โดยเฉพาะในช่วงหน้าแล้ง

กฎระเบียบในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า

๑. บริเวณที่ดินซึ่งชาวบ้านกำหนดให้เป็นที่อยู่อาศัยของพันธุ์สัตว์ป่าโดยตลอดถัย เพื่อรักษาไว้ซึ่งพันธุ์สัตว์ป่า การกำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่มีแผนที่แสดงแนวเขตแห่งบริเวณที่กำหนดนั้น ในบริเวณที่ชาวบ้านจัดให้เป็นเขตรักษาสัตว์ป่าแล้ว ผู้ใดจะเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านั้นไม่ได้ ไม่ว่าสัตว์ป่าชนิดนั้นจะเป็นสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์คุ้มครอง คือห้ามล่าสัตว์ทุกชนิดเป็นอันขาด

๑.๑ สัตว์ป่า เช่น นก ไก่ป่า กระรอก ไก่ฟ้าผืน ปรับ ๕๐๐ บาทต่อสัตว์ป่าหนึ่งตัว

๑.๒ สัตว์ป่าประเภทสัตว์ใหญ่ เช่น หมูป่า กวาง เก้ง หมี เลียงผา ลิง และอื่น ๆ ไก่ฟ้าผืนไทยปรับ ๕,๐๐๐ บาท ต่อสัตว์หนึ่งตัว และจับส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป

กฎระเบียบป่าชุมชนต้นน้ำ หรือป่าอนุรักษ์..... (กฎนี้ใช้ทั้งนอกอุทยานและนุถถภายใน)

๑. ห้ามราษฎรภายในหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านของหมู่ที่ ๑๒ หรือบุคคลต่างถิ่น ตัดไม้เลื้อยไม้ในเขตป่าอนุรักษ์ต้นน้ำเป็นอันขาด

ห้ามตัดไม้ประเภท ๑ หากใครฝ่าฝืนจะได้รับโทษปรับตามขนาดของไม้ดังต่อไปนี้

๑.๑ ขนาดไม้วัดรอบต้น ๓๐๐ ซม. โทษปรับ ๔,๐๐๐ บาท

๑.๒ ขนาดไม้วัดรอบต้น ๒๕๐ ซม. โทษปรับ ๓,๐๐๐ บาท

๑.๓ ขนาดไม้วัดรอบต้น ๕๐ ซม. โทษปรับ ๑,๕๐๐ บาท

ห้ามตัดไม้ประเภท ๒ หากใครฝ่าฝืนจะได้รับโทษปรับตามขนาดของไม้ดังต่อไปนี้

๑.๑ ขนาดไม้วัดรอบต้น ๓๐๐ ซม. โทษปรับ ๓,๐๐๐ บาท

๑.๒ ขนาดไม้วัดรอบต้น ๒๕๐ ซม. โทษปรับ ๒,๐๐๐ บาท

๑.๓ ขนาดไม้วัดรอบต้น ๕๐ ซม. โทษปรับ ๓๕๐ บาท

กฎระเบียบของหมู่บ้านหมู่ที่ ๑๒ ต.สันทราย อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

ว่าด้วยการอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่าทุกชนิด

กฎระเบียบในป่าชุมชนไข่อ้อย

- ๑. เก็บหน่อไม้ไปใช้สอยมาประกอบอาหารภายในครอบครัวได้
- ๒. ห้ามผู้ใดนำทางหวายออกมาจำหน่ายนอกหมู่บ้านเป็นอันขาด หากใครฝ่าฝืนโทษปรับทางหวายหางละ ๕๐ บาท
- ๓. บุคคลภายนอกที่รู้จักคนภายในหมู่บ้านต้องการนำหน่อไม้หรือทางหวาย จะนำไปประกอบอาหารที่บ้านอนุญาตให้เอาไปได้ไม่เกิน ๕ ก.ก. แต่ต้องขออนุญาต ฝ่าฝืนโทษปรับครั้งละ ๕๐๐ บาท
- ๔. การหาสัตว์น้ำมาประกอบอาหาร หากินโดยวิธีใดก็ได้ ที่ห้ามเด็ดขาดคือ การเบ็ด การช้อน และการระเบิด หากใครฝ่าฝืนโทษปรับครั้งที่หนึ่ง ปรับ ๕๐๐ บาท
- โทษปรับครั้งที่สอง ปรับ ๑,๐๐๐ บาท
- โทษครั้งที่สาม จับตัวส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินคดีตามกฎหมาย

๕. ห้ามขายไม้ออกนอกบริเวณหมู่บ้านหมู่ที่ ๑๒ เป็นอันขาด หากใครฝ่าฝืนโทษปรับไม้แผ่นละ ๕๐๐ บาท ปรับทั้งถนนซื่อ และคนขาย

๖. การตัดไม้ใช้สอยในครัวเรือน ในกรณีไม้แห้งคายไปเอง ที่มีความจำเป็นจะนำไปใช้ในครัวเรือนตัดไปใช้ได้เลย แต่ที่ตัด ไม่ได้เด็ดขาดคือป่าต้นน้ำ

๗. กฎในป่าชุมชนภายในหมู่บ้าน การตัดไม้ใช้สอยภายในหมู่บ้าน ไม้และไม้ไผ่ ใช้ประโยชน์ในการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ทำยุ้งข้าว โบสถ์ วัด โรงเรียน ศาลา สร้างส้วม สร้างคอกหมู กระจับปี่ในนา สร้างรั้ว ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการเห็นชอบ ส่วนการไปประโยชน์ ทำตอกมัดขยา ทำตอกมัดรั้ว ทำ

ปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้แยกและจัดตั้งหมู่บ้านใหม่ขึ้นมา ๕ หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านแม่ป่าติ หมู่บ้านล่อม หมู่บ้านปางเบาะ หมู่บ้านขี้หมาฟ้า จากนั้นชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างอาคารเรียนชั่วคราวหนึ่งหลัง สร้างด้วยไม้ไผ่ มุงหลังคาด้วยหญ้าคา มี ๑ ห้องเรียน เปิดสอนชั้น ป.๑ ชั้นเดียว มีครูอยู่ ๑ คน คือครูสำราญ รุ่งเรือง มีนักเรียนทั้งหมด ๑๕ คน และในปีเดียวกันก็ได้มีราษฎรจากบ้านเมืองคอง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ ได้ย้ายมาอยู่เพิ่มขึ้นที่บ้านแม่ป่าติอีก ๘ ครอบครัว

ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ Rev Jame Conklin ได้ช่วยสร้างอาคารเรียนและติดต่อทางราชการให้ตั้งเป็นโรงเรียนประชาบาลจนกระทั่งพ.ศ. ๒๕๑๕ โรงเรียนก็ขึ้นอยู่กับการดูแลของจังหวัดเชียงใหม่ มีอาคารเรียนขนาด ๖ x ๑๒ ตารางเมตร แบ่งเป็น ๒ ห้องเรียน เปิดเรียน ๔ ชั้น คือ ป.๑-ป.๔ ในช่วงนี้มีครูทั้งหมด ๔ คน มีนักเรียนทั้งหมด ๒๐ คน

ปัจจุบัน(พ.ศ. ๒๕๓๕) หมู่บ้านแม่ป่าติมีประชากรทั้งหมด ๕๖๓ คน โดยมีอยู่ ๕ หย่อมบ้าน คือ บ้านแม่ป่าติ บ้านผาแดง บ้านล่อม บ้านหนองผา บ้านปางเบาะ

- มีชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ทั้งหมด ๓ เผ่า
- เผ่ากระเหรี่ยง จำนวน ๕๓๘ คน
- เผ่าลีซอ จำนวน ๑๒๐ คน
- เผ่ามูเซอ จำนวน ๒๖๐ คน
- รวมทั้งสิ้น จำนวน ๕๖๓ คน
- จำนวนครัวเรือน ๑๖๓ ครัวเรือน
- จำนวนครอบครัว ๒๕๐ ครอบครัว

ปี พ.ศ. ๒๕๓๒ พื้นที่บ้านแม่ป่าติ ได้ถูกอุทยานแห่งชาติศรีลานนา ประกาศ
ทับที่ และในปีเดียวกันทางเจ้าหน้าที่อำเภอ ได้เลิกเก็บภาษีวังรุ่งที่ทำกิน (ซึ่งเริ่มเก็บ
ภาษีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๐) จากนั้นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ห้ามไม่ให้ชาวบ้านทำไร่ใน
พื้นที่ที่เขตชุมชน เว้น ชาวบ้านจึงได้ทำหนังสือร้องเรียนไปยังอำเภอ โดยการนำของ
พ่อหลวงเสงห์ พระปรา แต่ไม่ได้รับการแก้ไขแต่อย่างใด

ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ชาวบ้านบ้านแม่ป่าติได้ร่วมกันทำแนวไฟห่างจากลำห้วย
๑ กิโลเมตร

ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ชาวบ้านบ้านแม่ป่าติได้เข้าร่วมกับกลุ่มเครือข่ายเกษตรกร
ภาคเหนือ เพื่อร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาเขตป่าอุทยานแห่งชาติทับที่ และร่วม
แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ถ่ายทอดความรู้เรื่องการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนอย่าง
ต่อเนื่องจนปัจจุบัน

พื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้าน

๑. พื้นที่ทำกินของราษฎรหมู่ที่ ๑๒	มีทั้งหมด	๓,๕๕๔ ไร่
๒. พื้นที่ป่าอนุรักษ์	มีทั้งหมด	๖,๗๘๕ ไร่
๓. พื้นที่ป่าไผ่สอย	มีทั้งหมด	๔,๕๐๕ ไร่
๔. พื้นที่ไร่นาชุมชน	มีทั้งหมด	๔๔๐ ไร่
๕. พื้นที่ของโรงเรียนประถมศึกษา	มีทั้งหมด	๑๑ ไร่
๖. พื้นที่สาธารณะสุขชุมชน	มีทั้งหมด	๑ งาน
๗. พื้นที่โบสถ์	มีทั้งหมด	๒ ไร่
๘. พื้นที่วัด	มีทั้งหมด	๑ ไร่
๙. พื้นที่บวชป่า	มีทั้งหมด	๑๕๐ ไร่

ความหลากหลายทางธรรมชาติในเขตป่าชุมชน

๑. โป่งเย็น เป็นที่ที่สัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย ของชาวบ้านไปกินดินโป่ง
นอกจากนี้ยังมีสัตว์ป่า เช่น เก้ง หมูป่า อีเห็น และนก มาอาศัยกินดินโป่งนี้ด้วย
๒. น้ำตกขุนปากกล้วย เป็นน้ำตกที่อยู่ในเขตป่าต้นน้ำขุนห้วยปากกล้วย ซึ่ง
เป็นสายน้ำหลักที่ใช้กันในหมู่บ้าน
๓. ผาแดง เป็นหน้าผาธรรมชาติบนดอยผาแดง มีความยาวประมาณ ๑๖
กิโลเมตร อยู่ในเขตหมู่บ้านผาแดง
๔. ถ้ำผาแดง มีความลึกประมาณ ๒ กิโลเมตร อยู่ทางทิศเหนือของผาแดง
ภายในถ้ำมีหินงอกหินย้อยที่งดงาม มีน้ำไหลตลอดมาภายในถ้ำ และมีน้ำอยู่ตลอดปี

กฎเกณฑ์และกฎระเบียบในการตรวจป่าชุมชนหวงห้ามและป่าใช้สอยดังนี้

๑. คณะกรรมการตั้งจากสมาชิกในหมู่บ้านหลังคาเรือนละ ๑ คน
๒. กรรมการต้องออกตรวจป่าทุกอาทิตย์ อาทิตย์ละ ๒ คน
๓. มีตารางการจัดเวรออกตรวจป่าทุกอาทิตย์ ทุกเดือน และทุก ๆ ปีตลอดไป
๔. ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ในการตรวจป่าในวันนั้น ๆ ต้องปรับวันละ ๕๐ บาท
๕. หากผู้ใดพบเห็นผู้ที่ตัดไม้ในเขตป่าชุมชน ต้องกล่าวตักเตือนให้คนในหมู่บ้านทราบ และช่วยกันจับกุมส่งเจ้าหน้าที่ดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป

หมายเหตุ

๑. ผู้ที่ทำหน้าที่ในการตรวจป่าตามเวรที่จัดไว้ในวันนั้น ๆ หากมีความจำเป็น ไม่สามารถมาปฏิบัติหน้าที่ได้ในวันนั้นจะสับเปลี่ยนกับผู้อื่นก่อนก็ได้ แต่ต้องแจ้งให้คณะกรรมการหมู่บ้านทราบและบันทึกไว้เป็นหลักฐานต่อไป
๒. ตารางจัดเวรในการตรวจป่าของแต่ละวัน/แต่ละเดือน/ของทุก ๆ ปี มีการจัดแนบต่อท้ายคำสั่งหรือกฎระเบียบอีกที

ประวัติความเป็นมาของการรักษาป่า

ชาวบ้านรักษาป่าตามความเชื่อ ประเพณีเดิมของชนเผ่า เช่น

๑. ป่าเดปอ เป็นป่าที่นารกของเด็กที่เกิดใหม่ ใสในกระบอกไม้ไผ่แล้วนำไปแขวนไว้ที่ต้นไม้ แล้วต้นไม้ที่นั่นจะไม่มีใครไปตัดเป็นอันขาด หากใครฝ่าฝืนไปตัด ต้องมีการปรับตามประเพณีที่หมู่บ้านตั้งไว้ ต้นไม้ที่เอารกไปแขวนไว้กับมือเด็กโตขึ้นจะต้องคอยดูแลต้นไม้ต้นนั้นด้วย

๒. ป่าเดหมือเบอ หมายถึงป่าที่ไม่มีใครเข้าไปตัดทำลาย เพราะว่าเป็นป่าที่มีผีเจ้าป่าเจ้าเขาสถิตอยู่ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่มีใครเข้าไปตัดหรือทำลาย

๓. ป่าศักดิ์สิทธิ์ ของหมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นป่าที่ชาวบ้านหวงห้ามไว้ไม่ให้ไปตัดหรือทำลาย เป็นป่าที่มีอยู่ทั้งเผ่าป่ากะญอ ลีซุ และลาหู่ ปัจจุบันก็ยังคงความอุดมสมบูรณ์

๔. ป่าช้า เป็นที่เผาและฝังศพคนตาย เป็นป่าที่ชาวบ้านหวงห้ามไว้ ในทุกปีจะมีการเลี้ยงผี ขอบคุนป่า ทำความสะอาดบริเวณป่าช้า ทำแนวกันไฟ ปลูกดอกไม้ เพื่อให้เกิดความสวยงาม

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๑๓ ได้มีการสัมปทานไม้โดยบริษัทของฝรั่งสัมปทานไม้อยู่ ๓ ปี หลังจากนั้นบริษัททำไม้จังหวัดได้เข้าไปสัมปทานต่ออีก ๒ ปี ไม้ที่ถูกสัมปทาน เช่น ไม้สัก ยาง คิง เหียง เปา ประดู่ จำปา จำปี ตะเคียน เป็นต้น หลังจากการสัมปทาน ก็มีคนจากภายนอกเข้าไปลักลอบตัดไม้โดยมีนายทุนจ้าง มีการใช้เลื่อยยนต์ ทำให้สภาพป่าถูกทำลายอย่างมาก ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ชาวบ้านได้ช่วยกันรักษาฟื้นฟูพื้นที่ป่าที่เสื่อมโทรมไป ป้องกันไม่ให้ใครเข้าไปทำลาย ทำแนวกันไฟ อย่างเช่น ป่าถนดลยม่อนล้าน ปัจจุบันป่าได้ฟื้นสภาพเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ต่อไป

ป่าชุมชนบ้านแม่ป่าติ

หมู่ที่ ๑๒ ต.สันทราย อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

ประวัติหมู่บ้านแม่ป่าติ

ที่ตั้งหมู่บ้านแม่ป่าติแต่เดิมชนเผ่าลัวะมาตั้งอยู่ก่อนแล้วสังเกตได้จากร่องรอยของ วัดเก่า ป่าช้าเก่าและที่นาเป็นต้น

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๐ (นับได้ ๑๓๕ ปี) ตั้งแต่เริ่มแรก มีครอบครัวของ นายหนูโพนะ นายออบี นายอุจะ ได้ย้ายมาจากบ้านแม่เมะ อ.เชียงดาว อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ การตั้งบ้านเรือนในตอนนั้น ได้ตั้งบ้านเรือนริมน้ำห้วยแม่ป่าติ แล้วย้ายมาที่ริมน้ำห้วยโป่งเปา สุดท้ายได้ย้ายมาอยู่ที่ริมน้ำห้วยบ้านลอม ในสามครอบครัวนี้ นับถือผี มีการเลี้ยงผีตามต้นไม้บ้าง ตามริมน้ำห้วย ตามทางแยกบ้าง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านพึ่งพิงป่าเป็นส่วนใหญ่

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้มีราษฎรจาก ต.แม่เหาะ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน ได้ย้ายมาอยู่เพิ่มที่บ้านแม่ป่าติอีก ๖ ครอบครัว ได้แก่ ๑. นายโคะแซ จาปือ ๒. นายปอดิ สะก๊ะ ๓. นายกอหะกะ คอย๊ะ ๔. นายหรวมือ ปูทูล ๕. นางเปอะเลอะ ๖. นายต้อมหน่อจู้ ครอบครัวนี้นับถือศาสนาคริสต์ทั้งหมด

ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ราษฎรได้ช่วยกันสร้างโบสถ์ขึ้นมา ๑ หลัง ตัวโบสถ์สร้างด้วยไม้ไผ่ ส่วนหลังคานั้นมุงด้วยหญ้าคา ชั้นบนของโบสถ์ใช้ทำพิธีทางศาสนา ส่วนชั้นล่างของโบสถ์นั้นใช้ทำการสอนหนังสือไทย และในปีเดียวกันนั้น ได้มี มิชชันนารีต่างชาติ คือ Rev Jame Conklin ได้จัดหาครูสอนภาษาไทย ๑ คน คือ ครูมาลี แก่ลิซอ ได้เปิดทำการสอนนักเรียนชั้นอนุบาล มีนักเรียนทั้งหมด ๑๘ คน

สถานตะกร้า สานกล้วย สานคา สานดั่ง สานเสื่อ และอื่น ๆ นั้น ไม่ต้องผ่านคณะกรรมการหมู่บ้านแม่ป่าติ (กรรมการลุ่มน้ำแม่ป่าม)

๕. ป่าชุมชนต้นน้ำ

๕.๑ ราษฎรหาสัตว์ป่ามาประกอบอาหารได้เฉพาะสัตว์เล็กเท่านั้น เช่น ไก่ป่า นก กระรอก และอื่น ๆ ส่วนสัตว์ใหญ่นั้น

เช่น กวาง เก้ง เลียงผา หมูป่า และอื่น ๆ นั้น ต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการเสียก่อน

๕. หากเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เข้ามาซื้อขายไม้เพื่อที่จะนำไม้ออกไปขายนอกหมู่บ้านเพื่อหาประโยชน์ส่วนตัว ราษฎรทุกคนต้องช่วยกันจับเจ้าหน้าที่ผู้กระทำผิดและยึดไม้ไว้รายงานให้คณะกรรมการเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือทราบเพื่อดำเนินการลงโทษเจ้าหน้าที่ที่ทำผิดลงโทษทั้งทางวินัยและกฎหมายต่อไป

๑๐. ห้ามซื้อขายที่ทำกินกับบุคคลภายนอกเป็นอันขาด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการบุกรุกป่าต่อไป (ป้องกันการบุกรุกป่า) หากใครฝ่าฝืนจะยึดทั้งเงินและที่ดินเป็นของส่วนรวม

๑๑. กฎระเบียบที่ตั้งขึ้นจากราษฎร ที่ทุกคนพร้อมใจกันถือปฏิบัติกันนั้น หากผู้ใดไม่ให้ความร่วมมือ หรือฝ่าฝืนกฎที่ตั้งไว้ โทษต้องปรับ ๕๐๐ บาท ต่อครั้ง ต่อหน หนันที่

๑๒. กฎระเบียบทุกข้อต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

๑๓. ห้ามบุกรุกแผ้วถางเพิ่มเติมขึ้นอีกเป็นอันขาด หากใครฝ่าฝืนจะได้รับโทษตามกฎหมายต่อไป

น้ำแม่ป๋าม มีต้นกำเนิดมาจากคดอยมอนล้าน ประกอบด้วยลำห้วย ๘ สาย คือห้วยปากกล้วย ห้วยโป่งเปา ห้วยบ้านดอม ห้วยตระเกล้า ห้วยปางเมาะ ห้วยจีหมาห้า ห้วยวัดหาง และห้วยน้ำคำ ซึ่งน้ำแม่ป๋ามมีความยาวประมาณ 25 กิโลเมตร เป็นลำน้ำที่ไหลลงสู่น้ำแม่ปิง ที่บ้านปิงโค้ง ต.ปิงโค้ง อ.เชียงดาว จ. เชียงใหม่

ในเขตต้นน้ำแม่ป๋าม มีเครือข่ายรักษาป่าลุ่มน้ำแม่ป๋าม ทั้งหมด 6 หอชมบ้าน ประกอบไปด้วยสมาชิกหมู่ที่ 12 ต.สันทราย อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ มีอยู่ 5 หอชมบ้านคือ 1.บ้านดอม(กระเหรียง) 2.บ้านผาแดง(ลีซอ) 3.บ้านแม่ป่าคิ (กระเหรียง) 4.บ้านปางเมาะ (กระเหรียง) 5.บ้านหนองผา(มูเซอ) และ 6. บ้านออน(กระเหรียง) อยู่ในเขตหมู่ที่ 2 ต.ปิงโค้ง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่

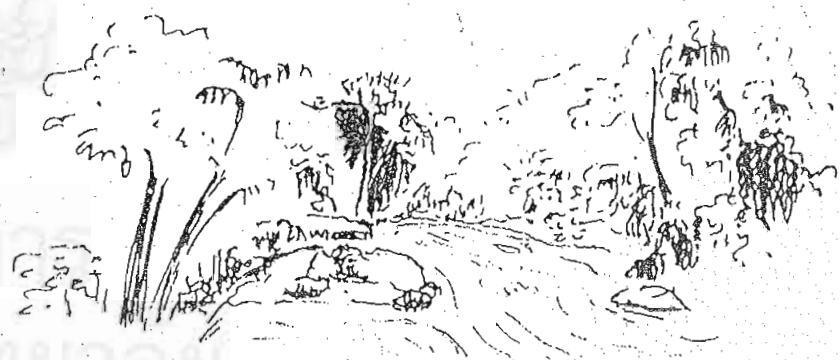
เครือข่ายรักษาป่าลุ่มน้ำแม่ป๋ามเข้ามาเป็นสมาชิกของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (ทกน.)ประมาณ เดือนพฤษภาคม ๒๕๓๘ โดยการติดต่อผ่านผู้นำชาวบ้านแม่คองซ่าย อ.เชียงดาว ที่เป็นคนบ้านแม่ป่าคิไปแต่งงานที่บ้านแม่คองซ่าย ประกอบกับบ้านแม่ป่าคิ และสมาชิกหอชมบ้านอีก ๔ หอชมบ้านในหมู่ที่ ๑๒ ถูกอุทยานศรีลานนาประกาศทับเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒

หลังจากเข้ามาเป็นสมาชิก ทกน. แล้ว ชาวบ้านได้มีการประชุมปรึกษาหารือเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าในรูปแบบของป่าชุมชน โดยเริ่มจากประเด็นที่ว่าอยู่อย่างไร จึงจะไม่เป็นผลกระทบกับป่าไม้ คนอยู่ได้และป่าก็อยู่ได้ แนวทางการจัดการป่าชุมชนจึงเกิดขึ้น ชาวบ้านช่วยกันร่างกฎระเบียบการจัดการทรัพยากรในชุมชนขึ้นมา โดยให้สอดคล้องกับ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของแต่ละเผ่า คือ กระเหรียง ลีซอ และลาหู่ ประกอบกับการอธิบายการจัดการป่าแบบประเพณี วัฒนธรรมความเชื่อเป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับสาธารณชนและคนทั่วไปที่ไม่เข้าใจในวัฒนธรรมของชนเผ่า ซึ่งถาวรจัดการป่าชุมชนในรูปแบบใหม่นั้น

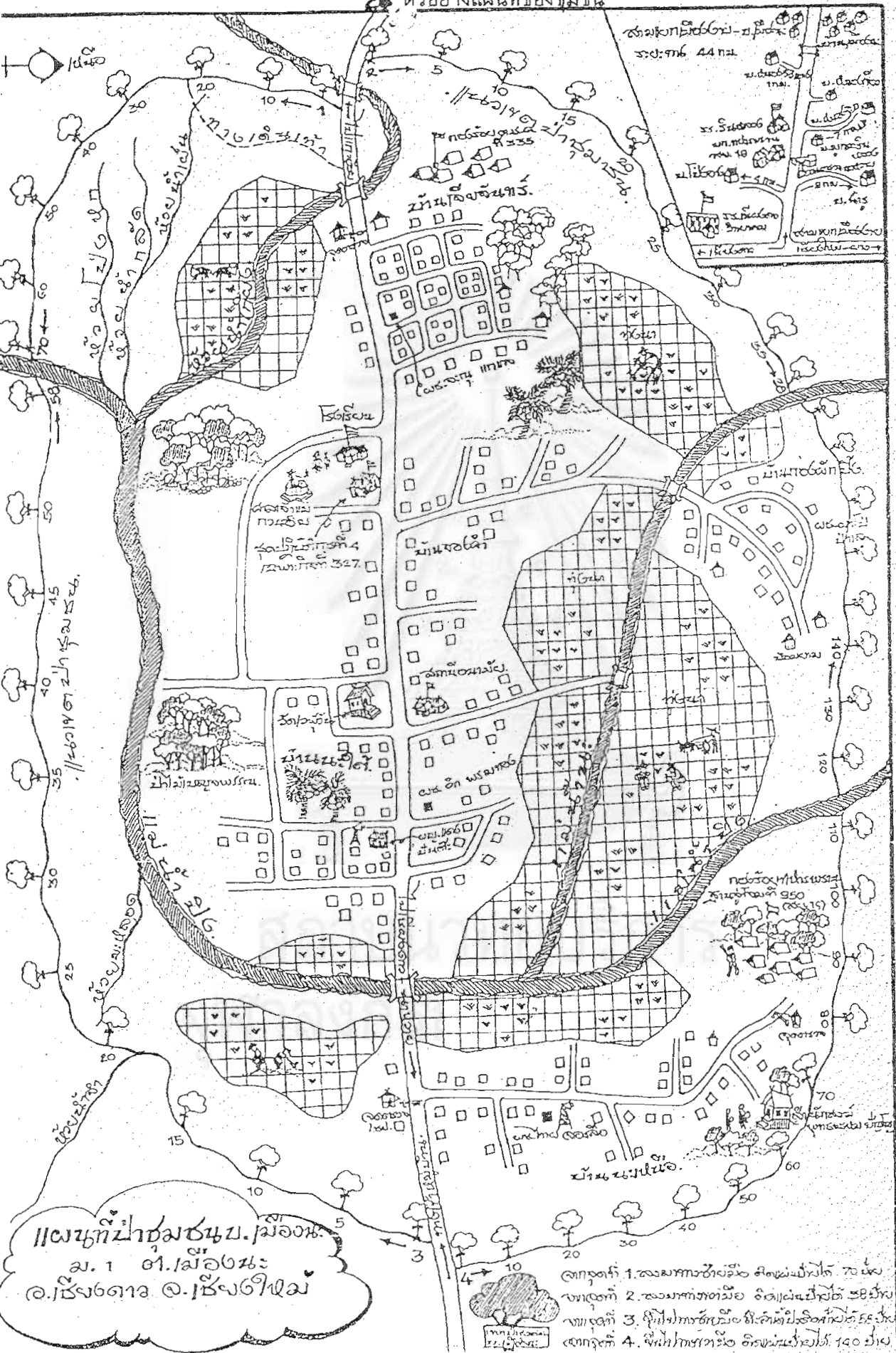
เน้นการอธิบายให้กับคนภายนอก ได้เข้าใจและยอมรับ ที่สำคัญชาวบ้านต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ช่วยกันร่างขึ้นมา ป่าชุมชนนั้นได้มีการจำแนกป่าชุมชน ออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ ป่าชุมชนอนุรักษ์ และป่าชุมชนใช้สอย ข้อห้ามที่สำคัญคือ การห้ามตัดไม้และล่าสัตว์ป่าในเขตป่าชุมชนอนุรักษ์อย่างเด็ดขาด และในการใช้ไม้ใช้สอยนั้นต้องได้รับการอนุญาตจากคณะกรรมการ เป็นต้น

หลังจากตั้งกฎระเบียบยังมีคนบางส่วนที่ยังไม่รู้ หรือบางรายรู้แต่ฝ่าฝืนคณะกรรมการป่าชุมชน จึงใช้วิธีตักเตือนให้กับผู้ที่ไม่รู้ได้ทราบถึงกฎระเบียบ สำหรับผู้ที่ฝ่าฝืนนั้นก็ปรับกันตามที่ตกลงกันไว้

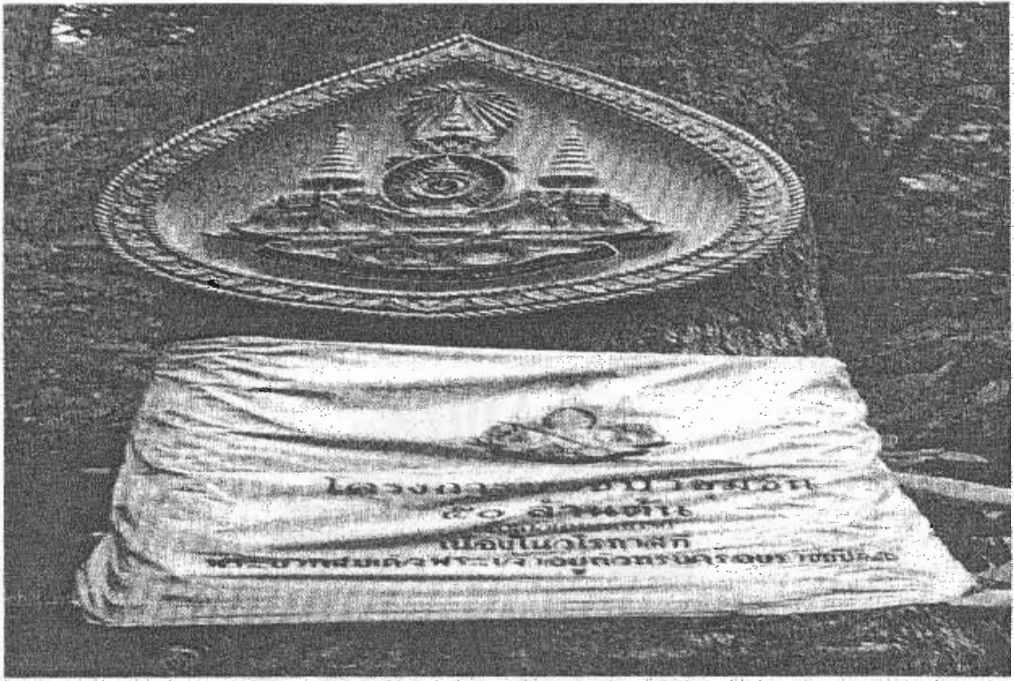
ปัจจุบันการจัดการป่าชุมชนของเครือข่ายรักษาป่าลุ่มน้ำแม่ป๋ามอยู่ในระหว่างการปรับปรุงในการประชุมของคณะกรรมการป่าชุมชนลุ่มน้ำป๋ามให้มีประสิทธิภาพสูงสุดในการอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืน และเป็นที่ยอมรับของชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

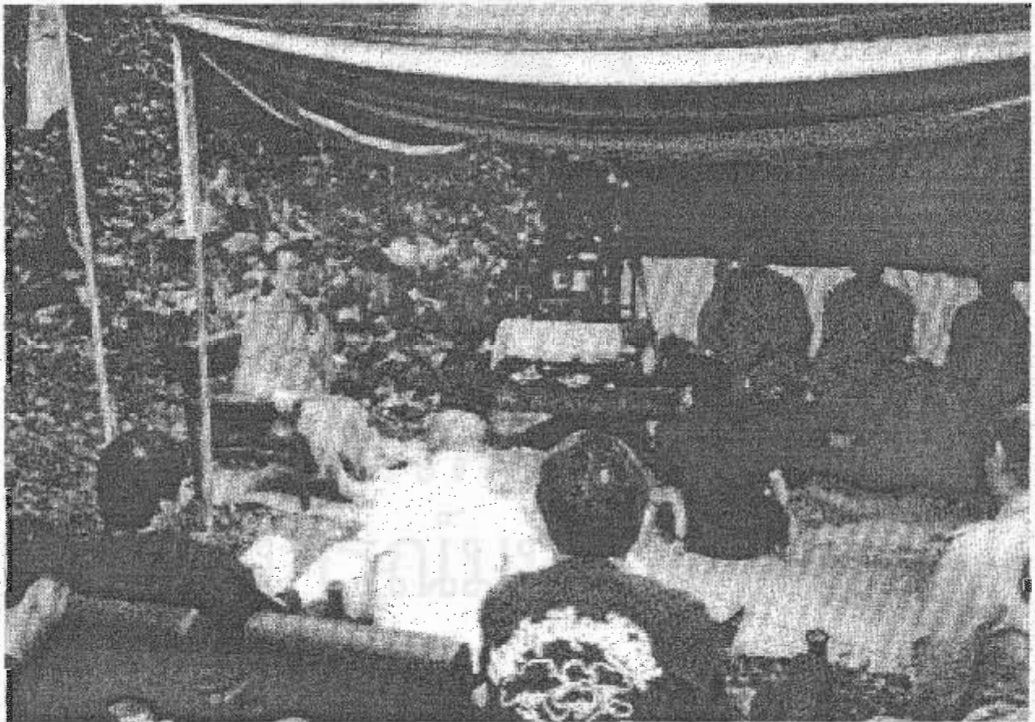
28 ตัวอย่างแผนที่ของชุมชน

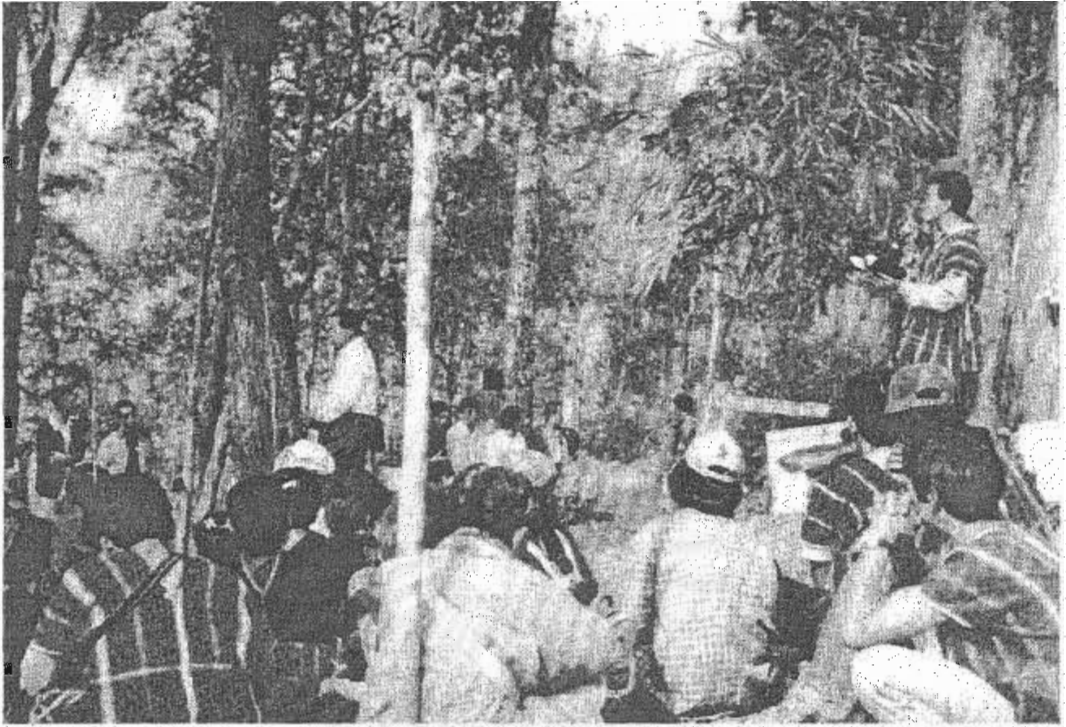
แผนผังชุมชนเมือง
 ม. 1 ต.เมืองนะ
 อ.เมืองตาก อ.เมืองตาก

ตราสัญลักษณ์ และ ผ้าเหลืองประทับตราสัญลักษณ์

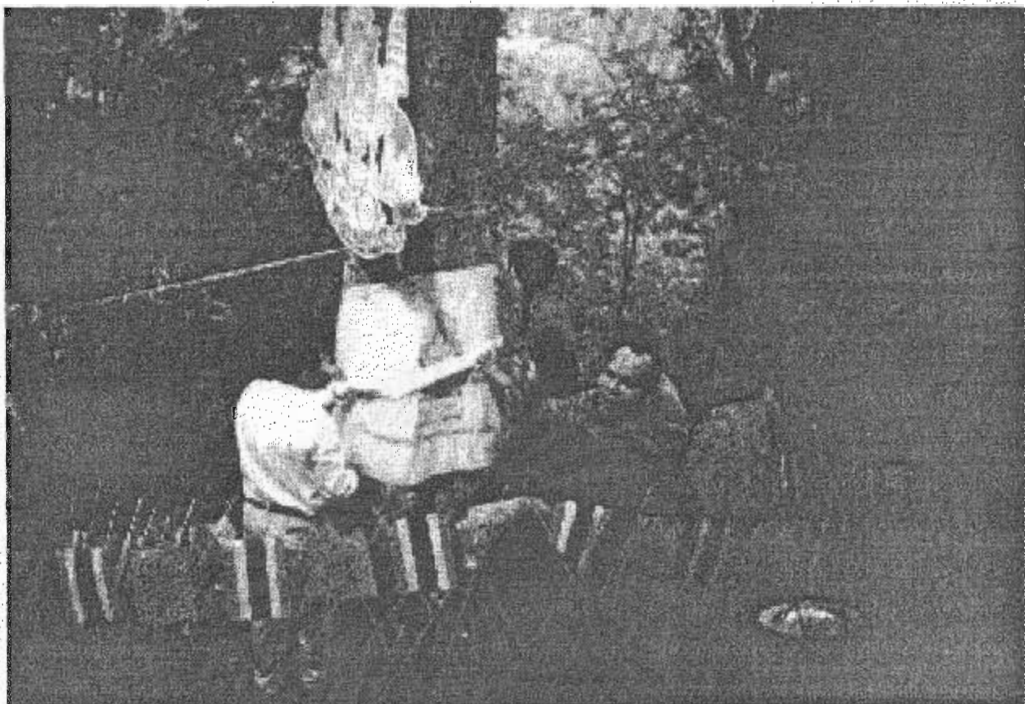
พระสงฆ์เทศน์ เรื่อง ความหมายการบวชป่า และการจัดการป่าของชุมชน

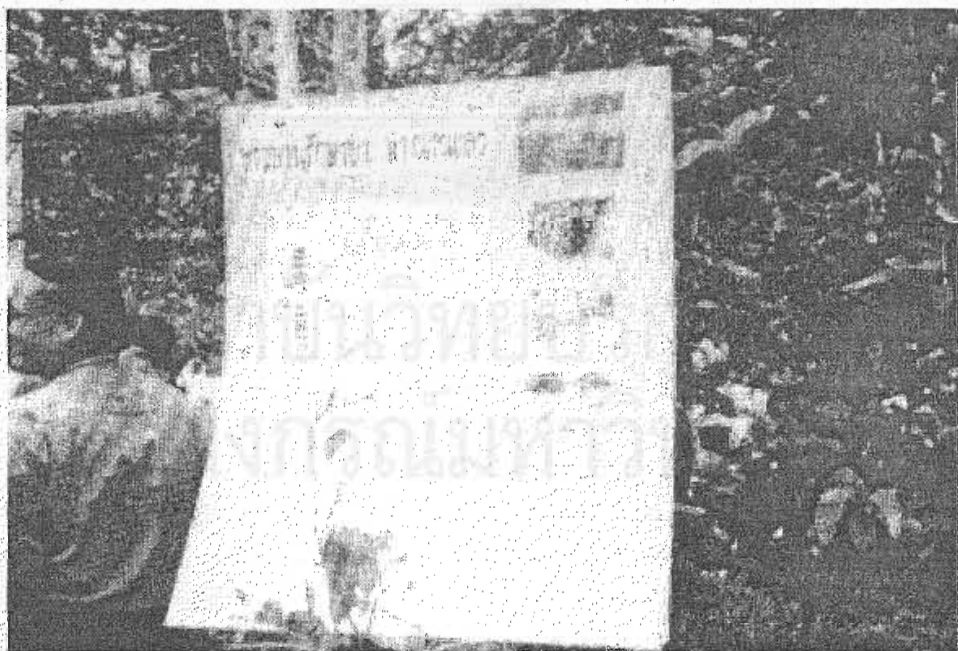
บาทหลวงอ่านพระคัมภีร์ ประยุกต์แทนการบวชป่า เพื่อร่วมเป็นหนึ่งในโครงการ

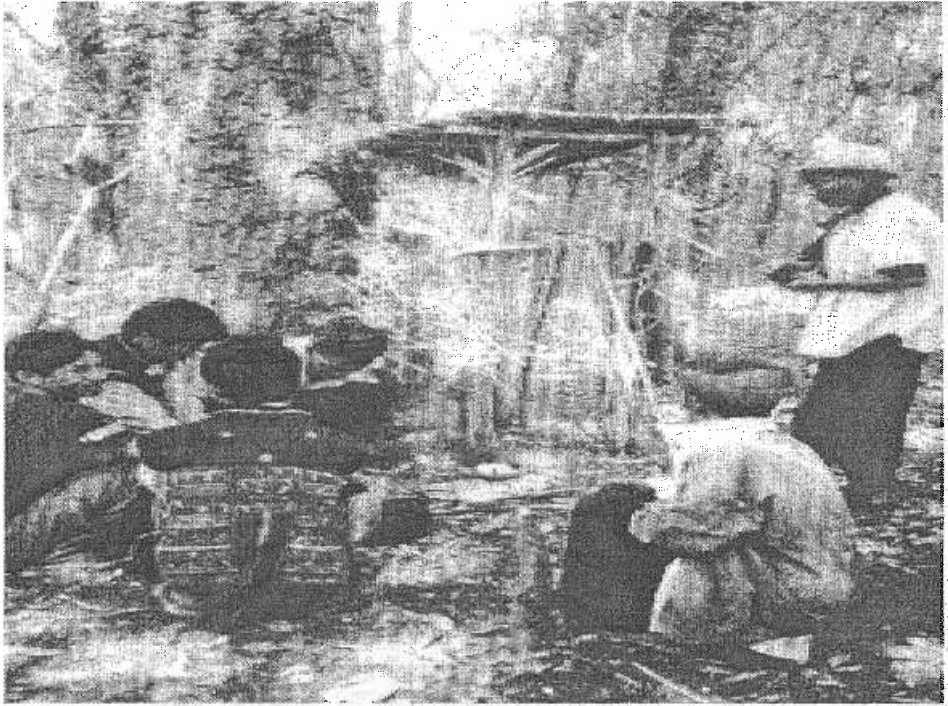
ตัวแทนชาวบ้าน นำเสนอ การจัดการป่าของชุมชน ผ่านเวทีกลาง

พระสงฆ์ บวชป่าแบบชาวพุทธ

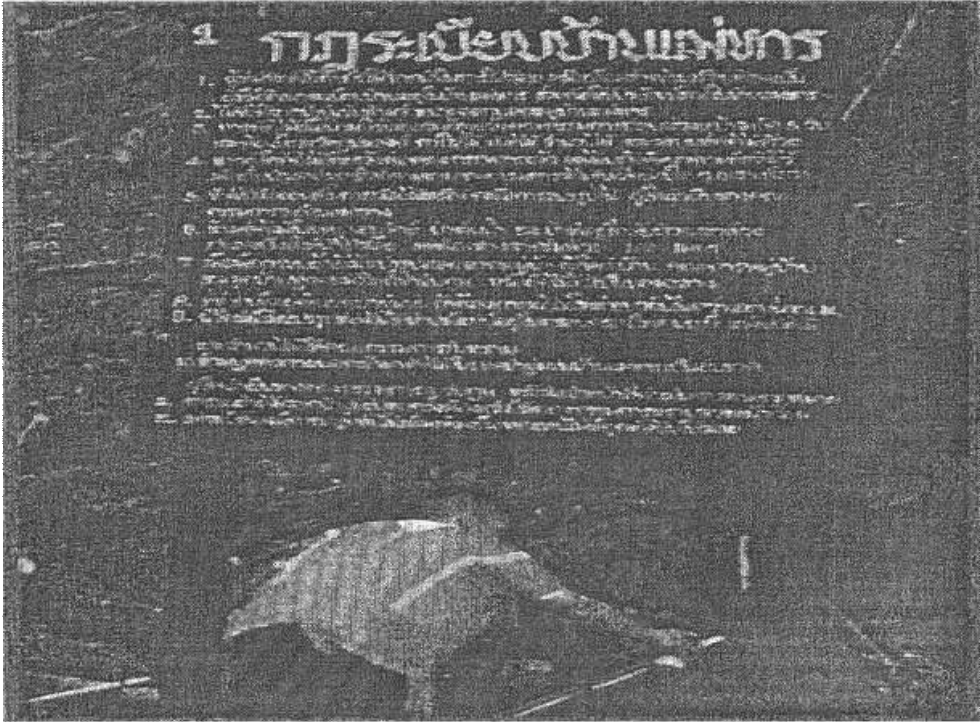

หนึ่งในนิทรรศการโครงการบวชป่าชุมชน

ไหว้ผีแบบชนเผ่า

กฎระเบียบของชุมชน

แผนที่ โมเดลของชุมชน

ประวัติผู้วิจัย

นางสาวใจทิพย์ สอนดี สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต(การพัฒนาชุมชน) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม ในปีการศึกษา 2535 เข้าศึกษาในระดับปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2540

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย